B. A. R. P. R.
I
5933

CEZAR PETRESCU

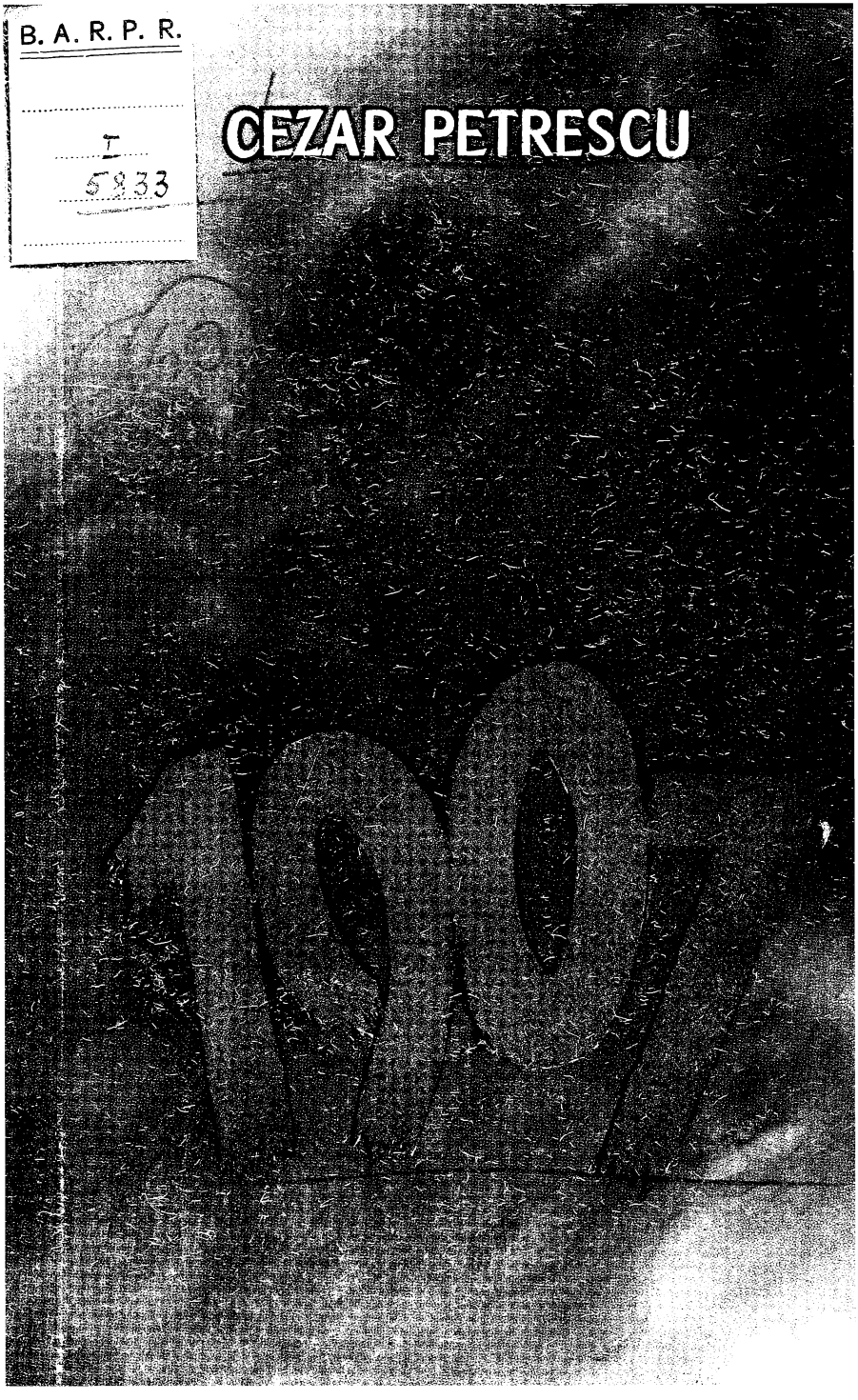

CEZAR PETRESCU

1907

**

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Cartea a doua

NOI VREM PĂMÎNT

Capitolul I

TOAMNĂ BUCOLICĂ

1

Voicu Cojan trecea prin cerdac, cu pălăria pe ochi și cu biciul de călărie zvîrlit peste umăr.

O clipă s-a oprit în dreptul ferestrei.

Umbra înaltă și spătoasă, verticală, a astupat toată lumina. Iar în încăpere a fost deodată mai întuneric și mai rece : sumbru fior de peșteră.

— Maman !

De jos, de pe covor, unde-și durase o pitică și imaginară Zapodie de păpuși, Mariana s-a întrerupt din joacă. A ridicat fruntea, scuturîndu-și volbura pletelor bălai din ochi. Nu se uita la geam. Privea spre clavir, la cealaltă umbră, plăpîndă și diafană aceasta, aerian înclinată deasupra clapelor.

Ada cînta.

Toată căldura cîtă a mai rămas în cameră, în ea se refugiase. Palpita ca un nimb de lumină dulce și aurie în jurul mîinilor. Atingerile moi și prelungi, pe clapele albe, pe clapele negre, picurau melodioase suspine care pe copilă o înduioșau întotdeauna. Îi venea să plîngă fără să știe de ce. Moștenise și ea o vibrație sensibilă la sunete și la armonii.

Dar acum neastîmpărul nu-i dădea răgaz pentru astfel de întristări fără pricină.

În ochii albaştri tresăltase o vicleană, deşi nevinovată triumfare :

— Maman ! Vezi dacă nu m-ai ascultat ?

Ada n-auzea, ori numai voia să n-audă.

Dintr-o zvîcnire, fetiţa s-a ridicat în genunchi ; a năruit pătucurile şi scrinurile minuscule ; a rostogolit de pe masa închipuitei jivalanii de la Zapodia o puzderie de farfurioare, care-au pornit-o de-a dura să umple toate ungherele cu albe pastile de faianţă. Din altă zvîcnire, a fost în picioare, păşind peste ruinile conacului de păpuşi şi tropăind pînă la pian.

— Maman, nu m-auzi odată ?... a întrebat, cuprinzînd-o energic de braţ. Pleacă tata şi tot nu i-ai spus nimic... Eu isphăveam mai hepede !

O mînuşiţă încleşta braţul, cealaltă gesticula foarte autoritar :

— Eu am ştiut că aşa ahe să fie, maman. Altă dată, te hog să mă laşi pe mine !

Umbra din fereastră s-a depărtat, dezvelind cerul.

Soarele a intrat din nou în odaie. A desfăcut un evantai oblic şi irizat de raze asupra mîinilor de pe clape, luminoase şi fără de soare, luminoase şi fără de raze, dintr-o ciudată, misterioasă văpaie lăuntrică. Ada a punctat pe lamele de fildeş un ultim acord. Ecoul a întîrziat în aer plutind ca un zbor de libelulă, căutîndu-şi loc să coboare, lăsîndu-se încet pe un lac de tăcere. Aşa l-a văzut Mariana. Cu aripi de libelulă, verzi-albăstrii, transparente, pogorînd pe lacul de la Zapodia.

Aşa vedea ea multe : sunete luînd chipuri şi chipuri prefăcîndu-se în sunete, cum numai maman le mai înţelege.

Întreba :

— Nu e aşa, maman, că ai cîntat hăsăritul soarelui ?

Într-adevăr o aubadă fusese.

Iar altă dată :

— Maman, cînd ai cîntat, eu am văzut dansînd paiaţa lui Pufuleţ !

Era aria din Rigoletto, cînd tragicul bufon își geme deznădejdea printre tumbe și giumbușlucuri.

Voicu Cojan le asculta cu o naivă și alarmată nedumerire :

— Ce limbă vorbiți voi, acolo ? Copila aceasta mă pune pe gînduri...

Amîndouă zîmbeau ca de-o taină numai a lor.

Acum, Mariana slăbise încleștarea brațului. Îi părea rău că a sărit atît de gălăgioasă din jocul care era tot o prelungire închipuită a melodiei de la pian ; îi părea rău că în nerăbdarea să-și strige îndeplinirea proorocirilor, a oprit cîntecul. Ea era la Zapodia cu joaca de pe covor. Maman era la Zapodia cu sonatele și pastoralele sale. Și deodată, amîndouă sînt aici, în această urîtă și nesuferită Tîrnaucă.

Se pregătea să-și ceară iertare, cînd Ada, întoarsă într-adevăr dintr-o lume de foarte departe, dintr-o lume din somn, a surîs deșteptîndu-se. S-a răsucit pe scaunul cu șurub și prefirîndu-și degetele lungi în cîrlionții fetiței, a vrut să afle :

— Despre ce întrebai tu ?...

— Pleacă tata și nu i-ai spus nimic ! a răspuns repede Mariana, întoarsă și ea la copilărețile-i deșertăciuni, care-i stăteau mai bine. Altă dată, te rog să mă lași să ahanjez eu !

— Ai dreptate, gîză mică. Altă dată am să te las pe tine...

— Chredeam că nici nu m-ai auzit, maman. Așa ești mata cînd cînți... Poate să piahă lumea... Poate să ia foc Vlașca și Teleohmanul, cum zice tata.

— Ai dreptate și cu aceasta, gîza mamei, gîză !

— Știi ce ? se viteji Mariana, prinzînd curaj fiindcă a avut dreptate de două ori la șir.

— Nu știu...

— Eu pot să mă duc și-acuma să-i spun. Îmi dai voie ?

— A, nu !

— Crezi că eu mă tem ?... Îl sthig și-i povestesc tot...

— A, nu ! Stai cuminte lîngă mine... O să vorbim noi diseară... Am promis doar...

Copila a înălțat bărbia din guleraşul alb și moale de dantelă, lăsînd capul pe spate și desfăcîndu-și părul din dezmierdarea degetelor. Îi căuta în ochi surîzînd alintat, amenințînd cu arătătorul mai mic decît al păpușii de porțelan, adusă astă-vară de Anne-Marie Udrea.

— A, nu ! protestă, imitînd intonația Adei. Nu aşa, maman !... Dă-mi voie să spun și eu : A, nu !

— Observ că spui prea destul, fără să mai aştepți voia mea ! zîmbi Ada. Spune, dar explică-te...

— De ce să vohbim noi diseahă ? Cum noi ?... Am să vohbesc eu singuhă... Mata nu știi că eu sînt mahe diplomată, cum mă necăjea bunița de la Zapodia ?... Cea mai mahe diplomată !...

— De aceasta nu mă îndoiesc...

— Apoi vezi ?... Eu îl învîht pe tata, uite-aşa, pe degete, cît e el de mahe și hău !

Degetele de porțelan trandafiriu, cu unghii absurd de gingaşe și mici, depănau amărnic în aer, arătînd cum știu ele să învîrtă un om mare și rău ca Voicu Cojan.

Ada a întrebat cu intenție de dojană, lipsită însă de cuvenita convingere :

— De cînd oare îți permiți tu să vorbești aşa ?

— Da ce-am spus ?

— Mai întrebi !... Astfel te-am crescut și te-am învățat ?... Cum poate să fie tatăl tău un om rău ?

— Asta mă mihr și eu... Uhrît pentru dînsul !

— Mariana !

— Poftim...

— Stai cuviincios, te rog, fiindcă nu glumesc. Cum poți să spui despre tatăl tău că e un om rău ?... El e numai sever și cu multe griji. N-are timp de flecărit

și de rîs, ca o anumită fată obraznică pe care o cunosc și mă supără...

Mariana a strîmbat din botișor atotștiutoare, cu intuiția crudă a copiilor. Vedea și înțelegea ea mai multe.

Numărînd nasturii de argint, rotunzi și lucioși, de la rochia Adei, a murmurat uitîndu-se în jos :

— Oamenii nu spun tot așa, maman... Unu... doi... trei...

— Care oameni ?

— Pathu... cinci... Oamenii de-aici, din Tihrnauca, pe care-i aud eu.

— Nu ți-am hotărît odată pentru totdeauna să nu mai stai de vorbă cu oamenii ?

— Eu nu stau de vohbă... Șase... șapte... opt... Eu numai îi aud pe dînșii spunînd...

— Cu a cui voie te amesteci tu printre oameni, să le asculți necuviințele lor ?

— Nouă... zece... Maman, mata vohbești sehios ?

— Cît se poate de serios. Pe tine te-aș pofti să te porți altfel... Ce modă e aceasta ? Ori te joci, ori mă asculți și-mi răspunzi... Încetează cu numărătoarea aceasta agasantă.

Mariana a renunțat la numărătoarea nasturilor mulți și mărunți, care se prelungeau în șirag sclipitor de la guler pînă la poale ; singurul ornament al rochiei cu stofa de un alb argintiu, mat, vînăt și stins, de pastel. A mai trecut o dată cu degetul pe coloana lor de sus pînă jos, cum zbîrnîia din fugă cu bagheta cercului printre jaluzelele grilajului de la grădină, apoi a căutat cu ochii altceva. Era și aceasta o invenție a „diplomației", zădarnic luată la zor de bunița, la Zapodia. Îi permitea să pronunțe în chip de răsfățată joacă, întrebări, judecăți și răspunsuri, pe care altminteri poate nu le-ar fi cutezat. Ada, îngrijorată de asemenea strategie a viitoarei femeiuști, a stăruit cu interogatoriul :

— Și ce te-a făcut pe dumneata să crezi că nu vorbesc destul de serios ?

Copila aflase ce căuta. Nu mai număra grăunții nasturilor de argint. Apăsa cu degetul pe clape :

— Sol-mi... sol-do... M-am mihrat, maman, cum te poți mata conthazice !

— M-am contrazis eu ? Știi că ești nostimă !

— Mă hog... Erai sau nu erai și mata acolo, cînd s-au plîns oamenii de tata ? Mi-he-fa... Fa-he-mi... Matale doar ți s-au plîns, nu unei moace ca mine !... Nu spunea Pandele că au ajuns la o dispehare ? Si-he... si-do... Și nevasta lui Pandele, Niculina, cea cahe ținea în brațe copilașul cel slab ca un pui de mîță, nu te-a rugat pe mata ?... N-au mai spus pe uhmă amîndoi, că n-ahe să se sfîhșească bine cu tata, dacă le scoate și sufletul din ei ?

— Acestea nu te privesc pe tine.

— Do-he-mi-do... Do-he-mi-do... Iar te conthazici, maman !... Dacă nu mă phivesc și pe mine, atunci desphe ce-am hotărît noi adineaorea, maman ? ținu să cunoască Mariana, cu aceeași diabolică logică a copiilor.

— Ce-am hotărît ? N-am hotărît nimic !

— Maman, cum poți să phetinzi așa ceva ?... N-ai spus că am dheptate și că altă dată ai să mă lași pe mine să vorbesc eu cu tata ?... He-mi-sol... He-mi-do...

— Eram poate cu gîndul în altă parte...

— La Zapodia, maman ?

— N-am să-ți dau ție socoteală.

— La-si... Do-he-la... Știu eu că la Zapodia !

— Eram cu gîndul în altă parte, iar tu profiți de ocazie ca să te obrăznicești. Ai devenit insuportabilă !... Ei bine, te avertizez că am să întorc foaia de-acum... Și deocamdată lasă pianul în pace ! rosti Ada cu o amenințare în glas, care încă o dată voia să fie aspră și nu izbutea.

— Maman !

— Ce mai poftești ? Sînt supărată. N-am ochi să te văd. Termină !

Ca măsură de precauție, Ada a închis capacul pianului cu un sunet sec. Astfel copila, de voie, de nevoie, avea să renunțe la acompaniamentul de muzică.

Fără să se sinchisească, se alinta acum felin, cuibărindu-se în rochie și între genunchii Adei.

— Maman !

— Te-am poftit să isprăvești.

— Maman, mata vhei să fii hrea și nu poți. Nu te phrinde !

— De unde ți-a mai trecut și aceasta prin minte !

— Văd eu... Ah thebui să-ți dea lecții tata, dacă n-ai învățat mata nimic de la bunița... Nu poți să pohunceşti ca bunița de la Zapodia. Scuht !... Nici mie, nici oamenilor...

— Te-ai întrecut cu gluma. Te invit să te întorci la joaca ta de copil... Și să-ți iei adio de la alintările mele. Scurt !

Ada a apucat-o de mînă, răsucind-o ca s-o trimită la jucăriile risipite pe covor. Mariana i-a lunecat printre degete și s-a zvîrcolit de înveselire, plesnindu-se cu palmele pe genunchii goi și țupăind cu lipsa cea mai desăvîrșită de respect, precum s-a nărăvit ea de la Țurlui, puiul de potcovar și tovarășul de expediții, de pescuit și de naufragii, pe lacul de la Zapodia.

— Mai zi o dată, maman !... Scuht ! Apoi așa se răstește bunița ?... Atunci i s-ah sui toată jivalania în cap !... Numai că altfel ne pune dumneaei la hrezon... Cînd strigă scuht ! intrăm cu toții în pămînt... Inthă și bunelul. Inthă și tata...

Ada a întors ochii spre fereastra deschisă, ascunzîndu-și zîmbetul de-o vinovată, iremediabilă indulgență.

Avea dreptate fetița. Nu știe să poruncească ; n-are tăria de fire să mustre. Sînge călduț și molcuț din sîngele lui Iordache Cumpătă, care n-a prea fost în stare să se răstească mai aspru o singură dată în viață la un om, la un copil, la un cal, la un cățeluș, să-i știe de frică : „Lasă, frate !“ Iar din această pricină își crește copila într-o neiertată delăsare. O face

martoră şi complice la tristele sale şovăieli. „Eu isprăveam mai hepede, maman!...“ Cu instinctul ascuţit al vîrstei, Mărrana i-a ghicit laşitatea de adineaori.

Nu o laşitate. Un lanţ de laşităţi.

Găsise în curte, în dosul chioşcului, o pereche de ţărani aşteptînd să ceară scuteală pentru o globire nedreaptă. Un oarecare Pandele, romîn înalt, adus de spate şi cu nasul încovoiat ca un plisc de pasăre; o oarecare Niculina, femeie uscată, cu pruncul în braţe, sugînd molfăit dintr-un sîn vînăt şi stors.

A dat înapoi.

Nu simţea nici o apropiere pentru localnicii aceştia, cu figurile lor tăioase şi întunecate, cu privirea încruntată şi cu vorba de-o altfel de deznădejde, apăsată şi ameninţătoare. I se părea că nu sînt de acelaşi neam cu ţăranii de la Zapodia. Pînă şi limba lor îi era necunoscută, cu pomeniri despre ruşfeturi, ciric de pogon, şoricărit, cocărit şi ciorărit, termeni fără curs în Ţara Moldovei.

A dat deci înapoi.

Dar bărbatul i-a tăiat retragerea; femeia i-a ridicat pruncul sub ochi, văitîndu-se ascuţit, agresiv.

Le-a ascultat păsul fără să-l înţeleagă prea lămurit. Vietatea scheletică din braţul sătencei îi amintea fotografiile oribile din revistele ilustrate: Scene de foamete în Indii. La aceasta gîndea, în vreme ce dînşii vorbeau.

Pruncul a început să urle, dezvelind gingii vinete, de gumă, fără dinţi. Ţăranul i se băgase în suflet; ca printr-o lentilă măritoare îi zărea vinele sîngerii din bulbii ochilor. Femeia o apucase cu o mînă de piept, înfigîndu-şi unghiile, adevărate cîngi de fier, în stofa rochiei. Nu se mai plîngeau. Blestemau şi ameninţau.

Ea a făgăduit din slăbiciune că le va pleda pricina şi, tot din slăbiciune, n-a avut apoi curajul să înceapă.

— Vrei să-mi vorbeşti ceva? o întrebase Voicu, acum un ceas, punînd alături ceaşca de cafea neagră.

— Nu... Nimic...

— Îmi făcea impresia...

— Nu! Nimic! s-a apărat, ocolindu-i ochii.

Mariana se uita pe rînd, la ea şi la dînsul.

Copiii văd, simt, înregistrează şi judecă, abuzează cu o teribilă luciditate sub înfăţişarea lor inocentă.

Pe urmă judecăţile rămîn pentru mai tîrziu, cînd nici o putere nu le-o mai poate smulge.

N-a pus cuvînt pentru ţăranii cu jalba lor, fiindcă Voicu a rugat-o în repetate rînduri să înlăture asemenea spinos subiect de discuţie. De ce-a făgăduit atunci? Şi dacă a prins a făgădui, de ce nu şi-a ţinut legămîntul cu orice preţ?... Mariana a asistat la amîndouă scenele, a luat aminte, n-a întîrziat cu judecata. „Eu isphăveam mai hepede!..." Aceasta pentru laşitatea ei. „Cît e el de mahe şi rău!..." Aceasta pentru neomenoasa neînduplecare a lui Voicu.

Zîmbetul Adei s-a ofilit, atins de nuieluşa unei vrăjitoare nevăzute şi răutăcioase. Plăpînda văpaie lăuntrică a pîlpîit muribundă. Lumina caldă şi dulce din ochi, din cuibul buzelor, din tîmplele translucide cu delicate vinişoare albastre s-a refugiat iarăşi numai în mîinile împreunate acum, rezemate de capacul negru al pianului, susţinînd înclinat obrazul oval, golit de sînge şi de culoare.

Parcă a nins peste dînsa cenuşă, estompînd-o, depărtînd-o fantomatic, ştergîndu-i conturul real.

— Maman, ce ai mata?... Iahtă-mă, dacă te-am supăhat!... se rugă Mariana.

Venise încetişor lîngă ea. Se înălţase în vîrful sandalelor ca să-i cuprindă gîtul; avea boabe de lacrimi în gene.

— Am spus ceva urît, maman? stărui copila cu o sinceră căinţă.

— Fii cuminte, te rog... Lasă-mă!...

— Nu pe mine eşti supărată?

— Nu pe tine...

— Atunci ştiu eu cine e vinovat!

Pumnul mic, încleştat, arăta în gol singurul vinovat din această casă, „cît e el de mahe şi rău!..."

Ce fel de mamă e ea, care lasă să crească în sufletul unui copil asemenea nesăbuite verdicte?

— Mariana, te rog nu mai vorbi nimic... Nu știi nimic. Joacă-te.

Copila s-a supus. S-a dus la Zapodia ei de pe covor. În genunchi, o privea cu o subțire și mîhnită dungă între sprincene.

Din cînd în cînd, își ferea volbura pletelor bălai revărsate în franjuri pe frunte. O muncea o întrebare: „Maman, de ce nu plecăm noi înapoi, la Zapodia cea adevărată? Acolo erai altfel..."

— Maman...

— Taci, te rog!...

Ada și-a acoperit ochii cu palmele.

O hotărîre; căuta și ea în întunericul său o hotărîre.

De cînd s-au întors de la Zapodia, nevoia aceasta o chinuia tot mai neîndurat. Încă din primul an, ceva fals s-a instalat în viața de aici. Și s-a temut să cerceteze adînc, din a cui pricină. Acum se mai adăogase ceva turbure. Și se temea să cerceteze din ce pricină. Brutalitatea lui Voicu, nesațiul lui de avere, tăcerile lui, veșnica-i încruntare, preocupările legate numai de pămînt, de turme, de pogoane, de dijmă, de prețuri... Le-a aruncat toate asupra unui singur vinovat, simplificînd, ca Mariana adineaori... I-a mai găsit și alte păcate. În vorba lui, tot ce este pe lume străveziu, fluid, impalbabil capătă o densitate de materie dură, opacă, lipsită de irizații și de grație, inertă. Că e omul dijmelor și al pogoanelor o recunoaște însă el singur, ca o infirmitate împotriva căreia nu-i nimic de făcut. Le cedează lor privilegiul de a întrezări un univers, pentru dînsul inaccesibil:

— Avuși dreptate, Ada... Eu pe cîmp nu văd decît arături, semănături, izlazuri... Cerul pentru mine înseamnă ploaie sau secetă. Evaluez un lan în chile la pogon și fîneața în stoguri.

— Cum, tată, nu vezi flohile? se mirase Mariana. Toată fîneața e numai flohi și iar flohi...

— Se poate... Le văzui, dar nu le văzui ca voi. Nici n-am voie să le văd ca voi.

— Cine nu-ţi dă voie?

— Viaţa.

— Nouă cum ne dă voie?

— Voi sînteţi altceva...

Mariana a primit explicaţia fără uimită împotrivire. Era şi ea pătrunsă de adevărul că sînt altceva. A mai întrebat:

— Atunci n-ai auzit nici ciocîhlia?

— N-o auzii... Cînta o ciocîrlie, spui tu, Mariana?... Curios! Nu băgai de seamă. Mă gîndeam la lanul dă rapiţă pe la anul şi zării nişte urme de vite. O să dau curînd-curînd peste tîlhari!

Încruntat, a tăcut ca să nu le introducă şi pe dînsele în acest univers alcătuit din arături, izlazuri, bunuri şi tîlhari care rîvnesc la aceste bunuri.

Privirea căuta în pămînt urmele copitelor; fruntea se mai brăzda încă la evaluarea pagubelor; mintea chibzuia o capcană pentru a da de hac tîlharilor, pentru a rotunji un hotar, pentru a rupe un adaus de preţ de la neguţătorii de grîne. Acesta e el. Nu poate fi altfel. Om care a închis diploma de licenţă în sertar şi s-a înverşunat să cucerească o moşie a sa, cu un barbar, monstruos nesaţ. „Eu am simţit întotdeauna ca o foame de pămînt!" — mărturisise o dată. Foame de pămînt! E singurul cuvînt transfigurat, poetizat, care a sunat în gura lui. Foame cu astîmpărul socotit la patru mii de pogoane. Două pentru dînşii; două pentru Mariana. Numai atunci se va linişti, potolit, în sfîrşit sătul! Dar cunoscîndu-şi ochii închişi la celălalt univers, i-a trecut Adei dreptul de a-şi întocmi căminul după plac: casa abia ieşită din mistria zidarilor, grădina, mobila şi orînduiala odăilor, scoarţele, o cadră, un jîlţ, o glastră de flori. Tot ce era încă prea nou, prea rece, aşteptînd căldură pentru o viaţă întreagă.

Ea a lăsat această răceală să dăinuiască. În cinci ani n-a izbutit să-şi apropie nimic de aici, cum scrie

C145345

Anne-Marie Udrea că e pe cale să însufleţească lucrurile de la Stănişoara, după o singură lună.

N-a izbutit şi nici n-a încercat.

De cinci ani circulă din odaie în odaie ca o străină, cu gîndul şi cu amintirile la Zapodia. Iar copila şi-o creşte îndepărtată locului, în aceleaşi amintiri. Jocurile Marianei o întorc la Zapodia ; căsuţa ei de păpuşi e o imaginară Zapodie. Viaţa lor nu s-a desprins de acolo. Par aici într-o vizită provizorie şi silnică, un exil. Şi nu înseamnă aceasta o vină mai grea decît a omului închis din fire şi avid de bunuri ?...

Fiindcă omul dijmelor şi al pogoanelor e lipsit de imaginaţie, nu încearcă să le mai descifreze. Le consideră făpturi de altă esenţă, fragile, aeriene, seducătoare şi inutile, însuşindu-şi datoria să le ocrotească şi să le cruţe după priceperea sa, de faţa cea hîdă a realităţii. Cînd vine răzbit de ploaie pînă la os de pe cîmpuri şi nu găseşte un ceai cald, într-o casă unde stăpîna citeşte romane şi cîntă la clavir ; tace, caută singur cheile (cheile care se rătăcesc întotdeauna), dă ordin slugilor să-i pregătească alte straie uscate şi băutură caldă, calcă în vîrful degetelor şi se închide în cea mai dosnică odaie, ca să nu turbure cu prezenţa sa o existenţă străină de el, alături de el. S-a resemnat — ori poate i se pare firesc să fie aşa. Dar e firesc ? Şi cît va să mai dureze ?...

Ea nu s-a ostenit o singură dată să-i pătrundă mocnirea în care s-a zidit. L-a ignorat ca pe orice obiect rece şi străin, din casa aceasta străină şi rece. Mai e de mirare că nu poate afla o pace interioară ? Yann, fratele Anne-Mariei, spunea într-o seară, sub părul de la Zapodia : Oamenii sînt nefericiţi, numai fiindcă nu ştiu să fie cu toată fiinţa acolo unde se găsesc şi fiindcă nu se dau cu totul vieţii pe care o trăiesc.

— Vai, vai !... Ce aforism enigmatic ! a exclamat ea imprudent, cu uşurica ironie a elevei de la Paris, dezmorţită de sub scrumul anilor.

Yann o fixa cu ochii metalici. Poate că în această sărmană umbră a şcolăriţei de atunci, măsura o lentă descompunere ajunsă la sfîrşit.

Fără s-o slăbească din privire, a perseverat:

— Aforism enigmatic? Nicidecum... Mă gîndeam la Madame Bovary.

— O! Dacă e vorba numai despre eroine de roman!

— Madame Bovary nu e eroină de roman. Există...

— Adică va fi existat! Un caz din care s-a inspirat Flaubert...

— Nu aceasta voiam să spun! a insistat Yann. Există şi astăzi în mii, în milioane de exemplare. Exista pe vremea lui Flaubert, există acum şi va exista întotdeauna; fiindcă reprezintă o categorie întreagă a umanităţii, bolnavă de aspiraţii vagi, romanţioase şi mediocre... La un ceai, astă-iarnă, în salonul Anne-Mariei, un critic şi un filozof parizian, un moralist, ne-a schiţat o foarte ingenioasă şi dezolantă analiză a acestui bovarism, din care va face o carte. Bovarism numea el predispoziţia funestă a omului în genere, nu numai a femeii, de a se concepe altfel decît este, de a se idealiza, de a se minţi pe sine...

Yann îşi scutură pipa gînditor, sfredelind-o cu ochii şi complectînd, într-un tîrziu:

— ...de a se minţi pe sine şi de a minţi pe alţii.

Cenuşa din obrazul Adei i-a trecut pe buze. Îi simţea gustul leşietic în gură.

S-a gîndit oare la Yann, numai ca la fratele unei prietene; la camaradul mai în vîrstă, care venea să le scoată din pension şi să le plimbe în după-amiezile de sărbătoare?... Cu o claritate extraordinară îi vede rîsul de-atunci, dezvelindu-i dinţii albi în faţa arămie, cum nu-i apare în minte rîsul lui Voicu! (Dar rîde Voicu vreodată?) Tot aşa zăreşte vaporaşul acostat lîngă ponton, pe Sena, la umbră umedă de sălcii şi de plopi. Ofiţerul abia întors din glorioasa misiune africană e lîngă ea, pe scaunul de pai, sub uriaşa umbrelă portocalie. Saluturile necunoscuţilor, curiozi-

tatea și simpatia mulțimii se resfrîng și asupra celor două fete de pension... Ea nu-și desparte ochii de la brățara grea, de fildeș sculptat, adusă de Yann din Congo. Brățara e acum într-un sertar de scrin, peste fotografiile pale ale școlăriței în uniformă de pensionară: fustă albastră, centură de lac negru, șemizetă albă cu guler răsfrînt... De cîte ori a căutat ea în sertarul acela, de o lună încoace? Asemenea amintiri nu se întipăresc, nu stăruiesc, fără o pricină ascunsă și umilitoare, cu neputință de mărturisit. A ajuns și ea ca Emma Bovary, o tristă creatură, vaporoasă, indolentă și egoistă, absentă de la cele mai stricte datorii, dezertînd din prezent pe-o portiță clandestină a reveriilor, unde n-o așteaptă la capăt nimic alt decît neantul.

Femeile din neamul Cumpătă au fost întotdeauna mai loiale cu viața. Altfel de soții și de mame...

Gustul cenușei din gură e fad și intolerabil. Este nevoie să se scuture. Să se smulgă din lîncedele efluvii care o toropesc în viața aceasta artificială, morbidă, lașă, care nu-i viață. Nu-i viață onest trăită. În una din zilele acestea... Nu! Mîine... Nu! În astă seară chiar, cînd se va întoarce Voicu de pe cîmp, o explicație va risipi tot ce e turbure și fals în traiul lor, ca totul să devină simplu, calm, purificat... Ada descopere, repetă cuvintele rare și bune, așa cum le va rosti, izvorîte dintr-un șipot proaspăt care a fost mîlit și susură iarăși. Iar mîine, va lua frînele casei ca toate femeile din neamul Cumpătă; va însufleți încăperile acestea reci și străine, din vina sa reci și străine, nu din vina altora, nu a locului... Se simte ca în cea dintîi dimineață de convalescență, la Zapodia, după tifos, cînd era copilă... Fereastra deschisă, un șuvoi viu de aer, o creangă legănîndu-și frunzele fragede. Aceeași senzație de atunci, dintre pernele albe de olandă, în așternutul alb, răcoros; o divină întoarcere la viață.

Ada a deschis capacul negru. Fiindcă întreaga-i ființă se exprima muzical, eliberarea din mucedele și

stătutele visări a irupt sub degete, pe clape, în vertiginoase arpegii suitoare.

Un stol de porumbei albi, fîlfîind în cercuri nalte, rotindu-se în cerul de la Zapodia. Aceasta a văzut Mariana. Şi îndată a zvîcnit de pe covor. A năvălit strîngînd-o în braţe, sărutînd-o, izbucnind:

— Ţi-a thecut, maman?

— Mi-a trecut, gîză mică...

Una nu întreba ce a fost şi a trecut. Cealaltă nu întreba de unde poate şti o gîzulie de copil că a fost ceva şi că a trecut. Se înţelegeau în asemenea ceasuri şi fără cuvintele celor mulţi, uzate şi calpe. Ada a strîns lîngă piept capul mic, cufundîndu-şi nările în părul moale, pufos, ondulat, cu miros de miere, de tei, de sulfină.

— Maman, m-am gîndit la ceva... murmură Mariana.

— O obrăznicie nouă?

— Dacă era obhrăznicie, n-o mai spuneam eu... O făceam! La altceva m-am gîndit... Ceva sehios!

— Mare minune! a zîmbit Ada, necăjind-o. S-aud minunea...

— Cînd începem lecţiile de pian, maman? Aceasta nu-i sehios?...

Ada a fost gata să răspundă: Mîine! Începem mîine...

S-a oprit. Fetiţa dovedea un rar talent, neliniştitor; dincolo de melodiile furate după ureche şi cîntate cu un singur deget, dădea alte semne, mai subtile şi mai puţin banale. Făgăduia să îndeplinească poate cu îndurarea unor mai generoase ursite, tot ce nu i-a fost ei îngăduit să ducă la capăt. Hotărîse să înceapă lecţii metodice odată cu toamna. Acum hotărîrea se arăta în altă lumină. Erau şi aceste lecţii o înstrăinare de Tîrnauca, de viaţa de aici; îşi rezervau aşa încă un tărîm numai al lor, un refugiu secret, altfel de balsam al exilului.

Mariana ciugulea nasturii de argint, nerăbdătoare:

— Nu răspunzi, maman?... Cînd începem?

— Mai tîrziu, gîză mică... Deocamdată ne aşteaptă altceva...

— Aicea ne-aşteaptă ?

— Aici, dar unde ? Fireşte că aici...

Copila a strîmbat din botişor, a neîncredere :

— La Zapodia am crezut că ne-aşteaptă ceva... M-am bucurat că plecăm, maman !... Aicea, ce mahe procopseală ne-aşteaptă !...

Altă dată, numai cu o jumătate de oră înainte, surîsul Adei s-ar fi crispat amar, abătut de remuşcări şi deznădejde. Încă o dată n-o cruţau roadele unei creşteri vinovate, în nostalgii transmise fetiţei ca un germen corupt al abdicărilor sale de la viaţă, de la prezent, de la datoriile simple şi devotate.

Acum surîsul a fost luminos şi plin de încredere ; surîsul convalescenţei dintre pernele albe, în dimineaţa cînd îi şuvoia în obraz aerul viu şi ameţitor. Ce-aveau de făcut aici ?... Dar cîte şi cîte n-aveau de făcut !... Le aştepta o groază de treburi mărunte şi teribil de importante. În livada cu pomii mici şi aliniaţi ca nişte sărmani elevi într-un orfelinat, nimeni nu şi-a mai aruncat ochii ; grădina cu flori de toamnă e potopită de bălării ; încăperile ior cer o nouă şi drăgăstoasă orînduială... Ada s-a ridicat din loc, în foşnet grăbit de rochie.

— Unde pleci, maman ?

— Nicăieri... Stai cuminte.

Se afla în camera aceasta un mic tablou prins strîmb în cui, de-o lună, de două, poate din totdeauna. Aşa cum l-a bătut servitoarea. O miniatură ovală, dintr-o pereche simetrică : două profiluri din dreapta şi din stînga, făcîndu-şi faţă, reproduse după desenele lui Leonardo da Vinci din colecţia Luvrului. Nu simţise nevoia să îndrepte vreodată rama la locul său. La ce bun ?... De-o lună, de două, poate din totdeauna, tabloul strîmb o privea cu un ochi încrucişat şi sardonic, cum se luptă ea cu himericele-i stihii. O uşoară atingere de deget a fost destul. Ce simple şi limpezi apar toate ; şi cît de puţină osteneală imploră,

într-adevăr că imploră chiar lucrurile neînsufleţite, pentru a se încorpora unui univers ordonat, calm de-o tonică armonie ! De aici se cuvenea să înceapă.

— Mîine schimbăm camera ta ! a declarat Ada, întorcîndu-se la scaunul pianului. Camera ta, ietacul meu, salonul...

— Ca la Zapodia, maman ?

— Nu ! Ca la noi.

— Cum, ca la noi ?

— Ai să vezi tu, gîză mică... Pregătim o surpriză tatei...

Cu fericita mobilitate a copilăriei, Mariana, cuprinsă de neastîmpăr, s-a dat de îndată acestui joc nou.

Bătînd din palme, gesticulînd, încordîndu-şi sprîncenile subţiri în grave meditaţii, ducînd degetul cînd la tîmplă, cînd la buze, improviza fantastice şi încîntător de puerile primeniri, care aveau să facă din conacul de la Tîrnauca un palat de cleştar încă nemaivăzut şi nemaipomenit. Punea la contribuţie poveştile lui moş Toader Gliga, castelele împărăteşti din grădinile cu mere de aur, iatacurile domniţelor adormite de-un veac, imaginaţia sa şi experienţa căpătată în construcţiile pentru păpuşi. Ada o asculta zîmbind, cu ochii umezi. De aici se cuvenea să înceapă, deşi primenirile vieţii de aievea aveau să rămînă departe de basme ; viaţa adevărată pe care o trăiesc oamenii adevăraţi...

A întors privirea pe fereastra deschisă.

Fără nici o mirare l-a zărit pe Voicu în curte, în dreptul grajdurilor. Nu se întreba de ce nu a plecat pînă acum ori unde va fi fost pînă acum. Găsea foarte firesc. Toate erau foarte firești, într-o lume de mai înseninate rînduieli, în care nimic nu se petrece fără o ascunsă semnificare.

Voicu dezmierda pe bot unul din cei trei cai de călărie, crescuţi sub ochii lui, hrăniţi din mîna lui : Izabel, şoim abia învăţat la frîu, cu părul luciu de smoală şi coada negru fuior pînă-n pămînt. Argaţii

se apropiau cu frică de el. Zvîrlea, mușca, necheza, sforăia, rupea căpestrele și mesteca zăbala cu spume de sînge, într-un clocot aprig, smintit și superb de tînără violență, meritîndu-și deplin al doilea nume, șoptit cu un fel de superstițioasă panică în sat: Diavolul, trece Diavolul! Nu-și cunoștea decît un singur stăpîn. Sub palma lui Voicu își alinta botul, ied jucăuș și îmblînzit.

Astfel, zbirul dijmelor și rușfeturilor apărea în acea clipă umanizat.

Din buzunar scoase o bucată de zahăr. I-a dat să rontăie. Izabel mai cerea, lovind ușor din copită, atingînd buzunarul cu nările.

De la distanță, chipul lui Voicu nu se deslușea. Îl știa însă cu trăsurile destinse din posomoreala lui veșnică. În straiul negru de catifea, lat în spate și strîmt în șolduri, cu cizmele moi și înalte, suplu în mișcări, făcea o geamănă pereche cu Izabel, calul superb și năpraznic, buiac.

Aștepta poate și el numai cuvîntul unic, însă nespus, să-l îmblînzească.

— Unde te uiți, maman? a întrebat copila, suspendînd aprinsele-i închipuiri de basm.

S-a înălțat pe pervazul ferestrei. A tăcut. A pătruns și în ea dulcea uimire a privelиștei.

Voicu Cojan a pus piciorul în scară, a săltat în șea, s-a încleștat un singur trup cu armăsarul, negru și elastic centaur.

Calul dănțuia din copite, s-a rotit, a pornit venind la pas către dînsele.

Ada a gîndit absurd că și acesta e un alt semn, înscris în cartea îmbunatelor zodii. Voicu le-a văzut și mînat de-o obscură, ocultă chemare, se apropia să capete gaj cuvîntul unic, încă nespus; preludiul explicării lor de diseară, după care totul va fi simplu, limpede și pacificat pentru o viață întreagă.

Mariana șopti:

— Vine la noi...

— Da, vine la noi! a repetat Ada.

Dar n-a apucat să se ridice. Dincolo de geam și de cerdac, pe linia balustradei, au înaintat două capete. Pandele, țăranul cu nasul încovoiat ca pliscul de pasăre; Niculina, femeia uscată, cu obrazul de țărînă.

Tot sîngele din inima Adei s-a golit. Ar fi vrut să închidă ochii și nu putea. Ochii rămîneau deschiși larg, să cuprindă cu spaimă rînjetul rău, fioros, de pe chipul omului care trăiește numai pentru rușfeturi și dijme. Voicu ținea frîul c-o mînă, cu mîna cealaltă a tras harapnicul de pe umăr. A mugit ceva jucîndu-și calul cîțiva pași îndărăt, s-a năpustit vîjîind sfîrcul biciului în șnier, izbind în plin, îngrămădind trupurile deodată încovoiate, căzute sub cerdac.

Un țipăt sfîșiat a scos Ada, nu oamenii prăvăliți la pămînt:

— Mariana, vino aici! Nu te uita!... Uită-te la mine... Mariana mea mică...

Nu știa ce vorbește, nici ce face. Singura grijă i-a fost să smulgă mai repede copila de la hidosul, crîncen spectacol. Să nu mai privească, să n-audă, măcar că era prea tîrziu. A ridicat-o de la geam. Și ca să acopere răcnetul și gemetele de-afară, tot pianului i-a cerut ajutor, dezlănțuind pe clape cele mai vuietoase arii, dezordonate și spasmodice crîmpeie, pînă ce degetele au ales cu știința lor marșul din Simfonia patetică a lui Ceaikovski, cîntat de-o somnambulă.

— Maman! se ruga Mariana. Maman, ce ai?... Oprește! Oprește maman, că mi-e frică...

2

— De ce ți-s mîinile așa de heci, maman? Copila încerca să le încălzească din puțintica ei căldură, apropiindu-le de obrazul ei, purtîndu-le de-a lungul bărbiei gingașe, ca gușa mătăsoasă de lăstun. Mîinile cădeau grele și moi, moarte din umăr.

Mariana aduse un șal, tîrîndu-l pe covor și împleticindu-se în el. Fără să întrebe de ce l-a adus și

fără să se mire, Ada îl primi în mîinele-i reci şi amîndouă s-au înfăşurat ca două naufragiate, zgribulind, bătute de vînturi şi de cataracta apelor, pe un ţărm lugubru de unde nu le va mai salva nimeni.

S-au strîns una în alta, tăcînd.

Pe capacul pianului negru, închis, se afla desfăcută o carte. O descoperise Ada în cel dintîi an, rătăcită cine ştie cum şi de unde, printre cataloage de semînţuri, almanahuri agricole şi legi de învoieli. O răsfoise într-un ceas de singurătate şi atunci o înfiorase. Acum la cutremurarea aceea s-a întors. Era un adaus la o scrisoare a lui Vlad Vodă al Ţării Romîneşti şi herţeg de Făgăraş:

„Catastif de cîte locuri şi cîţi oameni, bărbaţi şi femei, data aceasta au fost ucişi de dumnealui Vlad al Ţării-Romîneşti.

„Întîi în locurile ce se zic Obluciţa şi Novoselo au fost ucişi 1350; şi în Dîrstor şi în Cartal şi în Dridopotrom 6840; aşijderea în Orşova au fost ucişi 343, în Vectrem au fost ucişi 840; în Turtucaia au fost ucişi 630; aşijderea în Marotin au fost ucişi 210; la Giurgiu de amîndouă părţile au fost ucişi 6414 şi cetatea de peste Dunăre a fost cucerită şi luată. Domnul cetăţii, adică subaşa, a fost omorît, şi Hamza-beg acolo a fost prins; şi subaşa de Nicopol, fiul lui Firus-beg, şi el a fost prins şi i-au tăiat capul; toţi cei mai de frunte au pierit cu el. Aşijderea la Turnu şi la Batin şi la Novigrad au fost ucişi 348, la Şiştov şi în două tîrguri ce se ţin de el au fost ucişi 410; aşijderea vadul de la Nicopol a fost ars cu totul şi nimicit; aşijderea şi Samovitul; şi la Ghighen au fost ucişi 1138; în tîrgul Rahovei au fost ucişi 1 460; acolo aşijderea şi vadul a fost ars cu totul; şi a fost pus căpitan, de Domnul Vlad, Neagoe la Rahova. Aşijderea în locurile de mai sus unde au fost vaduri, care au fost arse şi nimicite, oamenii, bărbaţi şi femei, şi tineri, şi copiii cei mici, împreună cu pruncii, de o potrivă au fost ucişi, şi tot locul acela a rămas nimicit. Iar cele de mai sus

sînt numai numele morților ale căror capete și semne au fost aduse dregătorilor noștri așezați în toate părțile; cei care altfel n-au fost arătați, ori au ars prin case, al acelora număr nu-l știm, că au pierit foarte mulți..."

Înfricoșatul catastif încheiat de Vlad Vodă al Țării Romînești și herțeg de Făgăraș, cu numărătoarea ucișilor, bărbați și femei, tineri și prunci ale căror capete au fost aduse dregătorilor: era ca o carte deschisă a acestor oameni și locuri.

De aceea, numai de aceea noaptea se lăsa cu umbre de spaimă necunoscute aiurea. Cutreierau duhurile dezcăpățînaților, ofta în crengi plînsul femeilor și scîncetul pruncilor despicați din față, zgîriau morții fără mormînt cu degete de os în ferestre. Nu-și aflau liniște și treceau, oamenilor și locului, neliniștea lor.

De aceea, numai de aceea privirile tuturor sînt posomorîte, glasul lor tăios, mîna lor caută repede plăseaua cuțitului, biciul, securea; de aceea, numai de aceea pretutindeni aici apasă o mocnire de ură, morții cer morți.

În singurătatea sa, Ada urzea bolnave plăsmuiri, amestecînd realul cu ireal, trecutul altor veacuri cu ceasul de față, fiindcă odată cu întunericul nopții o împresurau nelămurite și năbușitoare presimțiri; ca într-o asemenea casă cu trei carabine, cu atîtea zăvoare, cu revolverul pe masa de la căpătîiul patului. Tot ce n-a știut, tot ce n-a trăit și n-a existat în lumea cealaltă, la Zapodia.

Iar pentru a da ființă acestor spăimoase năluce de vis rău, în pervazul negru s-a înălțat o umbră încă mai neagră.

Recunoștea nasul încovoiat în plisc de pasăre, vîrful mustății pleoștit în jos, capul proiectat enorm, mișcîndu-se încet să cerceteze înlăuntru. Umbra a stat nehotărîtă, s-a dat îndărăt, a mai crescut o dată, trecînd. Podeaua cerdacului a scîrțîit sub pasul greu de opincă. Pe urmă pasul pe scări...

Ada a simțit unghiile copilei slăbind încleștarea pînă la sînge. S-a ridicat cu mica povară în brațe. Capul Marianei se clătina moale, atîrnînd, ca un cap de moartă.

3

A doua oară îl poftea slujnica la masă ; iar domnul Isidor Leibovici, agricultor și cerealist, a doua oară nu se dădea dus.

Întorcînd spatele hambarului, basculei cu saci și cărăușilor, vorbi fără stropșala-i de datină, răstită, la argați și țărani :

— Un moment, Dochiță dragă, că nu dau turcii !

— Turcii n-or da, conașule, că-s departe... I-o snopit moș Costache Hrepțcu, de la ocoale, veteranu... Barem așa se laudă el !

— Tocmai, măi drac de fată, măi.

— Dară teamă mi-i să nu deie peste 'mneata gura coniței Ghizela, că-i mai aproape decît turcii ! chicoti Dochița, în rîsul șăgalnic și fără de grijă, din fire.

Arendașul scutură din cap a nepăsare, ca un cal cînd se apără de muște. Numai necazul acesta să-l pască pe dînsul !

Netezindu-și musteața cărămizie sub nasul cărnos cu încîlcite ramificații de vine, privea stăruitor la sînii fetei care împungeau cămașa albă, subțire, de in.

Atît de stăruitor, încît Dochița se pomeni acoperindu-și pieptul cu latul palmei, parcă s-ar fi aflat deodată goală în văzul lumii, cum nu s-a simțit ea nici în apa iazului, la Zapodia, cînd înota cu adevărat așa, ca în vîrsta prunciei.

Rîsul i s-a mistuit de pe buze. I-a năvălit o dogoare-n obraz.

Glăsui înțepat :

— Eu mi-am făcut datoria. Dumneata află c-aduc supa la masă.

— Şi dacă eu îţi spun s-aştepţi ?
— Ascult porunca ducăi Ghizela.
— Ce, n-am eu atita trecere la tine ?
Arendaşul surîdea dezmierdat, cu toată aurăria danturii. Dochiţa îl povăţui :
— Trecerea asta s-o păstrezi dumneata pentru coniţa Ghizela.
— Duduca Ghizela ! Coniţa Ghizela !... Mi se pare că am şi eu drept să poruncesc, dragă Dochiţă ! făcu domnul Isidor Leibovici cu întorsură aţiţată în glas, apropiindu-se şi răsuflîndu-i fierbinte-n faţă.
Fetişcana a întors capul. Pe urmă şi-a luat seama, biruindu-şi ruşinea şi privindu-l ţintă între ochi :
— Îi fi poruncind dumneata aicea ! Sus, cuvîntu coniţei Ghizela cîntă... Ian te fă numa a-l auzi !...
Din încăperile curţii de sus, cu bolţi şi cerdacuri sonore, răzbi glasul ascuţit :
— Dochiţăăă !... Unde eşti tu, fa nebuno, făăăă ? Unde-i nebuna ceea ?... Dochiţăăă, adă supa la masă, ce-aştepţi ?
— Precum spuneam ! pufni slujnica în rîs răzbunat, răsucindu-se în călcîiele desculţe şi pornind la îndatoririle sale.
Domnul Isidor Leibovici, crăcănat, cu pălăria pe ceafă şi cu un creion chimic după ureche, o măsură îndelung din urmă. Tuşi, înghiţindu-şi un răspuns care-i venise prea tîrziu. Şi smulgîndu-şi avan musteaţa mai adineori alintată a crailîc, se răsti la oameni, schimbîndu-şi glasul :
— Ce staţi ?
— Da cine stă, coane Sidore ?
Omul n-avu cînd să urmeze. Îl potopi, i-a potopit pe toţi, iureş de răcnete :
— Cine te-a întrebat ?... Eu vorbesc ! Pentru asta eşti tocmit. Ca tu să taci şi s-asculţi, cînd vorbeşte stăpînu. Nu să-ntrebi !... Şi tu, Petrache ?... Leapădă ţigara !... Aici nu-i cafené. Pune umîru ! Pune umîru, Vasîli ! Puniţi umîru, Dumnezăul şi grijania mamii voastre de tîlhăroi, cî sî închide magazia la garî şi

eu plătesc !... Eu plătesc, nu voi, calicilor !... Ce ? Vreți să mîncați pîne de pomană ?... Grijania voastră de puturoși, cu gură mare și spartî !...

Cărăușii au stupit în palmă și au opintit mai vîrtos țuhalii cu grîu în spinare, prăvălindu-i în hărăbălile trase la rînd.

Printre icneli și răsuflete zdrobite, mormăiau între dînșii :

— L-ai auzit, cumătre Vasile ? Bată-l Dumnezeu și toate vîntoasele lumii !... Cică-i mîncăm pînea de pomană... Ca și cum văzut-am noi sfînta pîne de la dînsu, batîr în sfînta zi de Paști !...

— Eu pot zice că i-am și uitat gustu, bre Petrache ! rosti un romîn smochinit la față, cumpănindu-se cu sacul pe grumaz și săltîndu-l peste spata loitrei.

— Ba de ce să păcătuiesc, Leahule ? Ți-oi spune că eu tot m-am înfruptat la sfînta Nafură, din mîna părintelui Iftimie.

— Aici, chiar că drept grăit-ai !... De cînd ne-o căzut lipca asta pe cap, numa la sfînta Grijanie, de care ne tot suduie domnu Sidor, mai văd ochii noștri pînea din trupul Domnului... Iară lipca se-ndoapă cu franzoală de ceea-mpletită, cum mi ți-i caşu de albă... Altminteri nici că-i place !... Mă uitam ieri sară... Mamămămucuță ! Scoteau slugile pînea de la cuptior, cu giupîneasa Malca a lui domnu Marcu... Apoi m-o pălit o miroaznă, măi tată măi, colea caldă și aburită, care nici nu știu cum să v-o spun eu vouă... Stăăteeeam și eu ca prostu, ș-adulmecam și-nghițăm în săc !...

— Da mai vorbiți și voi despre altceva, măi oameni buni, că mia-mi lasă gura bale ca la cîni ! giăsui cu obidă alt cărăuș, ștergîndu-și sudoarea cu mîneca flenduroasă de cîlți. Ce naiba, Doamne iartă-mă, v-o pălit ? Pîne și iar pîne !... Aista nu-i cozonac pentru mațele noastre, și gata !... Ia mai bine te-ai face a aburca țuhalu să mi-l propteşti pe șăle, măi Petrachi, pînă ce nu prinde-a răcni domnu Sidor gură de aur, să nu-i mîncăm de pomană pînea lui cea de la ceaun !...

Vorbeau, opintindu-se și icnind, dar glasul nu-l ridicau ; iar domnul Isidor Leibovici nu era sensibil la asemenea comentarii în surdină.

Împreună cu fratele-i mai mic, Marcus, scria de zor numărul sacilor și greutatea, în carnete cu scoarță de mușama. Unul într-un carnet, celălalt în altul ; pentru mai nesmintit control.

Drumul pînă la gară e lung și ispita cărăușilor e mare. Sînt în stare să vămuiască transportul, mai c-un căuș, mai c-o dimîrlie, mai c-o mierță, pentru coliva pomenirilor. La astfel de riscuri erau amîndoi mult mai grijulii, decît la jăluirile și amenințările lor mîrîite de-a surda, fără nici o urmare.

Cînd ultimul sac a încăput în ultimul car, arendașul Prigorenilor s-a tras un pas înapoi să-și privească maria convoiului. Își freca deplin satisfăcut mîinele îmblănite cu păr, în vreme ce Marcus verifica încă o dată totalurile din carnete, făcînd proba de sus în jos și repetînd cifrele cu o volubilitate care ca întotdeauna stîrnea minunarea gospodarilor.

— I-auziță-l, măi ! Parcă se bat calicii la gura lui ! vorbi Petrache, slobod acum să-și aprindă mucul de țigară, pînă ce-i vine rîndul să capete țidulă la mînă. I-auziță-l ! *Finifa - zibțig - ahtafîrțig - jvanțigarîfchi - fîrțafîrțig-pîrțapîrțig !...*

După ce s-au veselit de năstrușnica numărătoare a lui Petrache Dumba, romînul cel lihnit și smochinit la obraz, Sofronie Leahu, recunoscu resemnat, scociorîndu-și beșica goală de tutun :

— Apoi asta-i a lor. Ei cu numerile și cu socotelile. Noi cu palmele și cu spinarea... Noi cu sudoarea !...

— Taman. Noi cu *of-a-oftig !...* Numa o socoteală n-o face domnu ista, Marcu.

— I-o scăpat lui vro una ? Nu-mi prea vine să cred...

— Întreabă-l și ți-a răspunde... Ți-a răspunde că nici nu s-a gîndit la așa socoteală. Anume cîtă su-

doare-am vărsat noi pentru chilele de grîu din condica lui... Asta n-o socoteşte nimenea şi n-o scrie la izvod...

Sofronie Leahu îşi scutură amărît punga de tutun şi după ce stupi în ea cu scîrbă, vorbi moale:

— Mai bine decît i-ai ţine socotelile socotelilor lui domnu Marcu, te-ai îndura să-mi treci capătu cela de ţigară, să-i trag şi eu două fumuri...

— Ce-ţi trebuie să te mai afumi, măi Leahule? îşi rosti Petrache uimeala, dezlipindu-şi mucul de pe buză şi întinzîndu-l, tot lipit, de vîrful degetului. Ce-ţi trebuie să te mai afumi, că eşti gata pastramă!...

Omul-pastramă i-o întoarse cu acelaşi haz de necaz, înviorat de fumul chiopţecului pe care-l răsucea să nu-i perpelească buzele, sorbind pînă-n afundul foalelor:

— Te-oi ruga să nu duci vorba asta cumva, pe la auzul lui domnu Sidor gură de aur. Nu de alta... Dară rămîneţi fără mine. Dac-o afla că-s gata pastramă, gata-i şi dînsu să mă cumpere cu două bumăşti de parale, cum a făcut az-vară cu boul cel mort, din care am mîncat noi pastramă la trier...

— Şi n-o fost bună? întrebă un ascultător care nu se amestecase pînă atunci în vorbă, Istrate Creţu, flăcău ciolănos, scăpat numai de un an de la oaste. Măcar de-ar mai muri un bou, să ne miluiască domnu Iuju c-un tain de pastramă!... Fiindcă, bade Sofronie, de mîncat am mîncat şi de pierit n-am pierit, cum ne tot spăimîntase fecioru părintelui, studentu... Dacă asta-i învăţătura lui de doftor, haram de-aşa învăţătură şi de paralele pe care le mai dă popa Eftimie pe gîrlă...

Petrache Dumba, cel cu ochii focoşi şi musteaţa zburlită de motan, păşi către flăcău, privindu-l cu un fel de asprime. Îi pierise de pe chip păienjenişul de creţuri mărunte, date pe rîs şi mucalite iznoave. Între sprîncene i se adîncise un şanţ încruntat.

Glăsui, cu vocea scăzută şi rară, apăsat:

— Asta-i răsplata, măi vericule? Aşa-l judeci?...

— Nu-l judec, bădiță Petrache... se apără repede flăcăul. Vorbeam și eu... așa... m-o luat gura...

— Pune-ți vacar la gură, dacă nu-ți poți păzi singur jităria! Cum adică?... Se află în tot satul nostru un singur om care s-o ridicat dintre noi și-n loc să ne uite, ne poartă de grijă... Ne deschide mintea noastră cea proastă și-ntunecată. Vrea să ne agiutore... Umblă pe unde știți voi și se zbate pentru ce știți voi... Iară tu, asta găsești? La atîta te-ajunge capul? Haram de-nvățătură și haram de paralele zvîrlite pe gîrlă?... Ai uitat...

Petrache Dumba privi spre arendaș și spre fratesău Marcus, coborînd glasul mai înăbușit:

— ... ai uitat că dacă ne-o mai rămas o nădejde în pieirea noastră, apoi numai de la el o mai așteptăm?

Ceilalți au rotit și dînșii privirea pe sub sprîncene la arendaș, cu o îngrijorare de tăinuitorî.

— Lasă-l, Petrache!... mijloci pentru vinovat Sofronie Leahu. Nu-i locu-aicea de vorbit. Mai bine s-o aducem iar la pastrama de la care-am plecat...

Flăcăul stăruia și el, pocăit:

— Zău, bădiță Petrache!... Dumneata știi că la nevoie, îs om de nădejde. Gura-i păcătoasă...

— Bine, isprăvește! S-o aminăm pe altă dată.

— Asta spunem și noi! încuviințară ceilalți gospodari, recunoscînd astfel lui Petrache Dumba dreptul de a hotărî și a cîrmui tainicile lor plănuiri.

Ochii căutau cu aceeași neliniște fricoasă la domnul Isidor Leibovici și la fratele său. Dar arendașul își lăsa auzul încîntat de alt glas, mai plăcut.

În acest grai, departe de urechile oamenilor care au arat, au secerat, au treierat și-acum au opintit cu grumazul sacii holdelor în hărăbăli, ca să-i mîne spre alte hotare, Marcus recapitula situația numai pentru urechile lui Sidor:

— Trei vagoane și un sfert pe ziua de azi... Pînă acum douăzeci și opt! Și încă o dată și jumătate pe atît, în magazii, pentru prețurile mai bănoase din iarnă și din primăvară, cînd a dispărut concurența

celor care strică piața, vînzînd sub amenințarea soroacelor de cambii și de ipoteci sau în graba plecărilor la Paris. Bun an! Strașnică recoltă! Faină afacere!

— Este! aprobă Isidor Leibovici, frecîndu-și mîinile păroase. Este și ar fi putut să fie și mai faină afacere.

— Mai faină?... Cum să fie mai faină?

— Dacă nu mă potriveam la ideile tale și puneam grîu încă pe optzeci de fălci... Făceam diferență de măcar douăzeci, douăzeci și cinci de vagoane. Aceasta nu se cheamă o mai faină afacere?

Marcus își pledă punctul său de vedere:

— Și ce? Porumbul nu-i bun? Porumbul n-are preț? Rapița n-a fost bună? Rapița n-a avut preț?

— Are! Are! Nu mai începe... Cînd te-aud, parcă ești tata. E bun și-așa! Ajunge și-așa! Tot cu frică și cu economie, parcă se teme de faliment...

— Nici falimentul nu-i o afacere proastă, dacă-i bine pregătit! enunță Marcus un axiom negustoresc, rîzînd și clipind din coada ochiului, din obicei, măcar că nu-l mai vedea nimeni. Ai dovedit-o prea bine. N-ai să te plîngi... Un faliment inteligent devine afacerea cea mai bună de pe lume...

Departe de a se simți stînjenit de aceste aluzii la un trecut încă proaspăt, Isidor Leibovici recunoscu:

— Văd că începi să te deștepți și tu, Marcus... Acesta-i semn bun! Acum putem merge la supa răcită care ne-așteaptă...

Amîndoi au plecat spre sufrageria unde-i aștepta supa, după ce-au dat mai întîi o gură cărăușilor să pornească mai grabnic din loc.

Gospodarii trudiți îmbucau felii reci de mămăligă neagră-verzuie cu ceapă, lîngă hărăbălile cu sacii doldora de grîu. Nu mai vorbeau de pîinea cea albă cu mirosul cald, aburit. Nici despre pastrama de bou mort, din care s-au hrănit astă-vară la treier.

Păstrau acea tăcere și solemnitate a meselor țărănești, alături de boii rumegînd cu o gravitate la fel.

Au strîns în ştergar rămăşiţele. Şi-au şters musteţile şi bărbile cu dosul palmei. Au făcut cruce de mulţămită Domnului pentru „pîinea cea de toate zilele" şi au pornit la drum în scîrţîit lin de osii.

Supa din sufragerie nu era rece. Aburea în castron, cu mirosul gras de găină. În loc de mustrare, Ghizela a oftat cu ochii în tavan :

— Asta nu-i viaţă, Sidor !

— Pentru ce ? Pentru c-am întîrziat la masă o jumătate ceas ?...

— Aşteaptă copiii... De trei ori am spus s-aducă supa şi să ducă-napoi supa... Asta nu-i viaţă !

— Asta-i viaţă de agricultor, Ghizelo ! declară sentenţios domnul Isidor Leibovici, despăturind şervetul şi trecînd cu ochii în revistă cei patru prunci aşezaţi după mărime, în scaune înalte, cu adausuri de perne.

Cel mai mare împlinise şapte ani ; cel mai mic împlinea doi. Şi proeminenţa înaintată care rotunjea capotul conităi Ghizela vădea că numărul lor e în apropiată creştere. Domnul Isidor nu pierdea timpul.

După toate arătările însă, soţia cu şcoală subţire de la Viena îşi pierdea sănătatea şi juneţea în aceste precipitate maternităţi. Fără toaleta şi pălăria oranj cu pene de struţ de la Viena, fără corset şi fără pudră pe obraz ; puhavă şi cu faţa tărcată de petele sarcinii, nu mai păstra nimic din glorioasa eleganţă occidentală cu care se fălea domnul Isidor Leibovici la începutul verii, pe terasa restaurantului de la Expoziţia Jubiliară. Feţuiala se scuturase. Era în garderob şi în cutia cu pudră. Rămăsese o Ghizelă grasă şi lăbărţată, într-un capot roş, cu flori verzi, strepezite.

Pe cînd domnul Isidor Leibovici, deşi lepădase costumul cărămiziu şi batista de mătasă cu ştfichiul scos din buzunarul de la piept, după moda cea nouă a Apusului ; chiar în surtucul uzat, de cîmp, nu renunţase la atributele exterioare ale unui mare agricultor şi cerealist. Toate inelele pe degete, ac înfipt la cravată, obrazul bărbierit şi barbetele austriece corect periate şi cosmeticate. Numai capătul de creion chimic, uitat

după ureche, trăda ucenicia vieții începută după o tejghea de dugheană.

Din capătul celălalt al mesei, părintele său Hună, Hună sin Leiba, îl privea în același timp cu admirație, cu iubire, cu dezaprobare și teamă.

Ca o găină care ar fi clocit un ou de struț, nu se putea deprinde cu năzdrăvana dihanie ieșită din găoace.

De la începutul începuturilor i-a amărît zilele și i-a tulburat orînduiala vieții, cu isprăvi care i-au scos pe toți chiar din satul unde el s-a întors acuma stăpîn. S-a apucat de negustorie fără capital; a dat faliment și a rămas cu capital. S-a însurat c-o fată mai învățată decît el, și ei e mai învățat acum decît soția cu studii de la Viena. A luat zestre, a băgat-o tovărășie cu un armean la arendă de pămînt. Armeanul a pierdut. El a rămas arendaș singur. A depus zestrea la bancă. S-a mutat cu arendășia aici, de îndată ce-a auzit că expiră un contract. A supralicitat arenda, a dublat-o — și cîștigă acolo unde alții s-au ales cu mai nimica toată, ori s-au mai și îndatorat după trei sau patru ani de secetă. Aista nu-i copil! Aista-i fenomen! — cum spune Marcus.

Ceilalți, care păreau mai cu scaun la cap și mai cu tragere la învățătură, s-au pricopsit cum i-au ajutat puterile; oploșindu-se la negustorii mărunte și la slujbe de tîrg, în bănci și societăți. Cel mai neisprăvit a ajuns cel mai departe, numai fiindcă s-a apucat de negustoria cea mai bănoasă: a pămîntului. Acum visează altceva. Mori și export de grîne. Societăți cu sute de mii capital; poate cu milioane. Poate societăți unde să dea faliment, să sărăcească toți tovarășii și acționarii și creditorii — iar el, Iuju cel desculț și bătut în cap, să-și cumpere palat și automobil, cum și plănuiește. Aista nu-i copil. Aista-i fenomen!

Bietul bătrîn, Hună sin Leiba, izgonit în celălalt capăt al mesei, între copiii și guvernanta lor de la Viena, înghite mîncarea cu economie. Cu economie și noduri.

Se simte ca o rudă calică și nevrednică, la praznicul bogaților. Nu s-a învățat cu tacîmurile de argint. A adus cu el tacîmurile lui vechi și tocite, din zestrea răposatei Sura. Nu s-a învățat cu pîinea albă, de la cuptorul curții. Își cumpără singur pîine neagră, de la cuptorul lui David Liftac, care i-a luat de douăzeci de ani locul la tejgheaua unde-a adunat și el gologan cu gologan.

Acolo se simte el bine. Pe furiș, acolo se duce și stă de vorbă cu David și cu Rașela lui David, care e o bătrînă ca Sura lui, cu teamă de lege și fără nazuri. Aicea copiii rîd pe-nfundate și trag cu coada ochiului la dînsul, cum mestecă și cum taie carnea, cum înghite și cum își păzește pînea lui neagră, cumpărată de la crîșmă.

Guvernanta de la Viena îl măsoară de sus. Ghizela și Malca îi vorbesc cu o grijă miloasă, tot de sus, parc-ar fi bolnav ori cu mintea slăbită.

În sofrageria aceasta nu cuteza el altădată să intre. Aștepta afară, la ușă, cu pălăria în mînă, cînd îl chemau toți stăpînii locului care-au trecut. Stătea afară și trăgea cu ochiul înlăuntru, cînd se deschidea ușa. Era pe peretele din fund un portret din altă vreme, un boier bătrîn, cu giubea și işlic; acolo unde-i tabloul lui Iuju, făcut la Viena, în straie scumpe croite la Viena. Acum stă el la masă, oamenii îi spun lui cucoane, cucoane Leiba și boierule, parc-așa a fost de cînd lumea. Și toate numai din puterea lui Iuju, după capul și mintea lui Iuju. Aceasta nu poate să meargă tot așa! Dintr-un ou clocit de-o găină, nu poate să iasă un struț și s-o sfîrșească bine!

Jupînul Hună sin Leiba privește cu unicul ochi la fiul-fenomen, cu amestec de admirație, de teamă și dezaprobare. Ochiul scurs, cu pleoapa lăsată, îi dă o înfățișare de nemărginită suferință. Cu jumătatea aceasta a obrazului plînge.

Celălalt ochi, viu, e însă de un ager neastîmpăr. Iar din partea aceasta stîngă, figura tăbăcită de brazde,

cu barba spînatecă, rară și albă, oglindește cele mai contradictorii simțăminte și gînduri. Zvîrlit în coada mesei, printre copii, nu ia parte la discuție unde e vorba de vagoane, de fălci, de moșii, de mii, de sute de mii, de milioane. Ascultă, tace și vede, cu singurul ochi, ceea ce nu văd alții cu doi ochi teferi.

Uitătura lui Iuju nu-i place, cînd trece slujnica asta nouă, Dochița, pe lîngă el, ducînd și aducînd farfuriile cu bucate, cu prea multe bucate și feluri. Nu-i place uitătura și o cunoaște.

Nu-i place nici ușurința cu care Ghizela s-a lăsat prinsă îndată de vorba lui Iuju. Să plece peste o lună la Viena și să nască la Viena. Ce, numai la Viena se nasc copiii? Aicea nu-s moașe? Nu-s doftori? Aicea femeile nasc sub car, la cîmp, și nu mai pățesc nimic. După o săptămînă ies din nou la secere... Cunoaște și socoteala aceasta a lui Iuju. Are nevoie de șase săptămîni, ca să rămînă singur în casă. Îndată trimite copiii la Iași cu guvernanta; o trimite pe Malci; îi caută lui Marcus treburi urgente la București și la Botoșani. La fiecare facere a Ghizelei, asta se-ntîmplă la fel. Mai naște după nouă luni o fată din sat și mai leapădă alta. Cum de nu pricepe și nu bănuiește, și cum de rabdă o femeie cu școală subțire de la Viena?

Ochiul scurs, sub pleoapa moartă, îi dă o înfățișare chinuită ca de-o nemărginită durere și amare presimțiri.

Iuju Leibovici, scobindu-și dinții de aur, cu privirea toropită de grea mistuire, urmărește printre gene sînii Dochiței, săltînd cu vîrfuri împunse în cămașa albă, subțire, de in.

După ce-a aprins havana groasă și după ce-a tras cele dintîi fumuri, încheie tărăgănat discuția:

— Asta este, Ghizelă dragă!... Eu nu pot. Rămîn aicea. Am arături. Am sămănături. Am de vîndut... Am de păzit tilharii de-aicea, care atîta așteaptă, să mă vadă plecat... Tu-i cunoști!... Așa-i agricultura în Romînia!... Îți spargi pieptu și te oftigești răcnind...

— Este foarte adevărat!... aprobă suspinînd Ghizela. O asemenea țară sălbatică nici nu se mai vede pe lume...

Domnul Sidor Leibovici supralicitează ca la arenda moșiei :

— Trebuie să stai cu mîna pe revolver! ca în codru, dragă Ghizelă. Ca în codru!

— Și manca ? se îngrijorează Ghizela.

— Caut și mancă, dragă Ghizelă. Fii fără grijă. O femeie tînără și sănătoasă. La asta femelle de aici sînt bune. Mai bune decît doicile de la Viena și decît vacile de Tirol!... Pe urmă, cînd am isprăvit cu treburile moșiei, mă sui în tren, vin și te-aduc. Ce-i Viena ? O zi și-o noapte de drum... Nu-i bună socoteala mea, tată ?

Hună sin Leiba coboară ochiul scurs în farfuria unde stă strudela cu nuci neatinsă.

N-are cădere să-și spună adevăratul gînd. Aprobă și el :

— Așa-i, cum vrei tu, Iuju.

— Te-am rugat să nu-mi mai zici Iuju... Iuju a rămas acolo, la crîșma lui David Liftac, de care nu te poți despărți, tată...

Bătrînul s-a corectat, supus :

— Cum zici tu, Sidor.

— Vezi că se poate ? se bucură domnul Isidor Leibovici, rîzînd cu toată aurăria gurii. De la mine, tată, mai ai de învățat că multe se pot. În țara asta, orice și totul se poate!... Numai să-ți alegi oamenii pe sprinceană și să nu scapi trenul... Că dacă era din partea dumitale, mucezeam toți la dugheana lui Liftac, unde te trage ața...

4

Octav Udrea, proprietarul moșiilor Stănișoara și Malurile, doctor în litere și filozofie de la Sorbona, autorul strălucitelor studii de hagiografie și mitolo-

gie bretonă laureate de Academia Franceză, se căznea s-aţîţe un netrebnic foc de vreascuri în Pădurea Cerbului.

Cu genunchiul sprijinit în pămînt, sufla în spuză, lăcrima, tuşea şi freca alt chibrit de capacul cutiei.

De sub movilița de găteje, neîndemînatec construită, se înălța o ață subțire de fum. Se deșira în albăstriu semn de-ntrebare, spre cer, plutea indecis, se-ntorcea la pămînt, se risipea în nimic. De flacără, însă, nici pomeneală. Numai cîteva vîrfuri de crengi sfîrlogite, trei degete de cenuşă şi fumul tăciunilor care-i urzica pleoapele usturător.

Cînd a isprăvit ultimul chibrit, Octav Udrea a aruncat deasupra şi cutia goală. S-a ridicat repede în picioare, fiindcă i s-a părut c-aude paşi pe potecă. Atît mai trebuia! Să-l surprindă un trecător, pădurar, ţăran sau arendaş, într-o asemenea copilăroasă îndeletnicire. Copilăroasă şi nici măcar izbutită!

Nu era nimeni. Numai o părere. Codrul vast, pustiu, cu freamăt neliniştit de frunze în presimţirea toamnei şi c-un ecou depărtat, ritmic şi afund, de secure, în celălalt capăt, la capătul lumii.

Octav Udrea a scuturat cu palma iarba strivită de pe genunchiul pantalonilor. Şi-a potrivit ochelarii cu arc de sîrmă după urechi şi ciugulindu-şi bărbiţa gălbuie, a contemplat cu un surîs amar mica piramidă de vreascuri.

Era ca un sărman altar de jertfă, cu fumul refuzat. Ca tot ce i se-ntîmpla lui de-o lună, de cînd căpitanul Yann de Kergolay plecase spre junglele Asiei, lăsîndu-l să se zbuciume mereu în alte şi alte experienţe fără izbîndă.

Nemulţumiri, neajunsuri, mîhniri, un deznădăjduit simţămînt al zădărniciilor, privirea resemnată a Anne-Mariei, mai greu de suportat ca o mustrare; toate l-au scos din casă.

L-au alungat să caute singurătate, poate un gînd bun-sfătuitor, în pădurea copilăriei.

Şi aici l-a încercat această ispită puerilă, absurdă, întrucîtva superstiţioasă, dac-ar avea curajul să şi-o examineze.

A regăsit poiana, locul unde a stat o dată cu părintele său, la o vînătoare de iarnă. Lupache Udrea îl luase să-i pună întîia oară puşca în mînă. Îl dăscălise, îl încredinţase unui pădurar trăgător vestit, îl aşezase la o trecătoare strategică unde s-au perindat toate dihăniile codrului ca la o strungă, galopînd în salturi fantastice, cu urechi ciulite ; căprioare şi cerbi, vulpi pîşîne şi lupi, iepuri şi rîşi.

Nu vînase nimic, firește.

A tras numai focuri în vînt, care i-au dislocat dureros umărul.

Dar părintele său făcuse ravagii cu deosebi în mistreţi. Glorios şi voios, cu barba fluturînd pe piept, conducînd prin troiene pînă la brîu alaiul prietenilor chemaţi de aiurea ; împresurat de puşcaşi şi hăitaşi, de toată glotimea celor două sate care se îmbulzeau ca la nuntă la vînătorile boierului urmate de ospeţe, Lupache Udrea hotărîse acolo popas cu masă şi focuri, înainte de a începe bătaia în cealaltă jumătate a pădurii.

Iar copilul de atunci a admirat îndeminarea precisă şi repeziciunea cu care uriaşu-i părinte, dînd la o parte pădurarii şi argaţii, a prins el cu mîna sa cel dintîi rug cu vîlvătaia înălţată pînă la vîrful fagilor. A fost ca un fenomen magic. Ca o ceremonie a şefului de clan, cu taina transmisă din veacurile neguroase ale omenirii, în vîrsta ceremoniei.

O scăpărătoare, o fărîmă de iască, un mic cuibar de aşchii minuscule pentru flacără sub imensa stivă de crengi şi de lemne. Văpaia a izbucnit în troznet de vreascuri. A împrăştiat feerice sclipiri în parapetele de zăpadă, în promoroaca ramurilor, în hăţişurile ninse. El a apropiat palmele muşcate de ger şi s-a simţit copilul cel mai fericit de pe lume.

Ce-a urmat nu-şi mai aminteşte.

Numai vîlvoarea iruptă din nimic, dintr-o cremene şi-un amnar, i-a rămas ca un simbol al elementelor biruite, domesticite, aservite; ca un triumf al geniului practic şi inventiv, confundîndu-se cu imaginea lecturilor celor dintîi despre lupta omului preistoric cu inerţia ostilă a materiei. Primul foc, primul opaiţ, prima luntre, prima pîrghie, prima unealtă... Închipuiri şi asemuiri naive, de copil îmbîcsit precoce de litera cărţilor şi refugiindu-se îndată de la realitate în lumea lor, spre minunarea plină de haz şi de protectoarea compătimire a lui Lupache Udrea, care altfel vedea, altfel înţelegea şi altfel îşi trăia viaţa.

Amintirea aceasta l-a îndemnat acum, după atîţia ani, să încerce şi el. Simplă, nevinovată, dar irezistibilă curiozitate.

Îşi spusese că aşa avea să-şi risipească gîndurile apăsătoare. Că aşa va lepăda pojghiţa civilizată şi pedantă, încercînd prin propriile sale mijloace de dezrădăcinat să înveţe ceea ce pentru cel din urmă băieţandru de la stînile de-aci înseamnă o joacă... Zece, o duzină de justificări. În afară de una, pe care n-avea curaj să şi-o mărturisească...

Într-o tainiţă a cugetului, mijise superstiţioasa iluzie că îndată ce va elibera şi el vîlvătaia din nimic, dintr-o movilă de vreascuri ca părintele său Lupu Udrea, din aceeaşi clipă, toate se vor limpezi cum i se limpezeau lui, va sfărma o vrajă rea, va birui duhurile viclean vrăjmaşe cîte-i stăteau în cale.

A încercat. A consumat o cutie de chibrituri. Şi-a pătat un genunchi de pantalon c-un rotocol verde ca de spanac. Îl ustură pleoapele şi vîrful degetelor fripte.

Toate pentru asemenea jalnic rezultat! Fumul s-a întors la pămînt; jertfă respinsă de cer.

Ca tot ce nu-i izbîndeşte lui de-o lună încoace.

Octav Udrea a împrăştiat movila de găteje cu talpa ghetei. Parcă ar fi suprimat astfel mărturia încă a unei experienţe care a dat greş, umilitor şi ridicol.

Apoi s-a depărtat cu mersul său şovăielnic de miop, sub bolta înaltă şi sonoră a codrului.

Era pădurea lui moştenită din părinţi, şi se simţea străin în ea. A mai păşit o dată aşa, cu două săptămîni în urmă, alături de un pădurar. A îndurat şi atunci încă o umilire. A fost încă o dată ridicol. Ca să nu calce în tăcere lîngă un om al pămîntului, un păzitor al avutului său, a socotit de cuviinţă s-aducă vorba despre vigoarea şi virsta copacilor.

A crezut că arată un fag.

— Paltin, coane ! l-a îndreptat, cu blîndeţe, pădurarul.

A crezut că vorbeşte despre un ulm.

— Adică fag, coane Octav, vrei mata să spui...

A pomenit despre vînătorile care s-ar putea pune la cale în anii viitori, pentru a învia timpurile părintelui său.

Pădurarul i-a amintit că începînd din iarna ce vine, domnul Nolică Gaşpar porneşte tăierea şi i-a numărat pe rînd parchetele gata întocmite, măsurate şi marcate, vîndute şi încasate de conu Tăchiţă Nedelcovici, avocatul şi procuristul de la Piatra. Acestea el nu le mai ştia. Sau dacă le-a ştiut, le uitase, ca tot ce se lega de gospodăria celor două moşii unite într-un singur trup şi lăsate pe-o singură mînă.

Le cunoştea mai amănunţit pădurarul pe care nu-l mai văzuse niciodată şi pe care se sfia să-l întrebe cum îl cheamă.

A înţeles că-i de prisos şi imprudent să mai urmeze o discuţie atît de nenorocoasă. Simţea numai cum îl cercetează ţăranul cu coada ochiului, nedumerit, c-un fel de milă şi poate cu dispreţuire. Un stăpîn ce nu cunoaşte numele copacilor din pădure şi nu ştie cine şi cînd şi cum taie din această pădure, ce merita alt decît milă şi dispreţuire ?...

Octav Udrea şi-a tamponat tîmplele cu batista.

Umilirea şi ridicolul îl torturau retrospectiv. Suvenirul lor neplăcut se împletea cu alte întîmplări prea de aproape înrudite.

Tot astfel s-a dat pe față arendașului că nu mai poate deosebi secara de grîu ; unui țăran că habar n-are de orînduiala arăturilor și semănăturilor. Nu se pricepea să le vorbească. Nu izbutea să și-i apropie.

O dată, a întins mîna unui sătean. Omul s-a repezit plecat să i-o sărute și el a tras repede palma îndărăt.

Țăranul, Alecu Faraon, a înțeles gestul în felul său. A zîmbit mizerabil, răsucindu-și mîna cu pecingini și spuzituri de pelagră :

— Nu vă temeți, coane, că leprica asta nu se ia ! ...Asta, după cum spune doftorul Năzdrăvanu de la Rosnov, îi boală numa de-a noastră, de-a caliciei, din păpușoiul aprins cu care ne hrănește domnul Nolică...

Trebuia să găsească atunci un cuvînt potrivit. Nu l-a aflat. Omul a rămas cu părerile și judecățile sale.

Altă dată s-a întîlnit pe drumul satului cu învățătorul. Tînăr isteț și inimos, din școala lui Spiru Haret. S-a pomenit vorbindu-i despre ridicarea țărănimii prin învățătură, după pilda Occidentului și despre misiunea dascălului de sat. Considerații generale și pedante, debitate într-un fel de pudoare, pentru a nu-și dezvălui prea devreme planurile spovedite într-o seară cu lună profesorului de agronomie Dimitrie Petreanu și lui Yann, în cerdacul de la Zapodia.

Toate i-au mai îndepărtat un om. I-a văzut pe figură cum i se retrage, ca lumina de pe-o apă, bucuria întîlnirii și a cunoștinței cu proprietarul cărturar de la Paris. L-a ghicit cum se închide în el ca într-o carapace. Parcă pornise cu elan să-i spună ceva și, dezamăgit, a renunțat.

Încă o dată îi rămînea un mister firească ușurință cu care Yann, străin de neam și de locuri, străin de limba, de credința și de păsurile băștinașilor, le cîștigase îndată sufletul, se mișca liber printre dînșii ca printre bretonii lui de-acasă, îi înțelegea și știa să se facă înțeles.

El era aici mai străin decît un străin.

În locul de naștere, mai străin decît se va fi simțind căpitanul colonial Yann de Kergolay, între indigenii din Laos și Anam.

Pînă la plecarea lui Yann, mai nădăjduia o dezlegare. Avea un sprijin. Un sfătuitor. Un om al spațiilor largi care nu se înfricoșa de rezistența elementelor.

Singur, acum îl împresoară numai genii dușmane — s-ar spune răzbunătoare, expiatoare.

Octav Udrea s-a oprit la marginea pădurii ca să privească desfășurarea cîmpurilor, prin geamul ochelarilor cu rama de metal.

Se întindeau miriști și arături, porumbiști cu frunza pălită de cei dintîi fiori ai toamnei. Pluteau funigei în soarele palid. Satul se zărea aproape, în vale, cu urîtele acoperișuri negre, de paie și strujeni. Pe sprînceana dealului din față se înălța conacul. Conacul copilăriei. Toate primenirile, în care își pusese o exagerată încredere, își pierdeau fața de la distanță. Casa era albă, spoită, cu ferestrele deschise în soare.

Dar parcă înadins pentru a se măsura prin contrast, sărea în ochi paragina înconjurătoare.

Curtea rămăsese tot fără împrejmuiri, cu doi stîlpi surpați în loc de poartă ; livada tot sălbătăcită cu merii și nucii știrbi din aliniere ; plopul uscat ; scheletele mașinilor de-acum douăzeci de ani îngropate în pămînt ; tufișurile de bălării, urzici și cucută, nalte cît statul omului. Toate cereau o mînă viguroasă și o voință dîrză, ca să le aducă la ceea ce au fost.

Iar el nu se mai încumeta să le înceapă.

Planurile din pridvorul de la Zapodia s-au izbit de piedici neprevăzute chiar de dascălul de agronomie și de Yann. Atunci vorbeau despre obstacole în principiu, generale și oarecum abstracte. Îl așteptau aici altele, mai directe, pe care nici nu le bănuise, fiindcă n-avea mintea plecată spre ele și nici experiența lor. Îl legau contracte de arendă, vînzări, cîștiguri încasate înainte, operațiile domnului Tăchiță Nedelcovici, avocat și procurist cu împuterniciri nelimitate.

Nolică Gaşpar şi cumatul său, Picu, scoteau îndată din sertar condici şi contracte, chitanţe şi zdelci legalizate; domnul Tăchiţă Nedelcovici dădea la iveală din ghiozdanul de piele umflat ca un geamandan alte chitanţe, contracte şi procuri legalizate. Toate în cea mai perfectă regulă şi toate zădărnicindu-i orice drept şi orice putere pe moşia sa ohavnică,

Stăpîn pe o mie cinci sute de fălci, aflase cu tristă mirare că nu e în stare să găsească suma cea mai neînsemnată, decît numai şi numai prin bunăvoia acestui domn Nedelcovici şi acestui Nolică Gaşpar. Cînd a chemat procuristul să-i împărtăşească proiectele de reformă şi de generoase improprietăriri; cînd şi-a pledat cu o imprudentă candoare cazul său de conştiinţă, domnul Tăchiţă Nedelcovici nu şi-a săltat în hohot guşa cu triplu etaj, cum se temuse.

A ascultat atent pînă la capăt. A luat apoi cuvîntul, subliniind că nu-şi permite să comenteze nişte idei depăşind competinţa sa. El discuta numai ca om de încredere şi ca avocat, ţinut să respecte paragrafele legii şi să apere de neajunsuri un client pe care l-a servit conştiincios aproape douăzeci de ani. Fiecare e liber să facă din averea sa ce poftește. Ce poftește şi ce poate. Să strice contracte, să împartă pămînt la ţărani, să aştepte pînă ce acest pămînt va fi achitat la Sfîntu-Aşteaptă de obştiile plugarilor. O desfacere de contract presupune însă judecată şi despăgubiri. Iar judecata cere timp — toate instanţele pînă la Casaţie — şi despăgubirile înseamnă bani.

Bani poate aduşi proaspăt de la Paris, fiindcă aici şi ratele ipotecilor au fost amînate, prelungite, cîrpite cu alte ipoteci de-al treilea şi al patrulea rang. Toate în cea mai perfectă regulă, după cum au făcut dovadă actele, borderourile, scrisorile şi procurile legalizate din ghiozdan.

Domnul Tăchiţă Nedelcovici a apăsat cu un ţăcănit scurt şi metalic încuietoarea genţii de piele.

Odată cu procurile, actele şi borderourile în cea mai perfectă regulă, a închis acolo, ca într-o urnă, toată

cenușa proiectelor generoase pe care nici nu s-a ostenit să le combată. Le năruia realitatea cu rădăcini mai vechi și adînci.

Avocatul și procuristul său, domnul Tăchiță Nedelcovici, a plecat în trăsura pusă la dispoziție de arendaș, ținînd cu latul palmei pe genunchi prețioasa arhivă din ghiozdan.

El a rămas să măsoare cu pașii de-o sută de ori, în lung și-n lat, încăperea care după noua orînduială a casei, se întîmpla să fie tocmai odaia unde Lupache Udrea trata afacerile sale plugărești, cu negustorii de grîne și de vite, cu procuriști și cu avocații altora, după alt tipic. Sumar, fără cazuri de conștiință, cu aprigă agerime de stăpîn care-și apără avutul.

Din acea zi nu mai plănuiește nimic. Nu mai vrea nimic. Nu simte tăria să-și spună neted că nu mai are ce căuta aci, măcar cîțiva ani încă, pînă ce contractele se vor desface de la sine și ipotecile se vor radia de la sine. Cinci-șase ani, i-a demonstrat domnul Tăchiță Nedelcovici, cu cifre în cea mai perfectă regulă.

Cinci-șase ani, în care el să nu mai atingă nici un venit.

La toamna cealaltă expiră contractul de arendă al domnului Nolică Gașpar. Oferă frații Fischer arendă dublă. Oferă și Nolică Gașpar la fel. Cu riscuri de pagubă, dar numai fiindcă îl ține la Stănișoara alt contract mai lung, pe zece ani, pentru tăierea și exploatarea pădurii. Pădurea vînătorilor care au fost și nu vor mai fi.

Concluziile domnului Tăchiță Nedelcovici îl osîndesc astfel să stea mosafir acasă la el; să privească pe geam cum alții lucrează, adună, încarcă și cară pe moșiile sale, care nu mai sînt ale sale.

Octav Udrea se apropia de sat. A zărit de departe arendașul călare, trecînd de la un lan de porumb, spre magazii. Nolică Gașpar l-a ocolit. A tăiat drumul pe-un hat, pe urmă peste miriști și arături.

O face înadins, din prevăzătoare socoteli. Nu vrea să se bage în sufletul proprietarului; să pară că l

cultivă pentru a prelungi contractul. Întru aceasta are mijlocitor mai sigur. Pe Octav Udrea îl bucură asemenea discreție, pentru alte pricini. Nolică Gaşpar, crescut şi trăit la țară, fecior de orîndar şi el însuşi fost orîndar al unui ratuş de drumul mare, are înfățişare şi apucături de om al cîmpului. E ars de soare, se ține bine în şea, aleargă din zori după treburi al căror rost îl cunoaşte, ştie să împartă porunci şi să se facă ascultat, chiar dacă poruncile sînt neomenoase şi istovesc vlaga pălmaşilor.

El umblă fără nici un căpătîi, ca un tîrgoveț vilegiaturist, cu un beţigaş de alun în mînă.

Stăpînul Stănişoarei a lepădat varga de alun în marginea şanțului.

A intrat în sat.

Şi îndată au început să-l latre cîinii ca pe-un venetic, să-l privească femeile ponciş pe sub tulpane, să-i fugă copiii din cale, ascunzîndu-se după gardurile surpate.

E încă o rană fără balsam.

Se aşteptase să-l întîmpine țăranii cu semne de bucurie. Biserica satului a fost zidită de-un Udrea, spătarul Alexa. Alt Udrea a durat podul de piatră şi a rînduit ogoare de veci însurăţeilor, pe vremea lui Cuza-Vodă. Lupache Udrea nu se dădea în lături să boteze, să cunune şi să înzestreze fetele gospodarilor mai nevoiaşi din cele două sate. Era în aceeaşi vreme temut şi iubit. El, cel din urmă al lor vlăstar, venise adus de hotărîri mari, gata să se despoaie de-o jumătate a avutului.

Iar toţi îl cercetează bănuitori. Pățeşte aidoma ca eroii lui Lew Tolstoi, mînaţi de intenţii mărinimoase şi cazuri de conştiinţă, care nu găsesc crezare. Socotise că e numai literatură : o înşiruire cam forţată de plăzmuiri scriitoriceşti. Şi iată că viaţa cea îndeaievea le confirmă şi le depăşeşte ! Aceleaşi cauze, aceleaşi împrejurări — aceleaşi efecte.

Întru amarul şi desăvîrşita lui descumpănire, trăite, nu plăzmuite. Răni vii, în carne vie.

Fiecare vorbă și faptă i-au fost răstălmăcite pidosnic. În alte împrejurări l-ar fi amuzat, fiindcă unele întrerpretări sînt într-adevăr de-un comic irezistibil. În starea lui de bolnavă ascuțire a nervilor, toate însă îl dor și-l descurajează.

Împins de îndeletnicirile cărturărești, amintindu-și mustrarea lui Yann, a lăsat sub cheie materialul încă neclasat pentru cel de-al treilea volum de hagiografie și mitologie bretonă.

S-a gîndit să adune alt material, de aici de unde s-ar fi cuvenit să înceapă. Două săptămîni purtase un carnet în buzunar și notase răbduriu anumite cuvinte, zicale și eresuri, însoțite de anumite semne.

Alecu Faraon, același țăran cu mîinile spuzite de pelagră, a scornit de îndată în sat zvonul și îngrijorarea că acum le-a mai căzut pe cap și stăpînul moșiei, cu o condică unde însemnează cine știe ce puneri la cale de alte dăjdii și corvezi, ca și cum nu le ajungeau lor destulă pacoste condicile domnului Nolică Gașpar. A aflat-o aceasta chiar de la copila lui Alecu Faraon, Frăsina, slujnicuța pe care le-a cedat-o soția arendașului.

Fata, ascuțită la minte și la vorbă, a povestit întîmplarea rîzînd, ca o năzdrăvănie a lui taică-su, care și prin somn visează numai condicile învoielilor și datoriilor ce-l țin rob pe viață.

Lui i-a rămas ca un simpton iremediabil al prăpastiei căscată între nevinovatele sale intenții și oamenii locului.

A renunțat la carnet, la culegeri de folclor și eresuri, la romantice expieri. Alecu Faraon a înțeles în felul său că i-a isprăvit de trecut pe toți la răboj și așteaptă să le cadă din zi în zi urgia gloabelor și angaralele născocite de boierul de la Paris.

Iar de atunci, s-au adunat alte încă și mai strîmbe presupusuri. I le raporta fetița vioaie și sprintenă la vorbă, cu același rîs, fără să bănuiască împunsăturile care-i mergeau de-a dreptul la inimă.

A scăpat cuvînt cîtorva bătrîni, despre gîndul să împartă cîndva o parte din pămînt ţăranilor. O babă solomonărească, Acsinia Ţuţuianca, s-a aflat îndată a şti că aceasta a fost dorinţa răposatului Lupache Udrea, lăsată cu limbă de moarte şi nesocotită de feciorul plecat în străinătăţi. Mai ştia baba Acsinia Ţuţuianca şi cum l-a mustrat cugetul, pînă ce l-a adus să-ncerce a se spăla de păcat. Numai că-i prea tîrziu ! L-a ajuns blestemul oamenilor bîntuiţi de leprică şi l-a lovit mînia lui Dumnezeu. L-a pedepsit cu stingerea neamului, hărăzindu-i o soaţă stearpă, de altfel o papistaşă care-şi face crucea cu palma întreagă în faţa altarului zidit de străbunul lor, spătarul Alexa.

Şi tot această babă solomonărească i-a mai găsit vină că poartă o bărbiţă necăjită, de ţîrcovnic, nevrednică de barba stufoasă şi mîndră a părintelui său, Lupache Udrea, vîrtos urmaş al ctitorilor din zugrăveala bisericii. Asemenea scorneli n-ar fi meritat oare un săltăraş aparte în fişierul unui specialist al folclorului, eresurilor şi psihologiei populare ?

Durau însă un pat de spini, pentru nesomnul unei fiinţe rănite ca dînsul.

S-a strecurat prin sat ca un duşman al satului. A intrat la curte printre cei doi stîlpi de poartă, fără poartă, urîţi şi surpaţi. A zdrobit sub talpă florile tîritoare de portolac, vegetaţia gelatinoasă şi prăfuită, desertică, de ruini şi dezolare.

Înainte de a urca treptele, s-a oprit să-şi liniştească respiraţia ; să-şi alcătuiască o figură mai puţin mîhnită, fiindcă înlăuntru îl aştepta altă confruntare.

Din încăperile de jos, unde se afla exilată familia domnului Nolică Gaşpar, cinci capete de copii se iţeau la ferestre, spionîndu-i mişcările. Alungaţi din chioşc şi din livadă de prezenţa proprietarului, însemna şi pentru aceştia un oaspe nepoftit. Coana Zina Gaşpar, gaşperiţa cum îi spuneau oamenii, îşi strunea pruncii, cu ostentativă severitate, dovedind că nu ezită să-şi supună progenitura la martiragiu, numai pentru a asigura liniştea şi toată lărgimea stăpînilor de la Paris.

Copiii pîndeau pe furiș, îi cercetau ca pe niște animale curioase printre gratiile menajeriei ; apăreau și dispăreau la distanță, în tufișuri de boz și după magazii ; făceau ocoluri pe-o rază dinainte fixată de soția arendașului. Altă senzație intolerabilă. Fără îndoială că acum un glas a strigat ceva în încăperi, căci capetele au dispărut de la fereastră ca broaștele în baltă. Dar le știe privirile nedeslipite, din umbră, în adîncul odăilor. Aveau vreo vină ? Erau numai copii și el devenise dușmanul lor.

Într-un acces de eroică energie, Octav Udrea a hotărît să cheme chiar în acea seară arendașul și să-l invite a ridica neomenoasa popreliște, pe care nu el a cerut-o.

Atît e tot ce găsise într-o zi, pe măsura puterilor sale, pentru alinarea neliniștilor din cuget.

Anne-Marie își ascundea ochii plînși.

Vorbea cu fruntea înclinată prea mult deasupra dantelei.

Pînă și această dantelă, începută de-o lună și acum aproape isprăvită, era pentru Octav Udrea o mută și atroce mustrare.

Altceva nu putea oferi schimnicia de la Stănișoara, unei femei deprinsă cu neastîmpărul altei vieți.

S-a așezat în jilțul de alături. I-a luat încetișor lucrul din mînă. Anne-Marie a ridicat ochii de culoarea oceanului, cu lichida lucire împîclită, ca oglinzile care-au stat prea îndelung la întuneric și au mucezit. Ca toate oglinzile din această casă.

A încercat să surîdă. Ce biet surîs, trist și crispat, fără curaj !

— Cum îți mai merge infirmeria ? a întrebat Octav, dezmierdîndu-i mîna subțire și lungă.

— Cu aceasta bine. Am să-ți arăt...

Era o aluzie la infirmeria de mobile, de tablouri, de argintării vechi, de scoarțe, șaluri și perdele. Tot ce-a putrezit, a coclit, a ruginit ; și tot ce-a fost devorat de molii, în încăperile zăvorîte vreme de atîția ani.

Cealaltă infirmerie, pusă la cale după consfătuirea cu tînărul doctor Năzdrăvanu de la Rosnov (de fapt o farmacie gratuită pentru bolnavii de pelagră, femeile lăuze şi copiii malarici), a rămas cu dulapurile închise. În cea dintîi duminică s-au înfăţişat trei femei, numai trei, cu toate chemările şi zvonul împrăştiat în sate de vătăjeii primăriei. O oarbă, o oloagă şi o nevastă c-un copil epileptic.

În a doua duminică nimeni.

Ce încredere să aibă oamenii într-o străină, care nici nu le cunoaşte graiul, şi în picăturile amare din cîteva şipuri, în prafuri şi pilule ca alicele, care, chiar după mărturia doctorului Năzdrăvanu, nu pot tămădui o oarbă, o oloagă şi un copil cu ducă-se-pe-pustii?

Leacurile şi descîntecele babei Acsinia Ţuţuianca puteau ceva mai mult. Iar solomonăreasa n-a stat cu mîinile în sîn şi cu gura cusută. Purtîndu-şi din poartă în poartă bărbia sucită în sus din nodul broboadei ca un vîrf de opincă, le-a dovedit tuturor cumetrelor cîte parale pot preţui închipuitele doftoricale primite din mila unei papistaşe, însemnată de Dumnezeu cu pecetea stîrpiciunii. O papistaşă fără trecere, nici la Dumnezeu nici la Diavol, deoarece nu-şi aflase leac la meteahna ei, înainte de a o apuca jalea şi îndurarea pentru pătimirile altora...

Anne-Marie a răscolit sub ziarele de pe măsuţă:

— Am găsit într-un sertar secret de scrin aceasta... Un album...

A tras la iveală albumul cu scoarţele de marochin roşu şi cu închietori aurite, întinzîndu-l cu mişcări line, aşa cum atingea ea, cu o delicateţă de adevărată infirmieră, tot ce era relicvă de familie în această casă, ca şi în castelul lor vechi, sărac dar conservat cu pietate, din Bretania.

— Nu mi-am permis să încerc a descifra ceva... De altfel ce-aş fi înţeles, cu cele două sau trei sute de cuvinte romîneşti, învăţate de la tine şi de la Frosinel?... N-am darul lui Yann...

Vorbea repede, silindu-se să zîmbească și să-și ascundă neliniștea.

Cu încordată atenție urmărea însă impresiile pe chipul lui Octav. Făcuse bine ori nu, dezmormîntînd un album de familie, dintr-un sertar secret de scrin?... Poate a profanat cine știe ce taină... Poate a tulburat cenușa cine știe cărei drame. Mai prudent era poate să-l fi lăsat pentru totdeauna, culcat în micul său alcov capitonat cu pluș, așa cum l-a găsit și n-avea să-l mai găsească nimeni.

Octav răsfoia paginile cu litere pale, scrise de mîna unei umbre.

— E scrisul mamei...

În ochii Anne-Mariei a crescut neliniștea.

— Și e vorba de mine... a adăugat Octav.

Anne-Marie a respirat. Trecuse poate pe lîngă o mare primejdie.

— Un jurnal din anii cînd eram copil, urmă Udrea, pînă în toamna cînd m-a adus tata la Paris, la Louis le Grand...

Glasul îi tremura. Din foile albumului se desfăcea o caldă fantomă. Se pleca în rochia lungă și neagră, cu cingătoarea de argint, deasupra jilțului, același unde a stat suspinînd copilul înainte de a fi pornit în pribegie, la colegiul Louis le Grand.

Anne-Marie a reluat lucrul. El a încercat să se împotrivească:

— Nu. Te rog...

Pusese albumul la loc, sub ziarele franceze. Ea l-a mustrat:

— La aceasta am ajuns, Octav?... Atît de puțin sinceri unul cu altul?... Spui că e un jurnal al mamei tale. Că e vorba de tine... Nu pot să cred că te rabdă inima să-l închizi, ca registrele arendașului, înainte de a-l citi din scoarță în scoarță...

— N-am pretins aceasta, Anne-Marie! protestă Octav Udrea, ciugulindu-și bărbița. Recunosc... Îl voi

citi, îl voi devora din scoarță în scoarță... Am s-o fac diseară... Mîine... Te-am lăsat atîtea ore singură... Ce-ai avea drept să crezi ?

— Fă-mi plăcerea și uită că sînt lîngă tine. Altfel rămîn cu impresia că stau între tine și amintirea mamei tale... Nu știu cum să-ți spun... Că o alung. Că o sacrifici pentru mine... E prea complicat...

— Dar Anne-Marie, pentru Dumnezeu, cum îți pot trece asemenea bănuieli prin minte ?... se alarmă Octav, necăjindu-și ochelarii pe nas. E absurd și monstruos...

— Îmi trec acum multe bănuieli, absurde și monstruoase, prin minte. Existența de aci ne înstrăinează, Octav !... Ne-a adus la acest exces de reticențe... Ne temem unul de părerea și de gestul și de intenția și de gîndul celuilalt. Credem că ne cruțăm reciproc și ne izolăm în noi...

Ochii muiați în lacrimi și glasul în plîns au împiedicat-o să urmeze. Era din același sînge cu Yann, tare și energică, acceptînd curajos viața, ca o făptură puțintică la înfățișare în care vibra însă un arc mereu încordat.

Pînă aici, Octav n-o văzuse niciodată plîngînd. La Paris și în Bretania, asupra sa apăsau toate grijile mărunte și mediocre ale existenței. Îl ocrotea matern, cruțîndu-l de ele, măcar că era cu zece ani mai tînără. Și tot ea fusese cea care-l susținuse în plănuirile de la Zapodia, gata să se expatrieze, să-i fie de-un ajutor, să-l sprijine în amănuntele practice ale vieții, știindu-l șovăielnic și dezarmat.

Acum îi picurau lacrimi în plasa de dantelă.

A vorbit, scuturîndu-se de această slăbiciune :

— Fă cum te-am rugat, Octav !... Stai aici, citește și uită că sînt lîngă tine... Dacă nu vei fi vrînd cumva, să plec în altă cameră...

El a îngăimat ceva. N-a lăsat-o să plece. A primit albumul în mînă. L-a deschis. A citit, întorcînd foaie după foaie.

O viață care a fost. O viață concentrată cu totul și cu totul numai asupra lui, cum n-a știut-o. Fiecare cuvînt, toate nimicurile, toate faptele banale ale copilului se aflau consemnate cu proporții de eveniment: „Astăzi Octav a gîngurit întîia oară mamă... Mama! Mama!... Ce emoție poate provoca o singură vorbă!... Răceala lui Octav a trecut... O spaimă exagerată, cu medic adus în toiul nopții și cu argați trimiși călare prin viscol după medicamente la Piatra; o spaimă de care Lupu a rîs și va fi pentru el un nou prilej de tachinări... Mă întreb ce se petrece oare în mintea unui copil? Aseară Octav a întins mînușițele după lună: Vreau luna! Spune tăticului să-mi dea luna!... Pentru dînsul atotputernicia lui Lupu e în afară de orice discuție. Luna, soarele de pe cer, universul, se supun la porunca lui. Tăticule, spune vîntului să se oplească!... Astăzi, 7 decembrie, Octav a scris cea dintîi literă, fără să-i port mînușița. Un *o* strîmb, și tremurat ca un covrig... L-aș dori cu îndîrjirea moștenită de la tată și cu inocenta mea pasiune pentru lecturi... Lupu deschide o carte la trei luni și adoarme după trei pagini. Pentru viața lui Octav, aș dori să-i pregătim altceva..."

Amurgul s-a lăsat pe nesimțite. Umbrele s-au prelins în cameră.

Frăsina, slujnicuța de-o șchioapă, cu boneta bretonă de dantelă și cu șorțulețul alb croit de Anne-Marie, a adus sfeșnicul cu lumînarea aprinsă, purtîndu-l înalt, în dreptul frunții, ca o făclie în procesiunile armoricane.

La semnul mut al stăpînei, cu degetul ridicat la buze, a pășit în vîrful picioarelor, pătrunsă de gravitate, deși intrase c-un sclipet de hlizire în ochi ca să raporteze înc-o năzdrăvănie aflată din sat.

A așezat sfeșnicul pe masă. S-a retras tiptil.

Octav Udrea n-a știut cînd venise, cînd a plecat, cînd s-a întunecat și de cînd citea la flacăra lumînării. Nu și-a dat seama nici cum a închis albumul

după ultima foaie și cînd a rămas cu el pe genunchi, cu ochii în gol.

Anne-Marie îl privea zîmbind trist, așteptînd. O mai simțea oare lîngă dînsul?

Albumul acela oare nu-i mai înstrăinase încă?

Ea săvîrșise doar tot ce-i stătea în putință pentru a însufleți viața moartă de aci. Cu oamenii n-a izbutit. Cu asemenea oameni... Fostul vizitiu, Farcaș, moșneag surd și abrutizat... Baba din curtea arendașului, păzitoarea de gîște, cu privirea pierită, cu pielea tărcată de pecingini vinete și jupoiate pe-alocuri pînă la carne vie... Toți dau tîrcoale casei ca niște spectre; arătări de azil... Cu aceștia n-a izbutit. Nici nu este o putere pe lume să mai izbutească. Nu se-ntorcea chiar Yann, spăimîntat de-o beznă și-o mizerie cum n-a văzut el nici în colibele Asiei?... Dar își luase asupra sa și izbutise în alte îndatoriri femeiești... Infirmeria ei de mobile... Cînd i-a vorbit întîia oară lui Octav, a surîs cu neîncredere: „Zi cimitir, nu infirmerie, Anne-Marie!"

Acum s-a convins, recunoaște, că a făcut totul cu o înțelegere subtilă, fiindcă ea știa cum toate lucrurile care au stat cîndva în apropierea omului capătă un spirit, o viață a lor, trăiesc și mor. Devin calde, încep să ne cunoască și să ne iubească, poate că meditează asupra noastră. Așa erau, așa sînt toate lucrurile lor vechi, în castelul din Bretania. Așa vor fi fost și acestea. Le-a găsit terne și moarte, reci, sarcofagii. Panoplii de arme coclite, perne și șaluri mucede, încuietori ruginite, scrinuri de pe al căror lemn s-a șters luciul mîinilor... Căldura misterioasă care însufletește lucrurile neînsufletite se retrăsese de-aici...

Totuși a izbutit s-o readucă treptat. Obiectele, mobilele, resuscitau. Începeau din nou să participe la viața omenească, după ce-au zăcut părăsite, uitate, departe de oameni, într-un cavou... Și aceasta era numai meritul ei, miracolul ei, venită dintr-o țară unde

durează cultul acestor scrinuri și paturi și mese și mărunte obiecte familiare, transmise din generație în generație să păstreze o continuitate a vieții dincolo de morți... Cînd miracolul va fi deplin, atunci poate că și Octav se va simți în sfîrșit la el acasă, aici, unde e atît de străin, atît de nefericit și străin!

Anne-Marie a ridicat ochii de la bărbatul îngîndurat, cu privirea în gol după ochelarii cu arcuri de sîrmă. I-a plimbat cu mulțumire de sine și c-un început de curaj, la pereții încăperii căptușiți cu scoarțe în culori stinse, șaluri și panoplii, portrete în rame de aur.

Necunoscuții aceștia în costumele lor orientale, începeau s-o cunoască. Femeile acestea în cadre ovale, cu umerii goi și pieptănătură romantică, începeau s-o primească în lumea lor, care a fost moartă și a înviat prin ea, din cenușă, din cocleală și putreziciune roasă de molii. Alesidele lor le-a găsit, șalurile lor le-a găsit. După ce s-a risipit mirosul muced din rochiile vechi de atlas și brocart, a prins să adie și parfumul lor melancolic... Parfum stins, de trandafiri, de liliac, de iasomie, ca pentru aceste locuri și acele timpuri...

Acesta e spătarul Alexa! Cu tot costumul de aspect asiatic, are ceva din cutezanța și privirea aventurosului navigator Yves-Joseph de Kerguelen-Tremarec, care a debarcat întîia oară din corăbiile sale cu pînză, în arhipelagurile mărilor australe... Femeia aceasta în costum din epoca lui Louis Philippe, sau a lui Ioniță și Mihalache Sturza după numărătoarea de aici, e bunica lui Octav... O bunică la vîrsta dinainte de a fi fost mamă, zugrăvită la douăzeci de ani... Inelul de pe deget e acum pe degetul ei... Așa cum a dorit, cum i-a cerut Octav...

Dar trecerea aceasta în revistă a rămas pentru totdeauna neisprăvită.

Un răsuflu de vînt a intrat pe geamul deschis și a hăpăit flacăra lumînării ca un cîine.

S-a lăţit întuneric brusc. Nepătruns. Şi atunci, din întuneric, Octav Udrea rosti, ca şi cum întunericul acesta îl aşteptase :

— Anne-Marie, trebuie să plecăm de aici. Nu mai avem ce căuta aici !...

6

Acceleratul de Ostanda intra în ţara cu două ore întîrziere. A trecut frontiera la Burdujeni, odată cu răsăritul soarelui.

In vagonul de dormit, conductorul prezenta paşapoartele pasagerilor de clasa întîi : domnul Jack Medoveanu, Magda şi Edgar Asan, Mihai Tăut. Toate cu nenumărate vize de intrări şi ieşiri, cu peceţi şi parafe din Franţa, din Austro-Ungaria, Italia şi Germania, Belgia şi Elveţia. Adevăraţi călători de rasă, voiajînd cu enorme piramide de bagaje, mărinimoşi la bacşiş, cum mai sînt doar principii, ducii şi conţii ruşi şi poloni, la această periferie răsăriteană a Europei.

Edgar Asan s-a interesat de vagonul-restaurant.

— Puteţi trece... A fost ataşat imediat alături.

Conductorul salută zîmbind şi lipindu-se cu spatele de geam, ca să-i facă loc. In două zile şi trei nopţi învăţase să-şi cunoască bine muşteriul. Inaugura şi închidea vagoanele-restaurant pe tot parcursul, în afară de orele siestei. Bombonel Asan a bătut şi în celelalte uşi :

— Jack ! Mihai ! Isprăviţi odată, monşer !... Parcă sînteţi Magda, de vă mocoşiţi atît !

Magda Asan rămăsese şi rămînea în cabină, pentru a împacheta în geamandane toate lucrurile răvăşite de Bombonel, care din fiecare valiză şi trusă a avut ceva de scotocit, de scos, de aruncat. De altfel, ceruse să-i servească şocolata aci. N-o pasionau discuţiile bărbaţilor la mesele lor nesfîrşite.

A întredeschis uşa, strecurînd capul c-o aureolă de hîrtiuţe roz, numai ca să-l implore încă o dată :

— Bombonel ! Te rog, cel puțin începe cu sticla de Vichy !

— Bine ! Încep cu sticla de Vichy... a consimțit Bombonel plictisit, gesticulînd cu sticla de Tokay în mînă, fiindcă la proviziile vagonului-restaurant adăuga spre completare diferite specialități extra, recoltate în drum.

Au luat loc cu toții la masă. Erau cei dintîi, în vagonul aerisit, cu fețe și șervete de albul zăpezii, cu lumina răsăritului în geamuri. Jack Medoveanu, proaspăt bărbierit, înmînușat, mirosind a colonie și a briantină. Mihai Tăut cu lavalieră de aristocratică boemie și lucitoare chelie garnisită circular, în chip de compensare, cu ondulate plete cărunte.

Veneau din direcții deosebite, de la băi, cazinouri și plimbări cu itinerariul prelungit în orașele Germaniei, pe țărmul Rinului, după ce-au străbătut ca de atîtea ori Franța, Italia de Nord, Elveția și Tirolul.

S-au întîlnit din întîmplare, la Berlin, în gară. Grupul Asanilor sosind de la Ostanda; Jack Medoveanu și Tăut, din Alsacia și Palatinat. Îi aducea toamna în țară, pentru un popas de cîteva luni, înainte de sezonul Parisului și al Rivierei. Își împărtășeau impresiile cu aprinse ciocniri de păreri, fiindcă altceva căutase fiecare și altceva îi încîntase.

Jack Medoveanu, pionierul progresului, era entuziasmat de tehnica și de mașinismul german. Bombonel Asan, întocmind un copios și savant menu de dejun matinal, cu elemente din *break-fastul* englezesc și *zacusala* rusească (ochiuri, șuncă, mușchiuleț și pește afumat, brînză, compoturi și fructe) ; se rostea cu adîncă scîrbire despre bucătăria germană, contestînd astfel orice drept la viitor, unui popor care încă n-a învățat să mănînce. Mihai Tăut, indiferent la deliciile stomacului, evoca Rinul cu citate din Heine în tălmăcirile lui Iosif.

Au căzut de acord, la o singură a sa exclamație :

— Ah ! Toamnele noastre !...

Arătase pe fereastra vagonului. Ca la un semnal au privit toți. Soarele dimineții scălda în proaspătă lumină o dumbravă de mesteacăni diafani, o pajiște încă neatinsă de brumă, un lung convoi de care încărcate cu grîne, pe șoseaua străjuită de plopi uriași.

— Acestea nu le are nimeni! a recunoscut Jack Medoveanu, privindu-le prin monoclu.

— Te cred!... Spațiu. Abundență. Orizont cu ondulații moi. Lanurile noastre, fînețele noastre! Codrii noștri... Și cerul nostru!... E o poezie pe care o ignorăm, o descoperim și o prețuim cîteva zile, numai cînd ne întoarcem din străinătate... stărui Mihai Tăut.

Apoi surîzînd:

— Ați observat că de cînd am trecut granița, vorbim numai romînește? Instinctiv... Ca un omagiu adus acestui pămînt!... Ne ține numai pînă la București... Dar tot e ceva... înseamnă că nu sîntem atît de înstrăinați, cum ne-au stigmatizat întrunirile studențești, în mart, după scandalul din Piața Teatrului.

— Lasă inepțiile acestea! îl întrerupse Bombonel Asan. Și observă altceva!... Observă cum se încorporează țăranul romîn în peisagiu!... Țăranul și vitele... Cămașa albă, boii în jug... Compară-l cu țăranul Occidentului, francez și german, care nu se încadrează în natură. Distonează... Sîntem un popor de incomparabilă finețe estetică... Privește un autentic Grigorescu!

Lenevos, indica peste umăr cu havana, peisagiul lui Grigorescu rămas în urmă: un car cu boi, o femeie cu furca în brîu alături, pe-un drumeag înclinat între tufe de măcieși, în pulberea aurită de soare.

Acceleratul a trecut în dreptul unui conac. O aleie boltită de tei. Un parc. În fund, pe umăr de deal, clădirea albă cu stîlpi și cerdacuri, ferestrele cu perdelele trase, iederă și viță sălbatică, o fîntînă și stoluri de porumbei. Zburda un mînz. Lucea în vale un iezer. Dincolo se revărsa satul cu risipitele căsulii, în pitorească neorînduială, după sălcii stufoase.

Totul idilic, bucolic, patriarhal.

— De ce n-ai imortaliza tu viața aceasta, Mihai? a întrebat Bombonel Asan, cu intonație de severă admonestare, uitînd sau absolvindu-și cu desăvîrșire iremediabila sa lene și făcînd semn chelnerului să ridice sticla de Vichy nedesfundată. E o lume care se duce, după cum pretind toți... După cum pretinde Paulina Gorjan... După cum ne asigură Jack și ne-o demonstra individul din restaurantul gării, la Berlin... Cum îl chema, monșer, că ție îți tot dădea asalt?

Jack Medoveanu și-a crispat dezgustat cutele obrazului în jurul monoclului:

— Hagi-Iordan se numește, Iordan Hagi-Iordan!... Mersi de compania pe care mi-o acorzi. Un șnapan!...

— Șnapan, dar, în concluzie, îți cînta în struna ta. „Aveți dreptate, stimate domnule Medoveanu... Vremea agriculturii latifundiare a apus. Viitorul Romîniei e în petrol... Mă las de agricultură! O singură sondă produce cît o moșie...“ Progresul tău, Jack! Sondele din valea Prahovei vor ucide curînd, curînd, aceasta... Ceea ce au apucat să vadă ochii noștri și nu vor mai trăi copiii noștri...

Havana dintre degete întîrzia în gest elegiac, spre culmea rămasă departe, cu albul conac în parcul împrejmuit de ziduri.

Sinceri erau toți. De-o sinceritate inconsistentă și fără durată, fără efect, ca tot ce spuneau, ca tot ce făceau, repetau.

Cînd parcul a dispărut de pe orizont, Bombonel Asan și-a reluat admonestarea:

— De această viață care se duce, ai datoria să-ți legi numele cu un roman, dragă Mihai. Pentru clasa noastră ai datoria; pentru talentul tău... Cît mai e timp...

Mihai Tăut n-a scris și nu va scrie niciodată un roman. Se mulțumea să le povestească, improvizînd pe loc cu o prodigioasă fantezie. Îndată însă a recunoscut că pentru clasa sa și pentru talentul său, are datoria să scrie un roman. Și a început să-l istorisească, inspirat de conacul alb și idilic:

— O dimineață de toamnă bucolică... O toamnă de-a noastră, ca aceasta... În dosul perdelelor trase, într-un ietac, cu miros de mere și gutui, doarme eroina. Surîde prin somn, fiindcă prin somn îi murmură în ureche gînguritul alintat al porumbeilor de la geam... Să-i căutăm un nume. Fără nume n-o văd... Numai numele mi-o materializează... În orice caz, un nume din cronicari...

— Spune-i Ilisafta! a surîs sarcastic Jack Medoveanu, neînduplecat dușman al literaturii indigene, cu baci, cu miros de stînă, țîrlîit de fluier și cu episoade preluate din letopisețile lui Neculce.

*

Alt tren purta țăranii Făgărașului, de la Expoziția Jubiliară, spre Constanța, la mare.

Erau oameni spătoși, osoși și voinici, îmbrăcați în zeghe și ițari. Fèmei cu velitoarea albă sucită ca un turban pe părul împletit în coade, cu pieptare strîmte și înflorate, cu învrîstate catrințe în luminoase culori. Oameni tari ai satelor, cu porturi și datini pe care nu le-a putut stinge asupritoarea stăpînire de peste străine hotare.

La podul de la Cernavodă, trenul s-a oprit cu gemăt de osii. Au coborît mecanicii să ciocănească și să meșteruiască roți. Au coborît și unii drumeți, să-și dezmorțească picioarele și să-și amăgească așteptarea.

Din cîmpuri cu arătură nouă s-au desfăcut cîțiva muncitori ai locului. Au lăsat plugurile în brazdă și s-au apropiat minunați și sfioși, în straiele lor urîte de șes și de calicie, să-și vadă frații.

Părintele Inocențiu Bîrlea din Arpașul de Jos a găsit cu cale a pune întrebări, ca între frați care nu se cunosc și vor a se cunoaște:

— No, mere arătura, mere?

— Merge, părinte! Că altfel ne pișcă harapnicul...

— Dar al cui e, mă rog frumos, cîmpul pe care-l lucrați, de e nevoie de harapnic?

— Al boierului! Al cui să fie?

— Şi cum îl cheamă pe boier?
— Oreste Vlahopulos. Domnu Oreste...
— Doară c'aiesta nu-i nume de romîn!
— Nici nu-i romîn, părinte. Grec toată ziua.
— Rău-i tare?
— Cum îs toţi boierii, părinte... Grec, romîn, jidov, armean; pentru noi totuna...
— Da pămîntul vost unde-i, oameni buni?
Oamenii buni s-au uitat unul la altul. A răspuns unul, pentru toţi:
— La cimitir, părinte. Acolo-i pămîntul nostru, că altul n-avem.
— Nu, că n-oi crede-o. Nu se poate...
— Iaca se poate, părinte...
Au tăcut drumeţii de peste hotar străin şi robit, căutînd dînşii acum unul în ochii altuia. Au tăcut şi oamenii locului, din ţara liberă, cu ochii în pămîntul care nu era al lor.
Domnul părinte din Arpaşul de Jos a făcut un pas şi a dus mîna la sumanul în zdrenţe, al celui mai de aproape ţăran din ţara jubiliară. I-a desfăcut pieptul şi s-a dat înapoi în cutremurare.
Sub cămaşa ca ţărna de neagră, pieptul scorojit arăta semnele anului jubilar, spuziturile şi pecinginile pelagrei. A vrut să spună ceva. Un cuvînt. Orice. Să-şi ceară iertare, măcar că n-avea nici o vină.
Dar şuierul locomotivei nu i-a dat răgaz. S-a acăţat de treapta vagonului. Trenul a pornit, s-a depărtat. Ţăranii Făgăraşului nu cutezau să mai fluture mîinile a voioasă despărţire. Ţăranii locului au rămas sub cerul blînd şi dulce de toamnă bucolică, cu mîinile spînzurate de-a lungul sumanelor flenduri.
— Asta ce mai fu, mă Ioane?
— Ştiu eu?... Ai crede c-acu au văzut întîia oară pelagră d-asta, d-a noastră...

*

Ioniţă Cuţui, elev în clasa cincea primară din comuna Dărmăneşti, plasa Girov, judeţul Neamţ, îşi

repeta lecția de citire, la gazorniță de pe prichiciul vetrei.

Domnul învățător Bosînceanu îl lăudase în fața clasei, fiindcă spune poeziile inimos și e cel mai bun cititor din școală. Nu voia să-i facă laudele de ocară. Lua bucata de la capăt, pentru a treia oară:

„Toamna. Zilele s-au scurtat. Soarele răsare mai tîrziu și apune mai devreme. Păsările călătoare se pregătesc de ducă. Se scutură cele dintîi frunze. Sosește toamna cu brume argintii..."

Dănilă Cuțui, care nu știe nici să se iscălească, își ascultă feciorul cu o minunată evlavie. Lat și spătos, așezat pe marginea laiței cu picioarele spînzurate, a uitat pentru ce intrase în casă.

Clatină din cap și încuviințează, după năravul său:

— Asta așa-i !... Adivarat scrie la carte... De-acuma ne-agiunge toamna din urmă...

Copilul cel mai mic orăcăiește în pelincele din copaie, pe cuptor, la întuneric. Agafia lui Dănilă Cuțui rade coaja mămăligii din fundul ceaunului și bolborosește o predică începută mai demult, de cum l-a văzut intrînd pe ușă...

— Ți-am spus să mai încerci la curte... Du-te, omule, și cere !... Cu două stamboale de popușoi, nu putem intra noi în iarnă...

— Apoi asta se-nțălege că nu putem noi intra în iarnă, cu două stamboale de popușoi !... întărește Dănilă Cuțui, ascuțindu-și îndată urechea la cetania feciorului.

„Toamna este anotimpul belșugului. Cine a lucrat își adună acum roadele muncii. Scîrțîie carăle încărcate cu saci. Duduie morile măcinînd. În hambarele pline..."

Dincolo, în tindă, celelalte ploduri mai mărunte își petrec timpul prin întuneric, chinuind o mîță care stupește și miaună deznădăjduit. În vatră, vreascurile

jilave fîsîiesc un fum acru. Afară, vaca mugește rîcîind în perete cu cornul.

Dănilă Cuțui mormăie încuviințînd și tot săltînd sumanul dihocat, pe umerii cumplit de lați:

— Apoi cum să nu duduie morile? Acuma-i vremea lor!...

— Măi omule! îi dă înainte femeia, răsturnînd jumătate din cofa cu apă în ceaun și așezînd ceaunul pe pirostii. Măi omule, gînditu-te-ai tu că nici leațuri din gard nu mai avem de ars la iarnă?... Mergi mîne la dimilistratorul uscatului celuia de conu Dămian și te mai robește pentru două-trei cară de lemne... Și vaca, n-o auzi cum mugește? Nici n-apucăm noi omătu și-ai să-i întinzi chelea pe gard!... Dacă se mai cheamă gard, parii și răchițile cîte ne-or mai rămas în giurul casei...

„În curțile gospodarilor, stogul de fîn și clăile de paie, clădite frumos, asigură hrana vitelor, nedespărțitele tovarășe ale muncitorului agricol...“

Dănilă Cuțui se minunează, în extaz, de asemenea alese cuvinte în gura fiului său:

— Cum asta, asigură? Ce fel de vorbă, asigură?... Mîndru mai scrie la cărte și tăte le mai înțălege Ioniță!...

Agafia a înălțat nasul ascuțit din bariz, gata să-l împungă:

— Toată vara, pentru ce-ai asudat și pentru ce ne-am spetit?... În coșar bate vîntul! În pod bate vîntul! În chiler bate vîntul!...

— Chiar că-i adivarat!... Amarnic mai bate vîntul! Și-ncă ce-a să mai bată la iarnă! cobește Dănilă Cuțui rîzînd nătîng, cu mîna la gură.

Dincolo, în tindă, gălăgia a ajuns la culme. Ușa de-afară s-a trîntit în lături. Cineva a căzut jos și răcnește prin întuneric. Sună o găleată de tablă răsturnată și acum mai latră și cîinele.

Ioniță Cuțui și-a astupat urechile și urmează ridicînd glasul:

„În țara noastră mănoasă, toamna e anotimpul mult așteptat. Începe culesul cu chiot și veselie în podgorii. Gospodinele fac pregătiri de iarnă, adunînd proviziile de legume în pivniță. Cartofii și morcovii sînt puși în nisip. Cununile de ceapă se păstrează mai bine în pod...“

Dănilă Cuțui e gata să încuviințeze :

— Asta chiar că-i adivarat ! Locul cepei e-n pod și-a cartoafelor în zămnic !...

Însă Agafia i-a luat înainte, stropșindu-și glasul oțărît și zvîrlind cît colo, cu melesteul, cartea din mîna lui Ioniță :

— Ci mai sfîrșește odată, că m-ai năucit cu toamna lui domnu-tău Bosînceanu ! Toamna-i așa și toamna-i pe dincolo ! Că de la dînsul de n-oi învăța eu cum îi toamna și unde să-mi țin cartoafele... Mai bine-ar scrie la cartea lui, unde să le găsesc, că de păstrat m-oi pricepe !

Pentru dînsa, toamna din carte e a învățătorului Bosînceanu, nu a programei analitice de învățămînt primar, gratuit și obligator.

Iar Dănilă Cuțui, după al său năravi, se află îndată a fi de aceeași părere :

— Apoi că asta-i și mai adivarat ! Ce să tot vorbească el hojma de barabule, cînd nu-s barabule și de ceapă, unde nu-i ceapă ? Hm ! Iaca înc-o istorie !...

Ioniță a ridicat cartea de jos. O scutură de lut și de colb, suflă asupra filelor, o deschide și luîndu-și locul lîngă gazorniță, pornește cetania de la capăt, pentru a patra oară :

„Toamna. Zilele s-au scurtat. Soarele răsare mai tîrziu și apune mai devreme... Toamna e anotimpul bețșugului... Toamna...“

Capitolul II

OSTATECII TÎRGURILOR

1

Din pragul odăii, Adrian a zvîrlit pe rînd șapca de uniformă, cărțile de școală și caietele de notițe.

Zburau una cîte una, pe pat și în jilțul șchiop cu rotile, ca din mîna jonglerului japonez Otamara, numărul senzațional la circul Henry.

— Ți-a plăcut ? a întrebat la sfîrșit, așteptînd probabil aplauzele tovarășului de cameră.

Ștefănucă Pandrea, elev în aceeași clasă și mucenic al posturilor la aceeași bisericoasă gazdă, n-a arătat nici un semn de entuziasm.

El nu frecventa circul Henry la fiecare schimbare de program (spectacol de gală : 120 persoane ; 200 animale dresate ; piscină și paradă finală cu ansamblul care s-a produs în fața M.S. Nicolae II Țarul tuturor rușilor și în fața Curții imperiale de la Viena), încît nu era în măsură să aprecieze asemenea recorduri. După cum nici nu-și vînduse la anticar dicționarul latin *Quicherat,* nou-nouț, ca să nu scape cumva vreo reprezentație a trupei de operetă în turneu. A ridicat ochii deasupra caietului de teme, întrerupîndu-se din scris și mirîndu-se cu nevinovăție :

— Ce te-a apucat, Adriene ?

— Victorie pe toată linia !

— Ce victorie ?

— L-am ras!

Intru ilustrarea operației, Adrian a plimbat muchia palmei în chip de brici pe obrazul încă imberb, clipind ticălos din coada ochiului:

— Ras cu perdaf, Fănuță dragă!

— Nu pricep.

— Ras pre iubitul meu unchi, Iancu Stamate, binecuvîntatul bădia Ionică, mare proprietar, mai puțin mare avocat, mai mare mîncău și în orice caz foarte maaare filotim la pungă și la cofeturi, cu feciorii, nepoții și toată plodărimea dinastiei Cumpătă, Stamate, Popazu, Petreanu et compania!

— Tot nu pricep.

— Se cunoaște că ai cap de premiant întîi! Privește și pricepe!

A scos din buzunar două monede de cinci lei. Le-a zuruit în palmă și a jonglat cu ele, aruncîndu-le spre tavan și prinzîndu-le din văzduh cu o dexteritate magistrală.

— Ai înțeles acum?... Mîine toată duminica a noastră e! Vrei matineu la circ sau la operetă?... Poftim matineu!...

— Nu vreau nici un matineu!...

— Ai să vrei!... Vrei cofetăria Alexiadis sau cofetăria și mai de lux, Georges? Poftim Alexiadis și Georges!... Vrei țigări Intim-club supliment? Vrei cumva țigări Jubiliare? Se găsește și așa ceva!

Adrian a desfăcut banderola unui pachet dublu de țigări Intim-club și l-a oferit, frînt de mijloc, ca un foarte stilat chelner de restaurant boieresc:

— Serviți, don' Fănel!

Fănel Pandrea s-a apărat cu amîndouă palmele ca de ispita necuratului:

— Fugi cu ele de-aici!

— Preferați în acest caz poate Jubiliare? Carmen-Sylva? Pelișor?

— N-am fumat și nu voi fuma niciodată.

— Cu mine ai să fumezi! îl asigură Adrian. Dacă nu azi, mîine, poimîine, luna viitoare... Viața omului e

scurtă și plăcerile sale sînt puține. Carpe diem! cum scrie la secția roz a citatelor din atoateștiutorul meu Larousse, care ceva încă tot nu știe el...

— Ce nu știe? întrebă Ștefănucă Pandrea.

— Nu știe, nefericitul, că am să-l văd și pre dînsul, ca mîine, poimîine, intrat în depozitul lui moș Kupermann, cel mai vechi, mai bărbos și mai providențial anticvar din Iași!...

Adrian a sfîrșit perorația cu un gest emfatic. A aprins țigara și a zvîrlit chibritul în traiectorie curbă, cu alt gest tot atît de emfatic. S-a trîntit în jilțul șchiop, cu rotile. A simțit ceva trosnind dedesubt. A sărit ars. Era numai chipiul de uniformă, lățit și redus la aspectul unei turte de floarea-soarelui.

Disprețuitor, i-a făcut vînt în pat, fără să-i mai examineze cozorocul deteriorat. Apoi s-a cuibărit în găvanul fotoliului de creton slinos, șubred pe roate și desfundat din teluri, încrucișîndu-și picior peste picior, slobozind superbe inele de fum spre grinzile tavanului, așa cum a admirat el un irezistibil gentleman, în ultimul număr din Fantasio, într-o reclamă de țigări egiptene.

Așa se vedea cum se mai văzuse el pe-o anumită terasă, a unui anumit restaurant de la Expoziția Jubiliară.

Ținînd condeiul între degete, Ștefănucă Pandrea îl privea de la masa lor comună de lucru, peste caietul de teme, zîmbind cu amestec de dragoste și scandalizare.

Era un adolescent cu obrazul de fată bălaie, cu ochii albaștri și părul tuns scurt, pieptănat, periat, îngrijit, cum cere regulamentul. Fiu de plutaș ceva mai înstărit din munții Bacăului, singur la părinți, crescut în sănătoasă viață de oameni simpli, elev model și camarad cu prestigiu în clasă, se nimerise tovarăș de gazdă cu această dihanie, care n-avea nici una din cuminții sale însușiri și poate tocmai din asemenea pricină, i-a cîștigat sufletul în trei zile.

Colegul nou a sosit de la Căliman, a uimit în prima oră profesorul de limba romînă cu prodigioasele-i lecturi şi îndrăzneţele-i comentarii ; în ora a doua, a scandalizat profesorul următor cu totala-i ignoranţă a celor mai elementare noţiuni de matematică ; ora a treia, la desen, a dat gata cu mare viteză modelul la care avea să migălească toată clasa jumătate de trimestru, cu radiere, estompe, creioane fin ascuţite şi alte accesorii, amănunţit şi imperios prescrise de-un maestru maniac : „Moş Estompă !" El a operat cu un căpeţel de creion cît sîmburele de curmală. I-a mai rămas timp şi pentru o duzină de caricaturi şi schiţe : profesori, colegi şi propria sa mutră, fruntoasă şi cu nasul în vînt.

Maestrul de desen l-a întrebat intrigat :

— Cînd ai făcut desenul ?

— Acum.

— Cum e cu putinţă ?

— Nici eu nu ştiu cum. Iac-aşa-!

— Hm. Suspect ! Suspect ! Ai estompă numărul 1, 2 şi 3 ?

— N-am.

— Creioane *Hardmuth* numărul 1, 2 şi 3, ai ?

— N-am.

— Radieră *Elefant* ai ?

— N-am.

— Atunci cum ai lucrat ?

— Cu ciotul acesta de creionaş.

— Nu merge ! s-a supărat Moş Estompă. Cu mine nu merge ! Să nu-mi umbli mie cu cioturi de creionaş ! Să te prezinţi ora viitoare cu creioane ascuţite, cum v-am învăţat eu. Şi pînă atunci, ca să-ţi fie lecţie, îţi pun nota cinci...

— Dumneavoastră sînteţi profesor de ascuţit creioane sau de desen ?

Moş Estompă, uluit de atîta cutezanţă, a lovit cu creionul fin ascuţit în catedră, sfărîmînd în ţăndări bunătate de vîrf care-l costase o răbdare angelică.

— Să-mi ieşi din clasă !

— Ieşim cu toţii, că tot sună clopoţelul.

După-amiază, profesorul de germană l-a prezintat ca o victimă a proastelor sisteme pedagogice, practicate aiurea, de-o pildă la liceul din Căliman: „Uitaţi-vă ce se întîmplă cu elevii care n-au baza conjugărilor şi declinărilor, cum aţi avut voi noroc de metoda mea!" Iar cel de ştiinţe a inaugurat catalogul, notîndu-l cu un glorios zece, ceea ce nu s-a mai întîmplat niciodată în întreaga sa carieră, precum atesta memoria tuturor generaţiilor de elevi şi absolvenţi.

Aşa se înfăţişase din prima zi noul coleg al lui Ştefănucă Pandrea. Citează locuţiuni latine din Larousse foile roz şi chiar stihuri din Horaţiu, numai el ştie cum şi de unde învăţate ; dar nu e capabil să înţeleagă o construcţie de acuzativ cu infinitiv. O seară întreagă s-a chinuit să-i bage în cap misterul ablativului absolut — el îl întrerupea, cînd cercînd să-l convertească la fumat, cînd la admiraţie pentru Anatole France, cînd să-i povestească despre vacanţa petrecută la o moşie a bunicilor, la Zapodia, un fabulos ostrov al celor mai de necrezut minuni.

Numai atunci nestatornicia îşi afla un astîmpăr. Ochii se înnegurau şi glasul căpăta modulaţii grave de suspin.

— Nu m-a căutat Petruş ? a întrebat Adrian, scuturînd scrumul ţigării cu o distincţie de fumător consumat.

— Nu te-a căutat nimeni.

— Nici Manole ?

— Nici.

— Suspect! Suspect, cum ar zice Moş Estompă! Trebuie să pice din moment în moment. Nu lasă ei să treacă o sîmbătă seara fără nimic...

— Fără nimic şi fără tine! a subliniat Ştefănucă Pandrea, cu intenţie de dojană.

Nici Ştefănucă Pandrea, elev model şi punctual, n-ar lăsa el să treacă sîmbăta seara, fără să-şi isprăvească lecţiile, ca să aibă înainte o zi întreagă de sărbătoare, liberă şi lipsită de remuşcări : conferinţa unui proie-

sor în aula Universității, plimbarea la Copou unde încep să se scuture frunzele, cuminți lecturi extrașcolare recomandate de program : Victor Hugo, Ion Ghica, Negruzzi, Vlăhuță și Coșbuc. Dar nu-și poate lua ochii de la colegul și proaspătul prieten, tolănit în scaunul șchiop și slinos al gazdei, fumînd și clocind în cap cine știe ce nepermisă ispravă cu rubedeniile pe care le-așteaptă.

În fiește-ce clasă a liceului, are măcar o asemenea rubedenie : veri de a doua și a treia crengătură, frații Stamate, frații Popazu, Petruș Casimir, chiar și acel Manole Cumpătă, unchi drept, un veteran al tuturor școlilor și pensionatelor din Iași, dirijor de coruri, oinist de prima forță, rol principal de comic la festivalurile de fine de an și element indispensabil la fanfară, gata să schimbe cu aceeași virtuozitate de executant trombonul cu piculina, toba mare cu fligornul, flautul cu orice instrument de alamă. Incolo toți școlari de mijloc, mai mult codași, în afară de Petruș Casimir. Odrasle de moșieri, crescuți în huzur, fără grija zilei de mîine, învățînd pentru o diplomă pe care n-au s-o prea folosească. Între dînșii și Andrian Petreanu, nici o asemănare, parcă nici o legătură, decît un nesațiu să facă praf timpul și banii de-acasă, decît acest oftat după vacanțele de la Zapodia.

Atunci își vorbesc într-o limbă numai a lor, cu numiri de oameni și locuri, de cai și de cîini, cu aluzii la misterioase întîmplări epocale.

— Și de ce-ai dispărut de lîngă mine, cînd am ieșit de la liceu ? își aminti Ștefănucă Pandrea. Mă uit, te caut... Nimic ! Ai intrat în pămînt...

— In pămînt, nu... Numai pe strada Lăpușneanu, strada Carol, îndărăt, pînă în strada Goliei... Turul complect !

Prietenul făcu dezolat :

— Văd că de-aceasta n-ai să te dezveți...

— Stai, că de-abia m-am învățat ! Adevăratul ieșan nu poate să se întoarcă acasă, pînă ce nu și-a făcut

datoria să inspecteze strada Lăpușneanu și Piața Unirii. E lege!

— Adevăratul ieșan! Ești de două săptămîni în Iași și vorbești despre Iași și adevăratul ieșan, ca domnul Bonciu, moșnegăria cu cupeaua de pe vremea lui Cuza-Vodă.

— Dragul meu Fănuță! rosti Adrian cu importanță, aprinzînd altă țigară de la cea sfîrșită. Ca fiu de naturalist, inițiat din fașă în tainele biologiei, am să-ți enunț încă o lege pe care văd că o ignori. Condiția esențială a vieții este adaptarea la mediu. Te-ai adaptat, reziști! Nu? Te-ai ars!

Ștefănucă Pandrea lepădă definitiv condeiul din mînă și închise caietul de teme, rînduindu-l în teancul clădit solid și estetic, după dimensiuni, în aripa stîngă a mesei.

Pe aripa dreaptă, domeniul lui Adrian, cărțile și caietele răftuite la întîmplare — cele mari și groase deasupra, cele mai înguste dedesubt — se menținеau în echilibru foarte precar, ca o pagodă primejduită de cutremure. O pagodă redusă pe zi ce merge, pe zi ce cărțile luau drumul anticarilor, fie pentru a complecta rația de țigări și a plăti biletele la circ și la trupa de operete, fie pentru a se preschimba în romane franțuzești cu coperta galbenă, în volume de versuri și colecții vechi de reviste.

Apăsîndu-și ochii osteniți cu podul palmei, Ștefănucă Pandrea s-a mișcat de pe scaun. A arătat apoi încăperea lor scundă, cu paturile urîte de fier și cu ligheanul de tablă nesmălțuită, grinzile afumate, pereții coșcoviți, tablourile pistruiate de muște, oglinda cu pete de lepră și toalele de pe jos țesute din resturi de cîrpe; toată sărăcia meschină a unei odăi de văduvă sărmană, care își rotunjea pensia improvizîndu-se gazdă de școlari.

Le-a arătat, pe toate, zîmbind:

— Mi se pare că nu spui același lucru despre camera noastră!... Nici despre masa cu două zile de post și rugăciune pe săptămînă: borș de fasole și iah-

nie de cartofi, iahnie de fasole și borș de cartofi... Protestezi grozav împotriva mediului și nu vrei să te adaptezi în ruptul capului.

— Te cred! Încercăm să modificăm mediul, cînd se poate...

— Chiar că ai să-l și modifici! O fi ea surdă cu adevărat madam Brăescu, dar știe să se facă și mai surdă, cînd îi cerem ceva care nu-i convine.

Adrian mărturisi:

— De altfel, Fănuță, am și început să mă resemnez, adică să mă adaptez la mediul acesta. Are pentru mine o compensație neprețuită: libertatea!... Ca și surzenia babei... Nu ne-aude ea, cînd îi cerem să ne dea altă saltea, sau să ne slăbească miercurea și vinerea cu borșurile de post. Nu m-aude însă nici cînd vin, nici cînd plec; nu mă întreabă de unde vin și unde plec...

— Grozav!

— Să știi tu că-i grozav!... Nu-ți imaginezi ce paradis al lui Mahomet înseamnă pentru mine odaia cu patul acesta care mi-a învinețit coastele, țarul acesta al Rusiei din poza înrămată cu poleială; lighianul ruginit și chiar borșul de fasole... Am intrat aici, am ieșit de-aici: lumea e a mea! Tu nu poți prețui fericirea aceasta, să te simți în sfîrșit la o sută de kilometri de o mamă care te omoară cu dragostea și de-un tată care te vrea exemplar perfect de umanitate!

— Petreanule!

Obrazul lui Ștefănucă Pandrea, cu trăsăturile moi, nedefinite, de adolescent, se împietrise, dur, într-o severitate nepotrivită vîrstei.

— Adrian Petreanu!

— Ce-i, stimabile Fănuță? întrebă Adrian cu un surîs de zeflemea, deși se simțea stînjenit sub privirea aspră a prietenului.

— Mai întrebi ce-i? A treia oară te-aud repetînd aceleași fanfaronade de secătură.

— Nu-s fanfaronade. Așa simt, așa gîndesc, așa spun!

— Uită-te în ochii mei, Adrian, și repetă că așa simți și că așa gîndești. Că te plîngi de o mamă care te iubește prea mult și de un tată care nu se mulțumește să-ți cumpere cărți și uniformă, să-ți plătească taxele și gazda... Își mai căznește mintea, cum ar face să te vadă și om!... Mai plînge-te o dată, de aceste cumplite nenorociri!

Adrian aruncă țigara neisprăvită, fără să-și dea seamă că mai avea cîteva fumuri de tras. Își pipăi nasturii tunicii și coborî piciorul de peste picior.

A răspuns, însă, tot în doi peri:

— Nu-mi închipuiam că tata te-a lăsat epitropul meu aici.

— Haide-haide, Adrian! Nu ocoli răspunsul! făcu Ștefănucă Pandrea, apropiindu-se de el și punîndu-i mîna pe umăr. Nu te-arăta mai puțlama decît ești.

— Dacă vorbești ca tata!... se scuză Adrian. Se vede că voi toți, prima generație de la țară, pătimiți de aceeași meteahnă... Vedeți viața ca o luptă... Mai este și altceva... Mai merită și altceva, decît diplome, premii întîi, programe ca din carte. Pariez că te-ai înțeles foarte bine cu dînsul... S-a regăsit în tine, pe el, cel de la șaisprezece, șaptesprezece ani!

Ștefan Pandrea și-a dezlipit palma de umărul lui Adrian. I-a întors spatele, apropiindu-se de fereastră, unde a rămas cu mîinile sprijinite în pervaz, privind Iașul în lumina stînjenie a amurgului.

Priveliștea o cunoștea de cinci ani, de cînd l-a adus taică-său de la țară, la această gazdă, în clasa întîi de liceu. Nu i-a pătruns însă frumusețea, așa cum se desfășoară din dealul Sărăriei, cu grădini, turle de biserici, palate, străzi și ruine, cu măreția ei melancolică, pînă acum două săptămîni.

În seara dintîi, Adrian s-a rezemat tot astfel de pervaz și a început să vorbească. Parcă i-a ridicat un paienjeniș de pe ochi, spre o lume închisă pentru el.

— Ștefănucă!

Glasul lui Adrian suna rugător, încărcat de remușcare.

— Da ! Ce-i ? a întrebat Ștefan Pandrea, fără să se întoarcă de la fereastră, cu fruntea lipită de geamul rece.

— Te-ai supărat ?

— Pentru ce să mă supăr ? Mi-ai turnat pe șleau, cele ce simți și le gîndești cu adevărat... Adică pe șleau, cele ce simți și gîndești și despre părintele tău... Despre noi... Prima generație cu ghete și guler... Pe domnul Petreanu l-am văzut o jumătate de ceas... Din cîteva vorbe, am înțeles de ce te-a adus înadins la o gazdă nevoiașă și ți-a căutat un tovarăș ca mine... Ca să nu stai în familia Stamate, ca să te îndepărteze de Manole Cumpătă, de atîția veri și răsveri, băieți buni poate, băieți de ispravă fără îndoială, dar feciori de bani gata, care nu așteaptă nimic de la învățătură... Acestea le-am priceput, fără să mi le spuie cineva, măcar că am cap de premiantul întîi... M-am bucurat de-un tovarăș de gazdă ca tine, de-un prieten altfel de cum au fost ceilalți... Și tu tragi tot într-acolo, spre dînșii... În două săptămîni ce-ai făcut ? Cunoști pe de rost pavelele Iașului și ești cel mai credincios client al anticarilor.

— Pardon ! Mai și cumpăr, nu numai vînd ! încercă Adrian să întoarcă disputa lor în glumă.

— Aceasta tocmai nu te scuză !... Mai și cumperi cărți, mai citești, mai vezi cele din jurul nostru cu alți ochi... Ce-ți lipsește ca să fii altfel ?... Îndată, tot ce-i bun în tine zboară în vînt ; ca fulgul de păpădie de pe coperta dicționarului tău Larousse, care nu mai are multe zile pînă ce-o ajunge la Kupermann...

— Bine, Ștefănucă ! Ai să vezi că mă schimb. De mîine ! Nu ! De luni, mă schimb ! făgădui Adrian cu toată sinceritatea.

— De ce de luni și nu din astă seară ? întrebă Ștefan Pandrea, întorcîndu-se de la fereastră și venind către el, cu figura destinsă din încruntare, din nou copilăroasă și bună. Uite ! Aprind lampa, ne sîrșim lecțiile, ne rămîne mîine o zi întreagă de libertate...

Adrian a consimțit cu mai puțin entuziasm :

— Fie și din astă seară !

S-a ridicat din jîlț și a aprins el lampa, purtînd-o de pe sobă la masă.

A spus :

— Deocamdată să-ți fac o surpriză... Să schimbăm aspectul camerei.

Ștefănucă Pandrea îl privea nedumerit, cu caietul temelor din nou în mînă :

— Cum să mai schimbăm aspectul camerei ? De la madam Brăescu s-o arzi cu lumînarea și nu scoți un capăt de țol, peste ceea ce ne-a dat pe seamă, în inventar. N-o cunosc de ieri, de alaltăieri...

— Răbdare ! recomandă misterios Adrian, căutînd într-o mapă. Ai să vezi, iubite Fănuță, cum se modifică habitatul în doi timpi și trei mișcări, fără nici un apel la madam Brăescu. Piuneze avem. În loc de ciocan, putem folosi un calapod de gheată... Ține de-aici, s-alegem !...

Ca venerabilul anticar Kupermann, cînd scoate la vedere estampele Iașului de altădată, Adrian începu să-și prezinte maria din mapă :

— Moș Estompă, dom' director, Codiță, Perjuță, Calistrat Hogaș, tu, subsemnatul, Zipa, Pițurcă socialistul, Caorpaciu, Iancu Chiorul, Simionescu Nazone...

Erau caricaturi și schițe : profesori și colegi, cu mutrele și poreclele lor prinse din cîteva linii.

— Și acestea ! urmă Adrian, dezvelind din foi subțiri de mătase, altă serie : Zapodia, Zapodia... Zapodia...

Erau peisagii, un colț de casă, un privdor, o streașină, un drum cu plopi, un lac, același lac din altă parte schițat și încă o dată un țărm de lac, cu papură și stuf.

— Bunicul... „Lasă, frate !"... Bunica... „Scurt !" Îi vezi mișcarea toiegelului ? Cînd spune : Scurt ! — ți-a luat glasul și piuitul ! Pintilie... Moș Toader Giiga... Dochița de la moară... Colțun, mosneagul ! Acest Colțun e cel mai bătrîn cîine de la Zapodia... Căpitanul Yann de Kergolay... Alt moș Toader Gliga !...

Adrian s-a oprit cu o foaie în mînă. A întîrziat cu ochii la desenul colorat, ferindu-l de privirea prietenului.

Rosti mai încet, numai pentru el:

— Acesta nu! Ne-ajunge...

Degetele se încurcau înnodînd șnururile mapei. Lui Ștefănucă Pandrea i s-a părut că mîinile lui Adrian tremură și că-și ascunde ochii. S-a prefăcut a cerceta mai atent desenele. În ele admira harul artistic al prietenului. Priveliștile nu-i spuneau însă nimic deosebit, nici chipurile. Un lac... Un privdor... O bătrînă... Un moșneag. Tot ce se poate vedea oriunde în țara românească și-i era și lui cunoscut. De unde au scos dînșii basmul acestei misterioase Zapodii, ostrov minunat de pe un tărîm fără seamăn? O curte de țară... Un cîine... Cîinele lor de-acasă, Ciobanu, e mai voinic și mai pieptos... Creștea simțămîntul că între dînșul și Adrian, un perete de sticlă îi desparte.

Se văd, sînt alături, dar fiecare se mișcă într-o lume a sa, fără o putință de comunicare de la una la alta.

— Cred că cea mai netrebnică însușire a omului e capacitatea noastră de a uita! a filozofat Adrian, strîngînd mapa în saltarul lui de la masă și răsucind cheia, pe care n-o mai folosise niciodată pînă atunci. Ne lepădăm ca niște mizerabili, de tot ce ne-am jurat că nu vom uita niciodată. Sîntem animalele cele mai dezgustătoare!

— Văd că Zapodia aceasta a voastră, n-ai uitat-o de fel, Adrian.

— Nu despre Zapodia e vorba. Hai să ne decorăm habitatul!... Tot astfel omul cavernelor, sub impulsia unei nobile nevoi artistice, și-a împodobit zidurile peșterilor cu imaginile universului înconjurător: reni și bizoni, mistreți, mamuți și alte jivine. Vezi peșterile din Dordogne, Caverna din Altamira, caverna Font-de-Gaume!... Dă-mi piunezele și calapodul de ghete! Aici panoul de caricaturi... Fiarele cu care avem de luptat: Moș Estompă... Dă-l pe Perjuță! Dă-l pe Coditță!... Lăsăm un loc liber, ca să-i turnăm mîine și

mutra lui Madam Brăescu, gazda fosilă şi bisericoasă! Am s-o pedepsesc! În loc s-o zugrăvesc sub chipul sfintei Paraschiva ori altor moaşte, am să-i dau o înfăţişare şi o legendă păgînă... Am s-o fac ieşind din aburii unei oale cu borş de fasole, ca Venus din spuma mării... O vezi? Eu o văd!...

Adrian vorbea repede, cu un fel de înfrigurare nefirească, bătînd ţintele şi fixînd desenele. Se cunoştea că aşa îşi ameţeşte o neliniştе, poate o mustrare stăruitoare, pe care n-a izbutit s-o închidă o dată cu mapa în sertar.

Într-un sfert de ceas, pereţii coşcoviţi au pierdut strepezeala verdelui de cocleală. Camera s-a înviorat. Ştefănucă Pandrea observă că Adrian şi-a prins cu ţinte în faţa patului numai chipurile şi priveliştile de la Zapodia, ca să le aibă în ochi, cînd îi deschide dimineaţa şi îi închide seara.

S-au aşezat la masa de lucru, cot la cot, şcolari model.

Însă Adrian n-a apucat să scrie un sfert din prima pagină a temelor şi a sărit din loc, mai-mai să răstoarne lampa pe picior înalt de alamă.

— Ei sînt!... Manole şi Petruş!

Manole Cumpătă şi Petruş Casimir au intrat fără să bată în uşă, tropăind, aducînd cu dînşii mirosul umed al nopţii de-afară.

— Gata eşti, Adrian? Întîrziem...

S-au oprit, exclamînd amîndoi:

— Zapodia!

— Zapodia!

Apropiindu-se şi depărtîndu-se, ridicînd lampa să contemple în mai bună lumină Zapodia lor, recunoşteau cu accente de mare fericire un loc, un om ori o făptură a locurilor:

— Moş Toader Gliga!... Uite-l şi pe Colţun! Aista-i Zarif!...

Apoi, un timp n-au mai exclamat nimic. Tăceau într-o adevărată cucernicie.

Tîrziu, Petruş Casimir, care avea ochii şi gura Elenei Casimir, cu un adaus de umbre trist adîncite, a rostit încet :

— Adrian, dacă poţi, să-mi cauţi şi mie un desen... Iazul !... De-ai şti tu cît am pledat vara aceasta să scap măcar o săptămînă la Zapodia !... Dar n-a fost chip. M-a expediat maman cu fetele la mare. Ştii cum e ea !... N-aveam nici eu, nici fetele, nevoie de mare... Maman însă se simte bine, numai cînd a pus între dînsa şi noi două-trei sute de kilometri... Îmi venea să fug...

Adrian i-a apăsat braţul, prin mîneca hainei :

— Înţeleg Petruş... Am să caut mîine ceva şi pentru tine... Iazul, la moară ; masa de sub păr.

Manole Cumpătă, depunînd lampa la locul său, a dat cu ochii peste caietul de teme. S-a uitat, l-a repezit cît colo, profund scîrbit :

— Ce vă trebuie voua, măi, rezumate din Cid ?... Ce e aia Cid ? Eu pe Laroche îl iau la iuţeală, cu Cidul meu : *„Tout cahier de papier à cigarettes ne portant pas le mot Cid et ma signature..."* Cum e el surd, tot întreabă : Pardon ? Pardon ? Pardon ?... Ca Brăiasca voastră ! Eu îi trag înainte : *„...doivent tenir compte de cette particularité, afin d'éviter toute méprise, méprise, méprise !..."* Acum, ce mai aşteptaţi, Adrian ?... I-aţi chipileauca ! Se duce dracului „Prinţesa dolarilor" !

Adrian şi-a luat chipileauca, în vreme ce Manole Cumpătă fredona o arie din „Prinţesa dolarilor", cu acompaniament instrumental, improvizat de un adevărat om-orchestră. Din gîtlej bombănea articulaţii de strună ; cu tocul smuls din mîna lui Ştefănucă Pandrea, clinchetea în ritm verliginos călimara, paharul şi cana de sticlă ; din cot bătea toba mare în tăblia patului de fier ; cu degetele celelalte mîini, zuruia îndrăcit cutia de metal unde săltau creioanele Hardmuth numărul 1, 2 şi 3, estompele numărul 1, 2 şi 3, radierul Elefant, briceagul şi peniţele, toate rechizitele elevului model Pandrea V. Ştefan.

La plecare, Adrian și-a luat bună seara, fără să se uite în ochii prietenului. A făgăduit însă :

— Începem de mîine... De luni !

Ștefănucă Pandrea a rămas singur la masa de lucru, în fața caietului, sub lampa cu picior înalt de alamă ; cu fidelă tovărășie numai umbra înălțată pe perete, plecată asupra lui din tavan, să-i citească peste umăr tema îngrijit caligrafiată, ca un negru înger de veghe, mut, misterios și neliniștitor.

2

— Iar tu, Antoniu ? După două scrisori ai tăcut subit !... Tocmai cînd îmi promiteai detalii mai picante, despre nostimul tău verișor... Ce-a fost cu el ? Ce-a fost cu tine ?...

Antoniu Gabriela a roșit sub pielița arămie, stropită cu pistrui. Așa cum roșea ea de cînd s-a întors de la țară, după o vacanță petrecută în bătaia vîntului și a soarelui. Un roșu de aramă încinsă la jar...

Și fiindcă nu putea înfrunta privirile curioase ale camaradelor, a izbucnit ciudoasă, cu lacrimi în ochii verzi de pisică :

— Am fost o proastă...

— Vai ! Vai ! se sperie cu ipocrită compătimire un glas. Așadar ticălosul de verișor...?

Gabriela, neînțelegînd unde bătea perfida alarmare a prietenei, își urmă gîndul mult mai nevinovat :

— ...am fost o proastă că v-am scris ! De-acuma tot anul o să mă tachinați... Mai ales tu, Dobrescu ! Tu altîta aștepți...

Marieta Dobrescu o prinse de după gît și o alintă exagerat, ca pe-o orfană a nimănui, în hohotul celorlalte colege :

— Mititica de dînsa, că tare-i necăjită și tachinată ! De mîncat, nu mai mănîncă ! De dormit, nu mai doarme !... De-nvățat, n-are să mai învețe ! De-acum tot anul, sărmană mioară-bolnăvioară, are să tînjească

după Titişor şi după înot. Anul trecut o dăduse gata muntele şi alpinismul... V-aduceţi aminte, fetelor?

— Muntele, alpinismul şi Saşa! supralicită acelaşi glas de adineaori.

— Tocmai! Trei luni ne-a năucit numai cu Saşa şi Ceahlăul. Verişorul Saşa la Fîntîna Măcărescului! Saşa la cruce! Saşa la Panaghie. Saşa cu alpenstock. Saşa călare, Saşa pe jos şi Saşa culegînd Floarea Reginei... Anul acesta să v-aţineţi bine! Trei luni ne aşteaptă numai disertaţiuni asupra înotului. Înotul în apă dulce şi înotul în apă sărată. Înotul în decursul veacurilor şi înotul ca factor de progres. Înotul la fenicieni şi înotul la protozoare... Înotul cu Titişor şi înotul fără...

— Deci tot are o calitate, Gabriela noastră! observă glasul perfid.

— Care?

— Schimbă de verişori, însă rămîne fidelă exerciţiilor în aer liber.

— Adevărat. Ieri era un verişor alpinist; astăzi unul înotător... Mîine, ce surpriză ne mai rezervi, Antoniule? Şi mai ales, ce verişor?

Antoniu Gabriela s-a smuls din strînsoarea camaradei şi a plecat îmbufnată, cu pumnii mici încleştaţi de necaz.

După cîţiva paşi s-a întors, aruncîndu-le în faţă izbucnirea mînioasă şi dispreţuitoare:

— Ce ştiţi voi? Sînteţi nişte... nişte...

— Nişte anti-verişoriste!

— Ba nişte vaci! Na! Nişte vaci...

Luca Eleonora, celebră în tot pensionul pentru darul incomparabil de a imita diversele articulaţii ale faunei domestice şi sălbatice, de la cocoş pînă la porc şi de la broască pînă la cucuvaie, a replicat spontan cu un muget de rumegătoare vădană chemîndu-şi juncanul — sau în cazul de faţă, pe Titişor, înotătorul.

Iar toată harţa a sfîrşit în triluri sonore de rîs.

Două prietene dădură fuga s-o împace pe Antoniu Gabriela. Au cuprins-o de mijloc, peste șorțul negru de lustrin, tîrînd-o prizonieră, îndărăt, la banca de sub castan, unde se adunaseră să-și destăinuie peripețiile vacanței.

Era o după-amiază caldă, la sfîrșit de septembrie, cu soare molatec și palid, în curtea pensionului de fete Oltea Doamna de sub direcția doamnei Cleopatra Negoianu, din Tîrgul Călimani, fost pe vremuri pensionul francez al domnișoarelor Florise et Thérèse Rogier.

Cea dintîi zi de școală. Melancolică și dureroasă, ca după orice vacanță.

În uniformele negre, toate se simțeau mai mici, mai urîte și mai sărace. S-ar fi spus că toate au îmbrăcat doliul acestei vacanțe.

Pînă mai ieri, în rochițe luminoase și colorate de vară, risipite unele la munte, altele la conacuri de țară, la mănăstirile Moldovei și în vesele localități de viligiatură, își aveau o viață a lor — mărunțele lor drame și bucurii, copilăroasele lor pasiuni, precocele lor neliniști din pragul adolescenței, consemnate în albume cu versuri artistic caligrafiate și cu flori de cîmp presate între foi.

Erau Mimi, Gaby, Eleonora, Marieta, Corina, Georgeta, Dorina. Tot atîtea nume de alintare, deacasă, dintre prietene, frați și surori, veri și fratele unei prietene. Aici, numele lor s-a uscat deodată. A devenit ostil și posac, înmatriculat în catalogul cancelariei: Antoniu Gabriela, Dobrescu Maria, Luca Eleonora, Alexandrescu Corina... Iar împerecherile acestea de nume și pronume li se păreau atît de străine de adevărata lor ființă după trei luni de armistițiu școlar, încît nu se recunoșteau în ele și uitau să răspundă, cînd o colegă ori o pedagogă striga din urmă:

— Dobrescu! Antoniu! Luca Eleonora!

Sfîrșind de povestit isprăvile vacanței, au trecut la profesori și profesoare.

Se vesteau schimbări mari. Şcoala îşi amînase deschiderea cu două săptămîni de la Ziua-Crucii, după o veche datină a tîrgului, din pricina epidemiilor. Mai existau, se pare, şi alte pricini. Din cele trei ore de azi dimineaţă, două au rămas recreaţii. Lipsea profesorul de matematici, domnul Ionescu-Isoscel, june suplinitor care a obţinut în sfîrşit catedră la un liceu în alt capăt de ţară. Lipsea directoarea — Tanti Cleopatra — bolnavă la un sanatoriu din Elveţia, unde-a plecat acompaniată de soţul său, domnul Sănducu Negoianu, prefectul de hîtră pomină al Călimanului ; bătrîn cheflîu şi cartofor, avocat fără clienţi, înălţat numai prin rubedenii şi sfori politice în diregătoria ţinutului.

Se vorbea că în locul lui Isoscel, suplinitorul intimidat pe catedră mai abitir decît elevele şi galant la note ca un nabab, directorul şi-a asigurat concursul domnului profesor Grigore Panţîru, de la liceul de băieţi, Cantemir. Personagiu mahmur, stropşit şi spurcat la gură, stîlp al cafenelei Rinalti şi beţivan fără pereche, bărbos şi pleşuv ca bustul lui Socrate din cancelarie, cu straiele întotdeauna lăbărţate şi pline de toate sosurile crîşmelor de la rohatcă, cu guler slinos şi cravata înnodată strîmb cînd n-a uitat-o acasă ; dar savant care aiurea ar fi meritat o soartă mai bună, ca şi Dimitrie Petreanu, dascălul de la Şcoala de Agricultură, cealaltă celebritate cărturărească a tîrgului. Se mai vorbea de asemeni că domnişoara Ţuţu Mustea, de franceză, cunoscută îndeobşte sub porecla Moustique, fiindcă bîzîia veşnic ca un ţînţar prins sub polog ; după ultimele zvonuri se mai vorbea că se mărită cu un locotenent şi pleacă după bărbat în altă garnizoană, lăsînd o suplinitoare încă necunoscută :

— Un fel de păpălugă ! Înaltă şi deşirată, uite-aşa, cu un nas uite-aşa şi cu un mers, uite-aşa !

Intru mai deplina edificare a auditoriului, Luca Eleonora arătă cum merge şi ce fel de nas are suplinitoarea domnişoarei Mustea.

Pantomimă și demonstrațiune desăvîrșită, stîrnind alte explozii de rîs.

Pe urmă a venit rîndul colegelor care s-au mutat la alte școli, de la Iași, Galați și București; rîndul celor ce-au sfîrșit ultima clasă, au trecut la Universitate sau așteaptă acasă prefața măritișului: soarele dansante, baluri la Cercul Militar și la Prefectură, vizite de candidați și iscoada petitoarelor care cunosc zestrea și perspectivele de moștenitori ale fetelor pe-o rază de trei ținuturi, pînă la ultima pereche de cercei și ultima oală de aramă spoită pentru dulcețuri, din foaia dotală. Ba chiar și altfel de oale dotale!...

Printre aceste foste eleve din clase mai mari, acum domnișoare în toată puterea cuvîntului, multe avuseseră o *flamă*. Își recunoșteau deci dreptul să le socoată ingrate și infidele, fiindcă s-au logodit ori au fost zărite în tovărășia unui individ — firește antipatic și afectat! — fie pe stradă în micul lor orășel, fie la Slănic, la mănăstiri, la Oglinzi, în alte stațiuni de vară ale Moldovei.

— Biata Novleanu! Ați auzit? întrebă Antoniu Gabriela.

— Ce-i cu ea? Ce i s-a întîmplat? s-au îngrijorat toate, fiindcă Tanți Novleanu fusese frumusețea școlii și deținătoarea de drept a tuturor premiilor cu cunună, gloria clasei a șaptea de anul trecut.

— Ce i s-a întîmplat? Ce putea să i se întîmple mai idiot!... S-a măritat cu o moșnegărie părosă, un fel de maimuțoi cu labele pînă la genunchi... Și știți voi pentru ce? Fiindcă maimuțoiul are moșie și automobil. Un văduvoi din Iași, cu trei copii, dintre care un băiat mai mare decît dînsa.

— *Tant mieux!*[1] aprobă Dobrescu Marieta, care ținea la reputația de cinică a clasei, deși era o făptură puțină la trup, delicată și sentimentală, cu ferocitatea fabricată din lecturile romanelor interzise de

[1] Cu atît mai bine!

austera doamnă Cleopatra Negoianu. Cu atît mai bine! Ce voiați să facă?... Părinții au pierdut moșia, au sărăcit și s-au încurcat în datorii. Spunea papa, că le-a fost scoasă și casa cu parcul în vînzare, de fostul lor vechil... Ce mai avea de așteptat?

— Să se înscrie la Universitate...

— Mare scofală!

— Da! Mare scofală... Să se înscrie la Universitate și să-și aleagă o carieră...

— Profesoară va să zică? Să se cocoațe pe catedră, ca biata Moustique, ca să-i scoată sufletul alte otrăvuri ca noi? Mersi!... Mai bine așa!... Eu m-aș mărita c-un văduvoi cu cinci copii, cu doisprezece copii, numai să aibă moșie și automobil! Un Lorraine-Dietrich ca al lui Mazîlu, cel care-a fost administratorul lui Sturza și-acuma e mare proprietar în județ... Ba, să vă spun! Eu l-aș lua chiar pe el, pe Neacșu Mazîlu, așa cum îl știți: chel și roș ca o sfeclă, mitocan și cu trei clase primare și jumătate... Știe automobilul destulă carte pentru el!

Antoniu Gaby se încrîncenă de asemenea odios cinism.

— Dar ești un monstru, Dobrescule dragă! Cum poți vorbi așa?

— Iaca pot! se sumeți teribilă, Marieta.

— Cum poți măcar să te gîndești la asemenea orori?

— Eu nu văd nici o oroare. Dimpotrivă! Găsesc foarte natural. Numai că nu sînt ipocrită ca voi.

— Mersi! intonă corul ipocritelor.

— Mersi-nemersi, asta este! Spun pe față, ceea ce gîndiți și voi într-ascuns... Ce ne așteaptă la o adică? Învățăm carte pentru carieră sau ca să descoperim radiul ca madam Curie? Haida-de!... Tocim pentru o spoială de conversație; zdrîngănim un ceas pe zi cu profesoara de piano pentru altă spoială care ne ține pînă ce ne pune popa veșca de sîtă-n cap; tot așa cu maistrul de dans... Toate, puicuțelor, pentru ca să facem față bună într-un salon și să așteptăm

onorabil un candidat... Cele cu zestre, ca tine și ca alte vreo patru-cinci din clasă, vă puteți alege candidatul... Cele fără zestre, ca mine și ca mai toate, fete de funcționari, de magistrați, de militari, de cîrciumari, bursierele, fete de țărani prin grația doamnei directoare și a comitetului de filantropie școlară, ne lăsăm alese, chiar de-un maimuțoi cu labele pînă la genunchi, dacă are automobil și moșie...

— Și viața? Poezia? Iubirea?... Ce faci cu ele?...

— N-avea tu grijă! Aș ști eu să mă descurc!... Găsesc un verișor, ca tine, Antoniule! Un Sașa ori un Titișor... Și la adică, de ce nu amîndoi?

Dobrescu Marieta, mică, sprîncenată și genoasă, cu obrazul de copilandră rumenă în pometi, își privi provocător colegele, convinsă că le-a înspăimîntat cu nemaipomenitul său cinism.

Toate însă știau că e o fetiță sîrguincioasă și timidă, suspinînd de astă-primăvară pe ascuns. Suspina pe ascuns, dar toate știau de ce. Fiindcă prietenul și camaradul fratelui mare, sublocotenent de la roșiori, nu s-a uitat niciodată mai de-aproape la dînsa, absorbit de scandaloasele-i aventuri cu niște femei pe care nu le salută nimeni pe stradă.

— Apropo de descurcat!... L-am văzut aseară pe amicul scumpului tău frățior! rosti cu neîndurată cruzime Luca Eleonora. Era în grădina publică, la bufet... Cu un fel de sirenă de-a domniei sale; soră geamănă cu Sirena Jubilară de astă-vară, de la iarmarocul jubilar. Îi cunoști gusturile!... O sirenă boită și mirosind de-o poștă a parfum, ca o drogherie.

Marieta încercă să se dovedească nepăsătoare:

— Să-i fie de bine!... Și ce-mi spui mie?

— Nu-ți spun ție. Le spun fetelor...

— Perfect! Eu mă și duc!...

— Nu te opresc. Poți pleca!... Deși, dacă rămîi aici îți garantez că ai să te amuzi. A fost o scenă de

toată nostimada... Un teatru întreg și încă spectacol gratuit...

Dobrescu Marieta stătea în cumpănă. Se pregătise de plecare, dar nu pornea aiurea. O ținea pe loc o dureroasă voluptate, să-și scormonească nevinovata ei mizerie, pînă la fund. Luca Eleonora se prefăcu a nu lua în seamă că martira a rămas la locul supliciului.

Povesti, numai pentru celelalte prietene :

— Cum vă spuneam, fetelor ! Ne așezasem cu tata și cu mama, la bufet. Singura masă liberă... Stau cuminte pe scaun, îmi aleg prăjitura preferată...

— Indiană...

— Se-nțelege că indiană ! Toate le știți, clevetitoarelor !

— N-ai pus tu pariu anul trecut, că mănînci o jumătate de duzină și după ce-ai cîștigat, nu erai gata să-ncepi alt pariu ?...

— Acuma mîncam numai una... Și nu înfulicînd ca la pariu ! Cuviincios, în felioare delicate, cum m-a învățat mama de copilă. Tata sorbea tacticos din cafeluța lui, după tot tabietul unui respectabil președinte de tribunal... Mama se chinuia cu un sirop de smeură, comandat numai fiindcă trebuie să consumi ceva, cînd ocupi un scaun și-o masă... Toate în cea mai perfectă decență... Și totuși, observ că lumea își strîmba gîtul să privească spre noi. Îmi strîng picioarele, fustele pe genunchi. Mă pipăi... Mă uit la mama. La tata. Nimic ! Părinți model, în haine corecte, cu ținuta corectă... Ce naiba să fie ? Încep și eu a căuta împrejur și m-am lămurit la moment. Nu despre noi era vorba !... Tot spectacolul era alături, la masa din spatele nostru... M-am sucit și eu încetișor pe scaun, și n-am pierdut nimic din nostima comedie... Fie, că făcea !... Stați să vă arăt, fetelor... Dă-te deoparte, Gaby !...

Antoniu Gabriela, uitînd tot ce pătimise adineauri, îi făcu bucuroasă loc, gata să se desfăteze din toată inima, pe socoteala unei torturi, care nu mai era a sa. Iar Luca Eleonora reconstitui scena :

— Poftim ! Ca să vedeți cum s-a desfășurat tot spectacolul... Ea stătea aici, cam așa, picior peste picior, fumînd și mozolind cartonul țigării în dinți. Ai înțeles despre ce fel de muză e vorba !... O stimabilă care fumează și încă în public... Pun pariu că e sirenă dansatoare la Regal !... În fine !... Aceasta nu interesează !... Așadar, ea fuma ! Iar domnul sublocotenent Dudu, Duduleț, dincoace, bătea toba cu degetele pe masă... Foarte nervos, domnul sublocotenent ! Nervos la culme !... Ea, dă-i și dă-i și dă-i !... Îi mergea gurița — adică guroaia, că avea o gură să se muște de urechi cu dînsa ! — îi mergea gura ca o mașină de cusut... El, cu degetele pe masă, dă-i și dă-i și dă-i !... Bătea toba. Marșul lui Napoleon. Pot să vă jur ! Am recunoscut tactul... Pe urmă, după ce s-au sfădit destul, cu reproșuri și oțăreli, a venit actul doi... Scena cea mare a împăcării... Ei, bravo ! Vă spun drept, fetelor, că m-a făcut praf domnul sublocotenent Dudu !... E un maestru, cel mai neîntrecut maestru, Duduleț Marietei... Numai ce și-a tras scaunul alături și numai ce-a început dumnealui s-o magnetizeze cu privirea și s-o alinte cu vorba, pînă ce dumneaei, de unde fulgera scîntei și împroșca jerbe de stropi din gurița dumisale ca din furtunul pompierilor, a plecat capul răpusă, ca o sirenă lovită în piept de săgeata amorașului... Uite-așa ! Vedeți scena ?... S-au împăcat, și-au strîns degetele pe sub masă și au plecat brat sub brat... N-aveau timp !... Uite-așa au plecat...

Luca Eleonora, neîntrecută în arta scenei la producțiile sfîrșitului de an școlar, cum neîntrecută era în meșteșugul de a imita zbierătul animalelor și cloncănitul păsărilor, jucase tot episodul de la bufet, inclusiv epilogul împăcării și al plecării precipitate. Și-l jucase atît de focos și plastic, încît în genele lungi și frizate ale Marietei Dobrescu atîrnau lacrimi ca boabele de rouă.

Tot cinismul factice, împrumutat din lecturi nepermise, se risipise ca să rămînă ceea ce era într-adevăr : o biată copilă îndrăgostită fără speranță de prietenul

unui frate mai mare, ofițeraș curtezan și spilcuit, care poate că nici nu-i observase existența.

— Ei, pe urmă, cum a mai fost? Ce-a mai fost? stăruiau întrebările, după ce rîsul a contenit.

Eleonora Luca a înălțat nedumerită din sprîncene, cu o prefăcută candoare:

— Ce-a mai fost!... Cum a mai fost!... De unde pot eu să știu? Aceasta numai o imaginație cinică și pervertită ca a Marietei poate să-și închipuiască... A! Aici erai, Marieto?

Victima n-a răspuns, de teamă să nu-i străbată suspinul în glas.

— Iartă-mă! urmă Luca Eleonora. Dar așa este!... Eu nu știu nimic, nu-mi pot imagina nimic. Eu nu citesc cărți de Zola și de Octave Mirbeau, ca să mă prindă Tanti Cleopatra cu ele și să cheme părinții la școală. Eu am rămas tot la *Graziella* lui Lamartine și la *Paul et Virginie*... Maman chiar mi-a spus să schimb locul și să nu mă uit la niște stricați care n-au nici o rușine de lume. Pudică, am ascultat-o și m-am mutat cu scaunul... Dar tot am tras cu coada ochiului, pînă la scena finală, cînd protagoniștii s-au retras precipitat între culise... Nu din viciu... Ferit-a sfîntul!... Dintr-o lăudabilă pasiune artistică. Aveam ceva de învățat de la Duduleț tău... Și-am învățat, parol! Notara, Novelli, Liciu, Radovici?... Fleacuri! Le Bargy?... Nu-i ajunge nici la carîmbul cizmei lui Duduleț!... Tata era însă de altă părere. Spunea că are să vorbească zilele acestea cu colonelul regimentului de roșiori. Un stricat! — asta spunea. Rușinea și ocara regimentului, a brigăzii, a diviziei, a corpului de armată, a oștirii... Crescendo! Așa e el, cînd se pornește pe exagerări... Dă maximum de pedepse, de amenzi și despăgubiri civile!... Și maman?... Ca să nu rămînă mai prejos, pretinde că are să vorbească și dînsa la voi, cu madam Dobrescu, să nu-l mai primească în casă... Parcă Dudu, Duduleț, Dudișor are el nevoie de casele noastre, unde să stea pe marginea

fotoliilor din salon, să se îndoape cu apă și cu dulceață de cireși amare — și să discute despre timp ? De asta-i arde lui !... Găsește el casă mai amuzantă, de unde să nu-l dea nimeni afară !...

Răutăcioasa joacă ar mai fi durat poate.

Tot așa își încearcă unghiile puii de panteră, într-o nevinovată zbenguială care crestează catifeaua boturilor cu cele dintîi cicatrici.

Nu credeau ce-și spun. Nu măsurau înveninarea cuvintelor. Era numai o ucenicie încă lipsită de intenții, a viitoarelor clevetiri, de peste cincisprezece-douăzeci de ani, cînd se vor forfeca în deplină cunoștință de cauză atunci, pizmuindu-și reciproc o toaletă, leafa sau venitul bărbaților, mobila din salon și calitatea invitaților de la ceaiul săptămînal, cu partide de maus și poker. Toate mizeriile și urîțeniile unui mic și somnoros tîrg de provincie, cu o mică și meschină burghezie în rivalitate de ambiții, de aparențe, de intrigi, de anonime și denunțuri, de surpări ascunse.

Acum suferea deocamdată numai Marieta Dobrescu. Și ar mai fi suferit încă, dacă nu s-ar fi ivit o providență să pună capăt supliciului.

Providența s-a arătat pe poarta școlii, sub chipul unei fete năltuțe, lată și dreaptă în umeri, strîmtă în șolduri, cu bereta de uniformă trasă pe-o sprînceană. O siluetă necunoscută, cu mers ciudat și totuși de undeva cunoscut.

Elevele de sub castan au tăcut încordîndu-și privirea.

Pe urmă, s-au uitat una la alta, întrebîndu-se din ochi.

— Cine să fie ?

Alexandrescu Corina, fiică de maior, ereditar familiarizată cu termenii cazoni, se pronunță într-o pitorească formulă de cazarmă :

— Vreun leat *vărsat* la noi, de la altă armă !...

— Dar e Măgură, fetelor ! Măgură Irina ! sări de pe bancă Gaby Antoniu. E Măgură a noastră !...

Şi îndată au prins s-o strige, cu exagerate semne de simpatie, pe care nu le îndreptăţea cu nimic vaga şi indiferenta lor camaraderie din anii trecuţi.

— Măgură ! Măgură Irina !

Irinel Măgură ridică ochii, fără să arate nici un semn de surpriză.

O clipă a părut că şovăieşte. Apoi s-a îndreptat spre ele cu mersul acela lung şi ciudat, elastic, care nu era al ei de la începutul verii cînd s-au despărţit şi totuşi acum nu şi-l mai închipuiau că a putut să fie altfel cîndva.

S-a apropiat şi a întins o mînă subţire, dogorită de soare şi viguroasă, scuturînd celelalte mîini cu o vioiciune, care nici aceea nu era a ei, din anii trecuţi.

Întrebă :

— Ce faceţi, urîtelor ? Ce-i jivalania aceasta ?

Şi zîmbi unui gînd lăuntric.

Colegele au zîmbit şi ele la rîndul lor. Dar altfel. Mai întîi, nedumerite. Ce-nsemna cuvîntul acesta, pe care-l auzeau întîia dată ? Jivalanie ! Cum jivalanie ? De ce jivalanie ? Mai apoi, zîmbetul se vădea şi grozav de contrariat. Nu erau deprinse să le vorbească aşa, ironic şi protector, tocmai o elevă ca Măgură Irina.

Nimic nu-i dădea acest drept.

Nu fusese prietenă cu nimeni. Nu strălucise niciodată la nimic, prin nimic.

Patru ani de curs primar şi patru ani de liceu, trecuse neobservată şi neînsemnată, dintr-o clasă a institutului, în alta, cu note mijlocii, cu purtare mijlocie, aşezată întotdeauna într-o bancă de la mijlocul sălilor, pierdută în anonimatul şcolar al elevelor molcuţe şi mediocre.

Dar acum li se arăta deodată sub altă înfăţişare. Altceva. Altcineva. I-au făcut loc cu toatele, alături, încercînd să descopere de unde venea secretul acestei impresii de noutate şi de încredere în sine : această luminoasă palpitare, ca un fluture care a dezbrăcat o crisalidă urîtă.

Au asaltat-o cu întrebări și exclamări :

— Te-ai schimbat mai mult decît noi toate laolaltă, Măgură Irina !

— Irinel, cum de nu te-a mai văzut nimeni vara asta ? Parc-ai intrat în pămînt !

— Lasă să-mi răspundă mie, Antoniule ! Ce-ai făcut toată vacanța ? Unde-ai fost ?...

Irinel Măgură a răspuns numai la întrebarea din urmă :

— La țară... La Zapodia, în Neamț. La un fel de rudă de-a mamei...

Apoi n-a mai avut nimica de spus. A privit în gol. Ea vedea înaintea ochilor ceea ce nu cunoștea și nu putea bănui nimeni de-aici.

Iazul, așa cum a primit-o în dimineața dintîi. Cu tremurul apei, pînă departe în stufuri... Fata de țară, drăcoasă, Dochița, care lepădase volocul și înota la adînc, spintecînd unda cu stropi ca mărgelele de argint în soare... Cufundarul, ținîndu-i tovărășie, în tumbe jucăușe... Cărarea șerpuită printre săbiile de papură și pămătufurile de trestie... Trunchiul culcat de salcie, unde-au stat atunci ; unde-au stat ultima dată înaintea plecării. Ploaia și noaptea brăzdată de fulgere, cînd fugeau alături, fără să se-atingă, în ropotul rece, sonor...

Îi inunda și acum privirea flacăra uriașă, albastră, care-a scos din întuneric o clipă un cal nemișcat cu ochi de fosfor.

O orbea.

Iar gîndul că Adrian e acum la Iași, că a părăsit așa de ușor dulcile lor plănuiri i-a înecat respirația într-un scîncet.

O frunză, pretimpuriu ruginită, a descins în spirală și i s-a așezat ușure pe genunchi. Ea a dus mașinal coada veștedă la gură, așa cum s-a deprins acolo să poarte între dinți firul de iarbă-nspicată și garofița de cîmp, a mușcat-o în neștire și a șters cu batista sucul vegetal, astringent și acriu, de pe buze.

Un timp, colegele au găsit-o din nou absentă și

poate chiar mai străină de ele, decît va fi fost altă dată. Dar Irinel Măgură a zvîrlit frunza de castan ; a aruncat alături, în nisip, la picioare, bereta de uniformă ; a înălțat genele desvelind privirea de-o străvezie luminozitate, și îndată toate au simțit că mocnita crisalidă a rămas pentru totdeauna despoiată.

Au știut că în acel an, atenția clasei, prieteniile, admirația elevelor din cursul inferior, ocrotirea celor din clasele ultime, simpatia profesorilor și profesoarelor ; toate se vor concentra ca focarul de lentilă, asupra acestei cenușărese de pînă mai ieri.

Și cu neastîmpăr, împresurînd-o cu semne de dragoste, fiecare căuta să-i cîștige întîietatea prieteniei, fără să-și explice de ce. I-au tipărit șorțul de uniformă pe trupul svelt ; i-au potrivit coadele părului pe creștet ; i-au buclat cu degete îndemînatice cîrlionții de borangic în jurul urechilor fin conturate, cu transparență de scoică trandafirie.

Irinel Măgură se împotrivea acestor răsuceli de manechin, gîlgîind în murmur de rîs la gîdilarea atingerilor, fiindcă tot era mai mult un copil decît apropiata femeie.

Rîdea copilărește și se apăra cu reminiscențe din vocabularul Zapodiei :

— Dar isprăviți odată ! Scurt... Ce-s paparudă, să mă împopoțonați așa ?

Clinchetul vesel dezmințea însă asprimea rustică a cuvintelor.

Părul avea un parfum umed, de scoarță a brazilor, de mușchi păduratec și de iarbă scăldată în rouă, cum vor fi mirosit pletele naiadelor răsfirate pe umeri. Ochii cu fire aurii în irisul de topaz radiau o caldă lumină, ca o imaterială dezmierdare lunecînd pretutindeni unde-și plimba privirea : peste chipurile apropiate de dînsa, peste uniformele urîte, peste zidul de-ur galben spălăcit al școlii.

Adusese cu ea tot soarele și toate miresmele Zapodiei, ca să le risipească în juru-i într-un generos efluviu.

Cînd a sunat clopoţelul de intrare în clasă, prietenele au înlănţuit-o de mijloc, potrivindu-şi pasul după mersul său şi întrecîndu-se să şi-o smulgă una, alteia:

— Nu e aşa că stai lîngă mine în bancă, Irinel?

— Ba lîngă mine!...

3

— Urcă!

Mihai Tăut ezita.

Armăsarii suri, rotaţi, frămîntau cu neastîmpăr din copite.

Jack Medoveanu strunea hăţurile să-i ţină pe loc; îi şfichiuia totuşi cu vîrful cravaşei, fiindcă-l pasiona această încordare de ageră viaţă animală, de muşchi şi de nervi, de juvenilă ardoare încă nedeplin dresată, gata să rupă zăbalele şi să zvîrnească săgeată din arc. La spatele său, înfipt pe scaunul înalt, un groom în strai negru şi cu joben de lac, stătea neclintit, impasibil, cu braţele încrucişate pe piept.

— Dar urcă odată! îşi pierdu răbdarea Jack Medoveanu. Îmi omori caii, *vieux nigaud!*[1]

În sfîrşit decis, Mihai Tăut s-a căţărat greoi şi neîndemînatic pe scara docarului prea sus construită, pentru altfel de făpturi, uşoare şi zvelte. S-a aşezat alături într-un suspin, trăgîndu-şi pe genunchi pulpanele pardesiului şi apăsîndu-şi precaut pălăria cu boruri largi, mai adînc, peste şuviţele de păr care-i compensau cu prisosinţă, în laţe de lăieş, chelia ascunsă dedesubt.

— Acum haideţi, copii! Să vă văd!...

Jack Medoveanu a slăbit uşor hăţurile, a făcut şfichiul cravaşei să şuiere.

Armăsarii s-au întins în trap sprinten ca o joacă; roţile de gumă au sfîrîit pe asfalt.

---

[1] bătrîn nerod!

Calea Victoriei foia de mulțime în acel amurg de toamnă însorită. Echipagii, trăsuri și cupeuri de casă, docare și faetoane, birji de lux și arar cîte o largă victorie demodată ; toate se îndreptau spre Șosea.

Toate rămîneau în urmă.

Caii lui Jack Medoveanu și reputata măiestrie a conducătorului nu cunoșteau nici un rival.

Cînd lanțul vehiculelor s-a rărit aproape de Capul Podului, Jack Medoveanu a căpătat răgaz, în sfîrșit, să întrebe :

— Aveai vreo direcție ? Te-am abătut din drum ?

— Nimic. Mă plimbam. Luam aer...

— Atunci ce te-a făcut să meditezi atît, înainte de a te urca ?

— Considerente estetice...

— *Pas possible !* [1] se miră ironic Medoveanu.

— *Mais oui !*

— *Quoi ? Quoi ! Qu'est-ce que c'est que ces façons-la ?* [2] Ai început să te ramolești, Michel !

— *Non, pas encore !* [3] Vorbesc cît se poate de serios. Ți-am admirat echipagiul, caii, costumul tău, valetul... Gravură impecabilă de jurnal modern... M-am văzut pe mine ; costumul meu bohem... Pălărie cu boruri calabreze, pardesiu larg ca un laibăr, lavalieră, plete de plăieș...

— *Eh bien ?* [4]

— Nu merge ! Distonează !... Nu vroiam să stric un ansamblu...

— *Ah ! c'est donc ça ?* [5] Atunci te-ai ramolit complet !

— *Heureusment, non !* [6] Am ochiul estetic... În orice caz încă destul de estetic, ca să mă văd pe mine...

---

[1] Nu se poate !
[2] Ba da.
— Ce ? Ce ? Ce sînt mofturile astea ?
[3] Nu, nu încă !
[4] Ei bine ?
[5] Ah ! Deci asta e ?
[6] Din fericire, nu !

Și ca să mă dezgust de mine... Chelie, burtă, invazie de țesuturi adipoase... Lavalieră și pălărie de brigand... Calc pe urmele lui Bombonel Asan...

— Și ce te oprește să nu te oprești ?

— Prea tîrziu !... Obișnuința... Anii... Un fel de lene... Am rămas cu hainele și cu mentalitatea din cartierul latin ; de mai tîrziu, din Montmartre și Montparnasse...

— *C'est effarant !* [1] Idei de sinucigaș !... De aia te plimbai atît de elegiac ?...

— Am și eu ceasuri proaste...

Jack Medoveanu a încetinit mersul cailor ca să-l privească mai atent, răsucindu-și capul pe jumătate :

— Neplăceri ? Datorii ?... Scadențe ?... Un avertisment stupid al medicilor ? Ce e cu tine, Michel ?

— Nimic din toate acestea... Absolut nimic !... Datorii n-am... Venitul îmi curge de la moșie cu o precizie cronometrică. Și-ajunge prea îndestul, pentru un om s'ngur ca mine... De vîrsta crizelor sentimentale am trecut... M-am întors acum o lună din străinătate... Voi pleca iar peste trei sau patru luni...

— *Eh ! que voulez-vous de mieux ? Ça y est ! La perfection de la vie est atteinte !... Très épatant* [2], tot ce-mi spui ! Și totuși ai aerul să te plîngi...

— *Ce qui est surtout épatant c'est de se renouveler complètement chaque année, chaque saison, chaque jour* [3]... Cazul tău !... Te invidiez, Jack. Nu pentru tinerețea ta exterioară... Pentru cea interioară...

Mihai Tăut își cerceta din profil prietenul mai în vîrstă cu o decadă, admirîndu-i trăsăturile virile, ochii ageri, gura cu desenul buzelor tăios conturat, ținuta dreaptă în costumul cafeniu, cu pălăria puțin pe-o

---

[1] E îngrozitor.

[2] Ei ? Ce dorești mai mult ? Asta e ! Perfecțiunea vieții este atinsă. Grozav...

[3] Ceea ce este mai ales grozav e faptul de a te împrospăta pe de-a întregul în fiecare an, în fiecare anotimp, în fiecare zi

sprînceană ; mîinile strunind vigilros hăţurile armăsarilor.

Nici nu îmbrăcase pardesiu.

Se simţea prea tînăr pentru asemenea precauţii moşnegeşti. Intuise just ochiul estetic al lui Mihai Tăut. Alături, moale şi osînzos, cu pălăria de studenţie pariziană şi cu lavaliera anilor de cafenea în Montmartre şi Montparnasse, el părea o caricatură a propriei sale tinereţi de acum aproape un sfert de secol.

Jack Medoveanu a tăcut un timp gînditor. A dat sfîrc de cravaşă armăsarilor. Părea preocupat numai să ajungă şi să întreacă un tilburi cu un cal negru, mînat de-un ofiţer cavalerist.

Cînd l-a lăsat în urmă, rosti cu o prietenească îngrijorare, dovedind că nu e indiferent la soarta foştilor săi mînzoci de la Paris — *„les poulains de Jack"* — cum erau botezaţi pe atunci.

— Vrei avizul meu ? În fond, *tu as raison !*[1] Ai pomenit numele lui Bombonel... *Un autre fameux loustic*[2] *!*... Este într-adevăr o înrudire între tine şi el. Nu numai pălăria şi lavaliera bohemă... Inactivitatea !... Lăsaţi timpul să treacă pe lîngă voi... Asistaţi la viaţă, în loc s-o trăiţi... Chiar dacă ar fi o activitate dezordonată, fără suită, inutilă, ca a mea, şi tot e ceva... O higienă corporală... Şi o terapeutică spirituală... Iluzia că faci ceva te apără de o sumă de dezagramente. În primul rînd, te apără de tine însuţi... Vă vine renta pămîntului, fără să mişcaţi din deget. Ca şi mie, de altfel. Alţii ară, seamănă, seceră, asudă pentru noi. — Foarte bine ! Nu noi am făcut aşa lumea. Aşa am găsit-o făcută. Dar aceasta nu ne dispensează de-o datorie către noi înşine, să profităm mai inteligent de asemenea privilegiu... Voi n-aveţi ce face cu timpul. Mie nu-mi ajunge timpul. *Jamais trop ! Jamais assez !*[3]...

---

[1] ...ai dreptate !
[2] Alt mucalit de pomină !
[3] Niciodată prea mult ! Niciodată de-ajuns !...

— Activitate ?... Ce activitate să începi după patruzeci de ani, cînd n-ai făcut nimic toată viața ?

— Du-te cîteva luni pe an la țară, la moșie... Încearcă să preiei îndeletnicirile bătrînului Constantin Tăut, care a fost o fală a clasei noastre latifundiare, ca să uzez de termenul lui Stere și Gherea.

— *Tu es absurde !*[1] Eu n-am mai fost la țară de opt ani... Ce să caut la țară ? Să mă plimb c-un baston în mînă ?

— Încearcă prostii, cum încerc eu... Prostii cu bilanțuri deficitare. Ce importă ? Cu aceste bilanțuri deficitare îți plătești iluzia unei activități... Pe urmă, poate ritmul vieții de țară te prinde. Te pasionează chestiunile... Le descoperi un interes... Fă irigații ! Experimentează procedee moderne de cultură !... Ia cartea lui Petreanu și încearcă să-i aplici teoriile... Orice prostie e mai bună decît această deprimantă delăsare...

— Inutil ! Mă apucă uneori dorul de țară, de casa bătrînilor... Mi se pare că acolo aș recăpăta o sănătate a trupului acestuia care se rîncezește și putrezește pe picioare... Mă hotărăsc... Încep să pregătesc bagajele... A doua zi mă răzgîndesc... Ce să caut ! *C'est exaspérant à la fin !*[2]

— *Alors,* nu pierde timpul *à des bêtises !*[3] scrie !

— Ce să scriu ?... Îți imaginezi că a mai rămas ceva aci ? a întrebat Mihai Tăut, ducînd degetul grăsuliu la fruntea de sub pălăria cu boruri late. Chiar izvoarele se sleiesc, fug, se duc la fund, dacă nu e o mînă harnică să le curețe... Îți imaginezi că nu observ zîmbetul vostru, cînd încep a-mi povesti romanele pe care n-am să le scriu niciodată ?... O clipă cred și eu în ele... A doua zi a rămas neantul din toate... *De la cendre, de la cendre, de la cendre...*

— *Tais-toi, vieux nigaud ! Imbécile !*[4] îl admonestă

[1] Ești absurd !
[2] Exasperant pînă în cele din urmă !
[3] ...cu prostii !
[4] Numai cenușă, cenușă, cenușă...
— Taci, nerod bătrîn ! Imbecilule !

Jack Medoveanu, lovind crupa armăsarilor cu șfichiul cravașei și răcorindu-și așa exasperarea. Cum ce să scrii ?... *Sapristi !* Privește în jurul tău !... Lumea aceasta care se duce, despre care vorbea celălalt *fameux loustic*, Asan, în tren, în septembrie, cînd ne-am întîlnit la întoarcerea în țară... Privește lumea aceasta... Echipagiile... Soarele și cerul decolorat. O lume care merge spre apus...

Cu vîrful cravașei, Jack Medoveanu a arătat spre apusul soarelui, apoi rotund, lanțul trăsurilor mergînd în acel apus.

Oprise caii la pas.

Cerul era de-o dulce paloare. În aerul molatic se legănau plutind cele din urmă frunze. Trăsurile, cupeurile, echipagiile de casă, docarele, se întreceau gonind în amurg. Femeile, legănate pe arcuri moi, priveau înainte, cu un surîs transfigurat de crepuscul.

Mihai Tăut s-a gîndit la romanul pe care nu-l va scrie, al acestei lumi cu rădăcinile în alt veac și cu crengile care se uscau și începeau să cadă odată cu începutul veacului nou.

În fiește echipagiu salutat de Jack Medoveanu și salutîndu-l pe Jack Medoveanu, recunoștea o figură, un nume, urmașul și urmașa unui neam. Principele Anton Mușat și Agata Bogdănișteanu. Laurențiu Sarandà și Dumitrașcu Racliș. O Ghiculeasă și alta. Cele din urmă vlăstare al unor muribunde obîrșii. Nici o viață a acestora n-avea pentru dînsul vreo taină. Toate-i erau de mult știute, cu dramele lor și păcatele lor și ruinele lor și tristețile lor. Le-ar fi putut urmări istoria năruirilor pînă la izvoarele din celălalt veac, pe vremea lui Dinu Păturică și a postelnicului Andronache Tuzluc ; pe vremea cînd protipendada țării primea ucenicia desfătărilor occidentale în sala de bal a Domniței Ralu, la Cișmeaua Roșie. Toate-i erau cunoscute, fiindcă au fost și de neamul lui trăite. Le trăia și el, ultimul dintr-un neam sfîrșit.

Dar ca să le scrie, prin ce minune și-ar găsi oare, mîine dimineață, tăria să se așeze în fața foii albe, pe un scaun tare, la o masă tare sub cot?

S-a mulțumit să murmure:

— Ai dreptate, Jack. E o lume care se duce într-un amurg...

4

— Ioane? N-auzi, tontule?... Ce face Piți?

Ion tresare. Ascunde la piept răvașul împăturit și își îmbumbie nasturii de alamă.

Doamna colonel Asan e la geam, cu obrazul proaspăt muruit de pudră și cu zulufii răsuciți în bigudiuri. Ține încă pămătuful în mînă, așa cum a prins-o îngrijorarea, la oglindă, în timpul zugrăvelii.

— Ce face Piți, imbecilule? N-auzi să răspunzi?

— I-aici, coniță! N-aveți nici o grijă... Doarme săracu de el, pe *priș*..

Și mai încet, pentru dînsul: „Dormi-re-ar să doarmă, pîn' l-oi deștepta eu!"

— A păpat?

— Mîncat, coniță!

— A păpat și Miți?

— S-o hrănit și dînsa, coniță.

— Cu măsură?

— Cu măsură, coniță.

— Hm! Măsură de-a ta!...

— D-apu că eu nu-s Vodă Cuza, Doamne iartă-mă, coniță, să am măsură de-a me, cum o mai rămas încă de pomină ocaua lui domnească, la noi, în Moldova, despre care spuneți dumneavoastră că avea stemă un cap de bou.

— Ce tot boscorodești acolo, boule? Răspunde la ce te-ntreb și lasă-ți Moldova și boii ei în pace! Cu măsură au mîncat?

— Cu măsură, coniță...

— Bagă de seamă! Să nu-i apuce iar indigestia, că-i vai și-amar de pielea ta.

— Nu-i apucă nici o *diligestie*, coniță...
— Cum ai spus, netotule ?
— Diligestie, coniță.
— Digestie, Ioane ! Digestie și indigestie ! îl instruiește pedagogic doamna colonel, zîmbind superior.

Zîmbetul durează și după ce s-a tras de la geam, cu pămătuful în mînă, ca să-și sfîrșească renovarea post-meridiană a fațadei.

Radicalele ordonanței o amuză întotdeauna. Și cîteodată se dovedesc utile, cînd tînjește conversația în salon. Atunci, în lipsa altui subiect mai pasionant, aduce discuția cu meșteșug la limba pocită a tontului din țara cu un cap de bou în stema de pe vremuri.

Ion spune *priș, lambă, eleftrică, berjă, dom'cvardist* și *cosimioner*. Pe muritorii care nu poartă uniformă, și deci nu fac parte dintr-o ierarhie precisă, îi împarte în două categorii :

— A venit *on țovil !*

Aceasta înseamnă că așteaptă afară, la sonerie, un domn care după calitatea și croiul straielor, are drept la o relativă considerație — atîta, bineînțeles, cîtă poate merita un civil.

— E un *individ !*

Aceasta înseamnă că e negustorul de haine vechi, un cerșetor, încasatorul de la gaz aerian sau cel cu taxa pentru gunoi ; în sfîrșit, niște netrebnici *indivizi* de la periferia larvară a umanității, pentru care îndeobște și din principiu, domnul colonel nu se află acasă.

Doamna colonel Tiberiu Asan reproduce cu deosebită vervă graiul pocit al lui Ion și judecățile sale năstrușnice, asupra categoriilor civile. Și-a făcut chiar o specialitate, foarte prețuită de prietene, de invitații la masă, la ceaiuri, la pocker și la bridge.

Pe socoteala ordonanței, a cucerit, cam tardiv e adevărat, dar definitiv, reputația de femeie extrem de spirituală ; de unde înainte trecea drept o ofițereasă de grad superior, înscrisă în soborul țațelor, amarnică la gură, mărginită la minte, spoită ca o odaliscă și lovită la vîrsta critică de patima cățeilor. Iar doamna colo-

nel Tiberiu Asan, ameţită de succes, cînd Ion nu-i furnizează îndestul de inedit şi umoristic material, din cabotinism, inventează cu de la sine putere un text apocrif.

Astfel, mosafirii de la masă şi ceaiuri mai cred că Ion pronunţă : *grimafon, traivan* şi *gustambercă*. Fac haz şi-i poartă faima la alte ceaiuri şi mese, unde Ion a devenit un personagiu legendar ; cel mai înveselitor exemplar bovin din patria cu stema simbolică a boului, valorificată acum numai în timbrele poştale mult preţuite de filatelişti. Cu toţii sînt departe de a bănui că flăcăul dezgheţat şi isteţ, între vistavoii săi vorbeşte ca toată lumea, fără *priş* şi fără *lambă*, lăsînd cu bună ştiinţă, stăpînei, amăgirea că este mai prost decît arată şi mai puţin deştept decît ea.

Un singur apărător s-a aflat o dată să ridice glas în salon, întru stigmatizarea acestui năravv, de a lua în derîdere ignoranţa unui om care nu din a sa vină orbecăieşte în beznă şi rămîne nesimţit la ocară : Cocîrţ Asan, nepotul de frate al domnului colonel, feciorul lui Bombonel Asan, cunoscutul estet, amator de artă şi pasionat gastronom.

Dar pledoaria, dublată de-un fulgurant rechizitoriu, a dat greş în chipul cel mai jalnic.

A degenerat în alt subiect de glume şi de usturătoare ironii, asmuţate de astă dată împotriva vehementului june cu lavaliera roşie, care dovedea cu citate halandala din Karl Marx şi Lassalle, că Ion spune *gustambercă* şi *cosimioner*, din pricina oligarhiei latifundiare şi a infamului capital.

Semnalul hohotelor şi întreruperile cele mai neîndurat sarcastice porneau chiar de la Bombonel Asan, părintele zburlitului rebel. Cocîrţ a părăsit indignat terenul, trîntind uşa ; iar Ion a continuat să alimenteze verva doamnei colonel, cu o condamnabilă insensibilitate la batjocora şi umilinţele care-i ofensau demnitatea de proletar agricol.

Ciudat ! După ce încercase atît de generos să-i ia apărarea din oficiu, printr-o stranie sucitură a cuge-

tului, Cocîrț sfîrșise prin a-și disprețui clientul. Ion îi părea prea îndobitocit și laș, cu zîmbetul lui milog la toate ocările. Și mai ciudat încă! Ion, auzind din zvonul bucătăriei, adus de Cati, fata din casă, că nepotul domnului colonel s-a războit pentru dînsul, în loc de recunoștință, îi poartă o pidosnică scîrbire. De unde mai răsărise și-aista să-l apere ca funia pe spînzurat? I-a scurtat oare cu buclucașa lui apărare numărul zilelor pînă la eliberare? Nici c-o pîine măcar!

I-a dat numai prilej doamnei colonel, să-l mai ia în pirplison o dată, atunci cînd era povestea caldă și cînd l-a întrebat ce anume crede el despre feluriți socialiști; cine știe ce negustori de hîrțoage vechi, cum a văzut el pe cheiul Dîmboviței, cine știe ce *indivizi*, cu care s-a înhăitat băitănașul cu fleandură roșie la gît, de se plînge maică-sa și mătușă-sa, că le face neamul de rușine!

Acum, Ion, fratele lui Simion Vatavul de la Zapodia, nu-și mai rîde pe ascuns în cuget de rîsul coniței care-l crede mai tont de cum l-a făcut mă-sa; nici nu-i făgăduiește lui Cocîrț o mulțămită, colea pe șleau, de la obraz, la eliberare, cum îi stă lui pe suflet și-i așteaptă sorocul. Le-a uitat acestea. A uitat tot. E departe de toate.

A desfăcut din nou răvașul de la piept, cu hîrtia roasă ferfeniță pe muchiile unde-a fost împăturată. O scrisoare de la Dochița, pe care o silabisește ca un școlar într-adevăr greu de cap, măcar c-o știe pe de rost.

Veștile s-au învechit.

Le mai slovenește însă cu aceeași încordată luare-aminte, fiindcă la fiecare cetanie, îl duce într-o lume cunoscută de el îndeajevea. Țarine și lanuri, poarta jităriei, drumuri colboase de sat, boii care au zăcut de gură, mezinul argățind la părintele din Prigoreni și Dochița care s-a tocmit cu simbrie la arendaș, așteptîndu-l să se întoarcă.

Îi întrezărește pe toți, le întrezărește pe toate, cu răscolitoare limpeziciune. Numai să-ntindă mîna și să le atingă. Cîmpuri și vite, oameni și pluguri...

„Scriu acu la gazorniță noaptea că ziua nui chip de atîta amar de treabă da acu noaptea dorm toți la curte și eu am să-ți spun ție una Dragă, Ioane în mica me epistolie ca să te găsească sănătos și să știi că mie mii dor de tine și toți dorm la curte care în grajduri și-n pod și alții pe prispă de Ai crede că-s morți și eu îți scriu ție cu sănătate să teajute dumnezeu săte liberezi mai de grabă că eu te aștept șo fatat vaca un viței plavan și Culiță slujește cu bine la părintele care zice șin treabă cînd tentorci să ne cunune că iaca Postu șatunci nu se cade la lege că doar sîntem creștini ș Om aștepta cîșligile Crăciunului care mai este încă mult de mam uscat de dor așteptîndute și tu să nu umbli la alte fete din tîrg care atuncea so isprăvit între noi că neam jurat și toți dorm că îi noaptea tîrziu șo cîntat ca acu cucoșii și moșu costache Hrepțcu de La ocoale veteranu zice ca să mă păzesc că domnu Sidor Șo pus ochii pe mine caistai năravu lui da tu să nai grijă că eu nus de Acelea și eu pe tine te aștept Dragă, Ioane, care oi și iar oi mult mai este pînă la Cîșligi și eu scriu ție la gazorniță și toți dorm de Ai crede căs morți...“

Așa sună răvașul cu litere strîmbe și violete, pe care le știe pe de rost.

Iar Ion, chiar îi vede pe toți dormind, așa cum cad seara răpuși de somnul morții, pe laviță, jos în tindă și la odăi, pe prispă, în podurile cu fîn. Toți oamenii din satul lui. Prigoreni ; de la curtea domnului Isidor Leibovici ; oamenii din satul și de la curtea Zapodiei. Îi vede și le aude răsufletul greu ca un horcăit, biruiți de trudă.

Numai el, zdravăn și în puterea muncii, stă cu brațele încrucișate, degeaba, numărînd pîinile, adică zilele

pînă la eliberare și păzind doi căței boierești, înhămați în curelușe și înzorzonați cu felurite cordele.

Pentru grija și supravegherea acestor odoare, a fost adus de la cazarmă, preumblat la băi, osîndit la trîndăvie și supus la toate ocările.

La început i s-a părut că seamănă într-atît unul cu altul, încît n-are să dovedească a-i deosebi niciodată. După un ceas, s-a dumirit că deosebirea era ca de la cer la pămînt. Acum le cunoștea și mărunțaiele din ei.

Miți poartă totdeauna o cordea albastră la zgardă ; Piți una roșie. Piți are zurgalău de tablă galbenă ; iar Miți n-are.

Acestea ca semne pe dinafară, pentru ochii străinilor. El s-a lămurit și asupra unor semne într-altfel subtile, de versat observator în psihologia animală.

Miți pătimește de lungoare. Se sucește toată ziua cu ochii închiși pe treptele de la verandă, încolăcită pe preș. Poate c-a ajuns-o vremea cînd și dobitocul s-aciuiază, trecîndu-și viața în somn. La pas străin, deschide numai un ochi, mîrîie din colțul gurii și își așează capul pe labe, la loc, să scîncească răsfățată și prin vis. Piți e mult mai tînăr și-i stăpînit de toate păcatele juniei. Cum scapă pe portiță o ia razna, călătorește cu tramvaiul fără bilet, iscodește ogrăzile vecine și se întoarce cu prieteni murdari și flocoși ; adevărați haidăi de codru, care înșfacă halca de mușchi împănat de pe trunchiul bucătăriei și o tulesc la Dîmbovița, pe chei, unde întind ospăț hoțesc în tovărășia lui Piți.

Alteori, „domnul Pițișor" — cum îl dezmiardă drăgăstos conița — se dă la mai scîrbavnice năraviri. Înhăitat cu haimanalele fără zgardă și zurgălău, betege de ochi și de picioare, dă tîrcoale perechilor necuviincioase de pe uliță și se întoarce încolțit, tîrnuit la pămînt, cu mîndra-i cordeluță hrentuită și tîrîndu-se șontîc-șontîc, în trei labe.

Atunci e vai și-amar de Ion !

Cu fruntea smerit plecată în pardosea și cu călcîiele lipite, primește fără ca să crîcnească toată urgia

doamnei colonel Asan Tiberiu. Cînd nu-i bou e tont, și de-abia a fost tont, c-ajunge idiot, nătîng, bleg, imbecil, pacostea lui Dumnezeu și greața pămîntului, mocofan, țoapă și din nou bou din stema Moldovei încălțat cu bocancii manutanței.

Ion tace și înghite, așteptînd pocăit să se potolească mînia cerului și a doamnei colonel.

Pe urmă, cînd stăpînii au plecat, cu o sprinteneală nebănuită de dînșii, leapădă hainele groase de postav cafeniu care-l sugrumă, se sloboade de chinul bocancilor în care pășește ca pe vîrfuri de cuie. În cămașă și în izmenele cazone de americă matriculată, calcă pe asfaltul din curte desculț, cu o voluptate ce răscumpără toate ocările și năpraznele.

Umblă fără nici un rost de colo-colo. Se scarpină și se purică. Cască. Socotește zilele după numărătoarea de la cazarmă : „mai are atîtea pîini".

Își aduce aminte. În chicotul speriat al bucătăresei și al fetei din casă, în risul celuilalt vistavoi, Varlam, intră la bucătărie în acest costum sumar, își ia de pe o poliță rația de pîine de la cazarmă, se-ntoarce la soare și îmbucă pe-ndelete, boldind ochii cînd miezul pămîntiu și cleios lunecă anevoie pe gît. Apoi îi trage din tinicheaua priponită cu lanț la robinet o cană întreagă de apă chioară, și așteaptă să treacă ziua.

O pîne, se chiamă că s-a dus. Mai are cîte ?

— Ioane ! N-auzi, boule ?

— Prezănt, coniță...

— Scoate copiii la plimbare, că e ora șase !

— La ordin, coniță...

— Și bagă de seamă, tontule !... Copiii și ochii din cap !...

— ... Ochii din cap, coniță.

Iar mai încet : „sări-le-ar pe plită, să se perpelească pînă i-oi stînge eu !"

Ion a împăturit răvașul și l-a pus la adăpost, în buzunarul de la piept. Intră în funcțiune, cu toate preparativele de rigoare. A prins lănțugul în zgarda lui Piți. A trezit-o din toropeală pe Miți.

Miţî n-are nevoie de lanţ. Merge singură şi liberă. E cuminte şi fără apucături uşărnice. Pe cînd Piţi se zbate şi se zvîrcoleşte, ca un mînz pus întîia oară la ham.

Drumul, hotărît o dată pentru totdeauna de doamna colonel Asan Tiberiu, e pînă dincolo de cheiul gîrlei, pe străzi depărtate şi ocolite. Drum cu multe şi urîte popasuri, pe care Ion îl visează şi prin somn.

La capătul podului, se reazămă cu pieptul pe parapetul de piatră şi priveşte gîrla cafenie. Trec pe apa uleioasă bucăţi de hîrtie, cutii, scîndurele pătate de păcură, cîte-o mortăciune umflată cu burta-n sus. Cerul se vede-nlăuntru întunecat şi aproape, atît de aproape, că Ion ridică ochii să vadă dacă nu-l poate ajunge cu mîna.

Cerul lui, de la Prigoreni şi de la Zapodia, e altul. Numa că-i altul. Înalt şi cumu-i cleştarul de limpede. Aici îl brăzdează dîre de fum şi chiar cînd e senin, apasă o pîclă groasă ca negurile de ploaie, toamna, deasupra miriştilor.

Ion s-apleacă şi scuipă în cerul cestălalt din apă un scuipat lat şi alb, ca o patacă de cinci lei. Stupitul cade sonor şi face cercuri mari. Se duce la vale. Ducă-se !....

După acest ritual, Ion dă să plece. Dar Piţi s-a aşezat să-şi isprăvească afacerile. Are şi el ritualul său, care e rostul acestor plimbări higienice. Ion îl ţine de lanţ şi-aşteaptă. Un soldat din celălalt capăt al podului, o deşcă de cazarmă, nu hoheri de cătei ca dînsul, îi face semn vesel :

— La mai mare, mă ţucalagiule ! Ăsta-i noroc. O să-ţi meargă mai bine-n iaz-noapte la gagică !

Pe Ion îl răpune ruşinea. Îi vine să tragă o dată de lanţ şi să învîrtă javra de două ori roată, cum făcea cu praştia cînd era un plod bezmetic pe ceairul de la Prigoreni. Să învîrtă de două ori şi să-i dea drumul potăii cine ştie unde, pe gîrlă. Ducă-se !

Piți a sfîrșit. Se-ntoarce să miroasă. Miroase și Miți. Se-ntorc și miroase pe urmă, împreună. E ca un consult. Ori tot ca ritualul unui cult.

Ion smuncește de lănțug. Piți se desparte cu regret. Merge alături, țupăind, căutînd stîlpii de felinare unde ridică un picior, așa fără nici o pricină și nici un efect, ca dintr-o obligație de politețe. Ion îl smuncește din nou, deși n-are nici o grabă. Dacă ajunge acasă nu-l așteaptă nici o datorie alta, iar dumineca e lungă. Nesfîrșită.

Se oprește la vitrine. Admiră obiecte a căror întrebuințare nu și-o poate lămuri totdeauna. Tuburi de sticlă, cutii pestrițe și pecetluite, femei de ceară cu părul cîrlionțat și cu buze roșii mai abitir ca ale doamnei colonel Asan Tiberiu. Aha! Iaca și ceva nou! Iaca și o cravașă ca a lui dom' colonel! O cravașă cu țignal de argint și cu bot de cal, care lasă vînătaie și dîră de sînge cînd pocnește.

Ion își pipăie obrazul în neștire.

Un asemenea semn a avut și el două săptămîni, tot din pricina lui Piți... S-a întors acasă cu mîna goală; iar acasă bună primire îl aștepta! Poate că din partea lui domnu colonel, scăpa el mai ieftin. Mai mult gura de dînsul! Gura și tămbălăul, noaptea, la două și la trei, cînd se întoarce de la petrecanii și nu găsește cheia uitată în altă tunică. Atunci zbîrnîie soneria și bate cu pumnul în ușă, răcnind ca la comandă pe cîmpul de exerciții: Ioane! Varlam! Mariță! Cati! Boilor! Vacilor!... Atîta! După ce-a sunat, a bătut și a răcnit, cînd intră, pune mîna la buzunar și scoate bacșiș, fie c-a pierdut, fie c-o fi cîștigat, acolo, la clubul unde s-adună mărimile și-și încearcă norocul la cărți. Scoate bacșiș și se face a întreba, chip că-i mînios încă: „Biiinee măăă boule... (ori: făăă, vacă!) se poate să dormiți ca în satul lui Cremene? Hai, marș la culcare!" Așa că la o cîntăreală, poți spune că-i mai mult bun la inimă, decît hîrbar la suflet. De pățit, a pățit-o el din altă pricină. Cînd a ajuns cu mîna goală, taman amîndoi,

domnul colonel și coniţa, coborau scările să plece... Asta i-a fost ! Numai o dată a ridicat glas coniţa și numai o dată s-a întors către domnul colonel Asan Tiberiu, înghimpîndu-l cu vorba : „Poftim ! Tonţii dumitale, cu care mă procopsești de la cazarmă ! Te văd că ești un moliu și-și bat joc, mocofanii !"... Că nici nu-i trebuia altă vorbă domnului colonel Asan Tiberiu, să-l atingă mai gingaș unde-l doare. De-acolo, din capul scărilor, o vîjîit cravașa ţinînd-o de vîrf și lovind cu mînerul numai de două ori : jart-jart !... Pe urmă, noaptea, cînd s-a întors, degeaba l-a mai chemat să-l întrebe de sănătate și să-i dea bani pentru spiţărie. Asta nu se spală cu apă de la spiţărie... Parcă o pricepea și domnul colonel. Două săptămîni, cum dădea ochii cu dînsul, întorcea capul să nu-i vadă semnele din obraz, așa, de-ai fi spus că se ruşinează de isprava lui.

Ion se uită la cravașa din vitrină. Fără mînie. Pe jumătate a uitat și pe jumătate a iertat. A dus mîna la obraz, necugetat, aproape cu un fel de minunare obiectivă, de imparţial observator : „Grozav mai pocnește ! Jart-jart ! Într-o clipeală ai văzut toate stelele verzi de pe cer !"

Piţi încearcă s-o zbughească din lanţ. Se repede glonţ, cu nasul la o cățeluşă neagră, învește mîntată în surtucaș cafeniu, cu dungă verde pe margini și cu buzunăraș din care iese un colţ de basma. „Îi îmbracă, dom'le, taman ca pe oameni !" Reflecţia lui Ion se pierde în singurătatea în care se află, neștiut și neîntrebat de nimeni într-o mișuneală de mii și mii și mii de oameni. N-are cui împărtăși gîndurile. De aceea se pomenește spunîndu-și-le sieși, cu glas tare.

Cățeluşa e cu o cucoană în rochie lungă, mai-mai să mătură trotuarul. Cu ochii la dînsa, dat gîndurilor, Ion se lasă tras de hăţul lui Piţi. Iar Piţi e tras de mirosul cățeluşei ca de-un alt hăţ, care nu se vede.

— *Lola! Mais t'es dégoutante avec...* [1]

Lola ascultă şi s-apropie de stăpînă, c-o prefăcută cuminţenie.

Însă de departe, mai întoarce din cînd în cînd botişorul; iar Piţi se zvîrcoleşte să rupă lanţul, nu alta. „Ca oamenii, dom'le, şi cinii! Taman ca oamenii!" gîndeşte iarăşi de unul singur, Ion. Şi deodată, îl săgetează prin inimă anume rînduri din răvaşul de la piept, pe care le ştie pe de rost, dar abia acum îl pătrund: „...să mă păzăsc că domnu Sidor Şo pus ochii pe mine caistai naravu lui da tu să nai grijă că eu nus de Acelea şi eu pe tine te aştept, Dragă, Ioane, care of şi iar of..."

Cerul afumat al tîrgului parcă s-a mai întunecat încă. Ion merge tîrît de lanţul lui Piţi, în loc să-l tîrîie el.

Acum au ajuns acasă.

Miţi şi-a luat locul pe preş. Închide ochii. Dormitează. Suspină prin somn. Piţi, eliberat din lănţug, scotoceşte prin curte, adulmecă ulucele, fierbe de neastîmpăr. „Întocmai ca omul, cînd îl apucă!" — gîndeşte Ion cu amar, încărcat de nelinişti.

S-a rezemat de zid. Cu mîinile de-a lungul trupului, spînzurînd moi, priveşte în stradă.

Trec tramvaie încărcate de lume. El silabiseşte literele de pe tăblie: *Şoseaua Kiseleff, Obor, Halele Centrale, Opler, Labirint.*

Unde forfoteşte atîta lume? De unde vin toţi? Unde se duc toţi? Un soldat pe-o scară, c-un sufertaş alb. Copii cu uniforme de şcoală. Slugi: fete şi rîndaşi ţinîndu-se de mînă. Alţi soldaţi în permisie de duminică, bălăbănindu-se în mers fără ţintă. Şi iarăşi femei şi copii, cucoane, slujnice... „Şi tu să nu umbli la alte fete din tîrg, care atuncea so isprăvit între noi că neam jurat..."

Ion îşi chinuieşte buzele într-un surîs silnic.

Duce palma la răvaş şi o lasă să cadă.

[1] Lola! Dar eşti dezgustătoare cu...

Privește din nou la tramvaiele cu gloabe clempănite, cu vizitii bălăngănind din clopot și răsucind frînele pe manivela de fier. Silabisește cuvintele cu înțelesuri numai pentru lumea de-aici, în limba lor tîrgoveață : *Opler, Labirint, Halele Centrale, Hipodrom, Expoziția, Parcul Carol.*

Un om beat trece clătinîndu-se pe lîngă ziduri. Vorbește singur. E un rîndaș, în strai de țară, cu itari și chimir. Vorbește singur. Mormăie pentru el, un cîntec. Un cîntec de țară, cu „Măi-măi și-o frunză verde..." Nu-i place, a uitat ceva, și se supără de unul singur. Pe Ion îl prinde mila de dînsul. Înțelege ce înseamnă un om singur, într-un tîrg cu sute de mii de alți oameni. Dacă n-ar fi cei doi căței, poate c-ar căpăta învoire de la domnul colonel, să tragă o fugă pînă la iarmarocul boierilor. La Expoziție. Acolo, la Parcul Carol. Zice că-i ordin de sus, să vină musai gospodari din fiește sat. Poate c-ar întîlni un suflet de om, de la Prigoreni, să-ntrebe, să afle, să știe...

Încep a se aprinde luminile.

Un salahor negru, de la uzină, cu o flacără în vîrful prăjinii, trece de la un felinar la altul. În urma lui clipesc lămpile cu o lumină mucedă, verzuie, cețoasă.

Soarele a scăpătat de tot.

Coboară noaptea grea de fum și de mirosuri, abia străbătută cîteodată de-un fior de vînturi, de departe, din cîmpuri arate de toamnă și din umede zăvoaie.

Ion stă cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, rezemat cu tîmpla de peretele aspru și grunzuros, care-i zgîrie carnea mai ascuțit decît cravașa cu bot de argint : jart-jart !

Acolo, unde știe el, s-au întors vitele de la imaș. Sună tălăngi în colb. Din cînd în cînd se desparte cîte una, freacă stîlpul porții cu coarnele și mugește așteptînd să-i deschidă. Acuși toți au să cadă răpuși de istoveala zilei : „...și toți dorm la curte care în grajduri și-n pod și alții pe prispă de Ai crede că-s morți și eu îți scriu ție și mie mii dor de tine și eu pe tine de așteptt, Dragă, Ioane..."

Răvașul e vechi, de-o lună. De-atunci a scris și așteaptă răspuns ; iar răspunsul nu vine.

— Ioane! Fir-ai al dracului, boule !... Vezi că iar a scăpat Pițișor !...

5

Profesorul Dimitrie Petreanu își verifica, din mers, lista de tîrguieli casnice.

Trăsura cu care venise de la școala sa — cinci kilometri de tîrg — îl urma la pas, alături de trotuar.

Era o listă lungă, ca pentru o gospodărie cu atîția copii mărunți, în pragul iernii. Și era o listă mult chibzuită, ca pentru bugetul unui simbriaș didactic la o școală părăsită de stăpînire, fiindcă nu-i trebuia nimănui.

Intra în prăvălie. Ștergea de pe listă un capitol, cîtă vreme neguțătorul măsura, cîntărea, tăia, împacheta.

— Altceva nimic, domnule profesor ?

— Altceva nimic.

— Am adus lingerie pentru domni. Marfă extra de Paris !... Nu doriți să vedeți ?

— Nu doresc să văd.

— Înțeleg. Vă furnizați de la București.

— Nu mă furnizez de la nici un București.

— Atunci poate chiar direct de la Paris !... zîmbea, atotștiutor, negustorul. Cînd mergeți la congresele unde se adună, și stau de vorbă, și se cunosc, toți învățații de pe lume... Deși eu pot să vă garantez. Nici Parisul n-are totdeauna marfa noastră !...

— Nu mă-ndoiesc ! încuviința profesorul fără ironie, controlînd adunarea de pe nota negustorului.

Cuvintele îi ajungeau în ureche, dar nu pătrundeau mai adînc. Îl stăpîneau alte preocupări.

— Am primit un lenaj prima, pentru copilițe ! urma domnul Iosif Iosipovici, trăgînd un teanc de suluri din raft. Fabricație englezească. Poftim și citiți marca : *London. Made in England.* Stă scris ! Pu-

neți mîna și constatați calitatea... Observați modelul: ce desemn, ce culoare ! Tot ce-i mai superb la Londra ! A cumpărat și madam Catargiu de la Adîncata. Și madam Morțun de la Broșteni. De ce nu mai poftește cucoana matale să ne viziteze ?

— Trimite, te rog, băiatul cu pachetele la trăsură.

— Altădată făceați altfel de cumpărături la noi, domnule profesor... Nu v-a satisfăcut marfa noastră ?

— Aștept să-mi trimiți pachetele la trăsură.

— Le duc eu. Parcă-s așa de grele ? Nici n-ai ce ține într-o mînă.

— Dă-mi-le atunci să le țin eu pe-un deget, ca să sfîrșim.

— Vă rog ! N-am spus asta !... Numai mă gîndeam. Îmi aduceam aminte. Acúm doi ani, domnule profesor, a cumpărat soția matale pînză de lingerie pentru copii, ca pentru un pension întreg. Comandă specială!... Așa-s copiii. Strică, rup, cresc !... Spuneam și la madam Cleopatra Negoianu, soția domnului prefect, care n-are copii, dară conduce institut de domnișoare. Mă lăudam cu așa clientelă de onoare. Și de-acu, așa clientelă de onoare fuge de prăvălie... Ce pot să cred ? V-am servit totdeauna calitate excepțională, la preț curent.

— Aștept restul, domnule Iosipovici.

— Poftiți restul și nu ne uitați... Poate sînteți grăbit ? În acest caz putem trimite marfa acasă, la Școala de Agricultură, s-aleagă cucoana. Ce-s cinci kilometri ? Într-o dimineață o birjă se duce și vine... Merg eu personal... Madam Petreanu a fost totdeauna mulțumită de un comersant cinstit ca Iosip Iosipovici... Altădată.

— Bună ziua, domnule negustor.

— Nici nu era nevoie să plătiți. Semnați bon. Semnătura dumneavoastră îi aur în Tîrgul Călimanului. Altădată...

Vorbele neguțătorului se pierdeau în ușă, smulse de vîntul toamnei care purta toate frunzele teilor din oraș, de-a lungul străzii Ștefan cel Mare.

Dimitrie Petreanu lua mai departe lista la cercetare.

Intra în altă prăvălie, unde alt comersant, cu marfa adusă direct de la Paris, London ori Lipsca, rămînea decepționat în dosul tejghelei, pomenind despre cumpărăturile de altădată ale domnului profesor. Anul a fost bun, recolta excepțională ; curgeau banii gîrlă printre degetele moșierilor, arendașilor, morarilor, vechililor, samsarilor de vite și de grîne. Dimitrie Petreanu punea să măsoare de trei ori, înainte de a lăsa să taie o dată.

— Altădată v-am considerat clientul cel mai culant ! suspina același refren. De ce nu poftește cucoana matale ?

Altădată, în bugetul furniturilor de toamnă și de iarnă pentru copii, intra în adaos și o parte din venitul zestrei pe care a adus-o Olga Cumpătă în căsnicie. Acum venitul rămînea neatins — și neatins fără ca ea s-o știe — pentru a plăti ratele unei case mai încăpătoare, de oraș, cumpărată aproape în taină de Dimitrie Petreanu. Casă cu acareturi și grădină, unde se va adăposti în curînd o văduvă cu șapte orfani, peste un an sau doi, cînd el nu va mai fi.

Dimitrie Petreanu a tușit în batistă. A împăturit-o și a băgat-o în buzunar, fără să mai privească la rotocolul de sînge.

Gîndul morții îl primea cu răceală. Se familiarizase cu el. Meticulos, ca în tot ce săvîrșise în viață, își pregătea moartea. Organizase acest răstimp de un an sau doi, acordat de medici ca un termen de grație, pentru a îngriji numai de soarta copiilor. Căuta să-i apere din vreme, îndepărtîndu-i de ceea ce socotea el o mare primejdie. De Zapodia. Nu se împăca de fel cu ideea să-i știe orfani la ușa bunicilor. Și nu fiindcă s-ar fi temut cumva de-o vitregie a celor mai ospitalieri și săritori bătrîni din toată Moldova. Dimpotrivă. Lipsiți de călăuza lui severă, orfanii aveau să intre desăvîrșit în orbita neamului Cumpătă, cu mentalita-

tea și datinile Zapodiei. Adică în cea mai jalnică nepregătire, față de asprele semne ale timpului.

Acolo nădejdea era la cer, la ploaie, la recolte mănoase și la îndurarea Domnului. El n-avea nimic de așteptat de la nici o pronie cerească. Își arvunise pînă și moartea, în folosul văduvei și orfanilor viitori.

A trecut la ghișeul societății de asigurare, pentru a achita rata care nu exista pe nici o listă scrisă de Olga Petreanu.

Casierul i-a întins recipisa scoțînd capul pe ferăstruia pătrată, ca să-l privească întreg, slab și împuținat, în pardesiul rămas prea larg. A întrebat, silindu-se să pară numai afabil:

— N-ați mai plecat în Elveția, domnule profesor, cum se auzea prin oraș?

— N-am mai plecat în Elveția, cum se auzea prin oraș...

— Se spunea că vă luați un concediu...

— Prost se spunea! N-am luat și nu iau nici un concediu.

Și-a stăpînit tusea. A pus chitanța într-un compartiment mai adînc al port-biletului, de unde să nu cadă sub ochii nevestei. Casierul filialei de asigurare l-a așteptat să închidă ușa; pe urmă, după geamul mat a început să discute cu alt funcționar, numărîndu-i soroacele morții. Îi dădea doi ani cel mult — exact cu precizia specialiștilor interniști din București.

Dintr-o trăsură de regiment, cu mînzoci îndesați și bine hrăniți, l-a salutat un colonel roșcovan:

— Salve, profesorașule! De ce nu mai dai pe la noi?

— Zilele acestea...

— Cînd?... Zilele acestea le tot spui de trei luni...

— Săptămîna viitoare.

— Joi! V-așteptăm joi, cu doamna...

Colonelul roșcovan mai flutură în aer degetele înmănușate, pînă ce-a trecut de colțul străzii. Gîndește: „Ar face bine să grăbească, bietul profesoraș!... Nu mai are timp pentru multe vizite..." Dimitrie Petreanu

gîndește același lucru, dar cu o mai mare răceală. A pus la cutia albastră a poștei un plic. Un răspuns scris fără știrea soției, ca tot ce îndeplinește el de cînd i-a ascuns prima sentință a consultului medical. De atunci a urmat a doua și a treia sentință. Ultimul consult, de astă-vară, îl trimitea de urgență într-un sanatoriu din Elveția.

— Este vreo șansă de vindecare? a vrut să cunoască.

— N-am putea spune. Prea tîrziu... Vorbim ca între oameni de știință, cum ne-ai cerut. O vindecare absolută, nu! Dar o stagnare în evoluția boalei, sigur!

— O stagnare, adică o prelungire... De cît?

— Poate o jumătate de an, poate un an, peste evoluția observată acum... Aci pronosticurile noastre încetează. Boala se individualizează. Rezervă surprize. Uneori adevărate miracole...

— Să excludem miracolele. Aș dori o precizie.

— Ești un pacient curios! l-a dojenit medicul bătrîn, înălțindu-și ochelarii pe frunte și răsucind în palmă pîlnia stetoscopului. Ne ceri nouă precizii. Dar dumneata nu faci nimic ca să ne ajuți! Te surmenezi și nu respecți prescripțiile cele mai importante...

Apoi, adresîndu-se celorlalți doi colegi, mai tineri:

— Întocmai cum spuneam. Om de știință sau empiric de la țară, se comportă la fel în fața boalei... Așteaptă totul de la medic și de la medicamente. Celelalte: repaos, regim, cură, moral, li se par accesorii. Și pretind că exclud miracolele!... Domnule profesor, te somez ca în cincisprezece zile să te urci în tren și să te predai corp și suflet unui sanatoriu! Altfel, la mine nu ai ce căuta! îl amenințase cu instrumentul care i-a sondat cavernele din plămîni. Văd că trebuie să procedez cu topuzul!

Venerabilul internist încerca să atenueze, cu ton de brutalitate familiară, sentințele sale de moarte.

Dar în ochii albaștri, uzați, stăruia o milă ostenită. Își dădea seamă că vorbește și că amenință în zadar.

Într-adevăr, Dimitrie Petreanu a răsfoit prospecte, a calculat prețuri. Nu s-a dus. N-avea timp. Nu putea rupe nici un gologan din banul rezervat altor destinații. Tușește și ascunde batista. Tot așa nu se va duce nici la congresul de la Paris, unde a fost invitat să-și citească o comunicare și să întocmească un raport — ultima comunicare și ultimul său raport. Plicul aruncat la cutia de scrisori purta un răspuns mincinos. Născocise obligații urgente și imperioase, care nu-i îngăduiau să lipsească din țară. A devenit avar cu el. În luciditatea profesională de biolog, se asemuia cu acele insecte care-și îngroapă în pământ, o dată cu ouăle, și hrana viitoarelor larve, pentru un alt ciclu de viață la care nu va putea asista.

O clipă gîndul i-a lunecat deodată liber, senin, la unele controverse savante, unde și-a amestecat și el cuvîntul. *Raphiglossa zethoides*, din familia Eumenidelor, care îngroapă larvele de coleoptere într-un mic cavou de ciment. *Ammophila urnaria* care, după fiește transport de omidă paralizată, aplică un căpăcel cu încuietoare provizorie, iar cînd a isprăvit cu aprovizionarea pecetluiește o ușă mai zdravănă. Pe atunci îl pasiona problema instinctului și a inteligenții la insecte. O modificare spontană de obiceiuri e oare dovadă de inteligență ? Sau e numai modificare de instinct ?

Acum toate acestea aparțin altei lumi. Ochii s-au întors la lista de cumpărături : „Galoși pentru Smândița ; 8 metri postav pentru paltoane ; băcănii (după nota pe contrapagină) ; rețetele de la farmacie ; bomboane pentru copii..."

Bomboane pentru copii ! Era adaosul strecurat de Olga Petreanu, cu litere mai mici, parcă timide. Se pronunța prin el toată tradiția risipelnică și răsfățul Zapodiei.

Pentru a curma această tradiție, a ridicat el dreptul soției de a mai face cumpărături. Se întorcea din oraș cu o claie de pachete și pachețele. O ocazie pentru copii ! Și alta ! Și încă una... Prea multe ocazii ! Oa-

menii se adaptează mai cu durere la alte condiții, decît bunăoară *Philanthus triangulum,* viespea vînătoare de albine, care-și construiește cu altă arhitectură casa orizontală sau verticală, după nevoie.

Urmașii neamului Cumpătă, oriunde s-ar afla strămutați, se cred tot în huzurul de la Zapodia. Tînjesc după el. Acum Olga Petreanu cerca să se consoleze măcar cu asemenea înduioșătoare și de prisos adaosuri pe liste... Dimitrie Petreanu a suprimat neînduplecat bomboanele pentru copii. „Ciorapi de lînă, 8 perechi; 12 m flanelă albastră, după mostră; 12 m flanelă albă, aceeași calitate; 3 duzini nasturi sidef, după model; mandat poștal pentru Adrian..." Dimitrie Petreanu a suprimat și mandatul poștal pentru Adrian, deși figura pe listă cu trei sublinieri.

Din toate îngrijorările pe care avea să le ducă în mormînt, cea mai chinuitoare i-o pricinuia Adrian. Inclasificabilă larvă! Ce gîză tîrîtoare ori pregătită pentru zbor înalt dormita în el? Uneori îndreptățește cele mai extravagante iluzii ale unui părinte. Alteori depășește chiar cele mai negre temeri. Sub o atentă priveghere, strunit, apărat de el însuși, s-ar forma poate într-o disciplină care să-l dea vieții om întreg.

Așa, va urma destinul feciorilor Cumpătă. Însușiri pierdute, ani pierduți, viață pierdută...

Dimitrie Petreanu a ieșit din ultima prăvălie. A tușit, a strîns batista în buzunar și a pus în gură țigara interzisă de doctor.

N-o aprindea. Se mulțumea să-și amăgească astfel, cu un tic, ceea ce a însemnat una din puținele sale voluptăți în viață.

Un tei l-a împroșcat cu un stol foșnitor de frunze. Și-a încheiat nasturii pardesiului. Bătea vînt subțire, tăios, sunînd ca o tusă uscată asupra tîrgului. Călimanul despoiat de verdeața grădinilor era zgribulit sub cerul vînăt, urît, cu trecători singurateci pe uliți lugubre. Profesorul se pregătea de plecare, spre școala

sa din cîmp, cînd o mînă î-a strîns brațul și un glas a detunat răgușit :

— La loc mișcarea, dezertorule !

Dimitrie Petreanu a coborît piciorul de pe scara trăsurii. Obrazul osos și pămîntiu se înviorase de-un bucuros zîmbet :

— De unde-ai apărut, prietene Grigore ?

Grigore Panțîru a mîrîit gros, repezindu-și c-un bobîrnac pălăria pleoștită de pe fruntea pleașă, imensă, cu protuberanțe socratice :

— De unde pot eu s-apar ? Vin de la o crîșmă și mă duc la alta !...

Rectificînd :

— Ca să fiu exact : vin de la una a plebei și trec la alta boierească.... Hai la Rinalti !

„Confiseria Rinalti S-sor, casa fondată la 1870, cafenea și local de aperitive", se afla peste drum. Acolo era marele cartier al orașului, sediul tuturor notabilităților politice, didactice, militare, judecătorești și administrative din Căliman. Grigore Panțîru, profesor de matematici cu glorioase studii la Sorbona, într-o junețe foarte îndepărtată, nu lipsise o zi de la apel în trei decenii.

Era stîlpul, celebritatea și teroarea localului, ca de altfel a întregului oraș.

Dimitrie Petreanu se ivea prea rar mosafir. De un an fusese dat definitîv dezertor. Dar spre uimirea colegului mai bătrîn în breaslă, bărbos și lăbărțat în straiele jegoase de salahor, n-a opus nici o rezistență:

— Hai și la Rinalti !

— Te fac o partidă de șah !

— Fă-mă și o partidă de șah...

Grigore Panțîru i-a dat drumul de braț. S-a depărtat de-a coasta, pe picioarele scurte și îndesate, ca să-l măsoare de jos pînă sus, gata să-și mugească mirarea : „Mă ! Ce-i cu tine ? Ai intrat în anul morții ?..."

Exclamația și-a înăbușit-o însă pe buze, mutînd pipa între dinți, dintr-un colț al gurii flocoase, la

celălalt. Acum abia își dădea seamă în ce hal a slăbit colegul mai tînăr și virtuos, de cînd nu-l mai văzuse. Nu era o exclamație ca pentru el.

A deviat-o :

— Hm ! Cum, mă ? Va să zică ai tu curaj ?... Nu știi cum merge cu mine ? În cinci mișcări ești mat !

— Perfect. În cinci mișcări am să fiu mat și o să stăm apoi de vorbă.

— În acest caz putem renunța la partidă. N-am mai stat de vorbă c-un om !... De cînd nu ne-am văzut ?

— Cinci sau șase luni...

— Tocmai !... N-am mai stat de vorbă c-un om, de cinci-șase luni !

I-a cuprins din nou brațul, într-o pornire frățească.

Amîndoi au traversat strada ca o pereche ciudată, pe care nimic nu i-ar fi apropiat, din înfățișare, din port, din chipul cum priveau lumea și cum acceptau viața. Un mai desăvîrșit contrast de făpturi și de firi, nici nu era cu putință. Totuși îi lega același sentiment comun de exil, de naufragiați zvîrliți pe un liman sterp și ostil, unde tot ce știau, tot ce-au învățat, tot ce-au plănuit, tot ce-au sperat n-avea nici o căutare și senz.

La șaizeci de ani trecuți, Grigore Pantîru nu-și pierduse nimic din vîrtoșenia noduroasă a trupului și din agerimea minții. Flocos, murdar, cu obrazul sculptat adînc și cu nasul vînăt brăzdat de vinișoare, nu îmbrăca celebra sa pelerină vastă ca o foaie de cort, pînă la cel dintîi viscol. Mușteriu al tuturor cîrciumilor de la barieră, își făcea tovarăși din sacagii, fanaragii, acari de gară și birjari. Trecea pe urmă să mustruluiască boierii tîrgului, care îi știau de frică și în mare număr i-au fost elevi.

Dar dimineața în zori, își limpezea mahmureala rezolvind, în pustietatea odăii sale de burlac bătrîn, înalte probleme de trigonometrie, de algebră și de mecanică, accesibile doar cîtorva duzini de savanți din Europa.

O făcea din simplă higienă mintală. În tinerețe l-au pasionat altfel. Numele lui mai era și astăzi citat în publicații de specialitate străine, unde se pomenea de anume probleme întîia oară rezolvate de matematicianul valah. De acestea însă își rîdea acum ca de-o deșertăciune tămăduită și îngropată în smîrcurile Călimanului.

Confiseria Rinalti se afla goală la această oră. S-au așezat la masa lui „Conu Grigore" — căci fiecare masă aparținea unui grup, prezidat de un șef.

Îndată Alberto, feciorul patronului, s-a înfățișat în persoană cu jocul de șah și cu un coniac. Nu era nevoie de nici o comandă.

Aici, Grigore Panțîru însemna „cutia de șah și cinci coniacuri Martel". Tabiet și porție care n-au suferit nici o schimbare de trei decenii.

Dimitrie Petreanu nu însemna nimic.

Era un intrus.

— Nu-l ține pe loc!... zîmbi Grigore Panțîru. Comandă ceva. Nu-l vezi că suferă?

— O cafea și o dulceață.

— Ești nebun? s-a scandalizat Panțîru, comandînd el, cu autoritate: Servește un coniac și dă foc s-aprindă țigara!

Alberto, corciu de italian cu o indigenă, băiețoi cu părul negru și frizat ca blănița de astrahan, parcă scăpase într-adevăr de o cumplită suferință. A surîs ușurat, executîndu-se. Un pahar de apă și o dulceață la masa lui Grigore Panțîru? Asemenea impietate n-ar fi cutezat s-o săvîrșească el. Dimitrie Petreanu a aprins țigara, a tușit, dar a tras fumul cu sete.

Cutia de șah a rămas între dînșii nedeschisă.

Panțîru s-a prăvălat într-o rîlă, pe spătarul scaunului, cu o mînă răstignită pe alt spătar și cu picioarele urcate pe al treilea scaun. De sub cămașa descheiată din nasturi, apărea pieptul păros și sur. Își privea prietenul cu ochii micșorați, după perdeaua de fum a pipei.

Profesorul de biologie și de agronomie își spunea că tot așa l-a cunoscut acum douăzeci de ani, la aceeași masă și în aceeași poziție. Era mai puțin cărunt și atît. Chiar hainele debălăzate și fără culoare definită, păreau aceleași.

— Cum îți merge cartea ? Manualul tău de Agronomie ? a întrebat Grigore Pantiru, scoțînd pipa din dinți și scuturînd scrumul jos, de spătarul scaunului.

— Cum era de așteptat... Exemplare omagiale. Și încolo : o sută, o sută cincizeci de cititori...

— Dacă la atît te așteptai, de ce-ai scris-o ? Să-ți pierzi timp, bani, muncă și sănătate ?...

— Dintr-o datorie, Grigore. Caz de conștiință. Mi-am eliberat sufletul...

Grigore Pantîru a mîrîit cu hohot înăbușit în barba flocoasă :

— Și acum te simți mai bine ? cu sufletul eliberat ?...

— Cîteodată, da... Cîteodată, nu !

— Spune că mai mult nu, decît da...

— Poate.

— Ce poate ? Crezi că nu văd în tine ?

— Ce vezi ?

— Văd, cum am văzut în tine întîia oară, cînd ai venit aci. Îți amintești ?... Eram unde sînt acum. Gata, fixat, țintuit pentru totdeauna ! Tu veneai proaspăt... Nu-ți găseai loc... Mi-ai dezvoltat o teorie. Tot a datoriilor și a cazurilor de conștiință... Și-ți amintești ce ți-am răspuns ? Strînge-ți bagajele, băiețele și fugi de-aici ! N-ai ce căuta într-o lume care n-are nevoie de cazurile tale de conștiință. Fugi, ca să n-ajungi un bețivan și o javră coltoasă ca mine... Sau o lichea, remorcată unui partid politic, ca alții... Aceasta ți-o profețeam. Nu mă gîndeam și la altă alternativă... Că ai să reziști, cum ai rezistat. Mare ispravă ! Pot spune că ai ales alternativa cea mai idioată.

Dimitrie Petreanu a surîs uscat :

— Pentru aceasta m-ai întors din drum? Ca să-mi ții tu acum un logos?

— Nu pentru aceasta, frate Petreanule! vorbi Grigore Pantîru cu o blîndețe neobișnuită în glas. Voiam să te fac o partidă de șah; să bîrfesc după năravul meu pe cei care lipsesc și să-i scutur, după același năravi, pe cei care încep să apară peste trei sferturi de ceas și trec pe sub furcile caudine, la taica... Ceea ce fac de treizeci de ani!... Dar din locul acesta, cum stăteam pe scaun, ne-am văzut în oglindă. Pe mine și pe tine... Întoarce-te și te uită!

Dimitrie Petreanu s-a răsucit și a privit în oglinda din spate, împîclită.

Dincolo de mesele cu marmora vinătă, de scaunele desperechiate, de cuierele și de dulapurile cofetăriei-cafenea, se zăreau amîndoi într-o ceață, depărtați și fără contur.

— Ei, a întrebat, pentru a afla ce gînd urmărise prietenul vechi de două decenii. Ei? Ce-i cu asta?

— Te-ai văzut? M-ai văzut?... Aceasta a rămas din noi. Niște fantome din ceea ce-am fost și am fi putut să fim... Tu, cu virtutea, probitatea și cazurile tale de conștiință. Eu cu bețiile și cu zurbele mele... Rezultatul, aproximativ același...

— Și din a cui vină?

— Din vina nimănui și din vina tuturor. Din vina acestei lumi în care trăim și a acestor tîrguri în care sîntem niște declasați de jos în sus... În care ne-a așteptat cea mai teribilă mizerie pentru un individ: izolarea socială... Ne-a așteptat, ne-a pîndit și ne-a lichidat!... Tu ai iluzia unei familii. Dar nu-ți aparține. Rădăcinile tale sînt aiurea, ca și ale mele... Familia noastră e aiurea... Ți-ai închipuit tu că am o mamă care încă trăiește?... O bătrînă de peste optzeci de ani. Țărancă. Văduvă de palmaș... Îmi scrie în fiecare lună. Adică pune pe alții să scrie, căci nu știe carte... Cînd deschid plicul, trăiesc singura emoție pură de care mai sînt capabil, deși cunosc dinainte ce cuprinde scrisoarea. Îmi dă în grijă să număr

albiturile de la spălătoreasă ; mă întreabă cine-mi coase nasturii și mă povățuiește să mă feresc de răceală, fiindcă taică-meu a murit dintr-o răceală, iarna, în trei zile, după ce s-a întors de la pădure pe-un vifor... Pentru dînsa sînt tot copilul căruia îi pregătea legăturica de schimburi, cînd pleca, toamna, la școală... Grigoriță. Sînt Grigoriță ! Haha !... Uită-te la mine ! La Grigoriță al mamei !... Schimburile de la spălătoreasă și nasturii cusuți !...

Grigore Panțîru își răvășește cu mîna părooasă, pe pieptul păros, cămașa murdară, desfăcută din nasturi.

Dar n-a încheiat bumbii.

— Adevărul este, frate Petreanule, că ea are intuiția justă a realității. Toate doctoratele și învățătura noastră, și tot ce-am făcut și mai ales tot ce-am fi putut face nu ne-a apărat și nu ne-ar fi putut apăra de această realitate... Am fost zvîrliți într-o lume, unde am rămas tot copiii de pălmaș, porniți cu zestrea în desagă... Străini, cum ne-am simțit în prima zi de școală la tîrg. Țăranul ! „Mă țărane !...“ Ții minte ? Nu se poate să nu fi trecut și tu prin aceasta... Atunci era ca un bici, care te îndîrjea. Am să le arăt eu ce e în stare să facă țăranul !... Le-ai arătat ! Le-am arătat !... Ei și ? Ce s-a schimbat pe lume cu aceasta !... Tata a lucrat cu palmele, bunicul a lucrat cu palmele, străbunicul tot așa. Douăzeci, treizeci de generații stau la spatele mele cu palmele lor bătătorite... Și acum mi se pare că mîinile acestea mă trag înapoi, la dînșii, afund... Mîinile acestea care-mi răsar din ziduri, din pămînt, din rafturile de cărți, în halucinările mele de bețiv, cînd mă întorc noaptea acasă și sting lumina... Înțelegi aceasta ? Te cheamă îndărăt și e prea tîrziu !... Aprind lumina, apuc bucata de cretă și rezolv probleme pe tabla de școală. Alung mîinele acelea pentru o zi, ca să răsară la noapte și în noaptea viitoare și tot așa, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor... De cînd nu te-ai mai întors tu în satul tău ?

— De cînd am plecat copil, nu m-am întors niciodată

— Nici eu, de treizeci de ani, deşi am o mamă, o bătrînă care mă cheamă, mă aşteaptă şi îmi scrie în fiecare lună. De ce m-aş întoarce? Tot aşa de străin am să fiu şi acolo, cum am rămas străin şi aci după treizeci de ani. Pe-o lume am părăsit-o; alta nu ne-a primit, nu ne-a asimilat. Ori nu ne-am asimilat-o noi... Totuna!... Aceasta e povestea. Singurătatea iremediabilă pe care o rezolvi tu cu datorii de conştiinţă abstracte; iar eu cu cinci coniacuri Martel aci, cu un litru de vin la *Mielul alb*, cu altul la *Bercuş*, cu o batèrie la *Regal*, care astăzi şi-a schimbat numele în *Jubilar* şi aşa mai departe... I-am urmărit şi îi urmăresc pe cei care au pornit ca noi, din colibele satelor. E un fenomen specific romînesc... Ajung unii foarte sus. Dar prea puţini îşi ţin făgăduielile din tinereţe... Ostenesc pe drum. Se uzează prea repede. Pipăie-l pe oricare şi ai să-i afli un resort interior care scîrţîie. Unul într-un fel; altul altfel... Cu toată aparenţa de mecanism perfect, precis, uns şi şlefuit... Nu poate fi vorba la noi de o dinastie intelectuală Poincaré sau Berthelot sau Huxley... Ăia înaintează în corpore, se susţin, îşi trec mîna din tată în fiu, de la frate la frate, văr la văr... N-au fraţi desculţi... Ce te uiţi aşa la mine? Nu-ţi bei coniacul?... Nu-l bea! Eu n-am să-mi stric tabietul, de hatîrul unui exemplar perfect de umanitate ca tine, Alberto!

Alberto s-a prezintat cu al cincilea coniac. Grigore Panţîru l-a sorbit după toate regulile artei, încălzind paharul în palmă.

A întrebat:

— Cunoşti o sculptură romană: Ostatecul dac?

— Nu cunosc, Grigore!... În materie de artă, e mai tare decît mine fiu-meu, un copil...

— Şi eu la fel. Cea mai ignorantă brută! Tu ţi-ai vîndut sufletul biologiei; eu matematicilor. Am crezut că încolo, nu mai există nimic... Dar tocmai la

fiu-tău, găsesc o carte. O istorie a artelor cu reproduceri.

— Știu. I-am adus-o anul trecut, de la Paris, cadou de voiaj...

— I-ai adus-o, dar te-ai uitat prin ea?

— Vag. Am răsfoit-o...

— Pe fiu-tău l-am prins în clasă, citind cartea pe sub bancă, în timp ce demonstram nu știu ce teoremă. I-am confiscat-o pînă la sfîrșitul lecției. Cît le-am dat un extemporal, am răsfoit-o și eu... Și m-a oprit o reproducere... N-aș ști acuma să-ți spun. Era o sculptură? Un basorelief? Din ce epocă? În ce muzeu?... Ochii au trecut pe deasupra... Dar ceva din mine a înregistrat... După ce i-am dat cartea îndărăt, cînd n-o mai aveam în mînă, mi s-a părut că în acel ostatec dac mă recunosc. Era o disperare conținută, fără patetism exterior, un om al pădurilor și al cîmpurilor, răpus, tîrît într-o cetate unde se sufocă între gratii... Așa sînt eu, așa ești tu, așa sîntem toți care-am plecat cu opinci de-acasă, și le-am schimbat pe ghete de box, într-o lume care nici ea nu este încă o lume...

Grigore Pantîru și-a admirat ghetele de box, cocotate pe scaun.

Nu erau mai civilizate și mai arătoase decît o pereche de opinci dacice. O pereche de scroambe, cu tot glodul barierelor uscat pe ele.

— Poate că nu numai noi sîntem așa... a spus Dimitrie Petreanu, gînditor, amintindu-și alte asemenea discuții, cu alții, în salonul Paulinei Gorjan, în pridvorul de la Zapodia. Poate că pînă la un punct, aceasta e soarta și a altor oameni din jurul nostru. Toată țara trece printr-o criză de adaptare, de la ruralism, la urbanism...

— Aceasta numești tu urbanism? a făcut Grigore Pantîru cu scîrbă, arătînd strada cu casele strîmbe, afară, pe geam, cu vîrful pipei. Acestea sînt orașe? Și aceasta numești tu adaptare? Ce adaptare la urbanism, într-o țară cu optzeci și cinci la sută țărani?

Ne-am înecat ca muștele într-o albie cu lături... Credeam, cînd m-am întors și eu de la studii și din adevăratele orașe cu trecut de orașe, de cetăți, de centre culturale, comerciale și industriale; credeam, că fiu al satelor urbanizat, voi contribui și eu cu puterile mele, multe-puține, să netezesc prăpastia dintre sat și oraș. Meteahna specifică a Romîniei noastre jubilare!... Credeam că voi pune și eu o cărămidă la temelia, la prestigiul unei culturi și civilizații orășenești în adevăratul înțeles al cuvîntului, nu cum o înțeleg clienții obișnuiți ai Confiseriei Rinalti. Cum ai crezut și tu că pentru ridicarea satelor de unde-am venit amîndoi, vei face ceva mai mult decît ăia puși în fruntea bucatelor la Ministerul de Agricultură și Domenii... Vax! Doi imbecili! Două exemplare de imbecili, bune de fotografiat ca planșele demonstrative: „Feriți-vă de urmările alcoolismului!" Ca să mai ferească și pe alții de asemenea veleități, fără căutare și preț, în asemenea lume... Încît, dă-le încolo de orașe, de sate, de principii, de aspirații, de idealuri naufragiate, că ele ne-au dat gata pe amîndoi. Mai bine, spune-mi ce-ți face banditul de Adrian?

— La Iași. Cred că mare ispravă nu face...

— Și la ce i-ar folosi să facă isprava pe care ai făcut-o tu sau am făcut-o eu? Sfîrșitul e același... Poate mai puțin stupid... Cît l-am avut elev, m-a interesat. Mi-a plăcut. Mai întîi era un bandit. Și mie îmi plac banditii! Era în război cu directorul, cu regulamentele, cu disciplina... Bravo, băiete! Mai apoi era cel mai ignorant elev la matematică! Eu am multă încredere în elevii slabi la matematică. Mai este și altceva interesant pe lume, în afară de tabela de logaritmi și volumul trunchiului de con... Te pregătești să pleci?

— Nu! Vreau să-l trimet pe Alberto la poștă cu un mandat. Alberto, dă-mi o țigară și foc!... Și uitam ceva... Pune o cutie de bomboane la trăsură!

Capitolul III

TROGLODIȚII

I

Manevrele de toamnă s-au încheiat în acea parte a țării, cu o luptă în mari desfășurări de trupe, aproape de Vlădița.

Au răbufnit tunurile în văgăuni. S-au înșirat pîlcuri de cavalerie, galopînd în ceață pe linia culmilor. Au răsărit batalioane din păduri de arin, întîmpinate cu răpăituri de salve. Au dat flăcăii năvală la asalturi, cu răcnete și urale, cu străfulgerări de baionete ude în burnița fumurie. Iar în amurg toate au contenit deodată, cînd goarnele au trîmbițat, de pe-un gurgui singuratec de deal, încetarea manevrei.

Companiile și batalioanele infanteriei, escadroanele de cavalerie, bateriile de artilerie și de obuziere se alcătuiau în coloane mai mult sub supravegherea gradelor mărunte. Ofițerii se achitau în grabă de datorie, țineau lăturile, se căutau de la regiment la regiment și de la armă la armă, pentru a pune la cale oarecare întîlniri și ospețe de noapte.

Manevra sfîrșise cu bine. Generalii au scăpat cuvinte de satisfacție. Ținuta trupei nu lăsa de dorit. Flăcăii satelor se dovedeau vrednici urmași ai dorobanților și căciularilor de la Plevna, ai călărașilor de la Opanez și Smîrdan.

— Ceea ce mi se pare remarcabil — s-a pronunțat generalul comandant al corpului de armată desfăcînd curelele binoclului de cîmp și predîndu-l aghiotantului — ceea ce mi se pare remarcabil la soldatul nostru este fericitul echilibru al unui ingenios spirit de inițiativă și al celei mai absolute supuneri. În soldatul romîn s-au conciliat două tendințe contradictorii ale spiritului omenesc. Nu vi se pare ?...

Întrebase de formă, adresîndu-se unui general de brigadă, deșirat și cu barbă a la Cuza-Vodă.

Acesta s-a grăbit să confirme tot de formă, știind că superiorului, fost camarad de promoție, îi place să-și dezvolte ideile în monolog fără contraziceri :

— Ai cea mai perfectă dreptate !

Ochii însă spuneau altceva, cu răceală : „Ești un mare farsor și un flecar plicticos ! Fără atîtea rubedenii, unchi, cumnați și frați, miniștri în toate guvernele și politicieni în toate partidele, ai fi rămas cel mult colonel comandant de regiment. Și te-aș fi mușt ruluit eu să mă ții minte. Așa, sînt nevoit să tac și să te ascult !“

Generalul comandant al corpului de armată, scund și bondoc, strîns și încătărămat în curele ca un geamandan nou, a zîmbit încîntat de sine și de ideile sale, ca și de soldatul romîn, pregătindu-și mănușile :

— Evident că am dreptate ! S-a verificat și cu această ocazie !... Îi dai soldatului o misiune s-o execute cu mijloace proprii. Reușește ! Execută ! Și reușește imposibilul, inexplicabil cum. L-a învățat poate viața în aer liber, cu răspunderi din vîrsta copilăriei... Nu crezi ?

— Ai cea mai perfectă dreptate ! a întărit generalul de brigadă, uitîndu-se, cu gîndurile în altă parte, la un cal înșeuat, care își aștepta stăpînul frămîntîndu-se-n loc, ținut în frîu de-un soldat pipernicit cu tunica prea largă.

— Evident că am cea mai perfectă dreptate ! Îmi cunosc bine soldatul... Spuneam de ingeniozitate și inițiativă. Trec la supunere !... Îi ceri supunere ? Trece

prin foc! Dacă i-ai ordona să-l împuște pe tată-su, pe frate-su, pe mumă-sa care l-a alăptat, execută! „Am înțeles, să trăiți!" Pune pușca la ochi și-i împușcă... Avem un material uman admirabil. Datoria noastră este să-i utilizăm calitățile la maximum!

Acestea fiind spuse, generalul corpului de armată și-a încheiat mănușile, și-a îmbumbiat nasturii mantălii cu reverul de postav roșu și s-a urcat în trăsură alături de alt general, cu aghiotantul ghemuit pe scăunașul din față, cu genunchii la nas.

În alte trăsuri cu poclitul ridicat s-au strîmtorat alți ofițeri superiori de stat-major, zăngănindu-și săbiile.

Trăsurile s-au depărtat spre oraș, unde pe toți îi aștepta o masă cu flori, muzică, șampanie și toasturi, la Cercul Militar.

Trupa s-a rînduit în marș istovit prin ploaie, către satele de cvartiruire. Țăcănitul copitelor suna trist în mohorîta noapte. Tălpile se încleștau în gloduri.

De-o parte și de alta se întindeau cîmpuri arate, pustii, pîrloage cu mărăcini, tufe de lozii. Lătra undeva, departe, un cîine de stînă, arar.

Scîrțîiau în urmă căruțele cu muniții și provizii. Dondănea un soldat un cîntec de țară, de-acasă. Dar nimeni nu-i ținea hangul. Au întîlnit și podețe rupte, cu treceri de-a dreptul prin apă.

Un zvon a circulat tainic printre ofițeri:

— Ne-așteaptă masa la Vlădița!

Unii voiau să afle la cine și cum? De unde venea invitația și pentru cîți? Un locotenent de roșiori a apropiat calul scară lîngă scară, de roibul camaradului Muți Leonardescu.

I-a șoptit ceva de sub gluga pelerinei și celălalt a izbucnit în explozii entuziasmate:

— Ești formidabil, mă! Fenomenal!... Atunci mergem, monșer! Are și pian?... Are și gramofon?... Epatant, monșer! O fi și rost de vreun pokeraș, te pomenești!... Cum zici c-o cheamă?

— Elena Casimir. Nu ți-am spus?

— Pă ea, monșer! S-o șarjăm, monșer!

Locotenentul a dat pinteni, purtînd invitația la alți camarazi, aleși pe sprînceană, băieți de viață și bine crescuți.

În regimentul de infanterie rămas în urmă, o ștafetă îndeplinea aceeași misiune, cu o selecție mult mai severă.

Stăpîna de la Vlădița era o doamnă trăită prin străinătăți; a fost pînă acum cîțiva ani o celebritate a cronicii mondene din Iași și din București. Invitase din politețe pe toată lumea. Le rămînea curierilor delicata răspundere să nu-i bage în saloane pe mocofani și țoape, care răstoarnă bibelourile cu cotul și înfulică la masa cu tacîmuri de argint leorpăind ca din gamelă, tăind peștele cu cuțitul și aruncînd feliile de brînză cu mîna direct în cerul gurii, ca un anume colonel vestit în toată divizia.

Curtea se afla răzlețită de sat. Casă cu două caturi și cu balcoane de fier, într-un parc cu alei de nisip și un lac artificial, pentru care doamna Elena Casimir a adus din străinătate peștișori roșii și două perechi de lebede.

— Formidabil, monșer! Epatant, mă, să descoperi un adevărat castel, în sălbătăciile acestea... Trăim în țara celor mai formidabile surprize, monșer!

— Nu-i castel, Muțule! O casă de țară. Frumoasă, cu saloane, balcoane, cu parc... Dar nu-i castel.

— Atunci ce numești tu castel? Știi că ești fenomenal?

— Bine. Vom vedea. Văzînd și făcînd!...

Cei cîțiva privilegiați ai soartei care au fost încartiruiți acolo știau despre ce e vorba.

Ceilalți, impresionați de exagerarea somptuoaselor descripții, se îngrijorau de anume amănunte ale toaletei și ținutei, cu totul rudimentare într-un echipament de manevră. Au început să se întrebe unul pe altul de briciuri și manșete scrobite, de pudră și colonie.

Unii aveau. Alții își puneau nădejdea în împrumuturi.

Prin sat au trecut fără să-l vadă. Nici nu era un sat omenesc.

O adunare de sălaşuri scunde, mîhnite şi întunecate în ploaia de toamnă. Trupa se risipea după foile de încartiruire, în ogrăzi cu năruite coşare, fără zaplaz şi fără lumină la case. Erau şi multe colibe de lut, acoperite cu pămînt.

Soldaţii însă pătrundeau ca la dînşii acasă.

Vorbeau cu zăvozii, potolindu-i îndată din hămăiturile vrăjmaşe. Îmblînzeau babele hărţăgoase şi intrau în repede prieteşug cu moşnegii, cu nevestele, cu plodurile speriate din gura tindei. Umblau după căldări şi doniţe ştiindu-le locul, aprindeau focul, puneau în mişcare cumpenele fîntînelor şi se pregăteau de vorbă lungă.

Tot dintr-un sat de colibe ca acesta veneau şi măcar că nu l-au mai văzut niciodată, le era cunoscut.

— Cum s-ar spune, v-aţi cam războit o ţîră? întrebă un moşneag pletos, scociorînd beşica de tutun şi întinzînd-o oşteanului.

— Mai mult joacă decît război, moşule! Ia, am mai stricat şi noi nişte focuri oarbe şi ne-am mai înfundat prin tăuri, de haram.

— Apoi o veni ca mîine şi vremea războiului... Că prea s-o-nmulţit lumea!

— O veni, moşule... Şi-atunci om trage în carne vie, dacă aşa om primi ordin...

— Am auzit eu din unii şi alţii, că peste Prut, în Rosia, cic-ar fi mai rău. Acolo au tras şi mai trag muscalii în muscali... Cică puşcă oştirea-n norod.

— Să-i înţeleagă Dumnezeu! făcu soldatul cu nepăsare. Una ca asta n-am auzit-o! Ştii, la oştire, ordinu-i să-şi păzească fiecare gura...

Moşneagul mai întrebă de regiment, de ofiţeri, dacă-s oameni blînzi ori haini; despre mîncarea de la cazarmă.

— Văd că ne cam cunoşti rosturile, moşule, după întrebările dumitale.

— Le cunosc, c-am avut trei feciori la oaste şi-a-

cuma îl am pe al patrulea. Dară acesta din urmă face serviciul departe, încolo, la Galaţi... Pe dînsu am fost eu să-l văd şi acolo am auzit despre răzmeriţa din Rosia, de la un soldat de flotilă, un fugar... Mai spunea el că acolo la Moscova lor, taie cazacii în prunci şi-n femei cu paloşu, ca-n haldanii de cînepă...

Soldatul însă nu dădea ascultare unor asemenea întîmplări, ce nu-i frigăreau inima, cum o frigăreau pe-a unchiaşului, după stăruinţa cu care mereu se întorcea la ele cu vorba. El trăgea cu ochii stăruitor spre tindă, unde se iţea o cămaşă albă de fată ori de nevastă.

Şi în alte case, în staule de vite, în glugi de porumb, sub şopruri şi în colibe pe pămîntul gol, alţi şi alţi soldaţi îşi pregăteau culcuşul de noapte. Îşi zbiceau mănţăile şi tunicile ude, legau frăţie de cruce cu localnicii satului, glumind cu flăcăii, speriind babe care-şi stupeau în sîn, ispitind băieţii şi fetele să scotocească prin cămări şi prin poduri după mere şi nuci, întrebînd despre preţul muncilor şi despre pămînt.

Unii mai aveau puţină vreme pînă la eliberare. Începea să-i muncească gîndul altui fel de robie, la care se-ntorc.

Localnicii se plîngeau de stăpînă. Amarnică muiere, să n-o dai pe trei bărbaţi! Goneşte călare pe cîmpuri, sare pîrleazurile şi pîraiele din galop, nu se sfieşte a croi obrazul romînului cu sfîrcul cravaşei, mai straşnică la mînie decît vătavii.

De altfel, vătavi ca pe moşia aceasta, nici că se mai află aiurea. Arnăuţi mustăcioşi, albanezi, Domnul să-i ştie ce; străini aduşi de peste Dunăre, din ţara turcească Umblă cu flinta la spate şi cu junghiul la chimir. ca haiducii.

Cît despre pămînt, atîta e al lor, ce se vede. Vatra satului şi ţărna de pe colibe, unde cresc măturі şi tufe de măsălariţă.

— Coana Ileana le spune în batjocură că-s grădinile noastre spînzurate. Grădinile unei împărătese a

Vavilonului. Semiramîzla, Coromîzla, numai dînsa-i mai cunoaşte numele, după cît e de pocit...

Povestitorul, Ion Stoica Răuţoiu, rîdea cu palma bătătorită la gură, minunat de năzdrăvăniile care-i mai trec prin capul cucoanei, cînd se află ea în voie bună.

— Aşa că s-o cunoşti dumneata, aceasta! Ca să nu mergi cumva şi să istoriseşti c-ai dormit în coliba unui sărman din Vlădiţa, cu pămînt pe jos şi cu pămînt pe sus. Ai să spui frumuşel c-ai dormit sub grădini spînzurate... Numai trage dumneata pe nări, să vezi ce mîndră miroaznă de grădiniţă mai vine!... Tot a baligă de bou şi-a ciine plouat... Mai miroasă el oleacă a opincă şi-a oghiele... Da aista, pot zice că-i izul nostru. A intrat în noi...

Ion Stoica Răuţoiu îşi boţea obrazul spîn şi bălan, în încreţituri mărunte de rîs.

Părea om vesel din fire, fără să pună necazurile la inimă. Îl bîntuiseră totuşi o sumă, una după alta. Astă-vară, un pîrlaci de tîrg i-a furat sumanul la iarmaroc, la Căliman. După o lună îi moare vaca. Săptămîna trecută îi scoate perceptorul boarfele din grădina lui spînzurată şi le duce la primărie, fiindcă n-a plătit birul cel nou, pe păpuşoiul din anii de belşug ca acesta. Birul secetei, pentru anii cînd belşugul s-o înţărca, parcă din cel de-acum ei se înfruptă! Toate le vedea numai pe faţa lor hîtră şi le istorisea ca atare:

— Acum, vaca ca vaca!... Tot împungea ea boala, de-mi ţîţiia la fieştece clipă inima de grija copiilor... Ce mă fac eu însă cu împunsătura ceialaltă, a nevestei, cînd ajung acasă să-i spun bucuria?... Trec eu pe la crîşmă, să iau oleacă de coraj pe datorie. Acolo pe cine-ntîlnesc?... Taman un neguţător de piei... Mare noroc pe mine, zic!...

Omul se opri din povestit să asculte.

O goarnă suna stingerea, trist şi prelung, cu sfîşietoare învăluiri de pustiu asupra satului de colibe cufundat în noapte şi-n ploaie.

Cînd sunarea n-a mai fost, sfîrșită în tremur, Ion Stoica Răuțoiu s-a uitat prin geamul îngust de-o palmă. A vorbit, fără nici o urmă de răutate ori pizmă:

— Apoi după cum s-arată, stingerea asta nu-i pentru toată lumea!... Ian făceți-vă numai a vă uita spre curte!... Acolo, abia de-amu înainte s-aprind luminățiile și începe bairamul!... Le-om ține și noi isonul, aicea sub grădinile noastre spînzurate... Măi nevastă! Ce stai și asculți cu gura căscată, că doar a trecut vremea mușteluor!... Dă fuguța și adă o cofă cu apă proaspătă, să cinstim cîte-o ocă de vin călcat de broaște cu băieții iștia...

Soldații rîdeau și dînșii, cuibărindu-se în fundul laițelor cu mântăile ude între umeri. Ochii lor căutau însă mereu, fără vrere, pe ferestruia de-o palmă, la iluminația de departe, caldă, din adîncul nopții, la curte.

În saloanele cu ușile date în lături, Elena Casimir își primea acolo invitații cu strălucirea dintotdeauna. Ofițerii, spilcuiți și ferchezuiți, băteau ușor din pinteni — cei fără pinteni numai din tocuri — se frîngeau din mijloc să sărute mînușița parfumată; se așezau în fotolii moi picior peste picior, admirîndu-și cizmele lustruite oglindă de ordonanțele care și-au secat tot stupitul din gură, ca adaos la „Crema Cavaler". Unii nu-și găseau loc. Admirau tablourile, covoarele, bibelourile etajerelor, albumele cu priveliști de la Monte-Carlo, Nisa și Biaritz. Răsfoiau o carte legată artistic în scoarțe de piele și, după o savantă mișcare strategică de împresurare, se apropiau de amfitrioană.

Elena Casimir, în rochie neagră de catifea, cu un trandafir roșu tot de catifea, înfipt între sîni ca unică podoabă, îi privea cu un surîs amuzat. Sub părul masiv, lucios, ochii negri de-o umedă frumusețe animală, se opreau mai stăruitor o clipă la un băiețan-

dru care venise cu planuri cuceritoare și acum se fîstîcea sub privire.

Cînd își lua curajul să înainteze și să debiteze un compliment îndelung recitat în minte, ochii Elenei Casimir lunecau aiurea. Părea că urmărește fumul din țigareta lungă de sidef sau că e atentă la cele ce se petrec în altă sală, unde slujnicele, în șorțuri și bonete de casă mare, pregăteau masa.

Numai surîsul dura, în colțul buzelor umbrite de-un ușor puf brun, senzual.

Trecea în mers unduios de la un grup la altul, rotindu-și trena rochiei în urmă cu o învăluire de pantof. Se scufunda între brațele unui jîlț, unde îndată se închide în juru-i un cerc de uniforme în scîrțîit de cizme, de curele, de centiroane; în împestrițate amestecuri de epoleți, de fireturi, de brandeburguri și de lampasuri.

— E formidabil, monșer! Fenomenal! exclama uimit locotenentul Mutu Leonardescu, netezindu-și mustăcioara sclipitor scăldată în briantină. De unde-au scos, monșer, atîtea uniforme ca din cutie? Fantastic! Acum două ore eram plini de noroi pînă peste urechi... Ș-acum, privește! Sîntem extraordinari!...

Mai extraordinară le-a fost surpriza, cînd au aflat de ce întîrzie masa.

Elena Casimir a trimis arnăuții să scoată din bîrlogurile satului și să aducă pe sus ofițerii încartiruiți la țărani, la primar și la notar, uitați sau lăsați înadins la o parte de pe lista invitaților.

— Extravagant, monșer! O idee extravagantă! Au să ne facă de rîs...

— Deocamdată e o lecție subțire pentru noi. Ne-a dat... adică *v-a dat* peste nas! spuse un locotenent de rezervă, magistrat, tînăr cu carte, care tot timpul concentrării și manevrelor a dus război cu activii.

— Ești fenomenal! Unde vezi tu lecție?...

— Pune-ți monoclul și ai s-o vezi!... îi rîse în nas rezervistul, mărunțel și negricios, răsucindu-se pe

călcîie și îndreptîndu-se spre bibliotecă, să citească titlurile prin geamul de sticlă.

Cei uitați sau lăsați înadins la o parte au apărut în uniforme mai puțin strălucitoare, unii nebărbieriți, alții cu botfori groși de serviciu. Stînjeniți, se țineau aproape unul de altul, în cîrd, tipărindu-și pieptănăturile cu latul palmei și pipăindu-și nasturii. Elena Casimir le-a ieșit înainte, a spus cuvintele de cuviință, însoțite de surîsul cuvenit, pentru ca toți să se simtă îndată mai la largul lor.

Pe unul dintre aceștia, l-a ales dinadins ca să-i stea în dreapta la masă, oferindu-i brațul gol și rotund.

— Eu n-o mai înțeleg! E fenomenală! s-a văietat Mutu Leonardescu. Ce vrea femeia aceasta?

Locotenentul rezervist, despăturindu-și șervetul, răspunse, după ce-a apreciat cu pricepere de cunoscător calitatea olandei și arta monogramelor:

— Eu cred că nu vrea nimic. Are pe dracul în ea!...

— Ești imposibil!

— Se amuză cu noi și ca să întrebuințez terminologia voastră, de cazarmă, aș putea spune că-și caută remonta. Are într-ales...

— Ești un infect! Formidabil de infect, parol!

Masa întinsă sub candelabrele cu sclipiri de cristal depășea chiar imaginația celor care țineau să asemuiască neapărat conacul de la Vlădița, cu un autentic castel. Tacîmurile de argint, porțelanurile și cristalurile, olanda feței de masă și a șervetelor; toate erau dulci pipăitului după mizeria popotelor de manevră, cu talere de cositor și linguri de aluminiu. Iar vinul? Un vin formidabil. Adică mai multe sorturi de vin; albe și negre, aspre și dulci — după felul mîncărilor purtate în tăvile ovale de slujnicuțele cu bonetă și șorțuri albe; după gustul convivilor.

Cu încetul și într-o mare măsură cu ajutorul acestor felurite vinuri, deșertate din paharele de cristal cu picior înalt, s-au dezlegat limbile. Conversația timidă și constrînsă a devenit generală, cu încrucișări de

chemări şi de anecdote, de rîsete, de întreruperi, de aluzii şi de tachinări, de porecle şi însinuări aruncate de la unul la altul, peste vasele cu flori.

Cînd au trecut înapoi, în cele două saloane, toţi vorbeau cu aţîţare, învăpăiaţi la obraz şi nemaisfiindu-se să privească ţintă în ochii amfitrioanei.

Iar Elena Casimir părea şi ea stăpînită de un neastîmpăr, schimbată, dogorită de efluviul atîtor dorinţi care-o învăluiau. Îi luceau ochii negri sub fruntea joasă, cu o şuviţă desprinsă din păr şi clătinîndu-se cînd izbucnea în hohot.

Un hohot de rîs nervos, provocător, dezvelindu-i dinţii albi şi puternici, animali, în răsfrîngerea buzelor cărnoase cu puf brun şi catifelat în colţul gurii. Ţinea în mînă, cînd cupa de şampanie, cînd ţigareta lungă de sidef. S-ar fi spus că tot smaltul subţire de mare doamnă plesnise. Se desfăcuse din el altă femeie, lacomă să-şi trăiască ultimii ani cu nesaţiul poftelor la sfîrşit de tinereţe. Sînii strînşi în corset împingeau dintre globurile lor floarea roşie sîngerie.

Ea o înfigea uneori îndărăt şi atunci în unghiul decolteului, lărgit, se zăreau mai adînc rotunjimile albe cu vine albăstrii.

Chema din privire, să-i stea alături, un locotenent de roşiori, înalt şi robust, trecut de vîrsta gradului. Un soi de aventurier, de neam bun, care se activase după ce şi-a risipit moştenirea în străinătate şi după ce-a încercat o sumă de meserii suspecte, poate şi crupier, poate şi amant al femeilor întreţinute.

Întors în ţară, îşi căutase în oaste refugiul din urmă. Camarazii îl ocoleau. Îl bănuiau că prea are noroc la cărţi. Era plin de datorii şi fusese eroul unor nenumărate scandaluri nocturne, la chef, în varieteuri, cu oglinzi sparte şi lovituri de sabie. Altfel bărbat frumos, impunător, cu faţa brăzdată de cute care nu-i stăteau rău, cu părul puţin cărunt la tîmple şi cu ochi de-o scînteiere verzuie, fascinatoare.

Făcea parte din lotul celor înadins neinvitaţi, fiindcă, după părerea camarazilor, nu aducea cinste

oștirii și nu era un oaspe comod. Elena Casimir tocmai pe dînsul își pusese ochii.

Se simțeau ca din aceeași familie, regăsindu-se în vasta lume.

Slujnicile cu șorțuri și bonete albe au distribuit mesuțele din lemn de lămîi, pe grupuri, cu păhărele de lichior și cești de cafea. Au desfăcut și mese verzi, de joc.

Un sublocotenent luase în primire gramofonul, schimbînd plăcile și alegînd altele, din picioare, lîngă o lampă cu imens abajur de mătasă trandafirie.

— Formidabil, monșer! De unde-o mai scoseși și p-asta? Fenomenal!

Rezemat de marmora căminului, cu degetarul de lichior în mînă, ofițerul rezervist, magistratul, își dezvolta o teorie a sa, proaspăt germinată în fundul paharului. O teorie a numelor. Sînt nume predestinate. Nume care definesc un caracter, hotărăsc o carieră, rezumă o existență. Nume de bandiți și de genii, de căpitani și de amanți. Jianu și Bujor sînt nume de haiduci. Pipa și Mărunțelu, de bandiți, Ravachol e nume de anarhist predestinat. Ravaillac e regicid. Nu putea să-l cheme pe asasinul lui Henric al IV-lea, Rafael Sanzio... Nici Mitică!

— Ești fantastic, monșer!... Mi se pare că ne cam iei la sigur!...

— De ce? îl întrebă locotenentul rezervist, cu un zîmbet ironic. Învață-te să examinezi aspectul lucrurilor și să tragi concluzii. Te numești Muți Leonardescu!... Te poți tu imagina oare așa cum ești, numindu-te Vasîle Popîndău, ca sublocotenentul de colo, cu botforii dintr-o vacă, pe care v-ați făcut a-l scăpa din vedere la apelul de-aci? Nu!... Sau pe dînsul, ți-l poți tu imagina cu numele Muți Leonardescu? Absurd! Imposibilitate absolută!

— Știi că ești formidabil?... Mi se pare că ai dreptate! cedă Muți Leonardescu acestui argument decisiv.

— Insă... urmă rezervistul. Insă nu mi te pot nici eu imagina, numindu-te Napoleon Bonaparte, Alexandru Macedon, Suvorov sau nu-mi amintesc cum îl chema pe comandantul escadroanelor de cuirasieri, care-au executat celebra şarjă de la Reichshoffen! Vreau să mi te imaginez şi nu pot. Eşti şi rămîi Muţi Leonardescu, cel cu formidabil, fenomenal şi extraordinar. Muţi Leonardescu şi alt nimic!

— Fugi, monşer, că eşti imposibil!

Muţi Leonardescu a spus, dar a fugit el. Pe uşa deschisă spre balcon, a ieşit să-şi răcorească fruntea şi ideile. În salon încetase cîntecul de gramofon.

Se aşezase cineva la pian.

Fumul ţigărilor năvălea în valuri luminate dinlăuntru în afară, ca fumul unui incendiu.

El s-a lipit de perete, lăsînd vîntul şi umezeala să-i alunge aburii vinului. Voia să fie limpede la cap, pentru a se instala mai grabnic la o partidă de pocker. Bun vin! Bun lichior! Dar prea mari cantităţi... A băut prea mult. Toţi au băut prea mult. Se aud vociferînd, rizînd, cîntînd ca la varieteul din garnizoana lor, tîrziu, la trei după miezul nopţii...

Două umbre au înaintat pe altă uşă, deschisă. Au trecut pe lîngă el, fără să-l vadă. S-au oprit rezemîndu-se de bara balconului şi privind asupra satului cufundat în beznă.

— ...troglodiţi... sat de troglodiţi... nu poţi şti ce înseamnă o viaţă de exil în asemenea lume, după ce-ai cunoscut alta... după ce ai trăit alta...

Glasul Elenei Casimir sfîrşea în suspin înecat.

Umbra de-alături, bărbătească, a rostit cu un glas plăcut de bariton:

— Te înţeleg... Cu aceşti troglodiţi îmi sfîrşesc şi eu viaţa la cazarmă... Troglodiţi care au îmbrăcat uniforma, dar rămîn tot troglodiţi...

Umbra înaltă, bărbătească, a întins braţul să cuprindă de mijloc cealaltă umbră, femenină.

— Formidabil! exclamă Muţi Leonardescu, fără să-şi dea socoteală c-a vorbit.

Umbrele s-au desprins repede. S-au depărtat.

Au intrat din nou în încăperile luminoase, unde clapele clavirului împroşcau o deslănţuire de acorduri, în iureş de Cake-Walk.

— Fenomenal!

Locotenentul de cavalerie Muţi Leonardescu n-avea cui să spună ce i s-a părut lui formidabil şi fenomenal. Nu erau cele două umbre în început de înlănţuire. Acestea nu-l mirau. Se aştepta să le vadă aşa, după semnele pe care i le-au deslușit ochii în salon, cu toată păinjenirea privirii.

Satul de troglodiţi, acesta îi părea lui formidabil şi fenomenal! Troglodiţii în uniformă, acestia îi păreau lui formidabili şi fenomenali. Nu i-ar fi trecut prin minte o mai potrivită numire, după chipul şi asemănarea sălaşurilor pe lîngă care a trecut. Troglodiţii de-aici scoteau capete zburlite din cotloanele de pămînt, ca să întîmpine alţi troglodiţi, în uniforme, cu straiele tăvălite în noroiul manevrelor. Se înţelegeau cu semnele lor, îşi vorbeau în limba lor, îşi făceau loc să încapă în hrubele lor. Troglodiţi! Admirabil spus. Genial.

Muţi Leonardescu a aprins o ţigară şi limpezit cu desăvîrşire din aburii vinului, a intrat să caute loc la o masă de poker.

2

Simţindu-se năuc de cap, cu ameţeli de arşiţă şi durere seacă în măduva osului, Alecu Faraon s-a întors acasă pe sub seară.

Nevasta l-a cunoscut după ochi. Nu l-a mai întrebat. I-a pregătit culcuş să bolească pe cuptor, cu sumanul şi pocladele peste el. A dat gură copilelor să-şi vadă de datorinte şi a plecat în sat, după baba Acsinia.

Fetele, şase la număr din cele şapte gîşte potcovite, au prins a umbla în vîrful degetelor pe lutul proaspăt stropit.

Săltate pretimpuriu la răspunderi de gospodine, n-aveau nevoie de nici o struneală, ca să ţină singura încăpere a casei curată oglindă, în pofida strîmtoarei şi a caliciei. Lucruşoarele treceau uşurel din mîini harnice la locul lor pe poliţe şi blidare, în cliturі şi dulap. Erau ulcele şi talere ştirbe, ştergare vechi cu urzeala subţiată ca pînza de păianjen, căni cu smalţul plesnit, scăfiţe şi linguri de lemn. Dar toate spălate, clătite, lustruite, feţuite, rînduite de-a mai mare dragul, încît îşi pierdeau urîţenia săracă.

Odaia mirosea a var, a humă, a busuioc.

Chiar lemnul grinzilor afumate, răscopt şi sfredelit de cari, căpătase o mireasmă de chilie mănăstirească, întocmai ca la maici, la Agapia. Nu lipsea nici icoana Maicii Precista, în ungherul de la răsărit, cu sîmburul de lumină al candelei.

La geam, mezina casei, Frăsina, împletea o horbotă după învăţătura fostei stăpîne, cu aţa şi igliţele dăruite de doamna Anamaria, înainte de a se întoarce în ţara ei de la Marea cea mare.

Şorţul şi boneta de dantelă bretonă zac într-un fund de lădiţă.

Din cînd în cînd, în lipsa surorilor, pe ascuns, Frăsina le scoate la iveală, le netezeşte cu latul palmei şi o cuprinde jalea.

Ea singură a rămas în tot satul să plîngă plecarea boierilor din Stănişoara. După cum numai ea singură i-a petrecut cu ochii din capul scărilor, pînă ce trăsura s-a depărtat pe şoseaua albă într-un nouraş de colb, ca o gînganie tot mai mică, tot mai mică.

A doua zi, Gaşperiţa, coniţa Zîna căreia mai bine i-ar fi spus Talpa Iadului, şi domnul Nolică Gaşpar au trimis-o acasă. Nu mai aveau trebuinţă de slujba unei obrăznicături, nărăvită de stăpîni care nu ştiau să poruncească şi nu se-ndură să plesnească un plod peste bot, cînd se-ntrece cu îndrăzneala. Le-ajunge Mărgărita.

Noroc că-n lădiţa ei de boarfe, printre atîtea daruri fără căutare şi sorţi de folosinţă, pentru o vîrstă ca a

sa și într-un sat ca Stănișoara ; noroc că doamna străină i-a deșertat panerașul întreg cu felurite felurimi de ață și iglițe, să-i ajungă de lucru pe-un an.

— Ce spui tu ? a întrebat-o domnul Octav în șagă, dezmierdîndu-i bărbia. E destul deocamdată, pentru a întemeia o zestre de fată mare ?

— De ! După fată și fată !... s-a obrăznicit ea.

— Așa, o urîtă ca tine...

— Pentru-o slută ca mine, nici zece care de zăstre n-ar agiunge să mă scoată din casa mămucăi... Dacă m-ar chema și pe mine Zîna, altfel ar merge treaba și socoteala...

Domnul Octav rîdea cu o înduioșare parcă și parcă-i jucau ochii umezi, după ochelarii cu arcuri de fier.

S-a întors să vorbească soației ceva în limba ei străină. Pe urmă i-a făgăduit în numele amîndurora, că au să-i trimită alte cutii cu ghemuri și iglițe, la iarnă, și în acealaltă iarnă și în fiecare iarnă ; pînă ce-or veni dînșii să se așeze pe vecie aici și s-o cunune, precum l-au cununat părinții săi, răposații, pe Alecu Faraon, acum douăzeci și cinci de ani. Și aceasta fără să treacă nici o gloabă nouă și nici o podvadă, în vreo condică, pe seama lui Alecu Faraon !...

Ea s-a rușinat de cuvintele boierului și de nedreptele prepusuri ale lui tătîne-său. A făcut legămînt, toi în șagă, să-i aștepte cu nunta.

Horbota însă nu-i pentru zestre.

Asemenea scumpeturi nu-s de tagma unor gîște potcovite, ca fetele lui Alecu Faraon. S-au nimerit a fi pe placul coanei mari de la curtea Zapodiei ; al altor cucoane de la Piatra. Maică-sa a purtat-o de mînă la unii și la alții, a arătat probe neîncrezătorilor, s-a tocmit și a arvonit prețuri. Acum, din iglițele și din degetele sale, măcar că-i mezina casei, se îndestulează un sfert din cheltuiala gurilor.

Dar ochii încep s-o doară în cap de atîta migală, rîde mai puțin și mai rar, s-a deprins să tacă și să

păstreze gîndurile pentru dînsa ; locul şi-l strămută de la fereastră sub lampă şi înapoi, după cum răsare şi apune soarele.

S-a oprit din lucru să asculte, fiindcă toate au tăcut şi ascultau.

In culcuşul său, pe cuptor, Alecu Faraon aiura ca întotdeauna cînd îl apucă bolirea :

— Ia mai dă condica şi la noi, că ne-a venit şi nouă rîndul, coane Nolică !... Ţineţi, măi fraţilor, catastiful Satanei, unde ne scrie el sufletele pentru muncile iadului !... Haideţi, măi !... Foc şi pîrjol, să scăpăm de catastif, măi...

Bolnavul s-a zvîrcolit împingînd sumanul şi lăvicerele de pe piept, a răsuflat greu, a gemut, apoi s-a liniştit întorcîndu-se pe-o coastă.

Fetele şi-au văzut de lucru în tăcere, cu o dungă adîncită între sprîncene ca de aceeaşi mînă. Frăsina s-a mutat de la fereastră, sub lampă, aşteptînd să vină vremea aprinsului.

Noaptea intra în casă ca o apă neagră.

Mezina lui Alecu Faraon, uitîndu-se la celelalte surori, cum se mişcau fără vuiet în cămeşile lor albe prin această negură a înnoptării, se gîndea în neştire la o poză dintr-o carte cu chipuri a căpitanului Yann. Poza i-a tălmăcit-o fosta stăpînă, împreună cu domnul Octav, cînd au găsit-o într-o sară filuind cartea şi nu s-au supărat.

Erau acolo ciumatele de pe-o corabie, călugăriţele care se întorceau din ţara Chitailor, unde-au fost să potolească o molimă. In drumul înapoi, s-au bolnăvit, au murit şi au găsit ele mormîntul lor în Marea cea mare, încredinţate adîncului după datina corăbierilor. Înfăşurate în saci albi, cu drugi de fier la picioare. Le-au pogorît corăbierii în apă. Moartele s-au afundat pînă la un loc şi acolo pluteau de-a-mpicioarele, umblînd legănate în adîncul cel negru ca nişte stafii.

Tot aşa, ca licărul candelei de-aici, în cartea cu chipuri, le lumina în întunericul lor un fel de fînar

c-un ochian, purtat de un om fioros, bulbucat, de-i zice lui scafandru.

Altă dată, Frăsina ar fi istorisit fără întîrziere astfel de proaste părelnicii, la care o duce mintea ei zănatecă. Acum tace. Gîndurile şi închipuirile se îneacă şi ele în sine.

A rămas cu mîinile în poale, uitată, aşa cum o prindea amurgirea cîteodată în jîlţ, pe fosta-i stăpînă, în săptămînile dinaintea plecării.

Măriuca a aprins lampa. Ea şi-a luat lucrul pe scaunul înalt, adusă de spate, în vreme ce surorile-i se împărţeau la alte pregătiri.

Puneau la îndemînă oalele şi ulcelele, pentru fierturile babei Acsinia. Unele curate, în care au să clocotească buruienile băuturilor. Altele spurcate, pentru topituri de unsori, din său de cîrtiţă şi labe pisate de broască, salamandre şi ciolănaşe de liliac.

Acsinia Ţuţuianca s-a ivit tîrziu, culeasă de pe la casele altor bolnavi şi mînată din urmă de gospodina care cutreierase jumătate de sat s-o caute. A dat bună sara celor şase fete, a rezemat de stîlpul hornului cu osebită băgare de seamă traista mai îngustă cu leacuri şi a doua desagă mai încăpătoare, a mielor. A înălţat din nodul tulpanului bărbia întoarsă ca un vîrf de opincă spre cuptorul unde zăcea Alecu Faraon şi a făcut atotştiutoare :

— Aha !... Doarme !... Să-l mai lăsăm, să-şi împlinească rîndu-ntîi de somn...

Şi îndată, cu mare spaimă :

— D-apoi bine, Măriucă dragă, se poate să scuturi tu mătura peste picioare ?... Nu ştii tu, copilă, că după una ca asta, îţi iei nădejdea de măritiş pe-un an ?

Măriuca a lepădat repede mătura după uşă.

Baba Acsinia s-a cinchit pe-un scăunaş lîngă vatră şi a început a vorbi multe şi mărunte, oftînd şi căinîndu-se, vestind cumplite semne de pieirea lumii şi sfredelind cu privirea ascuţită în toate cotloanele, ca să ochească din vreme, cam ce căpătuială ar mai putea zăpci dintr-o casă atît de nevoiaşă ca aceasta.

De la polițe și clituri, ochii treceau la fetele ogoite din munca lor și înșirate în cuminte ascultare, pe marginea laițelor lungi.

Semănau și nu semănau una cu alta. Care mai urîțele, care mai curățele, Salomia chiar frumoasă coz. toate purtau pecetea de pe chipul Profirei lui Alecu Faraon, pe numele ei de-acasă Profira Casandrei lui Cosma Tătaru, neam corcit cîndva cu tătari, se vede. Umerii obrajilor poate cam prea ridicați spre ochi, sprincenele însă arcuit îmbinate și subțiindu-se gingaș spre tîmple.

Oricum, una cu alta, copile alese-n boiu; păr lucios împletit în coade strînse; fruntea curată, rotundă; gene lungi și răsucite în cîrligașe; gura de carnea vișinei. Cămașă albă pe ele, fote și catrințe țesute de mîna lor. Încolo nici tu salbă, nici tu zgărdiță de mărgele, nici tu pieptene de tîrg în păr. Păcat de ele în sărăcia casei, de unde slabă nădejde să le scoată vreun pețitor!

Dar baba Acsinia știa că tocmai într-o asemenea casă cu atîtea fete sărmane, a pomeni despre nunți și despre miri, nu-i vorbă lipsită de plăcută alinare a auzului. Mai știa că unde-i încuibată așa de adînc calicia, a pomeni despre năprazne și urgii care nu cruță îndeavalma pe flămînzi și sătui, e tot ca un fel de altă mîngîiere.

Aducea deci cuvîntul la nunți și la miri, la bîntuiri și năprazne ale soartei, amestecîndu-le cu iscusită socoteală.

Scădea glasul, pentru a cruța somnul bolnavului de pe cuptor; îl mai scădea și pentru a da spuselor un fior de taină:

— Auzit-ai, cumătră Profiră, ce mare procopsală pe fata primarului?

— Nu știu nimica...

— S-o bucurat fudula de-un barbat surtucar, cică boier de la tîrg cu școală și slujbă, scriitor la giudecătoria din *Chiatra*.

— Apoi asta-i poveste veche, de patru ani... vorbi cu oarecare dezamăgire Profira lui Alecu Faraon, care, pentru pricini bine întemeiate, ținea izvodul tuturor nunților și stărostiilor din sat.

— Așteaptă, să vezi... Nunta, adevărat că-i poveste veche de patru ani... N-o urlat atunci Stănișoara de lăutari și de săcălușe, de nu și-or mai găsit astîmpăr cînii o săptămînă ?... Asta o știți... Da astalaltă, care v-o spun eu acuma, n-aveți de unde-o ști... Acuma, ce aflu eu dumineca trecută, la Chiatra ?... O bate, boierul dumisale, surtucarul, o smotrește și-o smocăiește, de se ridică toată ulița în picioare, cînd vine cu tulburelu-n cap de la crîșmă...

Baba Acsinia se opri să lase timp mirărilor.

Ridicînd vîrful de opincă al bărbiei spre fetele înșirate pe laviță, urmă cu mai tainic glas :

— Să mă ierte copilele acestea, că-s nevinovate... Să mă ierte ele, pentru ce-am să vă spun eu acuma... Da aista-i faptul ! ...Pasă-mi-te, de ce-o bate și o smotrește el, surtucarul, și de ce se-mbată el de-ajunge acasă ținîndu-se de garduri ?... Nu mi-o fost greu s-o aflu... Zice c-o avut el înainte de-a se însura o țiitoare, o ră și-o stricată, o bașoldină de tîrg... Și dacă s-o văzut dînsa lăsată de izbelițe pentru zăstrea unei fete de primar — că de zăstre, bună zăstre-o luat surtucarul la mînă ! — stăi să-i facă și ea pocinogul !... Înainte de-a se despărți, iau dînșii o masă... Chip că se despart omenește, fără dușmănie, să-și urmeze fiecare calea sa... Și mai cu una,mai cu alta, îi bagă țiitoarea un gît de rățoi în farfurie, din mîncarea pregătită înadins... Asta ca să cadă la patima beției și să nu se mai satură de băutură, ca rățoiul de apă... Și-i mai bagă ea o păpușă de ceară în buzunar, împunsă cu bolduri, ca să se topească nevasta luată în fața altarului și să-i fie viața numa în împunsătură de ace și durere... Acuma, vezi și dumneata, cumătră Profiro, și vedeți și voi copilele mele, la ce i-o folosit lui, primarului, s-asvîrlă pe gîrlă atîta amar de zăstre ?... Și pentru ce s-o bucurat o fudulă și-o slută ca

dînsa, să-şi afle mire din tîrg şi să umble în cap c-o şandrama cu toate verdeţurile de pe lume, cum o venit ea să se fălească în sat, în anul dintîi după nuntă?... Nu zăstrea! Norocul şi mintea... Oleacă de minte să fi avut, n-o ajungeau farmecele ţiitoarei... Pentru asta destul să fi luat cu dînsa la cununie, în sîn, un şîpuşor cu miere de stup... Şi destul, să-şi fi călcat mirele de trei ori peste picior, atunci cînd ceteţul o ajuns la cuvîntul din Apostol: „Iară muierea să se teamă de bărbatul său"... Cu asta îl lipea de dînsa, ca musca de miere. Şi-l făcea supus ei, să-i steie sub picior...

Baba Acsinia zgîncili un păr ţepos în vîrful opincei din barbă, adăogînd:

— Una ca asta s-o ştiţi şi voi, dragele mele copile, c-acuşi vă vine rîndul...

Fetele s-au ruşinat. Profira lui Alecu Faraon oftă, clătinînd din cap:

— Mă tem eu că li-i soarta să-mpletească coşiţă albă, sărmanele...

— Ba nicidecum, cumătră Profiră!... Treaba-i să nu steie cu mînele încrucişate pe piept, vreme ce toate urîtele din sat îi dau zor cu cele de cuviinţă, ca să-şi aducă mirii în casă... Mai ungă şi ele sîmbătă seara cumpăna fîntînei cu unt, ca să se uite flăcăii la ele ca însetatul la fîntînă... Mai pună în ziua de Bobotează un şirag de mărgele în pragul uşii, să treacă popa cu căldăruşa peste ele şi mai puie-şi mărgelele pe urmă lá gît... Mai meargă ele în faptul zilei la izvor, să se spele pe obraz cu faţa la răsărit şi să spună: „după cum aşteaptă acuma oamenii să răsară sfîntul Soare, aşa să mă aştepte şi să mă dorească şi pe mine mirele pe care-l ştiu eu!..." Să facă aceste toate cîte le spun! ...Să mai vină la mine, să le mai facă şi să le mai spună baba altele... Trimite-le, Profiro, draga mea.

Profira lui Alecu Faraon rosti cu neîncredere:

— Dacă atîta le-a rămas lor, slabă nădejde!... Măcar cîteva zeci de prăjini de arătură şi un loc de

casă, în vatra satului, de fiecare, ar face mai mare minune decît toate închinările cu fața la răsărit...

— Nu zic că n-ar fi bune și aiestea! încuviință baba Acsinia. Dară dacă nu-s, nu-s!... Și pe urmă, văzut-ai dumneata, Profiro, că zăstrea cumpără fericirea?... Fă-te numai a o întreba pe sluta primarului! Mai sînt și alte rînduieli știute, pe care dacă nu le calci; îți aduc bucuria în casă și fără prăjini de arătură și loc în vatra satului... Numai că trebuie să bagi bine samă la ele!... Iaca, bunăoară, dumneata... Dacă a doua zi după cununie, cînd ți-o venit vremea de mirească să fii legată la cap; dacă stăteai atuncea pe-un fedeleș în loc de scaun, te blagoslovea Dumnezeu numai cu băieți...

— Aracan de mine, mătușă Acsinie, cum de-ți vine oare să vorbești? se răsuci, impunsă, Profira lui Alecu Faraon. Cînd m-ai auzit oare pe mine plîngîndu-mă, că m-o blagoslovit Domnul Dumnezeu cu șăpte fete, ci nu cu șăpte feciori?... Șăpte fete am. Șăpte să-mi trăiască!... Nu pe mine mă plîng... De soarta lor pe lume mă doare, sărmanele de ele...

Le cuprinse cu privirea pe cele șase din casă, cum își cuprinde cloșca puii sub aripă Baba Acsinia trecu repede la alte vorbiri, cu mai puțină primejdie de supărare:

— Să-ți trăiască, Profiro dragă, că-s cuminți, nu fie de deochi, și cum nu-s altele în tot satu ista de harnice!... Și să aibă ele numai norocul pe care li-l doresc eu... Fiindcă am pomenit de noroc, ia să vă întreb eu alta... Ați auzit cumva de norocul lu Timofti, jandarmul cel burduhos?

Acsinia Țuțuianca a istorisit întîmplarea cu norocul lui Timofti, jandarmul cel burduhos. Pe urmă, a trecut la semnele de schimbarea vremii, vestind înfricoșată iarnă.

Mai întîi, a tunat și a fulgerat după ziua de Sfîntul Simion Stîlpnicul.

Apoi, au plecat cocoarele mai devreme ca în alți ani; zgîrie mițele a frig și nu mai sfîrșesc să se lingă

pe cap. La apusul soarelui, de-o săptămînă s-arată în partea stîngă un nor ca un berbec. Nu-i a mirare... A pierdut și Domnul Dumnezeu răbdarea și milostivirea de oameni, văzîndu-i cum s-au ticăloșit și-l înfruntă cu sumețirea... Iarmarocul de la București, Ispozîția, ce-a fost oare alta și cum se poate numi altcum?... S-au pus să ridice turnuri pînă la cer, cum au înălțat păgînii Turnul lui Babel despre care scrie și în Sfînta Scriptură... Atuncea i-o risipit Domnul în lume și le-a amestecat limbile. Acuma-i așteaptă altă pedeapsă!... Are să-i șteargă Domnul pe toți, să le stîrpească seminția... Și-are să sloboadă pe pămînt altă semințe de oameni mici cît gîngăniile; niște slăbănogi și păcătoși, abia-abia să poată ridica doisprezece un ou cu drugii.

Aceasta o așteaptă pe sărmana omenire, dacă nu mîne, poimîne...

Vorbind și dînd din degetele ascuțite ca ghearele, își oprise ochii la horbota din mîna Frăsinei. După un timp de tăcere, se minună foarte:

— Dară pe copila asta, n-am știut-o eu așa de liniștită și fără de glas... Ce împletești tu acolo, fetița babei?

Frăsina strînse buzele, cum strîngea și iglițile între degete. Avea ea o socoteală mai veche cu baba Acsinia; o ură și-o dușmănie, pentru tot ce-a scornit pe seama foștilor stăpîni, plecați la Marea cea mare.

Baba s-a prefăcut a rîde:

— Hm!... Nu răspunde?... Lasă, Frăsinico dragă, că nu ți-oi cere să-mi dai și mie un capăt de horbotă!... I-oi cere eu maică-tei, și s-o arăta dînsa mai puțin hapsînă la inimă... Nu vorbesc drept, Profiră?...

De pe cuptorul său, de sub sumanul și lăicerele trase peste cap, Alecu Faraon a gemut și s-a zvîrcolit din nou, luptînd cu condicile domnului Nolică Gașpar. Acsinia s-a mișcat de pe scăunaș făcînd semne fetelor:

— Ne-ajunge cu claca de vorbe... Ia așezați voi oalele la foc... Tu, Salomio, că ești mai bună la mînă!

În trei zile, vi-l pune baba pe picioare, cum mă vedeți și cum vă văd...

Baba Acsinia a început să scoată din desaga cea mai mică legăturelele cu buruieni, șipurile cu băuturi și gavanoșelele cu alifii. Frăsina, lăsînd lucrul pe genunchi, se uita la umbra de pe perete, nemăsurată, cu nasul întors în jos ca un plisc, unindu-se cu bărbia întoarsă în sus ca un vîrf de opincă.

Altădată ar fi dat ghiont surorilor mai mari, chicotind și arătîndu-le năzdrăvana dihanie de pe zid. Acum o privea cu buzele strînse.

Tăcea; iar în ochii cu sclipetul ce-a fost vioi pînă la sfîrșitul verii, mocnea o posomoreală sură.

3

Baba Acsinia Țuțuianca n-a rămas de minciună. A doua zi a început să vremuiască. S-a zborșit o vîntoasă; a purces să curgă ploaie urîtă și rece, cu presimțiri de iarnă.

Și după trei zile, Alecu Faraon s-a ridicat pe picioare.

Poate că nu l-au scos de sub poclade atît leacurile, băuturile și unsorile babei; cît o voință tare din el să nu lipsească de la un divan al satului, la școală. Învățătorul cel nou, Visarion Dobrușcă, dimpreună cu învățătorul celălalt, mai bătrîn, de la Dărmănești, Bosînceanu, au făcut chemare pe două sate pentru pămînt.

Ce fel de pămînt și de unde pămînt? nu cunoștea încă nimeni.

Dar cît a zăcut pe cuptor, cu sumanul și lăicerele în cap, Alecu Faraon, de îndată ce-și limpezea mintea din aiureli și din arătări, isprăvind cu registrele domnului Nolică Gașpar, întreba de trei ori pe ceas:

— Salomio, ce zi să fie azi, Salomio?

— Vineri, tătucă...

După o vreme:

— Frăsinică, în ce zi a săptămînei spuneaţi voi că ne aflăm, fata tatei ?

— Tot vineri, tătucă... răspundea Frăsina, de la fereastra unde-şi gheboşea ea spinarea şi îşi seca ea ochii, pe migala lucrului.

— Ia mai întreabă tu pe maică-ta ! Nu-i duminecă ?...

— Ce să mai întreb, tătucă ? Atîta lucru om şti şi noi, gîştile potcovite... Azi e vineri, toată ziua...

— Tot mi se pare că-i duminecă, fetelor ! Parc-am auzit clopote...

Clopotele s-au auzit într-adevăr, însă pentru un copil din sat, pe care l-a luat Dumnezeu. Unui bolnav nu-i bine să-i pomeneşti despre prohoduri.

Săreau deci toate, să-l ducă în altă parte cu gîndul :

— Nu s-o auzit nici un clopot, tătucă. Te simţi o leacă mai uşurat ?

— Tătucă, n-ai pune oare nici azi în gură o ţîră de zamă caldă ?

— Ia să răcorim noi sumanul la vînt şi să schimbăm noi alte velinţi...

— Măi gîştelor potcovite, măi ! Nu-i astăzi cumva duminecă ?

— Vineri, tătucă...

— Dară duminecă să nu mă lăsaţi !... Turnaţi-mi o cofă de apă rece în cap, dacă vedeţi că iar m-apuc a gogi şi a piroti...

— Bine tătucă... Mai este pînă duminecă...

— Mai este ori nu mai este, pe mine să mă sculaţi şi din morţi !...

Îl muncea cumplit grija să nu rămînă cumva pe dinafară, de la cine ştie ce mari hotărîri şi împărţeli.

Pentru pămînt se ridicau acuma şi morţii din groapă, cum prea adevărat spunea un creştin din părţile Botoşanilor, într-o noapte, la iarmaroc la Căliman.

Aşadar duminecă dimineaţa, Alecu Faraon s-a ridicat şi dînsul din morţi. Şi-a spălat ochii, a îm-

brăcat cămaşă curată, a făcut închinare la icoană şi a pornit prin vîntoasă şi ploaie.

Mai întîi la biserică ; mai apoi spre şcoală.

O luase prea devreme la drum. În biserică puţine suflete. Moşnegi şi babe. Cînd au început a se aduna gospodarii mai în putere, el s-a tras către pridvor. S-a strecurat pe uşă şi a îndemnat pasul. Îl gonea frica să nu-i prindă alţii locul la şcoală.

Ploaia ropotea cu nemiluita.

Se aşezaseră neguri, astupînd zarea.

Vitele clefăiau în hleiuri căutînd scuturături de paie din încărcăturile arendaşului, ronţăind cătina gardurilor. Trecea cîte-un băieţandru desculţ, cu iţarii suflecaţi pe pulpe şi glugă de sac în cap, mînînd cu mîna o vacă scofîlcită, cu ugerul sterp. Cîrcîia de frig o găină. Mîrîiau cîinii a lehamite, fără vlagă, tupilîndu-se în desfundate adăposturi.

Bordeiele păreau zgribulite şi ele în ploaie, sub cuşmele negre de paie şi strujeni.

Însă oamenii se ţeseau cu neastîmpăr de colo-colo, strigîndu-se din porţi şi din gura tindelor.

— A dat bunul Dumnezeu şi te-ai făcut sănătos, Alecule ?

Alecu Faraon răspundea, fără să se oprească :

— Mulţămesc Domnului !

Gîndea : „Hehei ! Lasă că-ţi înţeleg eu mirarea şi bucuria !... Credeai c-oi rămîne să zac pe cuptor, ca să vă scăpaţi de mine şi să mă scoateţi din socoteli şi răbojuri... Din condicile cele nouă, pe care vreţi să le faceţi !..."

Omul cerca să-l mai ţină pe loc :

— Da stăi, mă romîne, unde-ai luat-o cu noaptea-n cap ?

Alecu Faraon făcea semn cu mîna, în ploaie. Are ei o treabă care nu îngăduie nici o zăbovire.

— La şcoală ai să vii ? întreba gospodarul.

— De !... Poate că da... Adică da...

Nu spunea că taman într-acolo grăbeşte, cu sumanul pirpiriu smuls de vîntoasă, încleştîndu-şi

dinții să nu-i clănțănească în umezeala rece; mai rece și mai vrăjmașă, pentru un om sculat de pe boală.

În dreptul curții a ridicat ochii. Se vedeau fumuri subțiri plutind din hogege.

— Hm! a mormăit întru sine. Se vede că giupînul Nolică Gașpar a intrat iar în încăperile răposatului conu Lupache!...

Și abia acum simți ca un gol, ca o ușoară părere de rău, pentru plecarea boierului celui tînăr și a soației sale, străina de la Marea cea mare.

Nu-și lămurea bine de ce, dar așa, cu mintea primenită din acea dimineață, se socotea el că de feciorul lui Lupache Udrea nu s-ar ascunde, dacă l-ar întreba unde a pornit-o cu atîta grabă. Nu se-arătase doar varvar la suflet. Numai că era prea străin și prea neștiutor de rostul și de amarul vieții lor din bordeie. Iar de înscris, podvezi și năselnice gloabe în condicuță n-a înscris, precum cu păcat îl bănuise.

Aceasta se dovedea.

Nu s-a simțit nicăieri apăsarea lor. Au rămas tot apăsările din condicile jupînului Nolică Gașpar; din vămuirile de ouă și de găini ale soației sale, jupîneasa Zîna, gașperița lui. Și alte apăsări au ieșit cu poruncă de sus, de la stăpînire. Dajdie nouă de fiește cap, pentru păpușoiul pus la hambarele acelei stăpîniri în an de belșug, ca să îndestuleze gurile flămînde în anii de lipsă și de secetă. Parcă pentru glotimea țării, anii de belșug n-ar fi totuna cu anii de lipsă și de secetă!

Alecu Faraon stupi în glod, scîrbit de asemenea chibzuială a stăpînirii, care se vede că despre rînduiala și necazul lor din bordeie n-avea mai multă cunoaștere decît feciorul boierului Lupache Udrea, înstrăinatul. Măcar acela simțindu-se el străin, s-a dus în lumea lui străină. I-a lăsat în pace. Nu le-a mai născocit bir nou pe cenușa din vatră, chip că le poartă de grijă!

Curtea a rămas în urmă, pe creasta dealului, cu fuioarele de fum răsucite-n ploaie.

Acolo, domnul Nolică Gaşpar, cu gaşperiţa şi cu odraslele sale, intraseră cu adevărat în vechile lor drepturi. Au clădit iarăşi în două încăperi toate scrinurile, mesele de mahon şi de trandafir, jilţurile şi panopliile cu arme de vînătoare, portretele ctitorilor şi spătarilor, ovalele cadre din care zîmbeau melancolic doamne şi jupîniţe din veac adormit. Au zvîrlit deasupra perdele şi şaluri. Le-au scris la inventarul în cea mai perfectă regulă, aprobat şi semnat de domnul Tăchiţă Nedelcovici. Şi zăvorîndu-le din nou la întuneric, le-au lăsat pe seama mucezelei şi a coclelei şi a moliilor, ca să stîngă încă o dată viaţa care începuse să se înfiripe în ele, din căldura străinei de la Marea cea mare.

Alaiul domnului Nolică Gaşpar şi al madamei Zîna a năvălit biruitor în celelalte odăi ; cu ale sale crivaturi, condici şi caietele de vămuiri ; cu portretele celor doi părinţi ai coniţei Zîna, neguţătorii de tîrg, bătute în perete la locul lor de cinste. Deîndată au scos dulapul alb cu sticluţe şi praîuri, din spiţeria care nu-i trebuia nimănui şi au instalat cancelaria condicilor de învoială, de rămăşiţe, de datorii şi arvoniri. Astfel, totul a intrat în ordine, cum a mai fost.

Alecu Faraon n-avea el vreme şi suflet, pentru a tîlcui crugul încheiat al acestor schimbări.

A ajuns la şcoală şi se bucura că nu-i luase nimeni înainte. S-a zgribulit sub straşină, cu mînecele sumanului împreunate pe piept, neslăbind din ochi odăiţa învăţătorului.

Să meargă, să bată la geam şi să-ntrebe, nu îndrăznea.

Îl oprea un fel de ruşine, fiindcă împotriva poveţelor blînde şi a ameninţărilor cu asupriri de amendă, an iarnă îşi scosese copila mai mică din şcoală, ca s-o tocmească slugă la curte. De atunci îl ocolea pe învăţător. Ba îl mai şi încondeiase altor

oameni, la necaz, cu vorbe necugetate, cum c-ar fi el bună pereche cu doctorul Năzdrăvanu, cel de la Rosnov, care le cere să mănînce fiertură, popuşoi uscaţi, lapte şi măcar o dată pe săptămînă carne, dacă vor a se tămădui de leprică. Acuşi avea să dea ochi în ochi cu dînsul!... Nu poate spune c-are să-i fie îndemînă. Te pomeneşti că i-o plăteşte!... Dintr-un condei îl şterge şi-l îndepărtează din vreo izvodire a pămînturilor; îl scrie în vreo condică de afurisenii.

Adineauri Alecu Faraon clănţănea de frig. Acum l-au trecut năduşelile. Bucuria şi nerăbdarea au făcut loc unui nod uscat în gîtlej. L-ar înghiţi şi nu poate.

Se pregătea să caute un ungher mai ferit, cînd a sunat o cheie răsucită în încuietoare. S-a deschis uşa.

Învăţătorul, Visarion Dobruşcă, îi vorbi din prag:

— Dumneata erai, bade Faraoane? Ia intră, să nu tremuri de frig...

Tot e bun! Nu l-a luat deocamdată la zor.

Alecu Faraon a intrat în sală ugilit, după ce şi-a scuturat căciula de apă şi opincile de glod.

Învăţătorul îmbrăcase şi el straie de duminecă. Straiele lui muntene, din ţinutul Argeşului: pantaloni de aba, cămaşă cu alesături de arnici negru la guler şi la mîneci, ilic tot negru, fără găietane şi înfloritură... Era bărbierit şi pieptănat cu îngrijire. Cînd călca, scîrţîia pe podele talpa nouă a încălţărilor. Ţinea un sul de hîrtii în mîna stîngă, într-o învelitoare albastră. Alecu Faraon nu-şi putea desprinde ochii de la sul: acolo-i toată bucuria şi toată beleaua!

Visarion Dobruşcă îşi netezea pe gînduri musteaţa tuşinată, uitîndu-se în podele. Făcea cîţiva paşi spre geam, cîţiva înapoi. Alecu Faraon parcă acum îl vedea întîia oară, deşi le-a venit în sat de doi ani. Pietros om, colţuros om! Ce gîndeşte el acum? „Stai bade! Stai neică! — aşa cum vorbesc ei, acolo, în ţara lui, muntenească. Stai că-mi veni şi

mie apa la moară !... Sînt bună pereche cu doftorul Năzdrăvanu ? Hai ? Ian să-ţi arăt eu ce nu ţi-a arătat încă doftorul Năzdrăvanu !..."

Învăţătorul s-a oprit din mers :

— Bade Alecule, dumneata te-ai cam grăbit...

Lui Alecu Faraon, îi zvîcneşte inima ca năprazznice lovituri de pumn în piept. Aşadar tot i-o plăteşte ! Îl scoate din rîndul chemaţilor...

Visarion Dobruşcă arată sulul din mînă şi urmează :

— Te-ai cam grăbit, fiindcă am poftit sătenii să fie aici cam peste vreo două ceasuri... Ca să poată ajunge aci şi Dărmăneştenii... Iară eu, mai am de lucrat niţel la unele însemnări în aceste hîrtii. Aşa că o să te las singur şi o să te rog, cum s-ar spune, să-l faci dumneata pe omul de gazdă, dacă s-or mai arăta şi alţi grăbiţi...

Alecu Faraon înţelege cum mor unii oameni de bucurie.

Bătăile inimii izbesc să-i spargă coşul pieptului. Îngăimează mulţămite fără şir. Face-o mişcare, parcă s-ar pleca să sărute mîna învăţătorului, care-l priveşte nedumerit, pe sub sprîncenile stufoase şi negre.

Apoi dascălul îşi aminteşte, rostind cu bunătate :

— Am auzit că ai fost cam bolnav, acum cîteva zile...

— Azi m-am ridicat de pe boală... Anume. Ca să nu lipsesc.

— Stai atunci mai departe de uşă şi de geamuri. Uite, pe banca de colo... Unde era locul fetei dumitale...

Omul simte o năvală de spuse pe care nu le poate spune. De ce şi-a scos el fata de la şcoală, ca s-o tocmească slugă ? De ce pe celelalte mai mari, nici nu s-a învrednicit să le lase şcolii, măcar pentru o clasă de învăţătură ? Pentru a răspunde unor asemenea întrebări, destul să arate cîtă lipsă e în casă la dînşii şi cît de puţin poate folosi povaţa cea mai

blîndă şi amenințarea cea mai neîndurată cu amenzile, într-o asemenea sărăcie fără scăpare. Destul să arate cum l-au robit condicile domnului Nolică Gaşpar şi ale cumnatului său domnu Picu; să arate cum îşi tîrîie boala lor cea urîtă, cînd el, cînd nevasta, cu spaimă să nu le vie rîndul şi fetelor.

Toate-i stau lui în cuget, cum s-ar cuveni spuse, limpede şi cu durere. Colcăie în el şi nu capătă ființă.

Atîta poate îngăima, vinovat:

— De, domnule învățător!... Nu-mi mai aduce şi dumneata aminte...

— Ştiu!... Nu-ți mai aduc aminte. Poate c-o veni vremea să le schimbăm toate...

Învățătorul s-a dus în încăperea mai strîmtă a cancelariei, să-şi isprăvească însemnările sale din sulul albastru. Alecu Faraon s-a ghemuit în suman, la locul care a fost al Frăsinei.

Ridica încetişor ochii, la hărți şi la tabla neagră, la chipurile pe hîrtie lustruită; bătălii, împărați şi trupuri omeneşti putrezite de beție. Fiind el neştiutor de carte, le prubuluia după amintirile din oaste. Cel cu barba albă e regele! Cealaltă, cu părul alb şi cunună pe cap, regina! Grozav au mai îmbătrînit! Or fi avînd şi dînşii necazurile lor... Alecu Faraon, cu pieptul şi mîinile scorojite de spuziturile pelagrei, se înduioşă amarnic de bătrînețele regelui şi reginei, în anul lor jubilar.

Pe urmă, îşi sprijini bărbia în piept, doborît de boala care mai ardea încă în el. Piroti un timp.

Tresări cînd au răsunat glasuri afară.

Veneau Dărmăneştenii prin ploaie, cu hărăbăli şi coviltire. Alții pe jos, cu sacii în cap. Toți cu mare zarvă şi gălăgie.

Ca să-l mai facă el pe gazda, era prea tîrziu. Le ieşise înainte învățătorul Visarion Dobruşcă. L-a întîmpinat pe celălalt învățător, bătrînul de la Dărmăneşti.

Apoi amîndoi au intrat în cancelarie. Oamenii au început să se amestece cu gospodarii din Stănișoara, scuturîndu-se de apă, tușind, întrebîndu-se de sănătate, minunîndu-se bucuroși ca se află împreună.

Alecu Faraon luă aminte că toți purtau sub sumane și cojoace întoarse pe dos straiu alb de sărbătoare. Unii se desfăceau înadins din cheotori, ca să li se vadă cămașa curată, brîiele și chimirile bătute în bumbi de alamă.

Venise și Dănilă Cuțui, cel cumplit de spătos, cu picioarele scurte și cu mare grabă s-aprobe tot ce auzea. Și nu venise singur. Purta după el ca un mînz, un fecioraș mărunt și slăbănog cu capul mare.

— Aista-i Ioniță a meu! îl înfățoșa Dănilă Cuțui, cu fală. Grozav de mîndru mai cetește și zice la poizele!... Aista-i cel dintăi ceteț din toată școala...

— Lasă și dumneata, tătucă!... făcu băiatul rușinat.

— Apoi lăs dacă zici tu, măi Ioniță! se lepădă Dănilă Cuțui, trăgînd cu urechea la vorbele altora, pentru a le încuviința pe dată. Lăs, măcar că nu spun vorbe de ocară pentru tine. Lăs, măi Ioniță a tatei!...

Îmbulzindu-se în sală și aducînd cu dînșii mirosul de lînă udă, de cojoace și sumane plouate, oamenii se îndemnau într-un fel de grabă înfrigurată, cu întrebări și răspunsuri despre orice alt, în afară de chemarea care i-a scos din casă. Parcă se fereau înadins să lase frîu liber gîndului și vorbei ce le stătea lor pe buze, pentru a nu sumuța cine știe ce duh potrivnic. Pomeneau despre ploaie, despre arăturile boierești, vite și semnele iernii; despre expoziția din București, unde pe unii dintre dînșii i-a purtat pe sus porunca stăpînirii. Mare minunăție și mult bănet! Au mai întîlnit ei acolo alți romîni, cu alte porturi, din Țara Ungurească. I-or fi asuprind stăpînirile lor; dară mai puțin li se citește asta pe chipuri. Sînt mai hrăniți și mai tari de grumaz. Nu i-au doborît leprica și condicile...

Pe la geam a trecut pelerina și carabina șefului de post, Timofti.

Oamenii au contenit și din aceste minunări.

Jandarmul a păşit în prag măreț, a dus mîna la chipiu, a rotit ochii să-și facă anume numărătoare. A privit fără să întrebe și fără să spună nimic. A ieşit fără să întrebe și să spună nimic.

Gospodarii îşi pierduseră însă neastîmpărul înfrigurat din glasuri. Tăceau acum într-o posomorîtă răceală, muncindu-și mustețile și bărbile, îngînduraţi, uitîndu-se la pereți, pe fereastră, afară în ploaie!... Băgaseră seamă că albăstrimea lipsea. Amîndoi primarii, amîndoi notarii, amîndoi secretarii din amîndouă comunele. Numai cei doi preoți au sosit cu întîrziere și au intrat tot în cancelaria învățătorilor.

Alecu Faraon mesteca în gol, să-și ude gura uscată de arșiță. Îl frigea și pe el întrebarea pe buze și se stăpînea s-o rostească.

Cînd s-au ivit amîndoi învățătorii cu amîndoi preoții, oamenii s-au mișcat în murmur. Apoi s-a auzit numai șuroitul apei în straşină.

Visarion Dobruşcă a întrebat:

— Mă înșel eu, ori a fost p-aci domnul șef de post?

— A fost și nu mai este! au răspuns glasuri cu înțeles.

— Dacă a fost, trebuie să se afle tot pe aci, pe undeva, pe-aproape... V-aș ruga pe unul dintre dumneavoastră să-l poftiți... Să fie față la adunarea noastră și să vadă că ne ținem în hotarele legii...

Un romîn de la uşă a dat fuga să-l caute. Nu era se vede departe, căci nu l-a căutat mult.

Domnul șef de post, Timofte, s-a prezentat burduhos și închingat în curele. A salutat și a rămas în picioare, astupînd toată uşa.

Oamenii s-au tras mai deoparte de el, lăsînd un gol larg.

Alecu Faraon urmărea toate aceste mişcări, cu o încordare care îi întindea vinele gîtului ca nişte strune şi îi umfla vinele tîmplelor ca nişte cîrcei de viţă. Clipea holbînd ochii sticloşi în găvanele fierbinţi. Mereu îşi uda buzele cu limba şi mereu le simţea uscate.

Cuvîntul l-a luat învăţătorul din Dărmăneşti, Ştefanache Bosînceanu, ca unul mai bătrîn şi mai cunoscut de oameni, dăscălind în partea locului de aproape treizeci de ani.

Pleş şi cu un smoc spînatec de barbă albă, n-avea vreo înfăţişare deosebită. Nici nu se bucura de cine ştie ce trecere. Şcolarii îl porecleau Moşul. Gospodarii îl ţineau drept om de ispravă, dar cam molîu şi prea robit boierului Damian Cumpătă, ca un vechil.

Cu atît mai vîrtos s-au minunat toţi, de cele ce auzeau acum din gura lui şi de chipul cum le spunea Moşul.

Anume, mărturisea el, a trăit pîn-acum într-un somn şi că din somnie l-a deşteptat tovarăşul de dăscălie mai tînăr, învăţătorul din Stănişoara. Acest Visarion Dobruşcă se dovedea amarnică sămînţă de muntean, dacă a izbutit el să-l scuture din adormire şi pe-un Moş ca dînsul.

Moş Bosînceanu a zîmbit. A zîmbit şi învăţătorul cel tînăr. Zîmbeau şi preoţii amîndoi.

Oamenii au rîs de-al binelea, într-o destindere. Se-ntărise Moşul!

— Şi iată cum şi de unde a venit deşteptarea! — urmă dascălul din Dărmăneşti. Cunoscut e de toţi, că moşia statului, Holboca, stă înfiptă ca o pană la hotarul de miazăzi, între Stănişoara şi Dărmăneşti. (Oamenii au dat glas. Cunoşteau. Şi încă cum!) Moşie întinsă cu arături şi imaşuri, ceairuri şi zăvoaie cu lozii, să îndestuleze o mie de suflete, cu gospodăriile lor, cu copiii lor şi vitele lor.

Alecu Faraon își ștergea năduşelile. Dacă ar fi avut unde să acațe sumanul, l-ar fi lepădat pe dată. Îl apăsa greu și fierbinte, ca o manta de plumb încinsă la para focului.

De cînd țin oamenii minte, Holboca a trecut de pe-o mînă de arendaș pe alta. Se înavuțea unul și făcea loc altuia. Într-o vreme, chiar răposatul Lupache Udrea luase în posesie o parte, cu fînețe și lunci, pentru crescătoria de cai. Se-ncurcase mai înainte în datorii și le-a plătit în trei ani, numai cu aceste crescătorii, de pe aceste fînețe.

Moșnegii satului întăreau spusele:

— Așa-i! O știm și noi, și ne-am bucurat atuncea! Nu, cumătre Vasile și cumnate Jacobe?

— Ne-am bucurat, fiindcă tot ne mai înfruptam și noi pe ici, pe colo, pe lîngă răposatu boier Lupache.

— Și satul tot s-a ales atunci măcar cu prăsila cailor de soi, care s-au corcit și s-au stîns după moartea lui.

— Bineînțeles că s-au corcit și s-au stîns după moartea lui! dădu glas de încuviințare și Dănilă Cuțui. Cum să nu se corcească și să nu se stîngă?

Alecu Faraon ar fi dat și el glas, pomenind despre anume condici, dar nu cuteză.

Învățătorul cel nou din Stănișoara se încumetă el însă, după aceste mărturii și încuviințări, să încerce a lămuri cutezătoarea înjghebare pe care o chibzuise și o plănuia. Anume o tovărășie de plugari, din amîndouă satele, pentru a lucra pe seama lor pămîntul, cum a văzut el izbîndind sătenii pe-aiurea în cîteva comune din Țara de Jos și pe-alocuri, în Țara Muntenească. Nu mare ispravă, dar măcar ceva... Lucrul e îngăduit de lege. Chiar cică sprijinit de lege, dacă legea n-ar rămîne ades numai pe hîrtie, o amăgeală a ochilor...

Domnul șef de post Timofte a tușit foindu-se în cătărămile sale.

Dascălul bătrîn și molîu după știința de pînă

atunci a oamenilor, Moșul, s-a întors către dînsul, surîzînd cu îndrăzneală :

— Avem legea aici, domnule șef de post ! O are domnul învățător Dobrușcă !...

— Cunoaștem ! a răspuns șeful de post, trăgîndu-și caierele mustăților și privind încrucișat, peste vîrful nasului, la ele.

— Cu atîta mai bine ! Vorbim cu toții în cunoștință de cauză...

Pe temeiul legii așadar și pe temeiul unor îndreptări de la un părinte al școlii, cu înalte rosturi la București, învățătorul Visarion Dobrușcă a căpătat încredințarea că o asemenea încercare n-ar fi văzută cu ochi răi... Sînt scrisori... Sînt povețe. Nu lipsesc nici făgăduielile de ajutor. Moșia va fi slobodă la toamna viitoare. Pînă atunci oamenii se pot sfătui, își pot măsura puterile, pot alcătui obștea... Li s-a păstrat lucrul în taină, înadins pentru a nu aprinde în deșert mințile, pînă ce nu s-au căpătat de la locuri în drept încredințări și întăriri.

Visarion Dobrușcă a bătut drumul la București, l-a bătut de cîteva ori pînă la senatorul Iordache Cumpătă ; nu s-a sfiit a bate și la ușa boierului de pe Dărmănești, băgîndu-se nesilit în gura lupului. Și nu s-a întors de la curtea Dărmăneștilor plouat, precum se temea și i-a proorocit-o un moșneag moliu și fricos ca el, Bosînceanu, Moșul.

Boierul Damian s-a rostit că n-are nimic împotrivă.

— Apoi ce să aibă el împotrivă ? s-a mirat Dănilă Cuțui. Ce-i, moșia lui ?

Oamenii l-au țistuit. Ioniță l-a tras pe taică-su de mîneca sumanului.

Dănilă Cuțui s-a învîrtit săltînd din umeri în dreapta și-n stînga, schimbîndu-și pe dată părerea :

— Adică dacă vrea el !... He-he !... Cine-i poate sta lui în cale, dacă vrea el ?

Boierul Damian însă n-avea nimic împotrivă. El își lucrează moșia cu argați, cu mașini și cu păl-

maşi huţuli şi rusnaci, tocmiţi din Bucovina. S-a săturat de ciorăvăielile cu gospodarii din Dărmăneşti. Poate că aflîndu-se dînşii cu pămînt pe Holboca, n-or mai stîrci la poarta curţii şi nu i-or mai aţine calea, cînd vine în cupeaua lăcuită de la Piatra, să se jăluiască pe toate isonurile că le scîncesc copilaşii de foame în bordeie şi că le mor vitele în bătătură. Aşadar pentru liniştea sa, dacă nu de mila oamenilor, n-are să le ridice piedică. Însă nici s-aştepte cumva că se va osteni să mişte măcar degetul cel mic în ajutorul lor, dacă zădărnicirile se vor isca de aiurea.

Acesta a fost cuvîntul cel mai anevoie de cîştigat. Chezăşia că stăpînul Dărmăneştilor n-are să le stea împotrivă. Fiindcă atunci, zădarnice ar mai fi fost toate zvîrcolirile! Liniştiţi în această privinţă şi bizuindu-se pe acest cuvînt, acum le rămîne gospodarilor să chibzuiască, să se înţeleagă şi s-o scoată la capăt.

Niciodată, dascălul molîu şi cam somnoros, Moşul Bosînceanu, n-a fost ascultat de vreo clasă de şcolari cu atîta sfinţenie.

Oamenii îşi ţineau răsuflarea.

Pe frunţile late se rostogoleau boabe de sudoare ca mazărea. Parcă toţi îl rugau din ochi: „Încă, încă! Mai spune..."

Cînd Moşul s-a oprit, nimeni nu cuteza să mai întrebe, nici să se mişte.

Era ca o nălucire a minţii în afară de tot ce-ar fi îndrăznit ei să nădăjduiască. Iar acum, mişcîndu-se cumva şi întrebînd, se temeau să nu năruiască nălucirea, să n-o spargă ca o beşică de săpun, în care a intrat toată strălucirea jucăuşă a soarelui.

Celălalt învăţător, al Stănişoarei, Visarion Dobruşcă, a desfăcut sulul albastru cu însemnările şi hîrtiile sale. Colţuros şi apăsat la vorbă, ca şi la făptură, a glăsuit scurt.

A cetit din legi. A cetit zdelcă pentru întocmirea de obşte. A cetit cifre, de care oamenii s-au spăi-

mîntat cu răsuflarea tăiată ; şi le-a alungat spaima, adăogînd cetirea unor făgăduieli a mărimilor din Bucureşti. Şi-a arătat apoi părerea de rău că stăpînul Stănişoarei lipseşte din ţară, fiindcă, după credinţa sa, s-ar afla în mijlocul lor. Iar pentru a le risipi neîncrederea în puterile încă neîncercate, le-a istorisit, numai în cîteva cuvinte, întîmplarea din satul său, din Argeş. Acolo, tot aşa s-a fost alcătuit obşte pentru o preluare de pămînt. Şi nu fără cazne şi lupte ! Şi nu fără îndelungă răbdare ! În seara cînd s-au întors împuterniciţii cu actele la mînă, se nimerise a fi noapte cu lună, de toamnă. Oamenii nu şi-au găsit somn. Şi deodată, parcă s-ar fi înţeles, au ieşit din bîrloguri, au scos plugurile şi boii, plecînd să are, pe lună...

Dărmăneştenii şi ţăranii din Stănişoara ascultau ca un basm de pe alt tărîm.

Aceasta întrecea tot ce le-a putut plăsmui mintea vreodată ; deşi înţelegeau prea bine ; deşi vedeau acum cu ochii lor un sat întreg, cu boi şi pluguri, plecînd să are, pe lună, un pămînt care nu-i boieresc, nici arendăşesc.

— Apoi asta s-o facem şi noi numaidecît ! hotărî Dănilă Cuţui, smuncindu-şi mîneca din strînsoarea lui fecioru-său, Ioniţă, gata s-o şi pornească.

Nimeni însă n-a rîs. N-a zîmbit. N-a ţistuit.

Se auzeau numai suflările grele, înecate.

Pentru toţi căzuseră pereţii prea strîmţi ai încăperii de şcoală, cu hărţi, portrete regale şi tabla neagră. Jandarmul şef de post, Timofte, nu mai fiinţa măreţ în uşă. Nici ploaia şuroită de-afară. Nici caznele, grijile, muncile lor ; gura femeii de-acasă şi gurile copiilor, flămînde. Nici condici de învoieli, nici perceptorul, dăjdii şi dorobanţii ; nimic nu mai avea vreo fiinţă.

Înaintea ochilor se desfăşura numai o fantastică înşiruire de pluguri lîngă plug, tăind brazdă în lumina lunii, ca într-o lume ferice a altui tărîm.

4

Un stol de ciori s-a înălțat croncănind în cerul de plumb.

S-a răsfirat în filfîiri negre plutind pe vînt; s-a lăsat oblic pe lan, mai departe, cu jalnice coborîri a iarnă.

Și îndată sute și sute de gheare și pliscuri au prins să scurme lacom, cu vaier și larmă, în grîul abia răsărit; nesfîrșită pajiște măruntă și deasă, de un verde primăvăratec, de altă țară și climă, de alt anotimp, sub ploaia rece, sură, de toamnă, cernută prin sită.

Pandele Năbirogu nu vedea frumusețea acestei netede nemărginiri, cu frageda culoare smălțuind cîmpul. El numai ciorile le vedea.

A oftat cu obidă:

— Ăsta e ciorărîtul nostru, neică Marine! Nici nu scăpărăm bine de angaralele ciocoiului pă anul ce trece; că ne-ajung ălelalte din urmă, pă anul de vine...

De sub picior i-a fugit un chițcan roșcat, intrînd în gaura sa din pămînt. De acolo se iței, scotea capul, privea cu ochii ageri și lucioși de afine ude, se mistuia și se ivea iarăși.

Marin a zvîrlit cu un bulgăr de țărînă, fără să-l nimerească.

Departe de a se înfricoșa, popîndăul a săltat în două labe afară din cotlon. Își sucea botul la dreapta și la stînga cu iute neastîmpăr de cap-întortură, rontăind dintr-un știulete strîns în brațe, sări poponeț pe-un mușuroi mai înalt. S-ar fi spus că le face în ciudă, ca un afurisit demon al tuturor pacostelor din acel an.

— Și ăsta e șoricăritul, mă neică Pandele, după cît se pare! glăsui Marin, oțărît.

Celălalt rumîn întări:

— Unde întorci ochii, tot o bucurie d-asta te-așteaptă... Ciorărit, șoricărit!... Cum să nu te usture la ficați, cînd vezi că o jiganie are ce pune la burtă, iar pe noi ne joacă un pui dă lele, flămînzi?

Amîndoi se uitau la jiganie cu neputincioasă încruntare.

Nu zîmbeau minunaţi de pîrdalnica îndrăzneală a clonţanului sărind ţonţoroiul sub nasul lor; precum n-au zîmbit nici pomenind năstrușnicile vămuiri, pe care le mai adăugau astfel păsările cerului şi dihăniile pămîntului, la dijma tîlhăreşte meşteşugită din scrisul de învoială, cu puiul de lele, Voicu Cojan. În fire nu le stăteau rîsul şi gluma. Acum, mai puţin decît oricînd.

Posomoriţi, mergeau să-şi vadă glugile de coceni ţinute să mucezească în ploaie, nedijmuite înadins, fiindcă aşa a înţeles stăpînul Tîrnaucei să le moaie drojdia de cerbicie.

De-o lună, printre alte treburi şi griji, cum scăpau la un dram de timp, băteau drumul acesta amar să-şi mai învenineze veninul din ei. Nu le era îngăduit să se apropie căci de îndată păşea scurt un pîndar cu fesul negru şi cu puşca la umăr, retezîndu-le calea. De după şire de paie, dintr-un bordei, din pămînt, din altă parte, răsărea un jandarm cu oţelele carabinei adăpostite de apă, sub pelerină:

— Încotro, mă nene? Fă-napoi, de la avut boieresc!...

Măsurau din depărtare cum se topeşte în mîzgă nutreţul vitelor; cum zace în abraşă pază, hrana lor. Acasă copilaşii scînceau de foame, vitele mugeau în ocoale, nevestele bombăneau şi se boceau în unghere; dînşii umblau cu împrumutul prin vecini ori la Iani, cîrciumarul, şi apoi înotau prin noroaie şi ploaie să-şi vadă puţinul lor drept, pus la popreală.

În primăvară, anul se vestise mănos peste poate. Bucurie prea mare nu însemna. O ştiau ei îndestul. Aşa fel şi chip erau răstălmăcite întotdeauna tocmelile, încît în anul de belşug nu pridideau cu îndatoririle pe lan boieresc; iar muncile pe ogoarele lor rămîneau la urmă, tîrziu, după ce-a năpădit buruiana în porumb şi se scutură ovăzul ori grîul.

Dar de unde a fost dat să fie, tot mai rămîne. Aceasta o nădăjduiau pînă pe la sfîrșitul primăverii. Pe urmă, deodată, cînd la București începuseră serbările jubilare cu muzici și discursuri, pe dînșii i-au potopit din senin alte pîrjoluri. S-au prăsit într-o lună șobolanii ca urgiile din Sfînta Biblie. Au dat năvală toate ciorile nesătule, ca la praznic domnesc. Stăpînul s-a despăgubit dinainte, trecînd cu de la sine putere în scriptele învoielilor dajdie de ciorărit și șoricărit, pe lîngă atîtea angarale, altele: pogoane și zile pentru poduri, pentru păscutul vitelor pe miriști, pentru pîndari, pentru urzici și ștevie, pentru scoicile din baltă și tot ce se află în cer, pe pămînt și în apă, deasupra și dedesubt. Atîtea zile cu brațele și carul, cîte nu-s într-un an! Cu asemenea socoteală, păsările cerului și jivinele pămîntului se îndestulau numai din dreptul dijmuiților; aidoma ca perceptorul, care strînge bir întreit numai de pe pogon țărănesc.

Iar acum, în pragul iernii, puiul de lele îi mai frigea la ficați și cu amînarea împărțelii pînă la ziua de-apoi. Se îndurase cu cei umili și supuși, doborîți în cinci ani, fără vlagă să mai ridice glas. Îi chemase la dijmuit, îi lăsase să care acasă ce bruma li se mai cuvenea după învoielile de trei ori măsluite și întoarse. Dînșii au rămas la o parte, uitîndu-se cum se-nșiră căruțele cu porumb, cu mei și dovleci, sacii cu fasole și ovăzul căluților. Într-ales, pe sprîncenară, Voicu Cojan își păstra răfuiala tîrzie cu cei încă dîrji de grumaz și colțoși la vorbă, pînă ce i-o birui așteptarea și foamea. Ac de cojoc, folosit și de alții, pe-aiurea, în vecini.

Dar nicăieri ac atît de drăcesc răsucit în carne vie ca la Tîrnauca lor.

— De-o să ne mai frece mult ciocoiul, n-o să răspund nici dă el, nici dă mine! mugi Pandele, izbind cu ghioaga în pămînt.

Bulgării moi de țărînă au sărit aproape. Era ca o lovitură de mînie, pierdută neputincios, în nimic.

Celălalt rumîn, Marin, om pirpiriu și scund, ciupit de vărsat, cu șalvarii săi largi de postav roșiatic și

cu fermenea de șiac sdrențuită în coate, l-a privit pe sub căciula lată, cu îndoială. A tăcut o vreme, cumpănindu-și gîndurile.

— Ai copii și nevastă, neică Pandele! rosti într-un tîrziu

— Aia o știu... În copilaș și nevastă a tras oțu cu biciul ca în spinarea de bivol. Nu pot s-o uit! Acușica ori mai tîrziu, tot o s-o plătesc cu dobîndă!...

— Te-aș întreba, cum?

— Cu ghioaga pă care o vezi.

Marin își clătină căciula lată în fund, uitîndu-se departe, pe cîmpurile învăluite de neguri și ploaie, cu o perdea fumurie de salcîmi în zare.

El nu purta nici o bîtă în mînă. Nu se despărțea însă de jungheriul înfipt în teaca de piele, la brîu. I-a pipăit prășeaua fără să-și dea seamă, din obicei; pe urmă și-a tras repede mîna, ca de la o ispită cu primejdie:

— Nu-i o socoteală, neică Pandele! Înfundăm ocna și n-am dobîndit nimic... Pă an pă an s-au unit ciocoii între ei. Zapciul pentru el o să sară asupra noastră. Jandarmii stau gata să ne ridice pă sus... Pentru o ghioagă te pun la lanțuri și-ți putrezesc oasele tăind sare... Gîndește la lege!...

— Care lege? întrebă Pandele, retezînd cu măciuca un spin din rădăcină.

Lovise cu sete. Spinul rotund s-a dus de-a dura, ca o jivină vie fugind în ploaie, arici ori altceva.

Aceasta l-a mai răcorit.

Urmă:

— Care lege?... Legea care-i dă drept ciocoiului să-ți jupoaie zece piei?... Legea care-i dă drept să-ți țină mîncarea ta și a vitelor, pînă o putrezi? Aia lege?

— Legile, ei le fac și pentru dînșii le fac. Nu ești copil, dă ieri, de-altăieri, neică Pandele!... Plecăm fruntea și ne supunem.

— Și cu bătaia cum rămîne? se înverșună Pandele, oprinduse-n loc.

— Așteptăm timpul ăla, să ne vină la îndemînă și să i-o întoarcem.

Pandele Năbîrogu a rînjit, pornind mai departe și desfăcîndu-și minteanul să-l ude ploaia :

— Timpu ăla !... Cînd o să vină timpu ăla, cu dreptate ?... Pe taica, tot timpu ăla l-am auzit așteptînd, de cînd am deschis ochii... Și el, pe tata-mare, tot timpu ăla l-a apucat așteptînd... Noi așteptăm, iar dînșii ne întind la scară și ne snopesc. Un ceas întreg am stat la puț, să-și spele femeia și copilașul gîrlele de sînge, pe urmele biciului. Și ca să vez' mneata cățea de muiere, neică Marine ! Vreme ce oțul ne croia cu harapnicul, ciocoaica turuia la piana ei, de se-nălța cîntarea în slava cerului de bucurie !... Țipa copilașu în gură de șarpe și ea cînta !... Pentru astă ciinie, unde-i legea ?... Maică-măiculiță, ce lege aș mai împărți eu cu ghioaga lu' neica !... P-ormă să vezi prostie pe mine și pe sărmana Niculina... Întîi cu ciocoaica dădurăm ochii. Crezui c-am înduplecat-o. Zicea Niculina : De ! O fi ea ca muierea, mai blîndă la inimă și l-o muia și pă ciocoiu. E mumă și are copil ! Care mumă nu se-ndură, cînd plînge și copilul alteia de foame ?... Și tot Niculina, p-ormă, o auzii zicînd : O să aduc găina a pestriță la curte, plocon, să vază că știm a plăti dreptatea din voia noastră bună, nu numai cînd ni se cer rușfeturi peste rușfeturi...

Rumînul se plesni cu palma udă pe frunte :

— Tidvă la mine, dovleac ! Aia i-a fost inima milostivă a cățelei ! Să cînte cînd se zvîrcolea copilașul sub biciul oțului... Aoleo, neică Marine, de nu ne-o veni și nouă odată timpu ăla, de-l spuseși !... Să toace Pandele în ciocoi, ca pă ciuperci !... Eu m-am întors chiar noaptea aia, am căutat-o numai un cuvințel de-al meu să-i spun... Nu știu ce mă opri !... Norocul ei ori norocul meu ?

Marin ascultă povestea de zece ori auzită, fără vreun semn deosebit de încrîncenare.

Era o întîmplare veche și nu era singura. Pandele Năbîrogu o pusese la inimă, fiindcă într-ai lui lovise.

De atunci s-au mai petrecut altele. Purta și dînsul în obrazul ciuruit de vărsat, un semn mai proaspăt de bici boieresc. Dar n-aveau încotro. Ajungeau acasă și se oblojeau cu cîrpe muiate în apă și sare. Plecau capul. Pînă cînd ?

Cu ochi mărunți sub sprîncenele stufoase și sub căciula teșită, omul cerceta cuprinsul deșert. Lanul de grîu se întindea nesfîrșit, dincolo de perdeaua subțire de salcîmi, în zare. Alt cîmp, spre Dunăre, fumega din arătura proaspătă. Șes lin, fără păduri, fără movili și pîrloage, încotro caută văzul, în ploaia deasă, în neguri și pustietate. Cîteva tufe de dudaie și spinări pe marginea drumeagului de țărînă. Numai ei doi, în umeda singurătate. Doi flămînzi, scoși din lege, bătuți de bici boieresc.

Au tresărit amîndoi.

Sună ropot de copite. Ca întotdeauna, din pămînt răsărise în ploaie Voicu Cojan, pe calul lui negru. Pandele a strîns în neștire măciuca de corn în pumnul pietros. Marin și-a pipăit jungheriul la brîu. Amîndoi au gîndit : „Să nu-l muște șarpele de inimă și să vină spre noi !"

Voicu Cojan venea înspre dînșii.

Venea legănat în umbletul calului, în straiul de piele negru și ud ; cu o mînă în șold, cu pălăria pe ochi. I-a zărit și i-a cunoscut. N-a tras de frîu într-o parte, să-i ocolească. Nu-i erau în obicei asemenea ocoluri fricoase. Poate că de mult îi văzuse și poate că dinadins venea.

A împins calul între dînșii, despărțindu-i. Sub musteața scurtă și aspră, sclipeau, albi, cei doi dinți ai cîinelui moșteniți din timpuri în fiește ce om. Ai lui erau mai puternici și mai lungi.

— Bună, vericilor ! sună glasul a batjocură. Dincotro și unde ?...

Oamenii au mormăit, ferindu-se de jocul fără astîmpăr al calului.

Voicu Cojan le vorbi cu aceeași batjocură, plecîndu-se în scări, către unul și altul :

— Să vă spun eu atunci, de unde și încotro. D-acasă, de unde v-alungă muierile ; la cîmp și la magazie, unde vă așteaptă partea de care nu vă puteți atinge. Ai ?

Mormăiala celor doi a fost mai nedeslușită. Unul strîngea ghioaga de corn, celălalt plăseaua junghieriului ; dar încleștările slăbeau.

Calul negru juca între dînșii, le zvîrlea țărînă în obraz din copite, aburi calzi din nări.

— Și să vă mai spun una ! rînji Voicu Cojan. Tu, Pandele, storci acum ghioaga, de-ai crede că o să curgă apă din ea... Ce bine mi-ai mai lipi-o la mir ! Ai ?... Ce-aștepți ?... Și tu, Marine, ce lași să ruginească în teacă bunătate de cuțit ?... Hai, să vă văd !... Nu începeți ? Hm ?... Slabi oameni de fire... Uite !... Cîmpul e gol. Dudăile sînt acilea... Corbii p-aproape... Mă oamenilor, mă ! Nu ăstea mă sperie pe mine !... Ascultați-mi vorba pe care v-o spun, odată pentru totdeauna... Intrați în rîndul celor de ispravă și de supunere ! Treceți mîine dimineață la curte să termin cu voi... Nu răspundeți nimic ?... Biiine ! Nu eu o să vă rog !...

Mînuit din frîu, Izabel a săltat pe copitele dindărăt, s-a răsucit și a plecat în trap, împroșcînd în obrazul țăranilor plumbi de noroi. Cei doi au tăcut, ștergîndu-și țărîna din față, fără să privească unul la altul.

Pandele a scuipat într-o parte, cu scîrbă de el.

5

In ploaia mucedă, Culiță, argățelul părintelui Eftimie din Prigoreni, călca voinicește cu opincile uriașe, nerase, ghimpoase, de porc.

Pămîntul chiftit de apă, negru și gras, se încleșta de tălpi în rostoplane mai grele decît încălțările din poveste, de nouăzeci și nouă oca de fier. Bura îl pătrundea rece prin sumăieș. Zăvozii îl zăpăiau după zaplazurile de nuiele. Seara se lăsa viñătă, cu scamă de neguri în răchitele scorburoase și ciunge, amenințînd sub cumpene de fîntîni ca hîde și însuflețite arătări.

Dar flăcăiașul trecea fluierînd.

Avea el cuvînt din două pricini să se simtă fălos. Și se simțea, nevoie mare.

Mai întîi, cu acest prilej și în acea zi îmbrăcase el proaspăt, de-o încercare, straiele de iarnă cuvenite pe munculița sa, după învoiala cu părintele Eftimie. Sumăieș noaten, căciulă brumărie, ițari de lînă țigaie, opinici zdravene și cu botu-ntors în sus ca luntrile de pe iaz. Toate, de-a mai mare dragul mirosind a lucru nou, a curea, a pielicică și-a fuior. Asta nu-i șagă! Dacă n-ar fi mijit a rîde părintele în barbă, cînd i s-a înfățișat încotroșmat așa, n-ar fi pregetat a turna pe deasupra și cojocelul mițos de berbec, ca în gerul Bobotezei, cum pleacă oamenii cu tohoarcele pe dos la cărat ghiață pentru curte.

Mai apoi, se mai înfoia el grozav în suman fiindcă nu bătea drumul prin ploaie pentru o slujbă oricare, de nevolnic simbriaș. Purta asupră-i, în chimir, o hîrtie așteptată de întreg satul, după cît i-a fost lesne a pricepe. Un răvaș de la domnul Gheorghieș, feciorul părintelui, studentul care învață carte doftoricească în tîrgul Ieșilor.

Scrisoarea e pentru Petrache Dumba. A venit înadins sub copertă pe adresa părintelui, ca să nu dea bănuieli la primărie, unde jupîn Sidor Leibovici are oameni robiți cu trup și suflet, momiți cu locuri de fineață și de arătură: domnul notar, domnul secretar, vătăjeii și chiar domnul primar. Mai ales domnul primar. Iar tot pentru a nu stîrni bănuială, părintele l-a făcut pe dînsul ștafetă, în loc să-l cheme pe badea

Petrache la sfinția-sa. Se vede că-i lucru de grea taină!

Culiță, pătruns de povara răspunderii și înfoiat în sumăieș, călca vîrtos în ploaie, înfingînd ciomagul mai nalt decît el în hlisă și lărgind pași de Lungi-Lățilă peste tăuri, surd la hămăitul cinilor. Aceasta le-a fost să fie în neamul lor. Să slujească stăpînii în credință. Simion Vătaful de la Zapodia, frățîne-său mai mare, nu s-a deslipit de curtea boierului Iordache Cumpătă, doisprezece ani împliniți. Cel mai mijlociu frate, Ion, acolo se-ntoarce cum s-o libera de la oaste, înaintea Crăciunului.

Rămăsese el, mezinul, fără căpătîi, în ușa rubedeniilor ca un orfan sărman ce se afla. Acuma le-arată că nu-i face de ocară. Poartă tot satu-n chimir!

Deocamdată, în capătul celălalt al Prigorenilor, la casa lui Dumba, a bătut drumul fără folos. Badea Petrache lipsea. Nevasta l-a trimis să-ncerce la Sofronie Leahu. Adică înapoi; de la apus la răsărit.

A intrat împingînd poarta de leațuri cu umărul. Prin întuneric a arătat măciuca de corn dulăului cu dinții rînjiți. Zăvodul s-a tras de-a coasta, spre prispă, fără să-l slăbească din glas.

— Care-i acolo?

Gospodina a deschis ușa. Se-ncrunta cu mîna strașină ochilor, trudindu-se să deslușească în perdeaua de ploaie și neguri.

Înlăuntru, la spatele ei, se zărea ceaunul la foc; pîlpîirea flăcării lingînd schija neagră. Trei copii în cămeșoaie lungi, lîngă vatra lipită cu lut. Al patrulea, cel mai micușor, pe-un țol de buci, chiar acolo, sub horn, pe brînci în cenușă... Miros de mămăligă și fum de găteje. Nici un opaiț. Toată suflarea adunată în jurul focului și-a ceaunului. O fată mai năltuță ținea pregătită în mînă lopățica pentru tepșit mămăliga, cînd va fi gata de răsturnat.

Aceasta așteptau plodurile lui Sofronie Leahu, într-o încordare flămîndă, care nu le mai îngăduia să-ntoarcă

ochii aiurea. Mămăliga ! Mămăliga goală, fără altă fiertură, fără un drob de brînză, fără un ou moale din care să se împărtășească ca din cumenicătura de la sfîrșitul postului. Postul lor n-avea sfîrșit.

— Da' n-auzi ? Care-i acolo ? se oțări inc-o dată glasul nevestei.

— Eu, leliță Ileană. Culiță de la părintele.

— Tu erai, Culiță ?

Întrebarea se domolise mai prietenoasă. Femeia se mai răsti numai la ciine :

— Țibă, potaie ! Și mai liniștește-te odată, mîncate-ar boala, și beli-ți-ar chelea preceptu !...

Zăvodu s-a potolit și el. Adulmeca acum spre aburii ceaunului, de la ușă, ca plodurile de la vatră. Ileana lui Sofronie Leahu lămuri vrășmășia primirii :

— Erai să mănînci o spolocanie s-o pomenești, măi băiete ! Credeam că-i preceptu, saca-i-ar chicioarele !... Aud că iar a umblat azi cu colinda prin sat... Ia intră !

Argățelul se codi, plesnindu-și cu palma cușma mai pe ceafă, a mare obidă :

— Că ce să mai intru, lele Ileană ?... Văd c-am bătut drumu degeaba. Îl căutăm pe bădița Petrache... Spunea cumătra Marghioala c-aicea-l găsesc fără doar și chip...

— O fost ș-o plecat, măi Culiță băiete. Cu Sofronie a meu o plecat, ca la vreo giumătate de ceas să tot hie... Da' ce ai tu cu el ?

Argățelul găsi de cuviință să născocească o minciună adusă cu meșteșug, fiindcă i s-a fost dat în grijă să-și pună strajă gurii :

— Apoi, ce să am cu el ? Părintele are... M-o trimis cu vorbă pentru niște lemne... Cică musai să meargă mîne bădița Petrache la pădure, cu caru...

— Ce fel de treabă-i asta, bre Culiță ? se minună femeia încrîncenîndu-se, ca la auzul celei mai cumplite nelegiuiri. Cum mîne ?... Că doar mîne-i zi de sfînta duminecă !... Mai înțeleg s-o spună asta aide

domnu Iuju, că el nu ne păsuiește cu duminecile... Da' tuma de la părintele care slujește mîne-n sfîntu-altar s-o aud ?...

Culiță, văzînd c-a scrintit-o cu straja gurii, se grăbi chipurile s-o dreagă :

— Luni o spus și părintele, lele Ileană ! De bună-samă că luni ! Mîni numai să vie și să orghiască el cu sfinția sa... Să-i înmîneze țidula cu-ndreptările și niște parale...

Nevasta tot nu se dumirea, fiind iscoditoare din fire și cu năravul să-mpartă firul de păr în patru :

— Hm !... Și asta-i una, măi Culiță băiete !... Da ce-i trebuie părintelui atîtea lemne ?... Parcă mai săptămîna trecută a adus alt șranșport...

Pentru a nu se înfunda cu primejdie din minciună în minciună, flăcăuașul zvîrli toată pricea pe anii părintelui Eftimie :

— Dă, leliță Ileană... Eu ce să știu ? Așa am primit porunca, așa o duc... Se vede că sfinția-sa își teme bătrînețele de ger. Spunea moș Costache Hrepțcu de la ocoale c-are să hie o iarnă cumplită după semnele sale, cum nu s-o mai pomenit de cînd o fost el în război, la șăp'zăci și șapte...

Ileana lui Sofronie Leahu căută fără voie cu ochii prin întuneric, spre șoprul unde știa numai niște verzături de salcie.

Toate grijile și necazurile iernii ce va să vie i s-au ridicat nod în gîtlej. Ca și cum moșneagul de la ocoale purta el vreo vină pentru semnele pe care le citea în zodii, vorbi din nou oțărîtă năpustindu-se asupra lui :

— Ia mai lasă-l pe moșu-tu Hrepțcu de la ocoale, cu proorocirile lui, tot de dînsele să aibă el parte !... Numa a cumpene și-a pieire cobește !... Dac-ar fi să se potrivească lumea la un ghiuj pocit la gură ca dînsul, nu-i mai rămîne decît să se pregătească pentru ceasul de-apoi...

Glas subțire de la vatră dădu alt semnal, de mai apropiată primejdie:

— S-afumă mămăliguța, mămucă! Gata, mămucă! S-afumă... Mamăăă-ăi!...

— Iaca viu!

Din prag, nevasta zvîrli argățelului o îndrumare:

— Încearcă la curte, Culiță... Mi-i că-ntr-acolo or fi apucat, să mai rupă un franc-doi de parale, de la domnu Iuju... Așa-i tot auzeam.

Ileana lui Sofronie Leahu a intrat în casă, să răstoarne mămăliga flămînzilor. Culiță a rămas în cumpănă, chibzuindu-se și scărpinîndu-se-n creștet, pe sub cusmă.

La curte, pricepea el că nu se cade a merge, cînd porți în chimir un răvaș ferit cu atîta grijă de ochii și bănuiala lui jupînu Sidor. Dacă-s acolo, mai cuminte să-i aștepte la cotul drumului, pe podișcă.

Își trase căciula pe sprîncene, înfipse ciomagul în gloduri și porni voinicește, călcînd apăsat cu opincile sale de nouăzeci și nouă oca de hlisă.

Prin ploaie, de-o parte și de alta a drumului, satul își mocnea viața sa de-ntuneric.

În sălașurile scunde pîlpîiau alte flăcări, la alte vetre, cu lumini slabe și mohorîte. Se auzeau mugete de vite. Cîte un cal la o fîntînă adăpîndu-se și strănutînd. Glasuri. Un scîncet de copil. Sudălmi și lătrături somnoroase de cîini.

Toate învăluite în ploaie, în neguri și în amurg; într-o tristețe pustie pe care argățelul n-o simțea, fiindcă în ea a deschis ochii și cu ea a crescut.

El fluiera, petrecîndu-și prin minte numele gospodarilor de la fiește casă, lămurindu-și în sine fieștece svon de glasuri și de sunete, după a sa cunoaștere: Asta-i vaca lui Modîlcă... Își cheamă vițălul. Da degeba-l mai cheamă, că moș Modîlcă l-o vîndut să-și ducă baba la spital!... Aista-i glasul lui Tanasă Icuț... La fomeie boncăluiește și pe dînsa o suduie. Își varsă amaru că i-o ridicat alde domnu perceptor sculeie la

primărie și cumătra Lisandra își varsă amaru pe copchii... Acolo, în bordeiul cel priponit cu birne care nu se văd acuma, îs dimonii Marandii văduva. Au tăbărît, sireacii, la terciul de mămăligă !... N-are nevoie să se oprească și s-asculte. Știe ce strigă Maranda, văduva : „Hooo ! C-aveți să-mi mîncați și urechile, afurisiților și sparților !... Iară la iarnă, aveți să mîncați lutu de pe gios !... Că alta nu v-o lăsat calicu de tat-tu, agiunge-l-ar acolo-n mormînt, nădufu care mi-l faceți voi mie, Doamne iartă-mă !...“ Așa strigă și blestemă și drăcuiește și-i pocnește cu melesteul peste mînă. Amarnic mai drăcuiește !... Dar copiii îi trag cu linguroaiele în terci și nici nu le pasă. Amarnic mai înfulică ! Aiștea-s cei mai hămisiți dimoni din sat... Și cel care țîrlîie din trișcă îi ficiorul Ichimioaiei. Ca la tîrlă țîrlîie, de dorul tîrlei... Apoi cine l-o pus să se-ncontreze cu domnu Marcus?... S-o-ncontrat de la tain și gata !... L-o zvîrlit domnu Sidor, cît colo... Acuma mai fluieră a pagubă, măi Ichim a Ichimioaiei !... Dincoace-i bordeiul lui Constandin Răduică... Cel cu fata, Simina, pe care au ridicat-o jandarii ș-or dus-o la gros... Cic-ar hi lepadat un copchil și l-o înecat în iaz... numa domnu Sidor o știe asta, după cum spune moș Costache Hrepțcu, veteranu de la ocoale... Pe urmă, vin acaretele lui domnu primar. Are fînar la poartă, să-i păzască stogurile de fîn și nadișanca lui verde, cumpărată az-vară, de la iarmaroc, la Căliman... Pe urmă, alt bordei și altu... Multe bordeie mai sunt în Prigorenii ăștia !... Spune domnul Gheorghieș, că altădată, în vechi, pe vremea lui Cuza-Vodă, era aicea sat de mijlocași. Fiecare gospodar măcar cu două părechi de boi... Acuma tot bordeie... Ș-alături e casa Dochiței, care are să-i fie lui cumnată cînd s-o întoarce Ion de la caste, să-i cunune părintele... Adică vorba vine că-i casa ei !... Se judecă pentru casă și pentru pămînt cele două aspide, surorile de la Zapodia... Pînă ce-a hotărî judecata, stă acolo o mătușă de-a lor... Mătușa Catrina,

cea cu descîntecele de deochi și desfăcăturile, care i-a tras și lui de gîlci și de năjit... În odăița de la drum, pe laița de lîngă sobă, se află toată zestrea Dochiței în cliturі clădite pînă-n grindă... Acuma lumina-i stînsă, dar el-le cunoaște locul... I le-a arătat lui cliturile, chiar Dochița, astă-primăvară, rîzînd: „Scrie-i lui Ion c-au mai crescut cu trei laturi de palmă... Dară scrie-i și tu, Culiță, să nu mai întîrzie, că eu nu pot sparge podul să-nalț zăstrea pîn' la cer!..." Rîdea și chicotea, cum îi feleșagul ei, tot întrebîndu-l dacă-l bucură o cumnată șuie ca dînsa, în loc de-o posacă de celea cu broboada pe ochi... Și-i mai cerea să nu-i spună cumva țațacă Dochiță ori lele Dochiță, fiindcă nici ea n-a trecut de vîrsta hîrjoanelor...

Culiță a rămas cu ciomagul mai nalt decît dînsul, înfipt în pămînt.

S-a oprit ciulind urechea. Rîsul acela, chiar chicotul acela tresăltat al Dochiței, suna acum aproape, în întuneric și ploaie. Aproape, în fața casei, lîngă fîntînă.

Argățelul a trecut șanțul, drumul și celălalt șanț, pînă la zăplaz.

Rezemată de stîlpul porții, c-un ciupag între umeri, Dochița vorbea cu un om. Cu un bărbat. Culiță s-a dat pe lîngă el, să-l cunoască. O împunsătură i-a săgetat inima. Istrate Crețu era; flăcăul cel ciolănos, care s-a liberat anul trecut din armată și care de astăvară îi tot aține calea Dochiței. Asta-i credința ei?

Culiță ar fi putut trece înainte, neștiut și necunoscut în straiele nouă-nouțe și sub cușma trasă pe ochi.

Dar dinadins, ca să-i arate c-a văzut-o și ca s-o rușineze, fratele lui Ion a rostit îngroșînd vocea și înăsprind-o:

— Bună sara, lele Dochițo!... Lele!...

I-a spus lele. Na! S-o știe și s-o simtă și dînsa.

Dochița s-a mirat, însă fără nici o rușinare. Dimpotrivă. Cu bucurie:

— Tu erai, bre Culiță? Măi-măi-măi!... Da ce-i mîndreața asta pe tine?... Ia fă-te mai aproape să mă minunez!... Ți-ți-ți! Cu-așa sumăieș și cu-așa cușmă,

te cred și eu că-ți dă mîna să te plimbi prin ploaie ca vodă prin lobodă !...

— Faci a vreme ră, măi fete-logofete ! Faci a iarnă și viscole ! cuvîntă gros, din întunerec, Istrate Crețu. Ori ai plecat împețit, cu tot tarhatul pe tine ?

Rîsul suna a batjocură. Flăcăul înalt și ciolănos, sprijinit cu spinarea în gard, îl privea de sus, în creștet, drept în vîrful căciulii.

— Lasă băietu-n pace ! Nu-l necăji... îi luă apărarea Dochița.

El n-avea nevoie de nici o apărare. Mai ales de-o asemenea apărare.

Se rocoși :

— Treaba mea unde-am plecat ! Că nu umblu eu Teleleu-Tanasă de pomană... Și nici nu stau să razăm gardurile ! Iară de-mpețit, văd eu cine umblă cu-mpețitu !

Își înfipse toiagul în glod și păși peste șanț, la treburi mai grăbite și cu mai grea răspundere.

Dochița îl strigă din urmă :

— Stăi, Culiță !... Unde fugi ?... Ce se mai aude cu scrisoarea ceia ?...

Ea se gîndea la scrisoarea de la Ion pe care de două luni o tot aștepta în darn, întrebînd cînd la Primărie, cînd la domnu Iuju, cînd acasă, aici, la mătușa Catrina și cînd la fratele lui Ion. Culiță s-a gîndit îndată la răvașul său. A dus repede, fript, mîna la chimir. A răsuflat. Se spăimîntase ca prostul ! De unde putea să știe Dochița, ce răvaș poartă el în chimir ?

Inciudat pe tresărirea-i de spaimă, mormăi, depărtîndu-se în ploaie :

— Ce scrisoare ?... Nici o scrisoare !... Care scrisoare ?...

Pe proaspăta vrăjmășie împotriva Dochiței, se altoia înc-o mai nouă pricină de scîrbă. Acuma-și dădea deplin seamă. Sluga lui domnu Iuju nu poate să țină cu sufletul decît la avutul și la pacea stăpînului ; cum e legat el de casa părintelui, gata să treacă prin foc. Așadar nimeni nu i-ar fi încredințat ei, să poarte un

răvaș pe care-l așteaptă tot satul. S-ar duce cu dînsul plocon la domnu Sidor.

Culiță se îngrețoșă peste măsură de asemenea viitoare cumnată.

La podișca dinspre dealul curții, se opri să-și șteargă fruntea. Îl trecea nădușala, după cît de avan călcase.

Sus, la curte, pustiu și tăcere. Numai două lumini la două geamuri. Și în fund, alte două lămpi slabe, la grajd și la odăile argaților.

S-a rezemat de grinda podului, așteptînd și privind.

Un fînar se clatină de colo-colo în ploaie. De bunăseamă un rîndaș încearcă zăvoarele, drugii și lăcățile. Apoi că și are la ce-ncerca... S-aude deslușit un zăngănit de lanț căzut la pămînt. Și altul... A dat drumul la cîni... Acuma-i pustie curtea cum n-a fost toată vara. Conița Ghizela la Viana. Domnu Marcu la Ieși, cu soața sa Malci, cu nemțoaica și toți copiii lui domnu Sidor. A rămas numai el ca huhurez și bătrînu Leiba, care a fost arîndarul crîșmei pe vremuri, de care toți vorbesc ca despre-un om de ispravă și care-și face și acuma viața. Ochii lui Culiță s-au întors deodată spre altă lumină, la orînda lui David Liftac... Cum de nu s-a gîndit el mai devreme să-ncerce?

Cu hotărîre a înfipt toiagul, pășind podișca înapoi. Un om cuminte, de-acolo se cuvenea să-nceapă la o vreme de sîmbătă seara.

6

După tejghea, jupînu David tăinuiește cu jupîn Hună sin Leiba, sub gazornița fumegoasă și sub cununa de covrigi uscați.

Amîndoi stau pe scăunește fără spătar, cu palmele pe genunchi, cu bărbile apropiate și nasurile lor cosorîte mai-mai să s-atingă. Locul e îngust, dar mai mult decît strîmtoarea, îi bagă unul în sufletul altuia

cele ce-şi spun. Nu iau aminte că lampa afumă de-a aşternut perdele de funigine în păianjenii din unghere. Şoptesc şi se miră şi parcă se-nfricoşează de cuvintele lor şi parcă se sfădesc pe-nfundate şi iar îşi amestecă bărbile şi oftează.

La bocănitul ciomagului în prag, au tresărit şi s-au tras înapoi.

Culiţă şi-a amintit povaţa cu straja gurii. Scoţînd cuşma şi cuprinzînd-o subsuoară o dată cu toiagul prea lung, a căutat cu ochii la rafturi:

— ...bna sara, domnu David!... Să-mi dai... să-mi daaaai...

Nu găsea ce să ceară. Născoci la noroc, după rîvnirile lui de copil, neîmplinite de pînă mai an:

— Apoi să-mi dai doi covrigi.

— De ce doi şi nu trii? Trii la un ban de zăce...

— Trei, domnu David.

Scociorînd gologanul în punga nouă, Culiţă iscodea cu ochii băncile goale şi negre, de lîngă pereţi.

La mesele lungi, nici o urmă de gărăfi şi pahare. Dar dincolo, în cealaltă odaie a crîşmei, mai dosnică, se auzeau glasuri. Îi zvîcni sîngele în inimă. Acolo sînt! Desluşea rîsul lui Petrache Dumba... Acuma, Culiţă băiete, să mi te văd cum o-ntorci! Mai ales că se află aici un martor cu primejdie. Domnu Hună sin Leiba, părintele arendaşului.

Domnul Hună sin Leiba se ridicase chiar el de pe scaun, să desfacă din sfoară covrigii. Era o plăcere în amintirea vechii sale meserii, de la care nu-l îndepărta David, orîndarul de azi, stînd la o parte şi privindu-l cu un zîmbet înduioşat şi ocrotitor în barba căruntă. Leiba a ales covrigii. Trei, cei mai arătoşi.

A împins gologanul înapoi, de la gura tejghelei:

— Pune-i la pungă, că-s buni pentru alte cele, măi băiete. Fac eu cinste!... Am eu o bucurie pe ziua de azi...

David Liftac încuviinţă, zîmbind mai departe şi răsucindu-şi degetele în barbă. Înţelegea prea bine. O depeşă de la Viena adusese azi veste că Hună sin

Leiba mai are un nepot, zdravăn și frumos, cu mamă sănătoasă și voioasă.

Culiță nu știa ce să facă:

— Ce să pun eu gologanii napoi?... Cumpăr, plătesc!... Negustorie cinstită, coane Leiba... Domnule David, ține banu pe marfa dumitale.

Amîndoi negustorii s-au întors unul la altul, înălțînd sprincenile și clătinînd din bărbi, a mare și nesupărată mirare. Se-nfățoșa aprig, argățelul părintelui!

David Liftac își descîlci degetele din barbă și întinse cu mîna sa banul peste tejghea:

— Măi Culiță, ține gologanu-napoi. Domnul Leiba vrea să aibă o plăcere, trebuie să-i faci o plăcere. Crede-mă pe mine, că nu văd eu aicea mulți mușterii pe care să-i poftesc cu banii înapoi!...

Culiță trăgea cu urechea și cu ochii la ușa odăii din fund.

Se-mblînzi, de hatîrul soliei sale:

— Atuncea, hai să-i ieu și făr'di parale!... Mulțumesc, coane Leiba! Mulțumesc, domnu David! Și să vă tihnească bucuria pe care-o aveți!...

Apoi, ca un gînd ce-i fulgerase atunci prin minte:

— Aud vorbă dincolo, în odăița din fund... Nu se află cumva și badea Petrache Dumba, domnule David?... Mi-am adus eu aminte de-o treabă a sfinției sale cu dînsul... Pentru niște lemne...

Jupînu David Liftac n-avea nevoie de atîtea explicații întortocheate.

Arătînd cu mîna spre ușă, o coborî a lehamite de negustător cu mușterii slabi la pungă:

— Acolo-l găsești... Și pe badea Petrache... Și pe badea Sofronie Leahu... Și badea Vasîle... Și Chirilă Chitic... Și tăți... Pe cini nu vrei, îl găsești... Tot mușterii unu și unu, de cridă...

Culiță păși pragul, brăbătoșindu-se-n sumăieș și dregîndu-și glasul.

Gospodarii se aflau într-adevăr în păr. Cu coatele pe masă, în fața clondirului gol și a paharelor deșarte.

Au întors chipurile aspre în lumina gălbuie şi în fumul acru de mahorcă. N-au săltat cu vreo nerăbdătoare presimţire. Au răspuns la bună-seara cu felurite mîrîieli, de oameni turburaţi în sfatul lor, de-un băitănaş care încă n-are ce căuta la crîşmă.

Ba, Petrache Dumba l-a luat în răspăr, tocmai el, ca mai adineaori Istrate Creţu:

— Ce te-ai înfofolit aşa, a iernatic, măi Culiţă? Ian uitaţi-vă la el, măi tată, măi!... Ce opchinci! Ce mai suman! Ce mai cuşmă!... Deară!... Numa un lucru ai uitat tu să-i ceri părintelui... O pereche de botfori, Culiţă, colea, dintr-o vacă... Nu opchinci! Ce eşti tu om de opchinci?...

Petrache Dumba era cam băut. Se cunoştea după steclirea ochilor şi după musteaţa încă mai zbîrlită în ariceala ei.

În alte împrejurări, Culiţă s-ar fi simţit amarnic lovit de asemenea întîmpinare a batjocură şi poate ar fi avut un cuget amar şi pentru botforii, pe care i-a scăpat el din vedere la învoiala cu părintele.

Acum le primi însă pe toate cu senin suflet, pipăindu-şi chimirul şi rotind privirea să cîntărească adunarea. Putea vorbi. Se aflau numai oamenii pe care-i căuta răvaşul.

— Bade Petrache, eu după dumneata umblu de două ceasuri... Ca pe iarba de leac te caut...

— Da ce s-o tîmplat?

Omul se-ndreptase dintr-o rîlă cum era, deodată atent la întorsătura apăsată din vorba băiatului. Culiţă a tras cu coada ochiului spre uşa închisă de la spatele său.

A înaintat şi a tras răvaşul din chimir:

— Pentru asta te caut, bade Petrache... Ceteşte şi-mneata şi-i vedea de s-o-ntîmpla bine ori rău!...

Gospodarul a luat hîrtia ţinînd-o numai de-o aripă. A sucit-o pe-o parte şi pe alta, cu bănuiala din fire a plugarilor pentru tot ce-i hîrtie şi literă scrisă. Îndeobşte astfel de mesagii ale civilizaţiei n-aduc nici o bucurie îl lumea satelor: amenzi, chemări la corvezi

şi prestaţie, somaţii, cărţi de judecată, adaosuri de b'r şi de gloabe.

Ceilalţi deşurubaseră gîturile aşteptînd.

Culiţă s-a prefăcut a privi cu nepăsare în grinzile bagdadiilor.

Pe măsură ce slovenea şirele, chipul lui Petrache Dumba se chinuia într-o cumplită încordare lăuntrică. Se trezise din ameţeală. Lupta cu fiecare cuvînt, fiind slab ştiutor de carte.

Suflă o dată adînc de-i fîlfîi hîrtia din mînă şi gemu parc-ar fi scuturat de pe grumaz o piatră de moară, care-i tăiase respiraţia :

— Măi !... Măi creştinilor, asta-i ce-aşteptam noi !... De-amu gata !... Numai să ne agiutore Cel-de-Sus, mai departe...

Oamenii se frămîntară pe locuri, strîngîndu-se unul lîngă altul şi mai deşirîndu-şi gîturile spre hîrtie.

— Atuncea-i ravaş de la Gheorghieş a părintelui ! pricepu Sofronie Leahu.

Petrache Dumba tipări scrisoarea şi-o acoperi toată cu latul palmei pe masă, fiindcă auzise o mînă cercînd clanţa uşii.

Intră numai Istrate Creţu, încruntat şi cu un obraz roş para focului. Se cunoşteau cinci vărgături de degete, ca trase cu boiaua pentru însemnat vitele despărţite din turmă la vînzare. Nimeni însă nu luă aminte la aceste semne şi la posomorala flăcăului.

Toţi au întors iarăşi ochii la Petrache Dumba şi la hîrtia din mîna sa.

— Da ce-i ? întrebă Istrate Creţu, aşezîndu-se pe-un capăt de bancă şi uitîndu-se cam mirat de jur împrejur. Ce-aţi pierdut glasul, bre fîrtaţilor ? Ce judecată-i aicea ?

Dădu cu ochii de Culiţă. Îl privi strîmb, peste umăr :

— Aicea erai ? Ce cauţi tu aicea, printre oamenii în toată firea ?... Ia curăţă locul...

Petrache Dumba rosti retezat :

— Ia mai tacă-ţi şi ţie gura !...

Apoi, către Culiță, blajin :

— Vin-aicea, mă băiete, și șăzi lîngă bădie-tu Petrache... Bună veste ne-ai adus ! Asta om ține-o noi minte.

Culiță se așează pe marginea locului, lîngă Petrache Dumba.

Amintindu-și, cu mare iuteală și cu mare grijă, ascunse sub căciulă cei trei covrigi, ca scamatorii de la iarmarocul Călimanului.

— Dspre ce veste-i vorba, măi oameni buni ? Ce-i cu voi ? stărui Istrate Crețu, pipăindu-și obrazul cu vîrcile roșii.

— Ai răbdare ș-ai să-nțălegi...

Romînul cu răvașul în mînă se mișcă mai întîi pînă la ușă, trăgînd colțul perdelei de cit și lipind ochiul să cerceteze încăperea de dincolo. Domnul David și domnu Hună sin Leiba tăinuiau înainte, după tejghea, sub cununa de covrigi.

Liniștit din acea parte, Petrache Dumba a tras gazornița mai aproape pe masă și a dat cetanie scrisorii cu glas stăpînit, ca să nu zboare cuvintele dincolo de ușă.

Gheorghiță, feciorul părintelui, studentul, vestea că toate merg bine și că s-apropie. După cunoștințele sale căpătate de la doctorii spitalului Epitropia Sfîntului Spiridon strică învoiala de arendă pentru sfoara de moșie de la Cotul Hăbășească, așa cum oblicise el încă din vară. Două sute de fălci arătură, optzeci fîneață, treizeci imaș. Puține, dar toate slobode-n primăvară și toate așezate în coasta Prigorenilor. Rămîne ca doi-trei fruntași să se înfățișeze la Iași cu împuternicirea oamenilor, să ia înțelegere și îndreptări de la el pentru a înjgheba în mare grabă o obște. Numai așa, le rămîne o singură cale să scape de crîșcarea învoielilor jăcașe la care-i silnicește domnul Sidor. Știindu-se în larg, cu pămînt luat pe șapte ani, cu fîneață și imaș, n-au de ce să mai rămînă la cheremul domnului Leibovici. O parte din arături sînt

făcute de vechiul arendaș. Poate și unele semănături de toamnă. Le-or răscumpăra.

Lucru limpede. Ușor de îndeplinit. Cu două condiții. Să se înlesnească gospodarii pe dată de parale, pentru cel dintîi soroc al orîndei, și să nu dea sfoară la urechea lui domnu Sidor. Fiindcă atunci, toate s-au dus pe gîrlă. Își închipuie oricine că domnul Isidor Leibovici nu se va da îndărăt de la nici un preț, să arendeze el cele trei sute zece fălci, plătindu-le cît nu fac, numai ca să-și știe palmașii Prigorenilor strîmtorați mai departe la învoielile și imașul său. La asta îndeosebi, să ia aminte cu toții... Așteaptă împuterniciții cît mai grabnic cu putință. Asta-i și sănătate!

— Asta-i și sănătate! răsuflă șuierat Petrache Dumba, împăturind răvașul și astupîndu-l din nou cu mîna scorțoasă pe masă. Gata! S-o îndurat Cel-de-Sus și ni s-arată și nouă izbăvirea...

Ceilalți tăceau cufundați în ei. Priveau cu un șanț între sprîncene, spre necunoscutul dinainte.

Sofronie Leahu a rostit întrebarea care-i muncea pe toți:

— Și parale?... De unde-atîta amar de bănet? Și de unde-n atîta grabă?

— Om găsi! Vindem ce putem vinde. Ne-om îndatora și-om găsi. Ne-a mai agiutora și părintele... Cu povața și cu fapta... Ne-om duce și la conu Iordache, la Zapodia; om încerca...

— De... Ușor a zice! Da greu a face!

Vorbise Chirilă Chitic, om pipernicit la trup, cu obrazul boțit și cu sumanul petec peste petec.

Petrache Dumba îl țintui cu ochii arzători, din adîncul găvanelor:

— Nu-i vorba de tine, Chirilă!... Cu tine ori fără tine, tot slabă nădejde!... Vorba-i de noi, ceștialalți. Pe tine, nici nu te-ntreabă nimeni... De-om avea noi noroc, te-i căpătui și tu... De nu, îi răbda, cum rabzi de cînd ai făcut ochi... Dacă mă silești să ți-o torn de la obraz...

— Lesne ți-i a vorbi dumitale, bade Petrache !... Că n-ai nouă guri de hrănit...

— Am șapte... Cu a mea, șapte... ! Numai că pentru a o hrăni pe a mea și a mai hrăni pe celelalte șase, nu mă las doborît... Nu umblu de pripas, ținînd lăturile la greu... Pun la robie mînele aieste, pe care le vezi !...

Pe masa cu scîndură vînătă, Petrache Dumba așternuse amîndouă mînele late și pietroase de pălmaș, cu vine groase și cu încheieturi noduroase ca butucul de viță.

Se uita și el la degetele bătătorite și la pielea crăpată, parcă acum le vedea întîia dată. Mișcă încheieturile, le trosni, cum încearcă mecanicul de la treier toate rotițele și mădularele mașinii, înainte de-a porni să dea drumul focului la cazan. Avea încredere în ele. Cu amîndouă, astupă taina hîrtiei.

Celălalt romîn, Chirilă Chitic, s-a tras la ungher în sumanul petecit, cu bîta între picioare și căciula roșcată, jerpelită, în vîrful bățului.

Toți tăceau. Vestea îi apăsa.

Timp de patru-cinci luni, din vară, de cînd le-a dat întîia oară curaj feciorul părintelui, studentul în știința doftoricească, tot ceasul acesta îl așteptaseră. Și acum se înfricoșau de el. Își cumpăneau puterile și le aflau deodată prea îndoielnice.

Istrate Crețu se minună de această tăcere, într-un tîrziu :

— Bine, bre creștinilor !... Parcă punem la cale cine știe ce fărădelege, de ni s-o oprit vorba pe buze... Să luăm o hotărîre, care, ce facem ?

Uitase și el de urmele celor cinci degete din obraz, acum șterse cu totul. Gîndu-i era cu al celorlalți. Și ochii căutau împreună cu ai celorlalți, la Petrache Dumba.

Acesta împături răvașul cu înceată băgare de seamă, îl puse cu sfințenie în chimir și abia atunci îi dădu răspunsul :

— Bine-ai vorbit, Creţule!... Parcă punem la cale cine ştie ce fărădelege !... Eu vă simt acuma pe toţi... Poate în afară de tine, toţi ceilalţi s-au înfricoşat de cele ce trebuie să începem... Apoi, nu aşa, măi fraţilor !... Să ne deslipim de-aicea şi să mergem într-alt loc unde să hotărîm în tihnă... Fără urechi străine pe aproape... Pînă mîne, să fim înţeleşi, care ce facem... Măi Culiţă, să-ţi fie vestea ta într-un ceas bun şi cu noroc... Spune părintelui ce-ai auzit aicea şi mai spune-i c-am să trec mîne, cînd s-o lumina de ziuă, pe la sfinţia sa...

Întorcîndu-se către ceilalţi, a rîs cu destindere, sub musteaţa zbîrlită :

— Ş-acu, măi răufăcătorilor, unde mergem să punem la cale fărădelegea noastră ? La mine, nu !... La Sofronie, nu !... Cam la nimeni nu !... Cam toţi avem pe-acasă neveste şi ploduri... Şi dac-agiunge treaba pe gura nevestelor şi-a copiilor, ne putem lua rămas bun de pe-acu, de la Cotul Hăbăşeascăi !... Ne-o ia înainte pînă mîni la amiază, domnu Iuju...

— Haidem la mine, bade Petrache ! vorbi Istrate Creţu. La mine-acasă, n-am decît moşnegii... Că de nevastă şi copii, m-o păzit Dumnezeu deocamdată...

Glăsuind, se pomeni frecîndu-şi în neştire obrazul care-a fost roşu. Culiţă nu-l slăbea din ochi, cu o ascuţită înţelegere. Zîmbea, aşa, ca unui gînd şăgalnic. Şi se simţea parcă vinovat faţă de Dochiţa, pentru nişte prepusuri fără nici un temei.

La ieşire, cînd au trecut prin faţa tejghelei, au făcut semn orîndarului să scrie cinzecele de rachiu la catastif.

Domnu Hună sin Leiba s-a mirat foarte de asemenea grabă :

— De ce nu mai staţi ?... Bade Petrache... Bade Sofronie...

Petrache Dumba l-a privit c-o sticlire de veselie în ochi, zburlindu-şi musteaţa cu două degete :

— Dară pe dumneata, de ce te doare asta, coane Leiba ? Te-ai tocmit agiutor la jupînu David ?... Ori

te-ai prins cumva tovarăș, să nu-ți pierzi năravu de-a măslui măsurile ?...

Jupînul Leiba tăcu îndurerat, cu ochiul mîhnit și scurs, în tejgheaua lipoasă. Jupînul David Liftac a pășit de după cetățuia sa, în papucii de pîslă și a luat el cuvîntul, dînd repede din mîni :

— Bade Petrache... Bade Sofron... Domnu Leiba vrea să vă facă o propunere... O cinste ! Vă invită să primiți o ocă de rachiu, prima calitate... A avut o bucurie pe ziua de azi ; o bucurie pentru care face el cinste... Poftiți, luați loc, mă rog.

Dumba s-a uitat către ceilalți, zbîrlindu-și mai departe musteața a înveselire :

— Și dacă noi n-avem nici o pricină de bucurie pe ziua de azi, jupîne David ?... Să ne meargă rachiul pe inima sacă ?

— Avem și masline... Domnu Leiba oferă ș-o chilă de masline... Oferă tot ce poftiți...

— Hm ! Mare bucurie trebuie să-l fi pălit, ca să ne cinstească el cu tot ce vrem, fără să ne treci dumneata la blastamatul cela de catastif...

Domnul David s-a înălțat în vîrful papucilor de pîslă și a șoptit ceva la urechea lui Petrache Dumba. Romînul a început să rîdă mai înveselit :

— Aha !... Acu am înțeles... Se cheamă că i-o mai crescut la număr nepoții lui domnu Leiba și coana Ghizăla o mai slobozit o gură, pe care s-o hrănim cu mînele noastre... Auziți, măi oameni buni !... Cică să ne cinstim și să ne bucurăm, că ni s-or înmulțit boierii de la curte !... Voi ce spuneți la asta ?

Oamenii s-au dat cu păreri deosebite, rîzînd și făcîndu-și cu coatele. Se potrivea bine întîmplarea. Pentru bucuria lor, îi cinstea chiar Hună sin Leiba, părintele arendașului.

David Liftac însă își frîngea mîinele, supărat de vorbele lui Dumba :

— Cum poți să vorbești așa, bade Petrache ?... Un om bătrîn face-o cinste și are o bucurie... Și dumneata răspunzi, cum ai răspuns... Asta nu se face... Așa

nu-i creştineşte... Uită-te la domnu Leiba !... Parcă l-ai pălit cu ceva în cap...

Într-adevăr, Hună sin Leiba se aşezase la loc, pe scaunul fără spătar de după tejghea, ugilit şi mîhnit din cale-afară. Ochiul scurs lăcrima a nemărginită suferinţă. Petrache Dumba se rezemă într-un cot, peste tarabă, vorbindu-i a împăciuire :

— Domnule Leiba, cu dumneata n-avem noi nimica... Ne-i fi jupit dumneata de chele, pe vremea cînd te aflai după tejgheaua asta neguţător, nu musafir ca acuma, fiindcă aşa merge treaba negustoriei : da ai făcut-o mai cu milă... Eu pot să-ţi spun că ţi-am furat şi un covrig o dată... Erai taman aici şi-i numărai... Ţi-am cerut un pac de tutun pentru tătuca, Dumnezeu să-l ierte !... Cînd te-ai întors să iei pacul din raft, haţ şi eu covrigul !... L-am pus în sîn şi nu ştiu cum să-ţi spun... Am presimţit eu aşa, că m-ai văzut şi că te-ai făcut că nu mă vezi... Poate mă-nşel eu... Da asta mi-o rămas... Însamnă că tot aveai dumneata, domnule Leiba, o omenie pentr-un copchil besmetic care eram eu atuncea... Cu domnu Sidor, Iuju al dumitale, îi altă socoteală... Cum ne beleşte şi cum ne suduie şi cum ne robeşte el, n-are pereche în lumea asta de hain... Aşa că pentru bucuria lui, nu ne putem bucura şi nu putem cinsti noi... Fie la dînsu acolo şi la soaţa lui, Ghizăla... Haideţi, măi oameni buni !

Oamenii au plecat cam cu îndoială. Unii se dădeau cu părerea că n-ar fi stricat cinstea domnului Leiba. Alţii, că sumeţirea lui Petrache putea să dea naştere la bănuieli. Călcau în ploaie şi în întuneric, peste bălţile cleioase, căutînd potecile mai bătute.

— Mai risipiţi rîndurile, măi creştinilor ! a comandat milităreşte Istrate Creţu. Nu buluc, c-or prinde de veste oamenii de credinţă ai celor care nu trebuie să prindă de veste... Mai răzleţi, mai răzleţi !... Da Chirilă unde-i ?

Chirilă Chitic nu se zărea.

7

Dochița a ciocănit de două ori cu degetul în ușă, după orînduiala civilizată, introdusă la curte de conița Ghizela.

A așteptat învoirea și numai după ce-a răspuns glasul boierului, s-a încumetat să intre.

Domnul Isidor Leibovici, în halatul lung și vișiniu de la Viena, încins cu frînghiuță de mătasă, întorcea ușii ceafa roșie cu bulzul de grăsime revărsat peste guler, tremurînd ca gușa de mascur. Așeza pe măsuța de la căpătîi telegrama primită azi dimineață, precum și alte hîrtii; lîngă o garafă de cristal cu vișinată și paharul pus alături, măcar că n-avea năravul băuturii.

S-a întors repede pe papucii moi.

A scos ochelarii cu ramă de aur și a zîmbit dulce cu toți dinții de aur:

— Ce? Încă nu te-ai culcat, Dochiță dragă? A fost vorba să te culci...

Dochița purta încă în părul pieptănat lins, cu coadele împletite pe creștet, picăturile burei de-afară ca o promoroacă argintie.

Trecu peste întrebare, vestind:

— Conașule, vă caută un om...

— Pentru ce să mă caute un om noaptea? Nu vreau să văd nici un om.

— Spune că-i ceva de mare grabă... Chirilă Chitic îl chiamă.

Domnul Isidor Leibovici s-a mîniat de asemenea cutezanță, pufnind pe nări:

— Chirilă Chitic! Chirilă Chitic i-un calic. Îl cunosc eu. Știu eu pentru ce poate să vină... Spune-i că n-am. Nu mai dau!... Ce fel de treabă-i asta? Aicea-i casă pustie?... Intră oamenii și noaptea? Nu-s cîni? Nu-s argați? Cine i-a dat drumul să intre?

Dochița asculta cu nepăsare, trecîndu-și printre degete șiragul cu mărgele de la gît. Îl aștepta să sfîr-

şească şi privea cu un fel de vinovată plăcere a ochilor, la lumina trandafirie a globului de la lampă.

După ce-a pufnit îndestul, domnul Isidor Leibovici s-a apropiat, încercînd să ridice mîna la bărbia fetei :

— Asta n-o spun pentru tine, Dochiţă !... Pentru golanii de-afară, care-aşa înţeleg dînşii să păzească o curte...

Dochiţa îşi feri bărbia, străpungîndu-şi stăpînul cu ochii verzi, care-au luat o răceală oţelită. Domnul Sidor a retras mîna. A urmat însă, cu aceeaşi dulceaţă :

— N-o zic pentru tine... Tu eşti o fată drăguţă şi cu cap... Înţelegi slujba : ce trebuie şi ce nu. Cînd trebuie şi cînd nu ! Ţi-am spus că sînt bolnav... răcit. Am nevoie de linişte... Chirilă Chitic să vină mîne. Poimîne... Poate să nu vină deloc. N-am !... Nu dau !...

— Chirilă Chitic spune că nu pleacă nici mort. I le-am arătat eu de la mine, toate cîte mi le-ai înşirat dumneata, boierule... El o ţine una şi bună. Nu pleacă nici mort !... Cică-i pentru interesul dumitale...

— Interesu meu ! Pentru interesu meu! N-am ajuns eu să-mi păzască interesu meu un păcătos de Chirilă Chitic... Mai întîi sînt curios să ştiu pe-unde a intrat ?

Dochiţa îl privi cu anume înţeles dispreţuitor, pe sub genele lungi şi răsucite-n sus :

— Pe unde intră oamenii dumitale, coane Sidore ! Pe uşa pe care-o ştii...

Domnul Sidor Leibovici stătu o clipă pe gînduri, bătîndu-şi de unghia degetului mare ochelarii cu rama de aur.

Uşa cu pricina îşi avea un cîntec.

Ferită de ochii argaţilor, era vadul pe unde se strecurau notabilităţile satului şi îndatoraţii săi : domnul primar, domnul şef de post, domnul secretar, vătăjeii comunei.

Toţi, pe această strungă intrau cînd era vorba de anume puneri la cale înainte de începutul muncilor, de încheierea învoielilor şi de măsurătoarea pămînturilor.

Nu treceau pe la cancelarie în văzul și în știința altora. Soseau și ieșeau pe-o potecă din fundul livezii, pe după gardul înalt de nuiele, și cam tot așa, la ceas mai tîrziu de noapte.

Arendașul bătea de unghie ochelarii cu rama de aur. Aținarea de mai adineaori, cînd ridicase mîna la bărbia fetei, se preschimbase o clipă în altă adulmecare.

Luptau două porniri în el.

Noaptea aceasta o pregătise cu toate răbdarea, înlăturînd tot ce i-ar mai fi putut sta în cale. Și-acum, în atît de prevăzătoarele chibzuieli, se isca pe nepoftite ceva nou. Acest Chirilă Chitic!... Ca să îndrăsnească a pătrunde noaptea și încă pe ușa ascunsă altor priviri, înseamnă că aduce vreo știre într-adevăr de preț pentru el. Or fi punînd tîlharii la cale o spargere și jaf la coșăre. Sau încearcă să intre de capul lor în pădure, să taie și să care, cum au făcut acum doi ani, pe gerul Crăciunului... A zis că nu pleacă nici mort! Hotărîrea asta n-o are un păcătos de Chiril Chitic, cînd vine numai să ceară o rublă pe seama învoielilor sau țidulă la coșărar, pentr-o baniță de grăunțe.

— Bine... Am să-l văd! se hotărî domnul Sidor, băgîndu-și ochelarii în buzunarul halatului vișiniu de la Viena. Chiamă-l aicea, Dochiță!...

Slujnica aduna tot tacîmul de ceai pe tabla, grăbită să-și isprăvească datoriile sale. Domnul Sidor Leibovici își opri ochii lacomi pe sînii care împungeau cămașa subțire, cu aținarea crescînd din nou. Îi tremura buza de jos. Răsufla repede și scurt. Își trecu latul mînei pe frunte și simți palma umedă.

Parcă-i erau cu totul indiferente veștile lui Chirilă Chitic.

Turnă vișinată din garafa de cristal în pahar și întinse paharul plin slujnicuței:

— Bea, Dochiță, pentru bucuria pe care o am eu.

— Bea dumneata, pentru bucuria dumitale!... respinse Dochița paharul, cu dosul palmei.

— Dacă te rog... Fă-mi și mie o plăcere, Dochiță. Nu-i otravă... Nici nu te las să pleci de-aicea, dacă nu bei.

— Bine. Fie și asta !...

Slujnica a golit jumătate de pahar, ca să facă pe placul stăpînului.

— Nu așa ! Pînă la fund, Dochiță.

— Fie și pîn' la fund...

După ce goli paharul pînă la fund, întrebă :

— Ați isprăvit cu mine, conașule ?

— Poți să te culci, Dochiță !... suspină domnul Sidor, între cele două porniri deopotrivă de tari. Închid eu ușa după Chirilă...

— Noapte bună, boierule.

— Somn bun, Dochiță dragă !... Și visuri plăcute, dragă Dochiță, cum doresc eu...

Fata a strîns din umeri, împingînd ușa cu piciorul și purtînd cu băgare de seamă tava încărcată cu farfurioare și cești.

În sălița îngustă, cu o singură lampă bătută în peretele din fund, Chirilă Chitic aștepta. Își rezemase de zid bățul cu căciula jerpelită-n el. Gheboșat și tot săltînd pe umăr sumanul petec peste petec, tipărea cu opinca udă colțul mușamalei așternută pe dușumea.

Colțul era destrămat, scăpat din cuiul lat : se răsucea mereu în sus. Chirilă Chitic își găsea de lucru cu o treabă care nu era a sa, ca să-și amăgească așteptarea și cugetul.

Cînd a trecut domnul Leiba la culcare, pe scară, în odaia din celălalt cat, i s-a părut că-i citește în ochiul lui o întrebare. Și s-a rușinat de ochiul acela. Parcă domnu Leiba i-ar fi știut gîndul și parcă și el, chiar el, părintele arendașului, nu-l fericea pentru isprava care-l adusese aicea. Chirilă Chitic a tipărit mai vîrtos colțul mușamalei cu opinca, scuturîndu-și sumanul petecit pe umeri și odată cu el, cercînd să se scuture de mustrări nălucite. A cui e vina, dacă toți îl leapădă ca pe-un nimic de la dînșii cu vorbe de scîrbă ?... Și la drept judecînd, cum să se pună niște

pălmaşi sărmani şi nişte globiţi, cu puterea banului ? Se duc de rîpă, cu ochii închişi... Aicea, la arendaş, e lucru mai fără de-ndoială şi temeri. Pentru el, trei-patru fălci de arătură, pe veresie, înseamnă nouă guri în sfîrşit ogoite... Pentru domnu Sidor nu-nseamnă mai nimic, cînd s-o dumiri că un flămînd ca bietul Chirilă Chitic, i-a dat bună ştire dincotro îl poate paşte o primejdie... Scrie în condică, trimite vatavul la măsurătoare şi flămîndul poate intra cu plugul în brazdă, cum s-o zbici vremea... Colţul muşamalei se răsucea îndărătnic în sus ; iar Chirilă Chitic, în lumina puţină şi sleită a lămpii, singur în coridorul lung, îl apăsa cu talpa lată a opincii cum şi-ar înăbuşi dedesubt drojdia îndoielilor din cuget.

— Intră ! Intră cu poşta dumitale, bade Chirilă ! i-a zvîrlit Dochiţa cuvînt din treacăt. Uşa de colea, pe unde-am ieşit eu... Şi bate, c-aşa-i regula casei !...

Fata şi-a arătat dinţii albi, în rîs cu răutate. Îl mai judecă şi asta ! — gîndi cu obidă Chirilă Chitic, căutînd cu ochii un loc unde să-şi lapede stupitul. Fata a vorbit, a rîs şi s-a dus.

Chirilă Chitic a bătut în uşă, a aşteptat răspuns, şi după ce l-a primit, a intrat ploconindu-se-n sumanul petec peste petec.

— Săru-mîna, coane Sidore !...

Dochiţa a vorbit, a rîs şi s-a dus.

A intrat şi ea, în odaia unde i-a fost hotărît porunca să doarmă, aproape de-un stăpîn rămas singur şi bolnav. A orînduit cele de cuviinţă la îndemînă. Ceaiul, ibricul cu spirt, chibriturile ; pregătite la căpătîi, de se va arăta cumva nevoie de ele.

Şi-a împăturit îmbrăcămintea de zi pe-un scaun. În cămaşă, cu picioarele goale, a mers la uşă s-o lase întredeschisă pentru a auzi clopotul din sală. A căscat, a întins braţele, şi-a făcut cruce şi a suflat în lumînare.

Culcată în divan boieresc, cu cerga trasă pînă la bărbie, a rămas un timp cu ochii deschişi. Afară ţîrîie ploaia şi foşneşte vîntul în geam. Fînarul tri-

mite o brazdă de lumină înlăuntru, pe obrajii ei, în ochii ei... Se răsuceşte... I-auzi ce mai bombăneşte apa în straşină !... A trecut un cîine pe sub fereastră lătrînd rar, aşa, fără pricină, de datorie... Aista-i Zăpuc... Căţălandrul pe care l-a adus astă-vară, de la Zapodia, de la curte... Zicea să-l aibă la casa lor, a lui Ion şi-a ei, cînd s-or lua... Acuma l-a făcut cîne de pripas, la curtea de-aici... Dar tot pe dînsa o ştie de stăpînă !... Şi Ion care nu mai scrie... Bolnav să fie ? Să-i fi luat ochii şi minţile alta, cum spunea mai adineaorea ciolănosul de Istrate Creţu ?... Dochiţa surîde-n somnie... Fie, că bună palmă i-a mai lipit pe obraz cînd s-a-ntrecut cu măsura !... Fiindcă toţi o văd rîzînd şi chicotind, cum i-a fost dat să fie din născare, nimeni nu-şi închipuieşte ce amar o cuprinde, cînd rămîne ea singură în tăcerea nopţii, ca acuma. Şi dacă Istrate Creţu, care-a fost şi el la oaste, în tîrguri ; dacă spune el adevărul ?... Într-un tîrg mare ca Bucureştii, atîtea ispite sapă în om !... Cum istoriseau şi gospodarii pe care i-a mînat porunca de sus, la Expoziţia de-acolo, la iarmarocul boierilor... Toate desfătările şi blestămăţiile de pe lume... Nu poate să fie asta... Numai că s-a rătăcit scrisoarea... În afară de nu s-a fi-ncurcat cumva, în scrisorile şi jurnalele lui domnu Sidor, cum i s-a părut ei într-o zi una cu scrisul lui Ion ; iar cînd a căutat-o pe masa cancelariei se mistuise... Ea aşteaptă, o munceşte grija şi prin somn, bate drumurile de colo-colo să afle de urma scrisorilor care nu-s... A trimis de trei ori întrebări lui Ion. A dat plicurile chiar în mîna lui domnu Sidor, cu rugămintea să le pună la poştă, în tîrg, cînd a pierdut încrederea în rînduiala poştei de la primărie... Aşteaptă, şi ziua rîde şi se ciondăneşte cu oamenii, şi-i ia la zor — dar nimeni nu ştie ce-i în sufletul ei... Dochiţa oftează cu jale de dînsa... Dîra de lumină a felinarului îi bate în ochi... Tare a mai fost vişinata lui domnu Sidor !... I-a strecurat aşa, ca o moleşeală în vine... S-a întors cu spatele la dîra de lumină a felinarului ; aţipi şi

după un timp a tresărit... Se auzeau paşi în coridor. Acuma iese Chirilă Chitic... Dar mult a mai stat cu jalba ori cu pîra lui! S-aud paşii laţi de opincă şi-n urma lui, domnu Sidor în pantofii vătuiţi de la Viena... S-aude şi uşa de-afară, zăvorul şi drugul... A lătrat iar Zăpuc... A lătrat şi-a tăcut... Pe urmă scîrţîie uşa de la iatacul lui domnu Sidor... S-au liniştit toţi... S-au aciuat. Au sfîrşit. Numai ploaia de-afară şi foşnetul vîntului în geam. E vremea să-nchidă ochii şi ea...

I-a închis.

A dormit, cît? Un ceas? Mai multe?...

De pe celălalt tărîm, al visului, i-a deschis cu o răsuflare fierbinte-n obraz.

Se făcea cu Ion, pe drum de vară, în ţîneaţă... Îi bătea soarele în ochi şi nu putea să-i vadă chipul. Îi simţea numai suflarea plecată asupra ei, îi auzea numai glasul, întrebînd-o: „Dochiţo, nu e-aşa că m-ai aşteptat în credinţă?" Dar ce glas schimbat şi străin? Şi ce arzătoare suflarea!... Se chinuia să-i vadă faţa şi nu i-o lămurea deplin... Parcă nu mai era a lui... „Cum sameni cu domnu Sidor!" a vrut ea să chicotească, minunată de-asemenea gînd năzdrăvan... A clipit din ochi, i-a închis, i-a deschis, s-a întors sau poate se întorsese de mult fără să-şi dea seama — pentru a se trezi cu o răsuflare fierbinte-n obraz. Cu o răsuflare fierbinte în obraz şi cu o mînă blănită ca un paing de vis rău, tîrîndu-se spre sîn, în dîra luminii de felinar, deodată spăimoasă şi de altă lume, tot ca într-un vis rău.

Capitolul IV

OCHII CARE NU VĂD...

I

Se afla la București, în a doua jumătate a lunei noiembrie, un om mai amărît decît toți; supus la amarnice cazne. Un om care n-avea ce face cu timpul.

Senatorul de colegiu I, Iordache Cumpătă, scos de mesagiul regal din bîrlogul său de la Zapodia, nu se dădea nicidecum pe brazda vieții de capitală. Deprins să sară din culcuș la ceasurile patru după miezul nopții, dacă nu mai devreme, se deștepta și aci o dată cu măturătorii de stradă, cînd alții încă nici n-au intrat în așternut.

Întîi, prin întuneric, niciodată nu se dumirea unde-a deschis ochii.

Au plecat carăle la pădure? S-o fi ogoit vremea afară pentru pluguri? Nu latră nici un cîine. Nu trîmbițează nici un cocoș... Duruia o birjă, iar vuietul acesta îl dezmeticea deplin unde i-a fost osînda să se deștepte.

Ofta, tușea, se răsucea în pat, aprindea lumînarea în camera strîmtă de hotel, cerceta ceasul, cerca să citească încă o dată gazetele de seară, mergea pînă la geam și ferea perdeaua în lături să privească în Piața Teatrului, unde moțăiau birjarii în lumina verde, spec-

trală, a sitelor de gaz aerian, aşteptînd muşterii întîrziaţi pe la cluburi şi la petreceri de noapte.

Erau mulţi şi gălăgioşi muşteriii aceştia, ca într-o vreme de belşug, cu arginţii holdelor lunecînd uşurel din mînă în mînă.

Iordache Cumpătă lua astfel cunoştinţă despre asemenea înfăţişare a capitalei la sfîrşit de noapte, în sfîrşit de toamnă blagoslovită de an jubilar; zărea printre veselii cheflii unele chipuri care nu-i erau străine; cînd junele Toto Sarandă, feciorul vecinului de bancă la Senat; cînd foşti colegi de la Paris ai lui Dimitrie Petreanu, ca Bombonel Asan sau Mihail Tăut: cînd oameni ai moşiilor, proprietari şi arendaşi din Moldova sa. Toţi glăsuiau tare, rîdeau, fredonau cîntece, se prăvăleau în trăsură, îşi mai strigau despărţindu-se: Noapte bună! Somn bun!...

— Cum frate? Noapte bună şi somn bun, la cinci dimineaţa! se minuna Iordache Cumpătă, lăsînd perdeaua să cadă.

El se întorcea de la fereastră şi prelungea cît mai migălos cu putinţă dichisurile de dimineaţă. Mereu căuta în vremea aceasta cu ochii la ceasornicul pe care la Zapodia nu-l cerceta nici de două ori într-o zi şi-o noapte, cîrmuindu-se acolo numai după mersul soarelui şi crugul stelelor pe cer...

Minutarele abia se clinteau. Punea ornicul la ureche. Mergea, dar mergea ca aici!

Cu toată încetineala pregătirilor, la şase jumătate, domnul senator, spălat, pieptănat şi închinat, ieşea din hotel, o dată cu somnoroşii călători care plecau la gară şi încrucişîndu-se cu alţi somnoroşi călători care veneau de la gară.

Lua Calea Victoriei de-a lungul pînă la Capul Podului, se întorcea pe celălalt trotuar printre precupeţi, printre lăptărese şi lucrători grăbiţi spre ateliere, singura faună a străzii în zori.

Călcînd agale, aştepta să se deschidă o cafenea de rang mijlociu, unde-şi făcea tabietul la o masă de negustători şi misiţi de grîne, de proprietăraşi şi arar

cîte un ales al Senatului din cei puțini, tot așa de stingheri în lumea capitalei, smulși de pe la conacele moșiilor și supuși la aceeași cazină a urîtului.

Pe aceștia îi căuta și-i găsea cu plăcere la masa lor, fiindcă acolo era întotdeauna vorba despre pămînturi, recolte și prețuri, care-i stăteau la inimă și intrau în priceperile sale.

— Coane Iordache, ce zici mata de-așa un ovăs? Am o partidă de treizeci de vagoane...

Negustătorul scotea dintr-un buzunar un pumn de ovăs. Iordache Cumpătă îl cîntărea în palmă, îl vîntura cu dezmierdată dragoste printre degete, îi drămăluia fața și amestecul de grăunțe străine; prubuluia o greutate hectolitrică și un preț.

Cuvîntul lui era lege.

Din alt buzunar, negustătorul scotea altă mustră de grîu; partidă de cincizeci ori optzeci de vagoane.

Adesea, Iordache Cumpătă cunoștea și moșia de unde a fost secerat:

— Aista, mare lucru să nu fie grîu de pe Ialhia, din gura Bărăganului.

— Este, coane Iordache. Cel mai fain grîu de Ialomița. Cel mai fain, din toată Țara Romînească...

— Lasă, frate! Mai domol... Atunci, ce spui dumneata de grîul nostru de Botoșani?...

— De acela nici nu mai vorbim. Ca la Expoziția Jubilară coane Iordache: *Hors concours!*[1]

— Măi-măi!... Văd că te-ai franțuzit grozav, domnule negustor, de cînd ai lăsat Moldova și te-a împămîntenit Alecu Bădărău în București! se minuna, zîmbind a rîde Iordache Cumpătă.

— Ce să facem, coane Iordache? Ne dăm după păr. Nu observi și mata, c-aicea parcă-i Parizu-n picioare?... Unde te-ntorci, nici n-auzi altă limbă...

Pe urmă, un misit de moșii, pripășit tot de prin Moldova, întreba coborînd glasul, ca la cine știe ce taină:

---

[1] Fără seamăn!

— Domnule senator, cîte suflete zici mata să fie oare pe Dolheştii din Neamţ?

Iordache Cumpătă înţelegea. Încă o moşie care schimba de stăpîn. De îndată îi trecea prin cuget numele stăpînului de acum şi mai din vechi, peripeţii de familie, datorii şi ipoteci, un şir de căderi, care-şi aflau acest neînlăturat deznodămînt.

Iar ca oriunde, dincolo de hectare, de acarete şi iazuri, dincolo de calitatea pămîntului, de drumuri, păduri şi distanţa la gară, preţul îl hotărau sufletele de pe moşie, fiindcă pe ele se rezema roada lanurilor şi momeala cumpărătorului.

— Brate, poate că vrei să spui?... Că sufletele nu te interesează pe dumneata, cum nu-l interesează nici pe cel care vinde, nici pe cel care cumpără.

— Brate, coane Iordache! recunoaşte misitul, clătinînd drojdia de cafea pe fundul ceştii şi aşteptînd-o să se limpezească, pentru ultima sorbitură.

Stăpînul Zapodiei, care cunoştea toate moşiile din Moldova pe degete, îşi cumpănea răspunsul după o chibzuită gîndire; apoi nu-şi putea opri o mirare.

— Şi cum se face de ai ajuns dumneata, de-aici din Bucureşti, să cauţi cumpărător pentru o moşie din Moldova noastră?

Misitul îşi netezea barba neagră, cu oarecare orgoliu profesional:

— Asta-i datoria noastră, domnule senator şi cucoane Iordache. Aşa-s vremurile!... Unii vînd, alţii cumpără... Noi, ce păzim? Eu am plecat de copil din Moldova, coane Iordache, dar tot cu Moldova unde-am deschis ochii ţiu...

— Frumos ţii... Cu ochii deschişi, pe cei care au ajuns la aman să vîndă!

— Fiecare cu rostul lui pe lume, coane Iordache... Ce? Eu îi fac să vîndă? Eu îi caut pe vînzători?... Ei mă caută pe mine... Am...

Din buzunarul de la piept, misitul scotea un carnet slinos şi ferfeniţit, cu scoarţele de muşama, şi îl deschidea pe masa de marmoră, mărturie:

— ...am aici, coane Iordache, şăptesprezece moşii din Moldova, patru din Muntenia, tot patru din Oltenia, una din Dobrogea... Unele cu sarcini la credit, altele cu ipoteci rangul unul şi doi, altele curate... Şi mai am de trei ori pe atîtea, moşii de arendat, contracte care expiră la primăvară şi la toamna viitoare. Am şi două moşii de minori, cu epitropi. Asta-i cea mai bună afacere! Pot spune că-i o pomană.

Iordache Cumpătă se uita pe geam, în strada care începea să se populeze, cu ochii lui albaştri şi blajini învăluiţi de-o tristă uimire:

— Cum s-arată a fi, în condicuţa dumitale are să intre încetul cu încetul, toată Ţara Romînească...

— Toată nu, coane Iordache.

— Să zic jumătate, atunci.

— Nici jumătate, coane Iordache! Mai las să trăiască şi alţii... Să isprăvesc eu cu bine, numai afacerile pe care le am eu aicea şi-mi ajunge... Pot să mă retrag la pensie... Două fete am măritat, cu ajutorul lui Dumnezeu; una aşteaptă cu zestrea pusă la bancă; băietu iese mîine-poimîine doctor...

Alesul marilor stăpînitori de pămînturi din ţinutul de Neamţ se gîndea că în afară de feciorul care avea să iasă şi el mîine-poimîine doctor, ceilalţi puţină bucurie îi pregătesc. Întîrziau prin şcoli, prin vagi Academii şi Universităţi, aşteptînd poate să închidă şi el ochii, ca moşia să intre în carnetele misiţilor, pe lista lor cea neagră.

Pînă atunci, toţi, tot din mana Zapodiei trăiau. Nici nu le trecea prin cuget că vreodată izvorul s-ar putea istovi. Şi aceasta se petrece în dreapta şi în stînga lui, cu toate odraslele stăpînitorilor de pămînturi pe care-i cunoştea el. Atunci cum vînd? De ce vînd, secătuindu-şi singuri izvorul, din care, de bine, de rău, se îndestulau?

— Un lucru nu-l pricep şi mă miră! rostea într-un tîrziu, mai mult pentru sine, uitîndu-se mai departe pe geam, în stradă unde prindeau să se vînture birjile, trăsurile de casă, cupeurile înalţilor demnitari

care plecau la slujbe. Un lucru mă miră... Cum frate? Anul a fost bun cum nu s-a mai văzut de la optzeci și opt, optzeci și nouă, cînd am mai pomenit eu zece chile la falce. Toți au scăpat, să răsufle de datorii. Și toți vînd, vînd și înstrăinează... Ce-i silește?

Era rîndul misitului de pămînt să nu mai înțeleagă el asemenea mirare. Toate se înfățișau foarte simplu:

— Coane Iordache, an bun înseamnă parale... Excedent, ca în bugetul domnului ministru de finanțe Take Ionescu, gură de aur și visterie de aur... Ban ieftin și mult!... Banul caută plasament. Nu poate sta în lada de fier, să mucezească. Nu-i vin de Cotnar, s-aștepte vechime... An bun înseamnă cumpărători pe care-i scot paralele din casă... Mai un arendaș aici, mai un vechil deștept care s-a înstărit dincolo, mai un administrator de pe moșia unui boier de la Paris, mai un proprietar mititel și proaspăt, care a prins chiag și gust să se-ntindă... Lumea se primenește!...

— Urît se mai primenește!

— Urît, frumos, asta n-o știu. Ce treabă am eu să știu? Lumea se primenește. Asta știu! Așa că de cumpărători, slavă Domnului!... Iar unde-s cumpărători, îndată iese și vînzătorul... Unul s-a săturat de sate cu gloduri și hîrtoape; îi place acuma orașul. Altul nu mai vrea să se mai întoarcă de la Paris... Mai joacă o carte... Mai cheltuiește cu o cucoană frumoasă, care are nevoie de blănuri scumpe, că vine iarna; și de cercei cu briliante, că încep reprezentațiile de teatru... Cum să steie o femeie frumoasă în loja, fără altă rochie nouă de la Paris și fără de briliante, în ureche și pe degete, și la gît, și în păr?... Așa că îndată ce s-a auzit de preț bun pentru pămînt, îndată ce s-a auzit că-s parale de luat de-a gata, gata-i și vînzătorul... Ai văzut mata, coane Iordache, om să steie cu undița pe marginea apei și să nu-i cadă nimic în cîrlig?... Undița, pentru asta este...

— Și undița-i la dumneata, cum s-ar spune?

— La mine, și la altul...

După asemenea popas, între asemenea comeseni, în lipsa altora mai puțin matinali, Iordache Cumpătă pornea la vreun minister, cu vreo petiție a localnicilor din ținutul său.

Și iar se uita la ceas.

La ceasornicul din buzunar, la pendulele birourilor din minister, la orologiile de la palat, de la Bulevard, de la Independența. Ziua se tîra leneșă ca un melc. Și n-avea cu ce să și-o umple, pînă la ședința de după-amiază a Senatului, unde se prezenta cu o punctualitate de școlar sîrguincios, fiind omul datoriilor împlinite.

Zarva înfrigurată a străzii nu străbătea pînă la el. Îi era străină, măcar că de mulți ani capitala n-a cunoscut mai ațîțate pricini de neastîmpăr și de fierbere.

Recolta mănoasă a anului jubilar, după nemaipomenita recoltă a anului trecut, răspundea în deverul prăvăliilor și în năvala provincialilor. Vitrinele își înnoiau fața la fiecare două-trei zile. Gemeau hotelurile și restaurantele, berăriile forfoteau și cafenelele, de lume gureșă, grăbită să-și istovească banii cu nesații de mineri californieni care au scăpat la filonul de aur. Se anunța deschiderea altor cafenele și berării jubilare, inaugurarea altor varieteuri și teatre.

Pentru cei care nu se avîntau să bată drumul Parisului, trimitea Parisul mărfuri și sucursale, trupe de teatru cîntăreți, dansatori, ultimul model de pălărie, ultimul desen de cravată, ultimul parfum.

Iar dezbinările takiștilor și cantacuziniștilor din guvern, cu lupta dintre beizadele și oamenii proaspeți ai grăbitelor vremi, răspundeau în altfel de neastîmpăr: o asmuțire nemaipomenită de ambiții, de uneltiri, de tîrguieli și de fantastice zvonuri. Mai trecea un stîlp al vechilor conservatori, la Tăkiță gură de aur, cum îl numeau gazetele pe ministrul finanțelor și al excedentelor, îngreuind astfel balanța de partea celor care primeneau țara. Mai capitula alt suflet șovăielnic, boier scăpătat, cu datorii și familie

grea. Se mai punea la cale trecerea unei organizații județene, cu steagul închinat. Bătea un vînt putred, în care au dospit toate poftele.

Boala sărbătoritului suveran era în fiecare zi prilej de născociri atotștiutoare, garantate, băgîndu-l în pămînt înainte de vreme, răstălmăcind la Capșa, la Cameră, la Senat, în gazete, comunicatele medicale; întreținînd vechea atmosferă cunoscută Bucureștilor din vremea fanariotă, cînd boierimea și curtenii pregăteau zaveră mare de schimbarea Domniei cu ochii la hogeagurile palatului, să vadă dacă mai iese fum ori nu din iatacul voievodului muribund.

Pe scările palatului de azi, portarul cu lungă haină argintată și cu barba de vlădică nu mai deschidea ușa la nici o audiență. La căpătîiul bolnavului, veghea soața sa cu părul alb, care trimetea în zadar gazetelor un articol liniștitor, semnat romantic: doctorul Carmen-Sylva — după ce semnase cu același pseudonim nenumărate cărți de literatură mălăiață și siropoasă.

Venerabilul Președinte al consiliului a deschis Camerele, citind mesagiul regal alcătuit de dușmanul său de moarte, Take Ionescu, ministrul Finanțelor, unde se pomenea tocmai despre aceste finanțe „din cele mai înfloritoare. Socotelile anului 1905—1906 s-au încheiat cu un excedent de peste 43 milioane și încasările din cele șapte luni ale anului 1906—1907, întrec cu 14 milioane și jumătate pe cele din anul trecut..." Deci toate se petreceau cum nu se poate mai fericit, în cea mai fericită țară a excedentelor.

Într-un birt singuratec și gospodăresc, Iordache Cumpătă citea în gazeta din acea zi discursul rostit de către suverană și principii moștenitori, la închiderea Expoziției Jubilare. A început de la capăt, un anumit pasagiu focos, după datina excelenței sale Jean Lahovary, ministrul Agriculturii și Domeniilor: „Mai ales pentru țăranii care au venit din colțurile cele mai depărtate ale țării, și dintre care mulți pentru întîia oară vedeau capitala, și intrau în contact cu minunile civilizației moderne, impresia va fi salutară

și trainică. Ei au dus în satele lor o concepție mai largă a vieții unui popor, o noțiune mai precisă a statului din care fac parte, a neamului din care se trag, și, trecînd peste orizontul mărginit al satului natal, în conștiința lor se va întări ideea patriei celei mari, cu un trecut glorios, cu un viitor strălucit !..."

— Cum, frate ? a gîndit Iordache Cumpătă, glăsuindu-și cugetul tare, ca bătrînii. Cum poate spune una ca asta ?... Să-l întreb pe Toader Gliga al meu, despre impresia salutară și trainică... Și încă Jean Lahovary e unul dintre cei mai deștepți și mai de ispravă oameni din guvern !... Hm ! Aista-i tîrgul orbilor și asta-i țara surzilor !...

— Ați dorit ceva ? a întrebat chelnerul, ploconindu-se înaintea domnului senator, care le onora atît de statornic modestul lor birt.

— Nimic !... Aștept cafeaua și plata...

Un țigănuș leoarcă de apă, desculț și cu pantalonii suflecați, făcea ocolul meselor, cu ediția proaspătă a gazetelor de după-amiază :

— Poftiți *Hadevărul,* ediția !... Marele descurs a domnului menistrului Lahovarului !...

— Fugi de-aici, să nu te-aud cu el ! se supără Iordache Cumpătă.

Și iarăși s-a uitat la ceas. În sfîrșit minutarele se apropiau de sorocul ședinței. A plătit, a ieșit prin ploaie, a oprit o birjă cu poclitul ridicat și, urcînd, a dat glas răzbit, ca pe cîmpurile sale :

— Unde-apuci, bre ? Hăisa, bre ! Hăisa, la Senat...

2

La Senat, parlamentarii în păr, senatori și deputați, multă lume străină, foială de ziariști. Se anunțase că va lua cuvînt Premierul, răspunzînd la o perfidă lucrătură a taberei takiste, pe care și-o luase asupra sa în ajun un orator al opoziției.

Cantacuziniştii veneau să asiste la o execuţie a intriganţilor; takiştii la o catastrofă a beizadelelor; opoziţia la cine ştie ce încurcare de iţe care să provoace o criză pe banca ministerială; ceilalţi se mulţumeau să asiste la încă un spectacol jubilar, ca luptele romane de la arenele abia răposatei expoziţii.

În aşteptare, la mesele bufetului, grupuri-grupuri îşi împărtăşeau cele mai proaspete zvonuri ale zilei şi ultimile bîrfeli, cu jerbe de zeflemele, de cuvinte de duh, de anecdote, de paradoxe, de aluzii subţiri.

Jack Medoveanu, care era deputat şi se abătuse pe-acolo, numai ca să-şi întîlnească un prieten, scos din răbdări, luase la forfecat un gazetăraş obraznic cu unii şi umil cu alţii, după om şi împrejurări. Sub privirea lui rece, acerbul pamfletar lepădase ţigara din gură şi zîmbea milog:

— Vă enervaţi inutil, domnule Medoveanu... Nu v-am atacat personal; am atacat un principiu...

— Atît ar mai trebui, să mă ataci şi personal! zbori pe fereastră, băiatule!

— Nu uitaţi, domnule deputat, că scriu la un ziar democrat şi că libertatea presei e sacră... Am discutat ideile dumneavoastră, prin prizma principiilor democrate pe care le apără ziarul nostru democrat...

— Bine, băiatule! Cînd o fi ţara aceasta la cheremul democraţiei dumitale, atunci vei veni dumneata în locul meu să reprezinţi ţara... Pînă atunci, nu mi te băga în suflet... Nu mă confunda cu Take şi cu Bădărău... Mai plimbă-te pe culoare.

— Dar ce avuşi cu dînsul, monşerrr? întrebă Laurenţiu Sarandă, pipăind o havană şi ascultînd la ureche, cu plăcere, sunetul moale al foilor. E un băiat gentil şi cu idei foarte moderne. Tocmai tu, Jack, campion al civilizaţiei occidentale, să-l maltratezi!... Ce-avuşi cu el?

— Ce pot să am cu ăsta? răspunse cu o întrebare Jack Medoveanu, ridicînd cu două degete din gunoiul scrumierei un muc de ţigară şi lepădîndu-l îndărăt.

Ce pot să am cu mucurile de idei, culese din scuipătorile democrației apusene?

— Atunci de ce l-ai rrrepezit? Ne face unele servicii prețioase.

— Plătite! Mersi! Nu plătesc!... Lasă să-l plătească Take din excedentele lui bugetare... Pe mine să mă slăbească... Să se spele pe dinți, atît îi cer!... Să nu-mi sufle în nas duhoarea lui, sub cuvînt că-i parfumul democrației.

Laurențiu Sarandà a vrut să mai rostească o vorbă întru apărarea pamfletarului democrat, care nu se spală pe dinți. A tăcut însă. Se ivise Premierul, la brațul unui om de casă, voinic, arătos și sever.

Se deschisese o pîrtie largă, lăsîndu-i să treacă.

Președintele Consiliului discuta foarte preocupat, cu barbetele albe și lungi frumos pieptănate, cu părul alb despărțit în cărare: figură impozantă de bătrîn, care purta în stema familiei blazonul porfirogeneților bizantini și al casei de Valois.

Discuta grav, gesticula cu o mînă, părea adîncit în teribile probleme de stat, nu mai zărea pe nimeni și nu ridica ochii să răspundă la saluturi, dar nu se despărțea de brațul care-l ținea din scurt. Comedia nu mai avea pe cine să înșele. Venerabilul șef al partidului conservator și al guvernului pătimea de o ciudată sminteală locomotorie. Picioarele odată pornite îl duceau razna, după pofta lor, în linie dreaptă; încît înainte de a conduce partidul boieresc și țara, avea el nevoie de un cîrmaci, ca un prunc, care nu poate scăpa în stradă fără protecția guvernantei.

Jack Medoveanu l-a privit din urmă și a rostit, bombîndu-și în vesta gri de fantezie pieptul robust:

— În definitiv, poate că individul de adineaori avea dreptate, cu democrația sa... În mîinile cui sînt destinele țării?... Prin rotație!... Cînd Nababul, pe care-l duc picioarele unde nici nu gîndește capul... Dacă-l scapă Nenițescu de braț, e în stare să meargă direct pînă la Vladivostok!... Cînd Mitiță Sturza, cu degetul lui magnetic și cu mania pravoslavnică de pupă-

mîna, pupă-icoane, pupă-talpa... Am citit o depeşă că ar fi fost primit ieri în audienţă, la sultan, la Constantinopol. Pariez că a pupat papucii sultanului, mîna vizirului şi dacă nu l-aş şti pudic, şalvarii cadînelor din harem... Aceştia fac cu rîndul la rotativa guvernamentală, în loc să se odihnească într-un azil şi să joace tabinet sub supravegherea gardienilor!... Iar cînd nu sînt dînşii, e Petrache Carp, cu faimosul său manşon. Cel puţin, făcînd abstracţie de originalităţile şi paradoxele sale, îi rămîne inteligenţa mai tînără decît a noastră, a tuturor.

— Înclini spre dînsul? întrebă Laurenţiu Sarandă, bănuitor, ca după moravurile unui timp cînd trecerile dintr-o tabără în alta se săvîrşeau prin surpriză, peste noapte. Răspunde, traditorrre! Traditorrre!...

— Nu înclin spre nimeni. Sînt un om liber... Ca prietenul acesta al nostru mai în vîrstă, domnul Iordache Cumpătă, care tace, surîde în barba sa lată şi ne judecă...

Iordache Cumpătă a protestat moale:

— Cum, frate, cum să vă judec? Ce cădere am eu?...

— Căderea omului care îşi îndeplineşte o misiune pe pămînt... Cultivi cîmpul, îţi creşti copiii... Pe cînd noi?... Trăim o viaţă de diletanţi... Buni la toate şi buni de nimic...

— Eu sînt un om de la ţară!... dădu Iordache Cumpătă, aceste elogii, pe socoteala obîrşiei şi îndeletnicirilor sale.

— Vii de la ţearrră? voi să afle Laurenţiu Sarandă. Ei, ce spun ţerrranii, monşer?

— Spun multe, dar nu bune, coane Laurenţiu.

Laurenţiu Sarandă a scos ţigara din gură, lărgind ochii a sinceră surpriză:

— Dar ce mai vorrr, monşer? An excepţional! Recoltă excepţională!...

— An bun şi recoltă excepţională pentru noi, cu pămînturile, coane Laurenţiu. Pentru dînşii, a însemnat muncă mai multă şi corvezi mai grele...

— I-a plimbat guvernul la Expoziţie... Ce mai vor?

— Rău i-a plimbat, coane Laurențiu. I-a plimbat ca să le deschidă ochii și să-i pună pe gînduri. Se mișcă ceva la sate...

— Ce poate să se miște, monșerrr ? Și pentru ce ?... N-ai ascultat conținutul mesagiului regal ? Guvernul pregătește asigurarea vitelor...

— Pe care nu le are țăranul.

— Cum nu le are ?

— Tot din document oficial se vede că nu le are. Dintr-o numărătoare oficială... De la șaizeci și patru pînă acuma, numărul vitelor țărănești s-a înjumătățit... Ca să nu mai pomenim de rasa lor, care s-a corcit și s-a ticălosit, s-a-nchircit, de ți-e milă să te uiți la niște mîțe înhămate la căruțe și înjugate la plug.

— Exagerezi, monșerrr !... Pe urmă, uiți încă un punct important din mesagiul regal !... Guvernul va preparrra o lege pentru a ușura obștiilor sătești condițiile cu care statul să le poată arenda moșiile sale. E o dorrrință expresă a regelui. Ce mai vorrr ?

— Vor mai mult pămînt și mai puține legi, coane Laurențiu.

— Dar vorbești ca Stere, ca Haret, ca Iorga, Gherea, monșerrr !... se aprinse Laurențiu Sarandă, frămîntîndu-se pe scaun. Cum poți să faci asemenea declarrrații, dumneata marrre proprietar ? Vorbești ca fleacul de adineaori, pe care l-a luat Jack la rost !

— Este o diferență ! luă aminte Jack Medoveanu. Fleacul de adineaori flecărea ca să flecărească. Își făcea meseria... Uneori, impresia domnului Cumpătă o am și eu. Nu privim destul de serios situația clasei țărănești și ne subminăm astfel clasa noastră... Poate că ar trebui să dăm extindere ideilor din cartea pe care-a scris-o ginerele domniei sale, prietenul meu de la Paris, Dimitrie Petreanu... Sînt o sumă de soluții practice, pentru ameliorarea micii agriculturi și pentru ameliorarea marii agriculturi...

Laurențiu Sarandă, care-și risipise jumătate din averea sa și din zestrea soției în neizbutite inovații agricole, încuviință cu elan :

— Bine spus, monşerrr!... Dimitrie Petreanu e ginerele dumitale, iubite Cumpătă?... Dar te felicit! N-aveam idee. A scris o carte excelentă, un adevărat catehism al plugarrului!... Să obţinem un fond de la Jean, de la Grigore, pentru o ediţie populară, s-o difuzăm la sate, să inaugurăm o errră nouă... Ia tu iniţiativa, Jack!... Iubite Cumpătă, mi se pare mie ori nu eşti entuziasmat deloc?

Iordache Cumpătă vorbi lat:

— Iaca nu!

— Nu se potriveşte practica dumitale cu ideile din carte?

— Nici nu mă gîndesc la una ca asta. Ginerele meu e om de învăţătură, umblat prin lume, cu mintea deschisă la schimbările şi îmbunătăţirile de aiurea. Om ca dumneata, coane Laurenţiu, şi ca domnul Medoveanu!... Ce scrie el acolo bine scrie... Dar nu-i carte pentru ţărani... Ca să trimiţi asemenea carte la sate, mai întîi se cere ca acele sate să ştie a ceti... Şi nu ştiu. Asta-i una! A doua-i că în învăţăturile de acolo se spune cum şi cînd să ari la vreme, cum şi cînd să prăşeşti şi să seceri la vreme, cum şi cînd să culegi rodul cîmpului la vreme. Se mai spune cum să îngraşi pămîntul şi cum să-l laşi să se odihnească... Tare bune învăţături!... Numai că ţăranul nostru n-are ce pămînt să îngraşe şi să-l lase la odihnă. N-are de loc!... N-are nici vremea cînd să are, să samene, să prăşească şi să secere, după frumoasa învăţătură din carte... Nu-i lăsăm noi vremea asta; nu i-o lasă vechilii şi arendaşii, cînd noi stăm aicia să facem şi să desfacem legi... De ce să n-o spunem cinstit?... Încît deocamdată, nu de carte pentru plugărie au nevoie sărmanii satului. De pămînt, coane Laurenţiu! Şi de-o cît mai grabnică întocmire omenoasă a învoielilor agricole. Robie pecetluită de legi şi de regulamente; de legile şi regulamentele noastre!... Au şi dînşii drept la pămînt, adică la viaţă, fiindcă pămîntul e viaţa lor...

— Vorbești ca un instigator de-ai lui Harrret, iubite Cumpătă.

— Atunci și sfînta Evanghelie samănă instigație la sate. Că după sfînta Evanghelie, iară nu după îndemnurile lui Spiru Haret își cere și țăranul dreptate și partea lui la viață...

— Monșerrr! Evanghelia recomandă resemnare!

— Știu! zîmbi blajin Iordache Cumpătă. Sfînta Evanghelie e de partea noastră... Îi mîngîie pe cei lipsiți de bunurile pămîntești, făgăduindu-le răsplată răbdării în ceruri... Dînșii s-aștepte viața viitoare, iară noi să ne îndestulăm cu astalaltă, pămînteasca... Așa tălmăcești dumneata Evanghelia?

— Mmm! se codi să răspundă Laurențiu Sarandă. În Evanghelie se află cîte un pasagiu convenabil pentru fiecare. Am degenerat cu discuția la interpretări teologale, ca Mitiță Sturza... Să ne întoarcem la întrebarea mea... În concluzie, dumneata crezi așadar că țerrranul are motiv să fie nemulțumit, chiar după asemenea an agricol excepțional?

— Are zeci de motive, coane Laurențiu. Noi pierdem vremea vorbind ca fariseii aici și amăgindu-ne cu legi, pe care noi le facem și noi le votăm... Dincolo de halta Chitilei, mai este altă țară... Gîndește și dumneata cum ajung legile la cei din bîrloguri și ce mai rămîn din ele, chiar cînd nu-s așa de netrebnice cum îs roadele lor... Gîndește cine le aplică și într-al cui folos le aplică...

— Exagerezi, monșerrr! Nu mai rămîne decît să te văd cot la cot cu Haret... Sau poate te-a convertit Stere, ca să cazi din lac în puț?... Hai? Ești independent, dar independent cam liberrral? Și încă liberrral generrros!...

Iordache Cumpătă a socotit de prisos să răspundă.

Era departe de mania bănuitoare a colegului de Senat, căruia i se năzăreau numai transfugi, trădători, mărunte și deșarte mașinațiuni politice. Ochii lui albaștri și bătrîni vedeau ca într-o perdea de negură o lume despre a cărei ființă nimic nu pătrundea pînă

aici. Vedea norodul colibelor de unde venea el. Și alt norod, al colibelor din Dărmănești, din Stănișoara, din Prigoreni, din Tîrnăuca, din zeci și zeci, din sute de alte sate, unde în ceasul acela începe a se lăsa amurgul turbure și toți intră în vizuini. Plouă mocnit afară, latră un cîine, scîrțîie un car întîrziat, mugește o vită fără culcuș, miroasă a fum... În întunericul de acolo fără opaiț, Doamne, ce deznădăjduită răfuială clocesc pentru dreptatea lor, Doamne?

Jack Medoveanu, cu degetul prins în buzunarul de sus al vestei, rezemat de spătarul scaunului, drept, voinic, musculos, elegant în costumul bleumarin de stofă englezească, de-o tinerețe insolentă pe care n-o biruiau anii, privea la altceva, cu alte gînduri.

Cuvintele bătrînului din ținutul de Neamț lucrau în el, măcar pentru scurtă durată, superficial, ca într-un om care începea multe cu entuziasm și dezinteresare, fără cuvenita răbdare să le ducă la capăt. Se uita la reprezentanții clasei sale, cenzitare: gîrbovi cu bărbi și favorite mucegăite, chelii brobonite de sudoare, moșnegi slabi în bălămăli, umblînd gelatinoși printre mese, moțăind pe scaune, vorbind fonf și gargarisind cîte un hohot de rîs sinistru în danturile falșe. Tristă galerie! Lugubră galerie! Moaște și arătări de strigoi, în țintirime...

Îl încercau hotărîri nelămurite: poate să înjghebe un grup inimos la Cameră în afară de partide, pentru a curma cu fățărnicia legilor care împilau țăranii sub cuvînt că le ușurează soarta, poate să lărgească și să sprijine gruparea celor cîțiva senatori de aci, Codrescu, Georogeanu, Economu, Colibășianu, Pleșoianu, Cumpătă, care tot așa, dincolo de partide, se străduiau cu timiditate să pună la cale un proiect, pentru a arenda sătenilor moșiile statului și ale așezămintelor. Erau izolați, nu-i lua nimeni prea în serios; cu sprijinul și cu legăturile lui, de îndată inițiativa înăbușită în indiferență ar izbucni cu vîlvă. Îl ispitea asemenea faptă, nu din milă pentru obijduiți ori din vreun calcul politic. Ci din nevoia de a mai

zădărî încă o dată prejudecăţile lumii sale, ca un sport, ca atîtea alte isprăvi bune şi rele, cu care îşi umplea viaţa, în care îşi risipea averea şi de douăzeci de ani scandaliza capitala. L-ar fi mulţumit o singură recompensă: stupoarea, neputincioasa indignare, alarma gîrbovilor mucigăiţi, panica semănată în lugubra galerie de cadavre mumificate. Dar hotărîrile vagi şi fugitive n-au avut cînd prinde consistenţă. Zbîrnîitul soneriei şi uşierii cu verigi de metal la gît vesteau deschiderea şedinţei.

Venerabilul Preşedinte de consiliu, purtat de braţ ca să nu apuce direcţia spre Vladivostok, lua solemn loc pe banca ministerială, gata să spulbere netrebnicile născociri, fără temei, care nu puteau turbura armonia celui mai omogen guvern, în anul celor mai pioase serbări jubiliare şi în ţara celor mai strălucite excedente bugetare.

— Nu intri să-l asculţi, monşerrr? întrebă Laurenţiu Sarandă, ridicîndu-se.

— Am trecut de vîrsta cînd mă amuzam privind cum respiră mecanic, păpuşile de ceară, în vitrinele de panoptic... Garson, o maderă!

3

În seara aceleiaşi zile, Jack Medoveanu lepădă în mîna garderobierei paltonul căptuşit cu mătasă, fularul alb, jobenul, bastonul cu mîner de galuchat, mănuşile mototolite.

Rămas în frac, nu-şi aruncă ochii în oglindă.

N-avea nevoie.

Totul era turnat pe dînsul, ca în cea mai desăvîrşită gravură a jurnalelor de modă.

A sprijinit cu o curtenie ironică braţul celebrei Lily Demetriadis. A trecut printre mesele restaurantului de noapte, cu fruntea sus, zîmbitor, nestînjenit de privirile în care se amestecau admiraţia, invidia, scandalizarea. Era însurat, avea fată de curînd măritată,

avea părul argintiu — şi nu se sfia să apară la braţ cu asemenea femeie!

Doi chelneri în frac şi Xavier, noul maître d'hôtel adus înadins de la Paris, de la Prunier, pentru clientela anului jubiliar, cu leafa unui preşedinte de Curte de Casaţie; îi deschideau calea spre estrada rezervată lîngă orchestră, cu flori pe masă şi butelii de şampanie în frapierele de argint.

Un cor de şuşoteli a murmurat în dialectul franco-romîn al locului şi al publicului, exprimînd păreri deosebite:

— *C'est trop fort!* [1] Miine o să ne-o aducă la masă, nebunul!

— Ori ce-ai spune, *toujours jolie* [2], Lilica noastră, sireaca! *Heureux homme de posséder une telle femme!*

— *Il est détraqué, ma parole!*

— *Comment peut-il s'afficher avec* o *Lily Demetriadis?*

— *Ca, je me le demande!*

— *Mais, ce n'est pas du nouveau, mon cher!... Tout ce qu'il fait c'est par orgueil* [3]*!...* Nu-l cunosc de ieri, de-alaltăieri... *Il n'a pas le gôut du vice. C'est du chiqué!... Comme toujours il espère arracher l'admiration de ses semblables par le scandale!...*

— *En tout cas, elle est épatante, cette femme-là!*

— *Plutôt, cette grue-là...*

— *Ne fais pas l'innocent* [4] şi mărturiseşte că ai vrea să fii în locul lui Jack...

---

[1] E culmea!

[2] ...tot nostimă...

[3] Ferice de bărbatul care posedă o asemenea femeie!
— E smintit, pe cuvîntul meu!
— Cum poate să se afişeze cu o Lily Demetriadis?
— Asta mă întreb şi eu!
— Dar, nu e ceva nou, dragul meu! Tot ce face e numai din orgoliu!

[4] Nu-i place viciul E o comedie! Ca întotdeauna speră să smulgă admiraţia semenilor săi prin scandal.
— În orice caz e grozavă această femeie.
— Mai curînd, această cocotă...
— Nu face pe sfîntul...

— Bineînțeles și cu milioanele lui...

— *Parbleu !*

Șușotelile însă, oricît de indignate, amuțeau cînd Jack Medoveanu își pleca privirea din treacăt, printre gene, de sus.

Cei cu soțiile alături, se prefăceau foarte atenți la consultarea listei, ca să nu salute. Ceilalți, care se aflau numai între bărbați, exagerau salutul admirativ.

În urma femeii plutea ca o trenă parfumul violent ; iar în această trenă, mai puțin glorioși, Lily Demetriadis tîra după dînsa amicii lui Jack ; doctorul Radu Strigolnița și deputatul Dincă Stoiculescu, Bombonel Asan și Mihail Tăut.

Veneau cu toții de la prima reprezentație a primului turneu de trupă pariziană. Jack Medoveanu i-a confiscat din sală. La capriciile lui nu exista împotrivire. S-au supus, însă mai la îndemînă s-ar fi simțit într-un salon separat, la adăpost de iscoada privirilor.

Jack le-a indicat scaunele, imperativ :

— Michel, tu aici, la dreapta lui Lily ! Și tu, Dincă, la stînga !...

Lily Demetriadis își dezbrăcă în mîinile lui Xavier mantoul alb, de hermină, cu o încetineală savantă și voluptoasă.

În rochia de teatru, larg decoltată, roz-pal, au sclipit toate luminile candelabrelor. Mai sclipeau ca într-o vitrină de bijutier, inelele și brățările, diadema din păr, cerceii, triplul colier de perle, la gît.

— Are trei moșii pe dînsa numai în juvaiericale, mă tată ! a exclamat naiv, în celălalt capăt al restaurantului, un provincial fascinat de scînteietoarele focuri.

— Și mai are de vreo două ori pe-atîtea în cutiile căptușite cu pluș, acasă ! l-a inițiat prietenul, bucureștean, care urmărea prin oglindă mișcările de pe estradă unde țințeau acum toate privirile.

Femeia surîdea suav cu cea mai delicioasă dantură din București și se uita peste capete cu ochii cei mai candizi : ochii în care nu se petrecea nimic.

— Nu vrei să stai lîngă mine, Jack?

— Chiar tablourile celor mai delicați maiștri, cîștigă în perspectivă, de la distanță! a răspuns sibilin și ironic, Jack Medoveanu.

Ea a surîs fără să priceapă, divin.

Era într-adevăr frumoasă ca un tablou; dar ca un tablou pictat cu grația fadă a lui Boucher, din culori dulci, de șerbet, din contururi vaporoase, din linii de-o moliciune catifelată, pentru capacul cutiilor de bomboane fondante.

Nu știa nimic, nu gîndea nimic, nu înțelegea nimic: surîdea divin.

Și ceea ce depășea înțelegerea altora, era destinul său pentru care nu făcuse și nu făcea nimic.

— Asta s-o crezi tu! protestă provincialul, auzind din gura prietenului asemenea năzdrăvane păreri. Un pui de femeie care a scos din minți pe atîția și a tocat atîtea averi, trebuie să aibă un cap diavolesc, mă Georgică!

— Aci, te înșeli. N-are nimic în cap.

— Cum se explică atunci?

— Am să-ți explic...

Prietenul inițiat în tainele capitalei, s-a uitat o clipă la fostul coleg de școală, rămas să mucigăiască în provincie. Întîia oară își dădea seamă de distanța căscată între dînșii, în cîțiva ani.

El venise în capitală, pospăia ceva gazetărie, cocheta cu democrația și cu poporanismul, legase cunoștințe, trecea drept un băiat cu viitor. Cam tomnatec băiat, dar de viitor!

Celălalt, era de pe acum un trecut. După doi ani de facultate se însurase cu o fată de podgorean. Lăsase Universitatea pentru podgorie. Se sălbătăcise și dădea îndărăt. Cînd i-au crescut atîția peri? Niciodată n-a văzut el, pe-o suprafață atît de limitată ca a unui obraz omenesc, atîtea smocuri de păr: musteți stufoase, sprîncene stufoase, negi cu păr, sub buza de jos alt smoc, pe care vizitiii îl numesc muscă. Ochelari cu șnur gros, cărarea adusă pe frunte, gulerul

larg să încapă trei degete între gît şi ştaiful călcat de spălătoreasă, acasă, la vie, fără lustru. Hotărît, fostul coleg dădea vertiginos îndărăt !...

Iar el, avînd darul de a istorisi cu patos şi vervă, îşi exagera însuşirile de şuetar, ca să-şi epateze prietenul :

— Să-ţi iau istoria de la început şi să te scutesc de numele unora şi altora... Ţie n-or să-ţi spună nimic ! De altfel, nici nu mai au vreo importanţă... Aparţin trecutului... Imaginează-ţi o fată de cîrciumar, cu oarecare stare, din cartierul Foişorului de foc... Fată curăţică, nostimă, prostuţă, cu patru clase primare... La cincisprezece ani îi apare Făt-Frumos, sub chipul unui ofiţer de cavalerie... Cum putea să reziste ?... Fuge la superbul cavalerist. De la ofiţer, după trei luni, fuge la un fecior de bancher. De la feciorul de bancher, trece la un bancher sadea... Acesta e primul capitol... Iar de atunci, şi-o smulg unul altuia, mari proprietari şi odraslele lor, proaspeţi petrolişti şi furnizori ai armatei, moştenitori din os domnesc şi foşti administratori îmbogăţiţi din falimentul stăpînilor, bătrîni ramoliţi şi candidaţi la consiliile judiciare, băieţaşi abia scăpaţi de sub epitropie...

— Dar de unde-i găseşte, mă Georgică, mă ? se miră podgoreanul îngrijind de paharul prietenului.

Celălalt a sorbit vinul, a făcut semn chelnerului să schimbe altă sticlă în răcitoare (plătea provincialul), a privit zîmbind la smocurile de păr de pe figura fostului coleg şi a răspuns, după o calculată pauză :

— Nu-i caută şi nu ea îi găseşte, iubitule ! Asta e hicul ! Vin dînşii s-o caute... Toţi, pe cîţi ţi i-am numărat, toţi s-au ruinat pentru dînsa, au purtat-o în străinătate, au şlefuit-o, au stilat-o, i-au cumpărat casă, moşie, cupeuri, automobil, au instalat-o în mobile autentice de stil aduse direct de la Paris şi plătite cît nu încasezi tu pe recolta din cinci ani, au încărcat-o cu bijuterii şi i-au importat, tot direct, din Rue de la Paix, toaletele cu duzina, într-un singur sezon, fiindcă nu poartă de trei ori aceeaşi rochie...

— Şi ce face cu ele ? se interesă nătîng podgoreanul, cu gîndul la rochiile nevestei schimbate odată la trei ani.

— Ce să facă ? Le leapădă, le-aruncă, le dă cadou slugilor... În această privinţă e cea mai dezinteresată femeie. Şi nu numai în aceasta. În toate privinţele !... Nu există nici cea mai mică premeditare în cariera sa... Surîde, precum o văd prin oglindă... Surîde şi toţi se ruinează pentru surîsul ei, într-un fel de întrecere, o contagiune de gelozii şi de vanitate, o bolnavă supralicitare de vanităţi, fără ca dînsa să arate nici o mirare şi, aş putea spune, fără să participe direct la tot ce i se întîmplă... Le acceptă toate, pasivă, fiindcă toate-i vin de la sine... De ce s-ar osteni în vreun fel ?... Se osteneşte vanitatea bărbaţilor pentru dînsa... Să şi-o răpească unul altuia, să-l înlăture unul pe altul, să-i aparţină lui în văzul şi în ştiinţa Bucureştilor... O concurenţă între masculi care durează de zece ani. Ea ronţăie averile unora şi altora, cu inocenţa fetiţei care crănţănea bomboanele sticloase din rafturile prăvăliei părinteşti, cînd kir Sotir Dumitrakis cinstea jumătăţile de tulburel cu muşteriii. Ronţăie şi surîde, cum o văd eu prin oglindă, cu cea mai adorabilă candoare...

— Dacă-i aşa cum o zugrăveşti tu, e ca o piază ieşită în calea omului, mă Georgică !...

Prietenul bucureştean a răsucit piciorul cupei de cristal între degete, pe faţa de masă. Pregătea o încheiere, care îi plăcea şi lui, fiindcă se potrivea cu imaginea unui crepuscul de clasă.

Îşi pipăi lavaliera, dregîndu-şi glasul, apoi a dat drumul tiradei nu lipsită de o sinceră convingere :

— Eşti cam pe-aproape !... În începutul acesta de leat şi în sfîrşitul acesta al neamurilor de latifundiari, a răsărit ca un flagel inconştient de puterea rea din ea, grăbind surîzător şi senin, stingerea încă a cîtorva vlăstare de boieri vechi şi de boieri noi !... La bătăile cu flori de la Nisa, de trei ani în şir, echipagiul ei cîştigă premiul întîi. Cum observi, a devenit întrucîtva

o glorie națională, după chipul și asemănarea țării... N-am rămas mai prejos de Paris, măcar cu aceasta... Parisul are o Lyana de Pougys și la belle Otero! Noi o avem pe Lily Demetriadis!... Și le bate pe terenul lor, la dînsele acasă... Îi apare fotografia în ziarele pariziene, echipagiul împodobit cu flori; frumoasa, șarmanta moldo-valahă!... Iar în timpul cît ea primește în gingașele-i mîini cupa premiului întîi la bătăile cu flori; alături la Monte-Carlo, în fiecare din acești trei ani, alt companion își pierde ultimii pumni de napoleoni, dintr-o avere ștearsă cu paleta crupierilor de pe tabloul latifundiilor din Moldo-Valahia noastră... Nu-i flagel? Biciul lui Dumnezeu!... De fiecare dată, în trei ani, s-a întors singură în țară, după ce-a lichidat un om și o avere. N-a avut de așteptat nici douăzeci și patru de ore. Îndată s-a înfățișat altul, să-i ofere viața și averea. Nu-i caută. Nici nu-i trece prin cap așa ceva. Vin singuri, cum sînt atrase insectele de florile carnivore...

Comparația i-a plăcut.

A repetat-o, după ce-a coborît paharul de la buze:

— Aceasta-i, mă Iancule! Ai auzit tu despre plantele carnivore?... Undeva, la tropice, la ecuator, cam pe-acolo, sînt asemenea flori de culorile cele mai suave, cu parfumul cel mai suav și cu mierea cea mai suavă în potir... Intră insecta? Gata! Se-nchide potirul, mormînt!... Mormîntul unei clase și al lumii pe care o vezi. Peste o jumătate de veac, peste un veac, cine dintre cei de-atunci, vor mai putea să creadă cum a pierit această lume din jurul nostru?... Li s-ar părea basme, absurde născociri!... Totuși imperiul roman, cît era el de puternic și de faimos, nu s-a dat gata, singur, în cincizeci de ani? Putred pe dinlăuntru, l-a suflat vîntul, parcă nici n-ar fi fost... Roma aroganților patricieni, a palatelor și a termelor, a piscinelor și a amfiteatrelor; Roma lui Luculus, a rafinatelor banchete, a seducătoarelor curtizane cu și mai rafinatele voluptăți zugrăvite de Petronius, s-a pustiit prefăcută în ruini peste care creștea iarba.

Într-o jumătate de veac, nici o urmă din tot fastul familiilor cu titluri și privilegii nobilitare; din toată fosforescența acelei lumi intrată în descompunere... Cum a dispărut? Unde a dispărut? Ce mormînt a înghițit-o? La ce i-au folosit avertismentele lui Juvenal și Marțial? Avertismentele lui Tacit?... Începuse a muri; iar convulsiile agoniei le confunda cu irezistibile revărsări de energie, de vitalitate, mai simțind și nevoia să le ofere în spectacol. Și nici cînd a sfîrșit de murit nu-și dădu seama că murise. La fel cu proba de față și cu ilustrele cadavre prezente... Citește istoria, amice, cînd termini treburile de la podgoria ta!... E mai pasionantă decît un roman senzațional.

Prietenul provincial, stăpînit de alte preocupări, și-a sucit gîtul în șaiful tare și larg al gulerului, ca să privească mai îndelung la floarea carnivoră. Era un soț model, gospodar grijuliu, cumpănit la pungă; de șapte ani se trudea în economii cu nevasta să înjghebe capital pentru a cumpăra o vie vecină, de treizeci de pogoane, un chilipir; dar ca o nebunie contagioasă pătrundea și în el nebunia altora. Nu s-ar fi dat în lături de la potirul care se-nchide mormînt, chiar dac-ar fi să-și piardă nevastă, casă, vie, chilipirul podgoriei vecine, viața. Parcă toate nu mai aveau nici o însemnătate.

Arcușul vioristului îi mergea la inimă. Mîna purtată la frunte, la obraz, a pipăit negii, smocurile de păr, șnurul ochelarilor. Ar fi vrut să le lepede toate ca pe o mască, să răsară deodată, de dedesubt, cu chipul studentului din anul cînd s-a logodit și era să-și facă seamă pentru dînsul, fata unei tutungerițe amorezată nebună, cum n-a mai cunoscut el patimă de-atunci.

Ștergîndu-și broboanele de nădușală, a întrebat:

— O dăm pe șampanie?

— Cum vrei...

— Alege tu, mă Georgică. Și mai zi...

— Ce să mai zic? Am isprăvit toată povestea... O continuă viața... Privește și înțelege!... Mai vino prin

București, să-ți istorisesc urmarea peste patru-cinci ani...

— Adică Jack Medoveanu, pe care-l cunoaște toată țara de om deștept...

— Și nebun! obiectă prietenul.

— Bine... Și nebun!... Adică un Jack Medoveanu, din sîngele Medovenilor de pe vremea lui Matei Basarab, cu averea lui și cu legăturile din lumea lui, la vîrsta lui, merge și el pe urmele celorlalți? Ca un?... Ca un...

— Ca un guguștiuc, vrei să spui? îl ajută Georgică, punînd la contribuție vocabularul mai pitoresc al capitalei. Ei bine, aci povestea se schimbă!... La sfîrșitul iernii trecute, Jack Medoveanu a suflat-o dintr-un capriciu, unui tinerel care-și cheltuia zgomotos și fanfaron o moștenire caldă încă... A fost pentru el o joacă... Așa cum îl apucă într-un an cursele de cai, în altul colectele pentru războiul burilor din Transvaal sau automobilul!... Și a fost o joacă mai crudă decît a bănuit-o... Tinerelul s-a împușcat teatral, pe scările ei, în clipa cînd scobora treptele să plece la plimbare, la Șosea... Se spune că Medoveanu l-a ridicat, l-a dus la spital, a asistat la agonia lui, a adunat toți medicii din București, să-l scape... Inutil. Pînă seara a fost gata... Încă o musculiță la activul florii carnivore!... De atunci, nu mai înțeleg... Am pierdut firul... Pe Medoveanu, greu să-l priceapă cineva, unde merge și unde are s-o sfîrșească... O ia, o lasă, se plimbă cu dînsa, iar nu se mai plimbă cu dînsa... Ce zici de șampanie? Roederer 1884!...

După efectul desăvîrșit al povestirii, rîvnea acum și la autoritatea de fin cunoscător în vinuri, deși a ales de pe listă butelia cea mai scumpă, fără vreun alt criteriu. Aștepta o entuziasmată încuviințare.

Însă prietenul podgorean lăsase paharul neatins.

— Zici că l-a ridicat Medoveanu și l-a dus pe brațe?... întrebă cu un glas ciudat. Și ea ce-a făcut? Ce făcea?... L-a plîns?...

— De unde să știu eu? Știi că ești curios! Asta-i poveste veche, mă Iancule dragă...

Pe obrazul lui Iancu, invadat de negi cu păr și de alte smocuri de păr, se zugrăvise ca o mare deznădejde. Îl înțelegea prea bine pe tinerelul care s-a împușcat teatral, pe scările unde cobora Lily Demetriadis.

Ar fi vrut să se afle în locul tinerelului aceluia, să-l ridice Jack Medoveanu pe brațe și să nu-l mai scape nici un medic din București. Cel puțin și-ar fi dat moartea, după ce-a trăit cu adevărat o jumătate de an, o lună, o săptămînă, o noapte... Și în chipul cel mai netrebnic îi stăruia o singură amintire: cum își leapădă seara nevasta, bluza și rochia, juponul decolorat și cămașa cu subsuorile transpirate, după ce s-a întors din vie și a inspectat cotinețele păsărilor. Miroase a păsări, a cîini, a bucătărie, a sudoare... Are și ea un neg cu păr în obraz pe care și-l tunde. Degeaba-l mai tunde!

— Și ea s-a dus la mormîntul lui, i-a pus o floare?

— Mă! Pentr-un podgorean, ești slab la băutură, mă Iancule... Te-a dat gata!...

Iancu, podgoreanul cel cu gulerul larg și tare ca un șaif, cu nenumărați negi păroși și nenumărate smocuri care nu-i lăsau trei centimetri de pieliță plivită în obraz, a zîmbit cu milă de prietenul bucureștean.

4

Lily Demetriadis surîdea seraic.

Surîdea celor auzite fără să le înțeleagă, sălii de restaurant și oglinzilor; lui Xavier, chelnerilor și bietului picol încremenit în extaz cu șervetul pe mînă. Surîdea lui Jack Medoveanu din capătul opus al mesei și lui Todiraș, primul violonist, regele balaoacheș al arcușului, care de cînd a intrat cînta cu ochii la dînsa, numai pentru dînsa, romanțele ei.

Surîdea tuturor și neantului.

„Mai ales neantului surîde!“ — a gîndit Jack Medoveanu cu răceală, storcînd lămîie peste stridiile cărnoase de Ostanda, primul transport din acel an.

A privit la ea ; a privit la Mihai Tăut.

Pe urmă, a coborît ochii la molusca vie, care se contracta în spasm gelatinos sub zeama acră de lămîie şi pişcăturile piperului... Chipul viril, încă tînăr, frumos, precis sculptat, se desfigură într-o sclipire de răutăcioasă satisfacţie.

Era greu de lămurit dacă savurează convulsiile vietăţii de mare pe care se pregătea s-o deguste palpitînd încă, ori urmăreşte cu sarcasm, altă voluptate, mai enigmatică şi mai crudă.

— Ce e cu Michel ? a întrebat Radu Strigolniţa, doctorul. Nu-l mai recunosc !... De ce nu l-ai chemat lîngă noi ?

— Lasă-l în pace !... Probabil că mai face un roman.

Jack Medoveanu a vorbit cu aparentă indiferenţă, preocupat numai de duzina sa de stridii.

Regreta însă că distanţa îl împiedică să audă ce poate îndruga atît de elegiac, în şoapte şi suspine, un om care i se plîngea acum o lună jumătate că tot ce i-a rămas în viaţă, e numai cenuşă, cenuşă, cenuşă...

— Nilul ! îngîna cu tremolo Mihai Tăut, sentimental ca un licean. Imaginezi, doamnă, ce-ar însemna o noapte pe Nil ?... Aci, vîntul şi ploaia de toamnă şi mîzga urîtă pe străzi... Acolo albastrul de acuarelă al cerului !... Piramidele ! Sfinxul care priveşte cu ochii lui de piatră, nisipul deşertului de şase mii de ani...

— De şase mii de ani ?

— Poate chiar de mai multe mii de ani... Poate de şapte...

— De şapte mii de ani ?... ciripi Lily din nou întrebarea, alintîndu-şi graţios cu degetul mic, lianele triplului colier de perle balansat în jurul gîtului, pe sînii larg decoltaţi.

Mihai Tăut ezită o clipă, cu îndoială în precizările sale cronologice.

— Exact n-aş şti... De cinci ? De şapte ?... În orice caz, din epoca dinastiei a patra !... Cred că de cel puţin şase mii de ani...

— Cum poate să fie ceva de şase mii de ani, cînd noi sîntem de abia în anul o mie nouă sute şase ?

A întrebat şi a surîs.

Mihai Tăut a tăcut dezarmat. Era o glumă ?... Nu ! Întrebase cu o adorabilă candoare.

Dar în loc să-l descurajeze neantul din căpuşorul divinei curtezane, în gînd, pentru el, îi asemuia lumina fragedă a dinţilor, cu albul mărgăritarelor de cîmp.

Apoi a întrevăzut amar în oglinda din faţă cît de agresiv se reflectau becurile candelabrelor în chelia-i rotundă şi lucie. Exact ca în globurile poleite pe dinlăuntru, din stîlpii grădinilor cu trandafiri. Şi într-un josnic dar irezistibil vertij de degradare, se pomeni invidiind abundenţa sistemului pilos al tuturor celorlalţi muritori, începînd cu Dincă Stoiculescu, îndeosebi cu el. I-au trecut prin minte toate reclamele pomezilor capilare : *„Eu, Anna Csilag şi al meu păr de 1 metru 90... La calvitie n'a plus d'excuse !... Cet essai ne vous coûtera rien !*[1]..." Ce l-a împiedecat să încerce ? *„Votre cuir chevelu crie famine comme une terre épuisée !*[2]" Ce l-a oprit să-l hrănească ?

Stupid, pînă acum un ceas, i se părea că viaţa n-are pentru ce să fie trăită. Cenuşă, cenuşă, cenuşă... Iar acum descoperea că o fericire nespusă şi în care nu mai îndrăznea încă să spere, ar fi un voiaj cu Lily Demetriadis, în Egipt, valea Nilului, cataractele, ruinele templelor din Lucsor şi Karnak. Ce exclamaţii de-o delicioasă naivitate ! Ce nopţi albastre, alături de-o femeie fără pedanterie şi erudiţia confecţionată din Baedeker !... Femeia în stare nativă, brută, pură...

[1] Chelia nu mai are nici o scuză ! Această încercare nu vă costă nimic.

[2] Pielea capului dv. ţipă de foame ca un pămînt însetat.

Impăca foarte bine aceste epitete, oricît de nepotrivit se învecinau între ele şi oricît de străină era noţiunea purităţii, de trecutul şi viaţa femeii de-alături.

— Nu mi-ai răspuns ! insistă ea, cu acelaşi zîmbet, senin, lipsit de maliţie. Mi se pare că îţi place să mă tachinezi, ca Jack... Numai pe el nu-l înţeleg, cînd vorbeşte serios şi cînd nu... Cum poate să fie Sfinxul dumitale de şase mii de ani, cînd noi sîntem în o mie nouă sute şase ?...

Dincă Stoiculescu, leventul, interveni săltîndu-şi cartilagiul proeminent al beregatei, ca mercurul termometrului cînd arată maximum de temperatură pe linioarele gradelor. Aşa rîdea el. Cu mărul lui Adam ridicat la maximum, deasupra gulerului înalt ca o manşetă.

Exulta de triumf.

Prietenul îi mai dădea încă o ocazie de spirituale şarje, pe socoteala arhaicului său aspect :

— Permite, doamnă, să explic eu ce-a vrut să spună Michel... Pretinde că Sfinxul şi piramidele Egiptului datează dinainte de Cristos, ca garderoba lui... De pe vremea dinastiei a patra... Mihai e prea modest !... Vestonul de pe el e ceva, ceva mai vechi decît Ramses... Mă mir că nu l-a expediat încă donaţie la British Museum... Ar ocupa locul de onoare în galeriile preistorice, mult înainte de dinastia a patra !...

Mihai Tăut l-a străpuns c-o privire asasină. Într-adevăr, el era singurul la masă fără frac. Cu eterna sa haină de boemie şi cu lavaliera rataţilor din Montmartre şi Montparnasse, unde şi-a lăsat tinereţea şi părul.

Chiar Bombonel Asan, celălalt ostentativ boem din lumea şi din generaţia lor, renunţase pentru o seară la surtucul negru cu tighel de sutaş şi la lavalieră ; gîfîia astmatic acum sub platoşa scorţoasă a cămăşii de frac, lustruită cu spermanţetă la Falk, fiindcă nu mergea cu snobismul chiar pînă la afectarea lui Jack

și a lui Alexandru Marghiloman, să-și trimită lingeria la spălătoriile din Londra.

Pe dînsul îl ierta. Pe el, pe Jack, pe Radu Strigoniță... În capătul celălalt al mesei, discutau fără să-i poarte de grijă. Bombonel Asan nu mai contenea, uimindu-l pe Xavier cu încercatele-i cunoștințe gastronomice și cu pomelnicul tuturor restaurantelor din Paris și al specialităților respective.

De cîte ori îl prindea pe aproape, i se auzea glasul dezmorțit din incurabila indolență:

— *La Tour d'Argent et son canard!... Foyot! Oh! Le suprême de sole, Foyot!... Mais non, mais non, mon cher Xavier, le bordeaux vieux rouge doit être décanté quelques minutes avant, et servi à la...* [1]

Xavier recunoștea că într-adevăr vinul vechi și roșu de Bordeaux, se cuvenea servit la temperatura sălii. Se depărta cîteva clipe la altă masă; admonesta chelnerul care a adus vinul de Bordeaux direct de la pivniță ca un sălbatic; revenea, încîntat să servească asemenea clienți cu vălul palatului atît de subțire.

Din nou străbătea glasul lui Bombonel Asan:

— *Lapré et ses spécialités lyonnaises: bécasse au fumet, poularde du Bousquet... Et, Lapérouse, mon cher Xavier! Lapérouse et ses pieds de mouton... Hein?* [2]

Doctorul Radu Strigoniță, agasat, își tortura cutele de pe frunte, paralele ca un portativ cu liniile dilatate și comprimate de la o clipă la alta, în ticul nervos al exploziilor de indignare, cum i se întîmplă întotdeauna cînd vrea să vorbească de politică și bineînțeles, despre neghiobiile guvernului. Ale oricărui

[1] Turnul de Argint și rățoiul său!... Foyot! Oh! mîncarea de la Foyot! Ba nu, ba nu, dragul meu Xavier, vinul de Bordeaux, ruginiu, trebuie turnat cu cîteva minute mai înainte și servit la... (Turnul de Argint și Foyot — restaurante pariziene de mare lux, renumite pentru specialitățile lor.)

[2] Lapré și specialitățile sale lioneze: becațină înăbușită, găinușă îngrășată, la Bousquet... și Lapérouse, dragul meu Xavier! Lapérouse și picioarele de miel. Ce zici? (Lapré și Lapérouse alte două restaurante pariziene cu faimă.)

guvern, de douăzeci de ani încoace, de cînd s-a întors de la Paris.

Volubil şi sincopat, se întreba şi răspundea singur:

— Te-a surprins discursul cu care primul preşedinte al Curţii de Apel a deschis anul judiciar?... Pe mine deloc! Ăla nu-i învăţat la şcoala linguşirii... Cînd dai justiţia pe mîna unui ministru care ar merita el să fie dat pe mîna justiţiei, orice este permis oricui şi oricînd!... N-am dreptate?... Am, scumpe Jack, am de-o mie de ori dreptate!...

Jack Medoveanu zîmbea enigmatic, replicînd rar şi distrat, cu gîndul în altă parte şi cu privirea plimbată asupra sălii, de la altitudinea estradei, unde se aţinteau toţi ochii.

Mihai Tăut era aşadar liniştit din partea lor. Îl lăsau în pace.

Numai acest imbecil de Dincă Stoiculescu, Dincă leventul, se cramponase aici, lipcă lîngă dînşii, băgîndu-se în sufletul lui, fericit şi încîntat de sine; întrerupea, debita hazuri idioate, strecura femeii un compliment insinuant şi bălos, ca secreţiile care i-au străbătut pudra prin porii nasului spongios.

Cuprins de amarnic dezgust, Mihai Tăut îşi aminti cum amicul acesta cu mutră respingătoare face în fiecare dimineaţă o jumătate de oră gimnastică suedeză ca să combată acidul uric. Îşi aminti cum îl tolerează cu laşitate, încă din anii de la Paris, să-i otrăvească nopţile cu anecdotele şi calamburile memorizate din revistele umoristice. Îşi mai aminti cum de atunci e fără întrerupere obiectivul impermeabil al tuturor ironiilor, pentru ridicolele sale rafinamente vestimentare şi groteştile veleităţi de cuceritor. Ce l-a apucat pe Jack, să-l tîrîie după dînşii şi să-l aşeze tocmai aici?

Pe urmă, îşi dădu seamă din ce adîncuri obscure şi mocirloase a pornit acest bilanţ înăcrit al tuturor defectelor lui Dincă Stoiculescu. Se dezgustă de el însuşi. Şi se întoarse spre Lily Demetriadis, ferm

hotărît s-o cucerească altfel, cu noblețe și cu armele sale.

Dincă tocmai secreta un compliment, din rezerva celor alambicate și irezistibile :

— Ce n-aș da, doamnă, ce n-aș da să fiu în locul ducelui de Medina-Celo !... Cunoști de ce nebunie a fost el capabil ?

— Am cunoscut cîțiva duci la Paris, cu Armand, cu Georges, chiar cu Jack... Ba cu Jack, nu !... a surîs Lily Demetriadis, la amintirea că legătura lor e mai recentă și încă n-a trecut frontiera cu el. Am cunoscut mai mulți duci, însă pe acesta nu... E tînăr ? Ori e vreun ruinat, din cei care se însoară cu americance ?...

— Tînăr va fi fost pe vremea lui ! răspunse Dincă Stoiculescu. Iar cu americancă nu-i putea da în gînd să se însoare, fiindcă pe atunci nu existau americance bogate...

— Atunci e bătrîn ! ghici Lily Demetriadis.

— Nici bătrîn nu e...

— Între două vîrste, înțeleg !... E vîrsta cea mai interesantă pentru un bărbat...

Dink de la Mirandola, cum mai purta el porecla pe lîngă acea de pisălog și de levent, nu se descurajă de atîtea obstacole. Explică erudit :

— E vorba de un duce '. altădată... Din timpul Renașterii. Un duce care locuia la Madrid...

— Uite ceva nostim ! întrerupse Lily Demetriadis, observînd o lacună în itinerariile sale amoroase. La Madrid n-am fost niciodată. Mi-ar plăcea să văd Madridul... Trebuie să fie plin de spanioli... Femeile ? Mm !... Cam prea brunete...

Mihai Tăut a abandonat îndată Egiptul pentru Spania. Ce încîntătoare călătorie în Spania cu Lily Demetriadis !... Carmen ! La Femme et le Pantin !... Grădinile cu portocali, Castilia, Sevila, Valencia, Madridul, Prado, Goya, luptele cu tauri : *Tore !... Bravo Tore ! Si, Senor Miguel !... Hurrah per Espana !...*

Dar, *hombre! hombre!* imbecilul din stînga dulcii femei, nu-i lăsă timp să-şi formuleze invitaţia la un voiaj în Spania.

El ţinea să-şi isprăvească de secretat declaraţia de amor :

— Acest duce de Medina-Celo era îndrăgostit de ambasadoarea Franţei... El, tînăr, frumos, cuceritor... Ea, tînără, frumoasă, fermecătoare... Făcuţi unul pentru altul... Însă inima ei era dată... Pentru ducele de Medina-Celo, o inimă de gheaţă !... (Lily Demetriadis surîdea, încuviinţînd. Aşa se cade să fie o femeie !) Cum să se apropie de dînsa ; cum s-o strîngă în braţe ?... A imaginat atunci ceva demn de pasiunile Renaşterii. A oferit un bal Curţii, a invitat-o împreună cu toţi curtenii şi în timpul balului a dat foc propriului său palat, ca s-o poată cuprinde în braţe şi s-o salveze din flăcări... În locul ducelui de Medina-Celo, aş vrea eu în clipa aceasta să fiu...

A lăsat în suspensie concluzia.

Lily Demetriadis n-avea decît să deducă şi cam cine ar fi dorit el să se afle, în locul ambasadoarei cu inima de gheaţă, salvată din flăcări. Mihai Tăut a coborît buza de jos a dezgust, cu toate intenţiile de cucerire pe căi nobile şi cu arme nobile, mizerabil spulberate. A folosit altă armă, perfidă, cu două tăişuri, ca să-şi trădeze în acelaşi timp şi pe prietenul Jack Medoveanu, să descalifice pentru totdeauna şi un asemenea imbecil :

— Bine, dragă Dincă ?... Dar aceasta e povestea pe care o spunea acum trei ceasuri, în antract, în foyerul teatrului, Jack, doamnei Bogdan... Îi furi fără nici o jenă succesul lui ?... Nici n-aştepţi să se răcească povestea ?... Nici n-ai răbdare s-o uităm cît de cît ?...

— Ce importanţă are ? E bună ori nu ? Aceasta are importanţă...

— Şi eu sînt de aceeaşi părere !... Ducele acesta de Celino-Medi s-a purtat foarte frumos ! aprobă Lily Demetriadis, cu autoritate incontestabilă în asemenea

nebunii ale bărbaților. (Succesul lui Jack față de doamna Bogdan n-o interesa. Nu știa ce-i gelozia.) Să-și dea el foc palatului, ca să strîngă în brațe cîteva minute o femeie! E ceva ca într-un roman... Foarte, foarte frumos!...

Dincă Stoiculescu se înfoia în plastronul cămășii de frac, ca și cum el ar fi săvîrșit într-adevăr nebunească ispravă a ducelui de Medina-Celo. Mihai Tăut se dădu cu totul demonului meschin din el, pe care nu și-l cunoscuse pînă atunci:

— E ceva foarte frumos, doamnă, fiindcă e ceva auzit de la alții... De la Jack, care a povestit-o altfel, cu alt talent și cu alt efect... Cînd vorbește din inspirație proprie, atunci amicul Dincă are însă alte succese... De ilaritate!...

— Ce vrei să insinuezi cu aceasta? întrebă Dincă Stoiculescu, uitîndu-se feroce la el. Cînd am avut succes de ilaritate?...

— Nu mai departe de acum trei zile... La cameră... Mai întîi, cînd te-ai adresat băncii ministeriale: „Vă mulțumesc, domnule ministru, că m-ați ascultat cu un ochi atît de atent!...“ Mai apoi, cînd ai încheiat: „Doresc ca vorbele mele să treacă dincolo de aceste ziduri și astfel să cunoască întreaga țară, că aceeași inimă care bate sub cămașa țăranului bate și sub jobenul nostru, reprezentanții marilor proprietari!...“

— Așa a vorbit?

— Autentic! Vor sta mărturie posterității, dezbaterile din *Monitorul Oficial.*

— Dar a vorbit foarte frumos!... Întotdeauna am susținut eu lui Jack, că domnul Stoiculescu are o inimă nobilă!... a gîngurit Lily Demetriadis, depunînd pe scăunașul de cristal furculița de argint și privindu-l cu admirativă aprobare.

— Da! O inimă nobilă sub joben!

Mihai Tăut înălțase ochii în tavan, zdrobit de inegalitatea luptei. Dincă Stoiculescu a profitat de această neatenție a inamicului și a făcut semn vîn-

zătoarei de flori, Chira, spoită ca o gitană spaniolă și cu mușcată roșie în părul de-un negru-albăstriu.

Țiganca a șerpuit printre mese, s-a înfățișat clipind din gene un salut discret și complice femeii de pe estradă, căreia nu o dată i-a purtat ea buchetele de flori însoțite de-un plic. Dincă a întins brațul lung. Cu interminabilele sale falange de cvadruman, a înșfăcat dintr-o dată toate garoafele din coș și le-a oferit cui se cuveneau.

Apoi, cu un gest superb de duce, de duce de Medina-Celo, a zvîrlit cîțiva poli de hîrtie, mototoliți, în panerul deșert. Lily Demetriadis i-a mulțumit gingaș din gene și a dus cîteva fire de garoafe la nări, întrebînd flatată :

— De unde ai știut că florile mele preferate sînt garoafele ?

— Mi-am imaginat, fiindcă sînt și ale mele... Ador parfumul lor puțin cam picant, nițel cam pipărat : un parfum spiritual !... declară Dincă Stoiculescu, fericit că toate-i mergeau strună.

— Adevărat ?... Jack nu le poate suferi !... Probabil că nici domnul Tăut...

Mihai Tăut a cuprins toată sala într-o privire încărcată de ură destructivă : privirea lui Erostrat înainte de a incendia templul Dianei din Efes, nu a ducelui de Medina-Celo, cînd și-a dat foc palatului, numai ca să poată strînge cîteva clipe în brațe femeia iubită și inaccesibilă.

Chelnerii alergau purtînd tăvile ovale peste capete, pe palme, cu o îndemînare, grăbită și precisă, de acrobați. Din arcușul lui Todiraș, notele plîngătoare coborau ca în pantele vertiginoase de Waterchute. Toți vorbeau mai tare, mai animat, mai vesel, în amețeala ușoară a vinului și a șampaniei. Luceau plastroanele de frac la pieptul bărbaților ; scînteiau diamantele la degetele, la brățările, la diademele femeilor. În fumul albastru absorbit de ventilatoare, se amestecau lascive efluvii de parfum. La masa lor se perindau delicatesele de la Paris, gătite ca la Paris, de bucătarul

parizian și prezentat cu tot fastul de Xavier, maître d'hôtel-ul parizian: stridii, *homard Prunier, suprême de sole Foyet, caneton à l'orange Larue, fonds d'artichauts Brillat-Savarin;* ca la un asemenea restaurant pentru asemenea lume, cu un menu întocmit de Bomboneî Asan.

Insă Mihai Tăut nu simțea gustul mîncării, nici al șampaniei, care-și spumega bulele luminoase în cupă.

A golit trei pahare unul după altul.

Cu o stranie luciditate se analiza, abrutizat lîngă femeia care ducea din cînd în cînd la nări o garoafă din cele oferite de Dincă Stoiculescu; înșirînd nerozii de adolescent îndrăgostit; suferind ca un adolescent îndrăgostit; urîndu-și un vechi camarad al tinereții dintr-o gelozie abjectă; rivalizînd cu inepțiile lui; înglobîndu-se în turma disprețuită pînă mai ieri, a celor care și-au îngenuncheat averea și viața unei creaturi ca Lily Demetriadis. Le analiza toate lucid; se analiza și continua să sufere, cum n-a cunoscut încă tortură.

„Sînt de-o mie de ori mai imbecil decît imbecilul acesta, fiindcă n-am ca el scuza imbecilității din naștere! Și-o spunea și simțea inima stearsă ca un burete. Merg spre cincizeci de ani... Aceasta e criza cea mare și stupidă, de care nu scapă nici un burlac egoist și fără ocupație ca mine... E pedeapsa care mă pîndea de mult!... Mai am încă timp să fug..." Și-o spunea; iar ochii nu se puteau desprinde de la brațul gol de-o moale rotunzime, de la sînii încopciați în corset, de la pielița catifelată a gîtului... Niciodată nu i-au plăcut tablourile lui Boucher. Această frumusețe fadă, dulceagă, vaporoasă ca pozele de pe capacul cutiilor de bomboane fondante. Sînt o sută de femei mai frumoase în București; de-o altfel de frumusețe și altfel de femei... Ce pierzanie îi ia mințile? Nu și-a închipuit că poate exista o femeie de-o asemenea prostie și ignoranță. Prostie totală. Ignoranță absolută. Dar prostia, se vede că e molipsitoare... E acum și el ca Dincă Stoiculescu, ca toți cîți au trecut prin brațele

ei, ca ea... Gîndea ; iar ochii se înecau într-o sfîrșeală de licean înamorat.

Lily Demetriadis s-a înclinat spre dînsul, strivindu-și sînii de marginea mesei. L-a privit în ochi, lung, lung și atît de aproape !... Cu acel fin instinct al femeii dincolo de neantul din cap, a făcut unul din gesturile care însemnau forța ei secretă, grația ei, în același timp ingenuă și libertină. În fața sălii, fără stăpînire de privirile fixate asupra lor, i-a atins ușor cu vîrful degetului brazda orizontală de pe frunte, parcă ar fi fost destul atît ca să i-o șteargă.

— Ce e aceasta ? a întrebat dezmierdat. Nu-mi place să te văd cu dunga aceasta, urîtă...

Atingerea abia lunecată, l-a străbătut pe Mihai Tăut pînă-n călcîie, delicios și teribil. Iar minunea s-a săvîrșit. Dunga mîhnită de pe frunte nu mai exista. Astfel, chelia era acum intactă, fără cute. De-o goliciune impudică : un genunchi de femeie grasă și hidropică.

Dincă Stoiculescu, adînc rănit în amorul propriu și în celălalt de asemenea alintată atenție, glăsui cu gînd să-și suprime rivalul prin ridicol :

— Pun gîtul că Michel a „mai făcut" un roman !

Dar Mihai Tăut privi atît de stăruitor la nodul din beregata lui Dincă, încît închipuitul arbitru al eleganței își pipăi funda albă, alarmat la ideea catastrofală că i-a sărit cumva cravata din buton și din guler.

— N-am ce face cu gîtul tău ! Nu te grăbi să-l pui la bătaie — pun gîtul ! — fiindcă de data aceasta riști să pierzi o splendoare de gîtiță, cu tot cu mărul lui Adam ! îl liniști romancierul care n-a scris nici un roman. De data aceasta romanul există ! E ca și făcut. E făcut...

Își dădu seama că încă o dată confunda intenția cu realizarea, însă a respins neplăcuta amintire ca pe-o viespe inoportună, continuînd :

— ... romanul există ! îl am aci !...

Arătă chelia sub care germina romanul. Și în aceeași secundă, regretă imprudența. Lily Demetria-

dis, urmărindu-i indexul și-a oprit ochii mai îndelung decît dicta discreția, la tidva care într-adevăr conserva poate sub capacul sferic de fildeș o viitoare și probabil nepieritoare capodoperă ; dar pînă una-alta, evoca luciul craniilor din reclamele produselor capilare „înainte de întrebuințarea suveranei noastre pomezi fertilisante ; feriți-vă de contrafaceri !“ Cealaltă imagine, „după întrebuințare“, o reprezinta coafura lui Dincă Stoiculescu, abundentă și pomădată, ieșită numai de cîteva ceasuri din foarfeca și pieptenul frizerului.

Ca să nu dea răstimp unei dezastruoase comparații, Mihai Tăut a afirmat încă o dată, cu toată energia :

— Da, doamnă... Voi scrie ! Nu ! Chiar scriu un roman...

— Cu amor ? a întrebat Lily Demetriadis. Îmi plac foarte mult romanele de amor... Știi !... Amorul din viață e așa și așa... Pe cînd în cărți !... Sînt atîtea scene duioase, de-ți vine să plîngi... Eu, care nu mă întristez cu una cu două, n-am ieșit din casă cîteva zile, cînd am citit *Dama cu camelii*... E așa de frumos și așa de trist !... Citeam și eram cu ochii umflați și roșii de plîns, încît Jack a rîs de mine... Sînt sigură că ai să scrii un roman, tot atît de frumos și de trist...

Dincă Stoiculescu observînd că pierde terenul, s-a năpustit cu ironice calomnii asupra romancierului fără romane :

— Dacă îți plac atît de mult romanele, doamnă, să mergem mîine la *Socec* și să alegem... Frumoase și triste, scrise însă de alții. Căci să scrie unul Michel, slabă nădejde !...

— Chiar dacă îl rog eu frumos ?

— L-am rugat noi toți și n-am izbutit nimic...

— Eu sînt sigură că pentru mine are să-l scrie ! susținu Lily Demetriadis, cu experiența sa de femeie la a cărei dorință n-a rezistat încă nimeni. Nu e așa, domnule Tăut ?...

— Natural, că-l scriu !... De mîine dimineață încep...

— Aş dori să văd şi eu minunea ! hohoti Dincă Stoiculescu, săltîndu-şi mărul lui Adam în guler, ca o mică şi întărîtată vietate care se zvîrcolea înlăuntru.

Fantezia inepuizabilă a lui Mihai Tăut intrase în funcţie. Nimic n-o mai putea opri. Născoci pe dată o revanşă, care să-l desfiinţeze pe acest imbecil.

— Am să istorisesc primul capitol ! vesti. Te plictisesc, doamnă ?...

— Vai ! Se poate ?... Ce frumos !... În loc să aud vorbind despre mîncări, politică şi cai, cum face dincolo Jack cu prietenii lui, să ascult un roman !... Seara aceasta n-am s-o uit niciodată ! făgădui Lily Demetriadis.

— Memoria lui Michel e ceva mai scurtă ! avertiză intrigant Dincă Stoiculescu. Mîine are să uite tot romanul, după cum ne-a deprins de douăzeci de ani. Să-l ascultăm, fiindcă n-o să mai auzim de el... De roman, de capitol, de seara aceasta memorabilă...

— Ai terminat, ca să încep şi eu ? întrebă Tăut, duşmănos.

— Poftim !

— În primul capitol, eroina mea...

Lily Demetriadis îl întrerupse :

— Cum o cheamă ?

— Să-i spunem Lily !

— Ca pe mine ?... Ce frumos ! se extazie Lily Demetriadis.

— În primul capitol, eroina mea, Lily, caută o iubire mare... E în aşteptarea unei pasiuni. O presimte că vine... Toţi bărbaţii care i-au trecut prin viaţă erau banali, oameni care vorbesc de bănci, de politică, de cai, de bani... Ea altceva ar mai fi dorit... O iubire mare şi rară ; una din acele iubiri care schimbă destinul unei femei...

— Ce bine o înţeleg ! suspină romanţios Lily Demetriadis.

— Şi ce banal început ! a exclamat Dincă. „O iubire mare şi rară ; una din acele iubiri care schimbă desti-

nul unei femei..." După perfectul stil al romanelor de fascicolă !...

Mihai Tăut îl privi vindicativ, savurînd dinainte revanșa :

— Așteaptă un moment !... Așadar, Lily, eroina mea Lily, cu toată experiența tristă a vieții, e aproape de o mare iubire, însă n-o ghicește... Trece pe lîngă ea... Își pleacă urechea, tocmai singurului individ, căruia n-ar fi trebuit cu nici un preț să-i cedeze. Aci, o nevoie să prezint sumar individul...

A îndepărtat puțin scaunul, s-a rezemat de spătar și uitîndu-se cu ochii micșorați la Dincă Stoiculescu, a început să-l inventarieze amănunțit :

— Un exemplar care să te dezguste pentru totdeauna de speța umană !... O frunte îngustă și teșită, un nas proeminent ca un bulb, o bărbie fugind îndărăt... Toate alcătuind un profil care se înscrie perfect într-un unghi de treizeci de grade, caracteristic după cum se știe în regnul animal subdiviziunii peștilor, și în specia umană, cretinilor. Clăpăug și lălău, cu membrele superioare și inferioare depășind dimensiunile normale, cu ochii de știucă fiartă și cu pielea obrazului spongioasă ca dosul unei tălpi vechi, desprinsă din cuie, se crede totuși irezistibil... De aceea se îmbracă după ultimul jurnal, asediază femeile cu complimente de-o inepție crispantă... E în sfîrșit ținta tuturor glumelor cu care îl execută amicii și e teroarea sexului slab... Prin ce minune, prin ce mister, eroina mea, Lily, nu-l vede cît e de imbecil și de grotesc ? aceasta nu importă !... Nici nu încerc s-o explic... Capriciu feminin ! Capriciu crunt ispășit... Căci în viața ei a fost o iubire mare aproape de ea ; iar Lily s-a lăsat pîngărită de un astfel de dobitoc... Trandafirul în care s-a cuibărit o omidă. Mărul în care a intrat un vierme... O înțelegi aceasta, doamnă ? Fatalitatea ? Tragedia ?...

— Poate !... a răspuns Lily Demetriadis, surîzînd neantului și smulgînd una cîte una petalele unei garoafe albe, mototolindu-le pînă ce le-a redus la un

cocoloș, care nu mai amintea nimic din frumusețea florii proaspete de adineaori. Dar nu se întîmplă nimic ?... Celălalt ce face ?...

— Celălalt face romane idioate ! a răspuns Dincă Stoiculescu, pentru romancier. Adică le povestește, ca să se consoleze de fatalitatea, de tragedia care-l oprește să le scrie...

Lily Demetriadis nu mai înțelegea nimic. Și-a înăbușit un căscat discret.

Romanul nu părea așa de interesant, cum îl sperase ea... Ce căuta individul acela clăpăug și lălău, cu fruntea teșită și cu nasul ca un bulb ?... Nici nu există astfel de monștri... Toți bărbații sînt mai mult sau mai puțin suportabili...

— Aceasta e tot ? se miră ipocrit Dincă Stoiculescu. Slab, nenișorule !... Slab !... Execrabil ! Altădată erai mai în vervă cînd îți povesteai romanele pe care nu le scrii... Unde e fantezia ? Unde sînt observațiile pitorești și juste ciugulite din realitate?... Michel! Michel! Nu te văd bine !...

Din nou exulta. Nețărmurita încredere în fizicul său, în eleganța de dandy, în spiritualele sale anecdote și replici, nu i-au permis nici o clipă să se recunoască în portretul zugrăvit de Mihai Tăut. Era și el de părere că asemenea indivizi nici nu există pe lume. Prietenul se ramolea ! Își secătuise fantezia chiar pentru romanele sale povestite... Romane orale ! S-a crezut amenințat un moment de ascendentul acestui presupus talent, față de-o femeie care iubește romanele triste, gen *Dama cu camelii*... Alarmă inutilă ! Calea era liberă... Mihai Tăut își făcuse singur harakiri, ca ofițerii prizonieri din războiul ruso-japonez... Compătimindu-l generos, dar nerenunțînd la femeie, a purces să secreteze alte cuvinte de duh și complimente cuceritoare.

Mihai Tăut a căzut într-o tăcere sumbră, cu dunga orizontală iarăși adîncită pe frunte. A deșertat paharul și a cerut chelnerului să mai umple unul.

Închipuirea lui plăsmuia alt roman. Pe acesta îl întrezărea limpede, deşi nu mai simte nevoie nici să-l povestească măcar.

E romanul său. Al lumii sale. In altă versiune, eroina de adineaori, Lily, femeia de alături, joacă alt rol. E expierea leneviei şi a traiului de huzur, a nimicniciei din ei. Tot aşa a apărut o Lily Demetriadis, în alt costum, dar cu aceeaşi predestinare, în toate epocile de decadenţă... În declinul lumii greco-alexandrine, în lumea lui Petronius, în Bizanţ, în putreda societate a curtenilor cu perucile pudrate, din timpul celor din urmă Ludovici ai Franţei... Sau mai aproape, în Parisul celui din urmă imperiu... „*Une mangeuse d'hommes!* [1]" — o numi, în limba în care era mai deprins să gîndească. Tot ce e onoare, inteligenţă, instinct de conservare, demnitate, dispar în apropierea ei... Are o putere malefică, nu găseşte un cuvînt romînesc pentru aceasta, da! *maléfipue!* [2] paralizînd toate facultăţile nobile ale oamenilor, care se nivelează în aceeaşi îndobitocită fascinaţie, se prosternează în aceeaşi idolatrie, toţi o apă şi un pămînt. Un asemenea roman s-ar cuveni scris şi închinat femeii de-alături, lumii sale de la sfîrşitul anului o mie nouă sute şase. O replică la romanul lui Pierre Louys: *La Femme et le Pantin* [3]... Încă mai crud şi mai patetic, fiindcă nu e vorba de un Mateo oarecare devenit paiaţă în mîna unei Concha oarecare; ci de-o lume întreagă, o turmă de masculi, implorînd cu aceeaşi fervoare sclavajul acesta monstruos şi absurd. Ar fi romanul unei epoci, pe care lectorii de peste-o jumătate de veac l-ar citi şi ca pe-un document istoric. Ca *Madame Bovary* sau *Educaţia sentimentală*, romanele lui Gustave Flaubert. Testamentele unei lumi.

Mihai Tăut a dat peste cap alt pahar.

Violonistul coborîse aproape de estrada lor. Din arcuş plîngea o melodie sfîşietoare, ca ultimul cînt trist al

[1] O femeie fatală!
[2] ...nefastă!
[3] Femeia şi paiaţa...

unui popor care a intrat în agonie, știind că trebuie să moară.

— Privește, Jack ! a rostit Radu Strigolnița, în celălalt capăt al mesei. Privește în sala aceasta !... Sînt aci peste cinci sute de mii de hectare... Mai mult, ce spun eu ? Numai masa noastră reprezintă șaizeci de mii, șaizeci și cinci, dacă socotim și moșia lui Lily... De ce nu ne-am aduna toți, să facem o politică a noastră, inteligentă, de clasă ? Intră tu în arenă. Ia-te în serios !... Te urmez și eu, fac și eu atunci politică activă... Îl scuturăm și pe Bombonel...

Bombonel Asan, congestionat și topit de digestia laborioasă, a făcut un gest indolent cu mîna :

— Pe mine, scutiți-mă !...

— Ba ai să te miști ! îl încredință doctorul Radu Strigolnița. Cînd ți-o cere Jack, ai să te miști !... Nu, Jack ?

Jack Medoveanu privea sala restaurantului încă plină la această oră tîrzie, cu alți ochi. Pe toate chipurile lipsite de expresie, urmărea o trăsătură comună. Descoperea pretutindeni o desăvîrșită și animalică beatitudine. Toți au mîncat, au băut — digerează. Femeile și-au arătat toaletele ; bărbații au isprăvit aceleași și aceleași discuții, ca să le înceapă mîine seară din nou. Erau acolo, într-adevăr, peste cinci sute de mii de hectare... Dar cîți se deosebeau de cei de la masa lor ?... Oameni care nu întreprind nimic, nu isprăvesc nimic, își digeră o rentă a pămîntului. Chiar însușirile care au îndrituit cîndva o speranță, s-au nimicit, ca plantele cu rădăcina putredă, roasă de-un vierme.

— Adună-ne și te urmăm ! repetă doctorul Radu Strigolnița, muncindu-și portativul creșturilor de pe frunte. Putem realiza fapte mari !... Pentru noi și pentru țara noastră...

Jack Medoveanu a întors spre el privirea, printre pleoapele pe jumătate lăsate :

— Ce să realizăm ? Cine să realizăm ?...

— Toți! Nu numai noi, de-aci, de la masă... Uită-te în sală!...

— *Quelle pourriture!*[1]... M-am uitat în sală, m-am uitat la masa noastră... Aceasta fac de cînd am venit. Și văd încă o dată *à quoi aboutit notre paresse, les revenus de nos terres, nos privilèges... Nous sommes cuits en notre jus!... Diantre de saloperie!*[2]

Radu Strigolnița nu i-a mai putut smulge un cuvînt. S-a îndreptat cu indignările asupra lui Bombonel Asan, care-și surpase fălcile grase în gulerul tare de frac, ca o construcție de înghețată cînd începe a se topi, ca acest *parfait* de fructe și frișcă de la masa lor.

Arar, Jack Medoveanu scăpa o privire, spre capătul unde ceilalți doi prieteni se sfîșiau neghiob pentru Lily Demetriadis. Sclipirea răutăcioasă îi dispăruse din ochi. Experiența nu-l mai amuza. Fusese și aceasta un capriciu, ca tot ce-l legase de asemenea femeie. Purta și dînsul stigmatul putreziciunii despre care pomenise adineaori; de altfel ca întotdeauna, cu deosebire la el gîndindu-se mai mult decît la alții. Spre sfîrșitul iernii trecute, tot ca să se amuze, a făcut-o să închidă ușa băiețașului insolent și gălăgios... Apoi el a fost cel care l-a ridicat, de pe scări, muribund... Privirea aceea n-are s-o uite niciodată... Toată insolența se volatilizase. Rămăsese un biet copil înfricoșat de moarte... „Nu e așa? Nu e așa că n-am să mor?... Nu vreau să mor!... scîncea în delir. Bunica mă iubește și are să mă ierte..." A venit o bătrînică boțită la față de crețuri mărunte, o bătrînă care nu putea să plîngă. Se chinuia să plîngă și nu putea... Chiar din seara de atunci, s-a hotărît s-o rupă cu Lily... Nu-l mai ținea nimic. Nu-l ținuse nimic încă de la început, în afară de vanitate. O prostie, la dosarul altora... A intervenit însă aceeași vanitate, putreziciunea din el... Peste cîteva zile, la Palat, la o re-

[1] Ce putreziciune!

[2] ...la ce duc lenea noastră, venitul pămînturilor noastre, privilegiile noastre. Fierbem în zeamă proprie! Cumplită porcărie!

cepție, o doamnă de onoare a principesei, vară dreaptă, l-a tras la o parte să-l dojenească pentru asemenea aventuri scandaloase la vîrsta lui... Principesa i-a întors spatele... A răspuns acestei coaliții moraliste, cum merita, ce merita... S-a dus direct la Lily Demetriadis. De-atunci, îi comandă rochiile direct de la același furnizor parizian al principesei moștenitoare. A abonat loja vecină la teatru... O pune să se îmbrace exact cu aceeași toaletă, amuzîndu-se de scandalizările din sală... Cînd a fost bolnavă cîteva zile, i-a așternut strada cu paie ca să înăbușe vuietul roților, întocmai ca pe calea Victoriei, în fața palatului, cînd regele zăcea în pat... Prefectul capitalei, Kneazul Moruzi, l-a rugat prietenește să înceteze și să nu-l pună într-o situație delicată... Un cuvînt mai mult pentru dînsul, ca dimpotrivă să continue... Cine-l putea opri?... Dar ce înseamnă toate aceste fanfaronade de copil teribil?... *Quelle pourriture!...*

Lily Demetriadis îi făcea semn să vină lîngă ea. S-a ridicat, nu pentru dînsa. Ci ca să curme jocul crud cu Mihai Tăut. S-a așezat pe-un scaun între amîndoi.

— Știi ce m-am gîndit, Jack?... Dar n-ai să rîzi?

— Depinde! a răspuns el flegmatic.

— Peste o lună e Crăciunul...

— Tot ce se poate.

— M-am gîndit să trimit bani, la țară, la Crivina, pentru copiii sătenilor... Zece mii de lei oare ajung?

El a înălțat sprîncenele, clătinat o clipă din morga disprețuitoare. De unde găsea o astfel de femeie, milostivirea unui asemenea gînd?

Totuși nu s-a putut opri să nu-și învenineze răspunsul cu indispensabila doză de sarcasm:

— Pentru cît te costă pe tine, n-ajung!

Ea nu s-a ofensat. A surîs. Nici nu era deprinsă să-i vorbească Jack altfel. A întrebat:

— Atunci, douăzeci de mii?

— Ajung!... Dar cumpără-le haine, încălțări, trimite-le hrană și bani, nu jucării de la Lindenberg și bomboane de la Capșa...

— Mă crezi mai proastă de cum sînt, dragă Jack.
— Ce să fac ? Precedentele !...
— Și m-am mai gîndit ceva...
— Lily, bagă de seamă să nu capeți meningită ! Ai să te surmenezi, dacă ai pornit pe calea aceasta...
Ce duh rău îi dicta cuvintele ? *Quelle pourriture !*
— M-am gîndit să înzestrez cîteva fete sărace, din Crivina, după Crăciun... Știi tu !... În cîșlegi e sezonul nunților la țară... Am să chem primarul și am să-i dau bani pentru șase nunți... Eu poate n-am să fiu atunci în țară... De altfel, mai bine nici să nu apar... Noi o să ne aflăm în Spania... Sau dacă vrei tu, în Egipt... Mi-a vorbit așa de frumos despre Egipt, domnul Tăut !...
Domnul Mihai Tăut a ridicat o mutră funebră. A vrut să spună ceva, dar n-a mai spus. Jack Medoveanu a gîndit : „Nu mergi cu mine, fetițo, nici în Spania, nici în Egipt !... Încă un șir de perle la colierul tău, și s-a sfîrșit..." A rezolvat uimirea îmblînzită din el, în felul său, cu alte gînduri. De doi ani îl plictiseau niște țărani de pe una din moșii, rugîndu-l să le vîndă un cot de pămînt. Trei sute de pogoane imaș și arătură. I-a refuzat. Acum, cu prețul celor trei sute de pogoane, va comanda un colier de perle pentru Lily Demetriadis, ca despărțirea să se petreacă după toate datinile din lumea lor. Hotărîrea l-a înseninat deplin.
Restaurantul se golise.
Todiraș cînta numai pentru dînșii și alte cîteva mese de întîrziați. Din arcuș, plîngea aceeași melodie sfîșietoare, romanța compusă de el și dedicată doamnei L. D., ca ultimul cînt al unei lumi care-a murit de mult, presimțind că avea să moară.
Jack Medoveanu a ales două garoafe. Una albă, una roșie. Le-a acoperit cu șervetul și a pus latul palmei peste șervet. A spus :
— Michel ! Trage una !... Trage și tu, Dincă, leventule !...

Era încă o joacă, așa cum i-au fost în viață atîtea altele.

— Cei vrei cu aceasta? a întrebat Lily.

— Ce-ți pasă? nu te privește pe tine...

Ceilalți tot nu înțelegeau încă.

Jack i-a îndemnat a doua oară, autoritar:

— Dar trageți o dată, infamilor! Michel, alege o coadă de floare...

Mihai Tăut a tras de sub șervet garoafa albă. Cealaltă, roșie, i-a rămas lui Dincă Stoiculescu. Amîndoi răsuceau florile între degete, cu o nedumerire comică.

— Acum ce mai stăm? s-a ridicat Jack Medoveanu. Putem pleca! Tu, Dincă, o conduci pe Lily acasă... Și petrecere bună!...

— Dar, Jack, ce însemnează aceasta? încercă Lily o slabă împotrivire.

— Am decis!... *Cosi va il mondo, bimba mia!*[1]...

Mihai Tăut a fărîmițat garoafa, lepădînd-o în cenușa scrumierei. Jack l-a prins de braț, într-o pornire ocrotitoare și caldă, rară la el, scuturîndu-l:

— Haide, nu mai face mutra aceasta, *vieux nigaud!*... N-ai înțeles?... Și într-un caz și în altul, tot la aceasta ajungeam!... Sorții i-am tras, numai ca să-mi confirme ceea ce pentru mine era hotărît de mult... Constat că n-a fost nevoie să trișez... Admit să monopolizez eu prostiile: pe alții însă mai am încă destul suflet să-i apăr de ele... Cu Dincă e altceva!... E favorizat de soartă... Imun! Prostia lui îl apără de prostii... N-are ce risca!...

Dincă ținea femeii blana albă de hermină, ca un început de intrare în posesiune. N-auzea nimic. Nu-i păsa de nimic. Și lăsa pe ceilalți să creadă că beneficiază de un capriciu al lui Jack și de un capriciu al sorților. El știa că a cîștigat femeia de mult, cu harul său irezistibil de cuceritor. A pornit înainte, la braț cu Lily Demetriadis. De la o masă, din fund, s-a ridicat un întîrziat cu gulerul larg și tare ca un ștaif, cu nenumărați negi păroși și alte nenumărate smocuri

[1] Asta-i viața, copila mea!

de sprîncene și mustăți, care nu-i lăsau în obraz nici trei centimetri de suprafață liberă. Un individ caraghios, în haine largi și demodate de provincial. A venit spre femeie, o clipă s-a părut că vrea să-i spună ceva, să îndrăznească poate ceva. S-a răsucit și a căzut pe scaun, la masa de-alături, cu obrajii în palme.

Dincă Stoiculescu a întors ochii spre Xavier, într-o indignare mută și elocventă : asemenea beți vi compromit un asemenea restaurant cu asemenea lume! Xavier a înțeles reprosul. S-a scuzat. A doua oară n-are să se mai întîmple. Și tot cu o elocvență mută, din sprîncene, a făcut semn chelnerilor să-l ridice și să-l scoată afară.

Bețivul plîngea. Dar nu s-a opus. S-a ridicat singur și a plecat singur. Poate că nici nu era beat.

— Ninge! a exclamat fericită Lily Demetriadis, oferindu-și genele fulgilor.

Ningea liniștit, molatec, cu fulgi imenși și rari.

— Tu mergi cu mine, Michel! a hotărît Jack Medoveanu.

— Unde ?...

— Deocamdată, mergi să dormi la mine în astă noapte... Și săptămîna viitoare, mergem ceva mai departe...

— Unde ?

— Poate în Egipt. Poate aiurea...

S-au despărțit de ceilalți. Au rămas în urmă. Jack Medoveanu și-a trimis cupeul acasă :

— Puțină mișcare pe jos, *mon vieux!*... Mîine dimineață mi se pare că o să pun smeii la sanie și o să te plimb la șosea!... Deschidem noi pîrtia... Pîrtie nouă, Michel!...

Orașul era cufundat în tăcerea vătuită, umedă, misterioasă, a celei dintîi ninsori.

Pașii nu trezeau nici un ecou. Călcau pe-o moale hermină, încă neatinsă.

Fulgii pluteau legănați în dreptul luminilor de gaz aerian. Strada, clădirile, grădinile, erau transfigurate de-un alb miracol.

— Acum ninge și dincolo, în toată țara, peste sate, peste cîmpuri... a vorbit încet Mihai Tăut.

Pe lîngă el a trecut fugace imaginea acestei alte țări, cu satele ninse, cu șesuri ninse.

Dar totul era prea demult și definitiv mort în el, ca să oprească imaginea, ca să-i presimtă citind în adînc, avertismentul acelor negre și tăcute sate, acelor negre și tăcute cîmpuri, în sfîrșit albe, învăluite numai într-un amăgitor vestmînt de feerie.

A fost un fulg. S-a topit. Nimic mai mult. Și au mers astfel mai departe, în orașul lor cu înfățișare necunoscută, virginală și dalbă, magic purificată prin somn, de cea dintîi ninsoare a acelui început de iarnă, în anul nouă sute șase spre nouă sute șapte.

5

— Te pomenești că-i fi fiind și mata tot nepot de-a lui conu Iordache? întrebă țăranul cu musteața zburlită.

Adrian a răspuns, schimbînd picioarele pe loc, de ger și de nerăbdare:

— Ai nimerit, bade!... Dar de ce spui și eu?

— Fiindcă de-un ceas, tot nepoți de-ai lui conu Iordache se vîntură pe poarta asta...

Adrian a dat să plece. Țăranul, care se arăta a fi căpetenie celorlalți patru, i-a astupat intrarea, rîzînd:

— Te-i fi grăbind, conașule, da de noi nu scapi!... Avem a te ruga numai pentru o vorbă și-un cuvînt, la conu Iancu Stamate...

— Bine! S-aud!... făcu Adrian cu importanță, îmbumbiind și dezbumbiindu-și nasturii mănușilor noinoute, căptușite cu blană.

Prima dată le pusese pe mînă și era foarte încîntat de ele. Îi plăcea pielea cafenie și mată, îi plăcea

cum sunau capsele butonilor de sidef. Nou și plin: țac-țac! L-ar fi încîntat să descopere aceeași admirație respectuoasă și în ochii țăranilor.

Însă țăranii se uitau numai în gura lui Petrache Dumba, cum spusese el că se numește. Iar acest Petrache Dumba avea de înșirat poveste lungă:

— Conașule, opt nepoți de-ai lui conu Iordache au trecut pe-aicea... I-am numărat... Taman, le spuneam eu creștinilor istora: „Măi oameni buni, se vede că tot tîrgul Ieșilor îi plin numai de nepoți de-ai boierului de la Zapodia, ție-l Dumnezeu sănătos!..." Și n-am isprăvit bine a grăi, că hop! și mata!... Al nouălea la număr, va să zică...

Adrian schimbă din nou picioarele pe loc.

— Mai repede, bade, că-ngheț! a rostit, și îndată i-a părut rău de felul cum intonase cuvintele.

S-a silit să pară mai atent și binevoitor. Țăranul Petrache Dumba nu se tulburase însă pentru atît. A mijit a zîmbi în musteața zburlită:

— Am avea și noi drept să spunem atunci că degerăm stîrcind aicea de azi dimineață. Dară n-o spunem! Cojoacele noastre-s mai groase decît mănătăluța asta de pe mata și chelea mîinilor mai dihai decît mănușile aestea, grozave, care te tot năcăjesc, de nu te lasă în pace... Fără decît ceea a obrazului, care ne-o simțim noi cînd se cuvine... Dacă am luat-o noi așa pe departe, să te ținem o leacă în ger, aicea la strungă, e că istoria noastră are un cîntec... Și cîntecu, aista-i!... Pe opt nepoți de-ai lui conu Iordache i-am tot oprit noi la trecătoare, rugîndu-i să-i amintească lui conu Iancu Stamate că ne aflăm aicea și că așteptăm...

— Poate nu-i acasă! a nădăjduit Adrian.

— I-acasă, conașule... Toți ne-au spus: Bine! Vorbim!... Și toți au trecut, dară semn că s-au ținut de cuvînt nu vedem... Acuma a căzut păcatul pe mata. Se cheamă că al nouălea, la număr!... Ne rugăm noi să-i mai aduci aminte încă o dată... Îi spui lui conu Iancu, numai despre gospodarii din Prigoreni cu nacazul lor,

pentru niște pămînt... Atuncea îndată are să știe cum și ce-i...

Adrian ascultase, privind cu jind la săniile de pe stradă. Își făcea socoteală că bugetul sleit de achiziția mănușilor cumpărate în locul celor de lînă, trimise de-acasă, nu-i permitea și lui o raită cu Mișca, la Copou. Această nenorocire îl amăra foarte. Cînd a auzit însă despre Prigoreni, a suflat ca un vînt cald asupra sa. Iazul de la Zapodia, fata de la Prigoreni, Dochița, care înotase într-o dimineață departe, spintecînd apa în stropi de argint... Cufundarul jucăuș, care-i ținea tovărășie, ivindu-se în tumbe, cînd de-o parte, cînd de alta... Și răspunsurile acestei Dochițe drăcoase și cu miez, de cîte ori o împungeau cu vorba Neculai, morarul, ori moș Toader Gliga... Toate l-au străbătut cu o dulce mustrare. Măcar că nu-i cunoștea, țăranii stacojii de ger, cu înfoiatele lor cojoace și cu bitele subsuoară, au căpătat îndată altă ființă.

— Sînteți de la Prigoreni?...

— De la Prigorenii pe care-i cunoaște prea bine și conu Iordache... Prăpădiții de Prigoreni, pe care-i stoarce amu un hapsîn ca domnu Sidor Leibovici, conu Iuju a lui Hună...

Adrian a uitat mănușile noi de castor. A uitat plimbarea cu sania, la Copou. I-a întrebat mai amănunțit despre necazul lor cu pămînt. Le-a ascultat povestea întreagă; iar făgăduiala că va aminti despre dînșii n-a mai fost de mîntuială.

Însuflețit, s-a mai întors cu mîna pe încuietoarea portiței de fier:

— Bade Petrache, bade Leahule, bade Istrate, nici o grijă să nu mai aveți!... În cinci minute, viu eu să vă chem înlăuntru...

Sătenii din Prigoreni s-au uitat unul la altul. Credeau și nu credeau.

Oricum, flăcăuașul arătase mai multă tragere de inimă. Le-a prins din vorbă și le-a ținut minte chiar numele.

— S-aşteptăm! a rostit Petrache Dumba, trăgîndu-şi căciula brumărie, mai adînc, peste urechi.

— Alta ce să facem? Aşteptăm!... au încuviinţat şi ceilalţi patru ţărani, înşirîndu-se de-a lungul grilajului de fier.

Nu băteau ei întîia oară la uşi închise. Aici le mai era nădejdea cea din urmă.

Adrian nu s-a mai abătut prin odăile nenumăraţilor veri, unde era şi el aşteptat, dar pentru alte pricini. Se repezi să intre de-a dreptul în cabinetul lui bădia Ionică.

Din dosul biroului uriaş de stejar, avocatul Ioan Stamate l-a întîmpinat zgomotos, cu nepărmurita lui dragoste pentru copii, pentru nepoţi, pentru cumnaţi încă mai juni, pentru tot ce era tinereţe:

— Ce se-ntîmplă cu tine, Adriene, de n-ai mai dat pe-aicea de-o săptămînă?... Ia dezbracă-ţi mantaua şi fugi la băieţi!... Rămîi la masă?

Lăsase hîrtiile la o parte şi, răsucindu-şi mustăţile stufoase, aduse după deget, plescăi cu poftă din limbă cînd a pomenit despre masă. Aceasta era încă o patimă a lui. Să adune cît mai mulţi chemaţi şi nechemaţi la masă, rude, clienţi din alte oraşe, bătrîne scăpătate care-şi căutau de treabă pe la dînsul, precis la vremea dejunului... Cumpărăturile din piaţă le făcea singur, cu doi argaţi după el. Şi erau ca proviziile pentru un veşnic praznic întins. Adrian s-a uitat cu plăcere la caricaturile notabilităţilor locale, bătute în pereţi: Bădărău, Greceanu, A. D. Xenopol, Matei Cantacuzino, Stere, Abgar Buicliu... Apoi, adunîndu-şi privirile şi toată hotărîrea din el, a vorbit:

— Bădie Ionică, sînt nişte oameni care aşteaptă afară...

— De la Prigoreni?

— De la Prigoreni...

Pe chipul de colos jovial, cu mustăţile răsucite în sus şi cu părul tuns perie, a trecut o umbră de impacienţă:

— Tot n-au mai plecat?... Le-am trimis o dată vorbă că n-am timp...

— Așteaptă în ger, bădie Ionică... De azi dimineață așteaptă!... stărui Adrian rugător.

— Știu... I-am văzut pe geam... Mi-au spus și ceilalți băieți... Ce vor de la mine? Nu pot! Nu se poate!...

Avocatul Iancu Stamate vorbea mai mult pentru dînsul, decît pentru un copilandru ca Adrian.

Muta dintr-o parte în alta codurile legate în scoarțe vișinii, dosarele, teancurile cu acte și pergamente; fiind specialist în procese de vînzări cu metehne și în moșteniri încurcate, vechi, părăsite de alți jurisconsulți. Le îngloba pe toate, în aceeași slăbiciune pentru caii nărăvași pe care îi cumpăra ca să-i mustruluiască și să-i preschimbe apoi, aduși la cuminție; în aceeași ciudată pasiune pentru cupeuri, trăsuri, brecuri și docare hodorogite, pe care le primenea, le purta pe la țară, le aducea îndărăt, procopsind cu ele birjarii ori vreun ageamiu sărac cu duhul. Avocatura lui era cam pe măsura aceasta; de tranzacții și căderi la învoială, amînări și prescripții. Adrian s-a apropiat, punîndu-i mîna pe braț, din ce în ce mai rugător:

— Bădie Ionică, mi-au spus și mie țăranii toată povestea lor... Ce mare greutate să pui și mata un cuvînt, la Epitropia Sfîntul Spiridon?... Zău!... Tremură de azi dimineață în ger!... Mata ești bun și săritor la necazurile altora.

— Bun și săritor, acolo unde se poate, Adrian!... Lasă și tu chestiile acestea, care nu-s de vîrsta ta și fugi la băieți!...

Spunînd, Iancu Stamate a deschis un vraf de documente, cu hîrtia sfîrlogită și cerneala decolorată. A înșfăcat un creion roșu și a început să sublinieze anume cifre și date, voind să arate că îndeletnicirile sale nu-i lasă timp să mai asculte palavrele unui băietaș.

— Le-am spus că le aduc un răspuns!... Că-i chem!... stărui Adrian.

— Nu-i nimic. Le trimit răspuns să plece. N-am vreme... Nu se poate!

Iancu Stamate vorbea cu ochii în hîrtii, cu fruntea sprijinită într-o mînă și cu creionul roșu în cealaltă mînă.

Adrian însă tot nu se dădea dus:

— De ce nu se poate, bădie Ionică?... Nu-s și ei oameni? Mi-au istorisit tot, de-a fir-a-n păr... Cînd erau gata-gata să isprăvească și să pună mîna pe moșia Habășească, a prins de veste arendașul lor și le-a luat-o înainte... Nu-i păcat?... Mata faci politică cu Dimitrie Greceanu!... Greceanu e un om cinstit... Toată lumea o spune... O vorbă de-a lui ajunge!...

— Bine, bre Adrian! Nu te-am crezut capabil de atîta persistență! exclamă Iancu Stamate, lăsînd creionul roșu din mînă.

Rezemîndu-și ceafa de spătarul scaunului înalt ca o strană, a întors-o pe glumeață mirare:

— Te-ai tocmit avocatul oamenilor din Prigoreni? La onorariu, să mă lești pe mine... Am ceva mai multă experiență...

— Gîndește mata că erau gata să capete contractul... Au adunat garanția, numai ei știu cu cîtă caznă... Și cînd să se bucure, li se pune de-a curmezișul tot cel care le-a jupoiat zece pei...

— Nu-ți spun eu?... Ai stofă de avocat și pace!... Cu stofa asta pe care o arăți tu, Adrian, grăbește și isprăvește liceul, ia-ți licența în drept și vino să te angajez secretarul meu... În cîțiva ani, te fac om!

— Mata glumești, iar oamenii din Prigoreni zgribulesc afară... Te rog eu, bădie Ionică!

Pînă atunci, Adrian intrase în biroul acesta ca într-o cameră oricare, din casele rubedeniilor.

Și ca pretutindeni, găsea numai un pitoresc amestec de obiecte rustice și vestigii cărturărești, o atmosferă specială a neamului Cumpătă, cu toate crengăturile respective. Colecții de publicații juridice legate, alături cu o pereche de zăbăluțe nichelate în raftul bibliotecii. Borcane cu probe de grîu, pe casa de fier.

Săptămîna lui George Panu și *Furnica*, lîngă o factură de mașini agricole, așezată la vedere, sub cubul de cristal. Cutii cu alice de plumb, peste un vraf de citații. Scoarțe, talere țărănești, cărți și arme, spice de grîu împletite și fotografiile conacurilor de la Zapodia, de la Săvești, de la Vlădița... Acum lua aminte că înainte de toate, se afla într-un cabinet de avocat.

A stăruit, cu mai puțină încredere în izbîndă :

— Știi ce rar te rog eu ceva, bădie Ionică !... Vezi, nu-i nici pentru vreo stăruință la un profesor, nici...

— Adrian ! schimbă tonul Iancu Stamate. Fii băiat înțelegător și caută-ți de treburile tale !... De școală, de jocuri, de patinaj... Lasă chestiile acestea pe seama noastră, care sîntem lupi mai bătrîni... Nu se poate !... Ce vor ei nu se poate ! Asta-i !

— Cer ceva care nu-i drept ?

— Nu-i vorba de drept și nedrept !... Noțiunile acestea sînt foarte elastice... Ai s-o înveți și tu, la vremea ta... Chestia e mai limpede, dacă mă silești să ți-o explic. Arendașul din Prigoreni, Isidor Leibovici, are avocat pe Anastasiu... Îl are nu numai pentr-un fleac de moșioară, pe care vrea s-o ia în posesie de la Spiridonie. Îl are avocat, pentru afaceri mai mari... Isidor Leibovici face export de cereale, taie păduri, furnizează lemne de foc la instituții, traverse la căile ferate... Anastasiu încasează de la el, una cu alta, șaptezeci, optzeci de mii de lei pe an. E o sumă ! Nu ?... Și Anastasiu e omul lui Greceanu ; abia l-a atras la dînsul cu mare greu, de la Bădărău... Înțelegi acum ? Mitică Greceanu, măcar deocamdată, nu-i poate refuza nimic lui Anastasiu ; un bilețel la Epitropie și chestia s-a făcut !... Simplu ca bună ziua !... Dacă veneau țăranii de la Prigoreni de la început la mine, poate că era altceva. O luam înaintea lui Isidor Leibovici. Îl punem și pe el, și pe Anastasiu, în fața faptului îndeplinit. Așa, au umblat cu un băiețaș, un student, feciorul popei din Prigoreni... Ce știe și ce poate un băiețaș ?... Le-a compromis chestia de la ori-

ginã... Învață de la mine, Adrian, copile : în viața asta, peștele cel mare îl înghite pe cel mic !...

— Așadar, nenorociții nu mai au nici o speranță ?

— Ei-ei !... „Speranță ! Nenorociții !"... Ce vorbe mari, parcă ești State Dragomir, pe scenă !... Țăranii sînt deprinși mai demultișor să dea peste cîte un Isidor Leibovici, mai tare decît dînșii...

— Mata o spui, bădie Ionică ? îngăimă cu tristețe copilăroasă, Adrian. Mata, care ai pledat de atîtea ori pentru țărani ?

— Eu o spun !... Crezi că mi-a fost bine, după ce-am pledat de atîtea ori pentru țărani ? Nu o dată am plătit-o scump !... Și în cinci ani mi-a fugit un sfert din clientelă : proprietari, arendași, intermediari, moștenitori... Pentru dînșii eram suspect ! Iar la urmă, ce-am folosit ? Ce au folosit țăranii ?... Dreptatea pe care o cîștigau aici, o pierdeau la casație, la tribunalele din alt capăt de țară... Zicătoarea pe care ți-am spus-o mai înainte, cu peștele cel mare... N-avea tu grija țăranilor ! Cum au trăit pînă acum, s-or descurca ei și de-acum înainte... Hai ! Fugi la băieții ceilalți... Și rămîi la masă !

— Nu rămîn... Nu pot.

Adaugă, mințind :

— Am de preparat niște teze...

— Uite, atunci !... Ține de-aici, de la bădie-tu, o rublană de cinci lei ! îl îndemnă Iancu Stamate, căutîndu-se în buzunarul vestei.

— Nu pot... N-am nevoie...

— Da ce-i cu tine, copile ?

Adrian s-a oprit să răspundă, ca să nu-și trădeze tremurul glasului. A ghemuit mănușile în buzunar. (Nu-i mai făceau nici o plăcere.) S-a răsucit pe călcîie și a plecat grăbit.

— Adrian !... Adrian, măi copile !

O clipă, Iancu Stamate a rămas pe gînduri, cu creionul colorat în mînă. A oftat, a clătinat din cap și a început din nou să sublinieze cu roșu, cifrele și datele unui dosar de moștenire care se judeca de douăzeci

de ani. Adrian a fugit prin fundul curții, pe-o portiță care răspundea într-o stradă dosnică. Nu mai avea curaj să dea ochi cu oamenii din Prigoreni, sloiuri străjuind în ger, la intrarea principală.

Acasă, la gazdă, în odaia cu grinzi scunde, Ștefănucă Pandrea citea la gura sobei un număr mai vechi dintr-o revistă, care în toiul serbărilor jubiliare răscolise mereu rana deschisă a „Chestiei țărănești". Era scufundat în lectură și afundat în jilțul șchiop și slinos, îmbrăcat în creton. Adrian s-a plecat să citească și el peste capul prietenului, titlul articolului. El îl cunoștea de astă-vară de la Zapodia, unde toate le vedea pe-atunci cu alți ochi : „Cain, Cain, ce-ai făcut cu fratele tău Avel ?"

— Fănel !... Dragă Fănel !...

— Da ! Ce-i ?

— Toți sîntem într-un fel ori altul, un Cain care și-a ucis pe fratele său Avel. Chiar și cei pe care mai ieri, nu i-am fi asemuit în ruptul capului cu numitul Cain !...

Ștefănucă Pandrea l-a privit cu mirare, lăsînd foaia din mînă :

— Ce vrei tu să spui cu asta ? Nu-nțeleg !...

Prefectul ținutului Căliman, domnul Alexandru Negoianu, avea năravsă-și plîngă de milă cu mult humor, cînd se întrecea cu paharele de vin ori cînd îl apucau zorile la clubul Tinerimea, după o partidă infernală de cărți :

— Măi fraților, vouă ce vă pasă !... Voi n-aveți o martiră acasă, o Genovevă de Brabant !... Intrați acuma pe ușa cea mare. Sunați servitoarea să v-aducă un ceai cu rom, dacă nu un pahar cu moare de varză... Îi trageți niște soamne ca acelea pînă la douăsprezece ; iar la masă vă așteaptă potrocul... Pe

mine m-așteaptă altfel de potroc!... Privirea martirei, fraților!... Barbara Ubric!... Genoveva de Brabant!

Ceilalți membri ai clubului Tinerimea, care au fost tineri doar pe vremea războiului de la 77—78, își dădeau coate, ațîțîndu-l:

— Și în cazul acesta, cum intri tu în casă, Săndel?

Știau, dar le făcea mare plăcere să mai audă o dată.

— Cum? ofta mucalit, Săndel Negoianu. Ia, ca pe timpurile ferice ale juniei, cînd îmi mirosise întîia oară a catrință și fugeam noaptea din casa părintească, în uniformă de liceu. Așa intru și-acuma... Tiptil!... M-așez pe scări... Mă descalț binișor... Iau ghetele în mînă și calc pe vîrful degetelor, numai în colțuni...

— Nu te-apucă strănutul?

— Ba bine că nu!... Mă țin de nas și nu strănut. Atîta ar mai trebui!... îmi țîțîie inima cînd troznesc treptele și cînd scîrțîie ușa... Iar dacă am scăpat cu bine în pat, trag oghialul peste cap și nu deschid ochii, chiar dac-ar fi s-aud strigînd foc!... Focul te mai cruță și te mai iartă! Există și societăți de asigurare împotriva incendiului. Mustrarea mută din ochii martirei nu te iartă nici în mormînt, fraților! Și nu există o societate de asigurare împotriva martirilor! N-ar fi vremea să înființăm una, fraților?...

Frații, veterani întru același trecut de club, de cafenea, partide de table la Rinalti și alte ocupații tot atît de istovitoare, făceau haz. Ipocriți, nu mărturiseau cu aceeași sinceritate, că nici dînșii nu scapă mai ieftin acasă.

Mizeriile lor însă erau intime. Ale lui Săndel Negoianu erau publice.

Pe doamna Cleopatra Negoianu, anevoie și-o puteau închipui astfel, decît prezidînd în cancelaria institutului său, conferințele profesoarelor și profesorilor. Înaltă, uscată, dreaptă pe scaun, în veșnica-i rochie neagră, corectă și rece, întinzînd din cînd în cînd mîna să așeze un tampon, un creion, o călimară, deplasate de la locul lor cu un centimetru.

Așa o zugrăveau profesoarele, așa profesorii, așa elevele...

Așa o vedeau toți.

Această pasiune de ordine era orgoliul ei, rațiunea ei de existență și multă vreme a fost pricina unor publice dezbinări conjugale.

Alexandru Negoianu — Săndel cum îl numeau amicii, conu Sănducu, cum îl numeau clienții — avocat cu clientelă mijlocie, după ce-a fost proprietar de moșie cu pămîntul vîndut la darabană; om vesel, bun băutor și strașnic jucător de cărți, pătimaș iubitor de femei și de vînători, înfățișa prin contrast, toate cusururile de care doamna Cleopatra Negoianu avea oroare. La începutul căsniciei, cînd încă nu-și pierduse moșia în cărți și în chefuri de pomină, nepotrivirile acestea au dat prilej la adevărate drame.

După o scenă cu tirade corneliene, Săndel Negoianu își lua pălăria și o împungea de fugă, ocolind casa cîte-o săptămînă, umblînd pe la țară, cerînd ospitalitate altor prieteni cu moșii, vii, păduri de vînat, iazuri de pescuit, pivnițe cu vin vechi, curcani îngrășați și lăutari la îndemînă.

Treptat, cu timpul, au încheiat un armistițiu bazat pe concesii reciproce. Doamna Cleopatra Negoianu, din drojdia de capital salvată la licitația creditorilor care și-au împărțit moșia, a preluat pensionul francez: *M-iles Florise et Thérèse Rogier.* I-a schimbat firma, i-a dat alt lustru și acum, devenită Tanti Cleopatra, își consuma pasiunea de ordine, de simetrie și de autoritate, în severele sale îndatoriri didactice. Nu-l mai primea cu tirade corneliene.

Tăcea. Tăcea înfiorător!...

Iar domnul Alexandru Negoianu, rămas tot Sănducu sau Săndel, cu tot începutul de diabet și de burtă progresivă, continua chefurile, partidele de cărți, vînătorile și aventurile galante — „salvînd aparențele". Adică, intrînd acasă înaintea zorilor, cu ghetele în mînă, în ciorapi, călcînd în vîrful degetelor și culcîndu-se cuminte cu plapoma în cap; în loc să trîntească

uşile, să sune servitoarea, să ceară ceai cu rom ori zeamă de varză acră şi să poruncească potroace pentru masă, cum a purces în primii ani.

Cînd iţele politice l-au înscăunat prefect al ţinutului, nu şi-a schimbat nimic din viaţă. Legăturile de rudenie, dezbinările dintre tabăra takistă şi cantacuzinistă, au lucrat pentru el, scutindu-l de alte osteneli. Au căzut toţi de acord, asupra unui om neutru şi inofensiv politiceşte.

Sănducu Negoianu, devenit dom' prefect, avea sergent la poartă şi trăsură personală la scară.

Trimitea sergentul la culcare şi trăsura la grajd, ca să scape de martori incomozi.

Nu lăsa el cafeneaua Rinalti şi clubul Tinerimea, pentru prefectură. Numai doamna Cleopatra Negoianu era încă mai solemnă (pentru amîndoi), şi îl întîmpina acasă cu o mai teribilă privire de martiră.

— Fraţilor, înc-o partidă !

— Ne-apucă ziua, Săndel !... s-au codit ceilalţi jucători, în cîştig, strîngîndu-şi banii de pe masa verde.

— Vouă ce vă pasă ?... Nu v-aşteaptă acasă Barbara Ubric...

— Tocmai, Săndel !... Pentru tine o spunem...

— Dacă v-a apucat atîta grijă şi dragoste pentru mine, faceţi cărţile... Dă-i drumul !

Chibiţii moţăiau. Ultimul chelner căsca cu ochii umflaţi de somn şi de fum. Săndel Negoianu însă nu s-a lăsat. A mai jucat o partidă. A mai golit trei păhărele de coniac. A mai pierdut ultimile sute din buzunar şi alte sute, în cretă. Iar fiindcă era şi el în felul său un martir, a adormit răpus, somnul dreptilor, în birja care-l ducea acasă.

Birjarul s-a dat jos în mantaua încinsă cu un capăt de hăţ, pregătindu-se să-l ajute la coborît şi anunţînd :

— Coane Săndel, aţi ajuns !

— Carte ! a mormăit buimac conu Săndel.

— Coane Săndel...

— Punctul ! As, damă, valet de atu !

— Domnule prefect! Am ajuns acasă!

— Mare bucurie!

Săndel Negoianu a deschis ochii la sumbra realitate, a descins din birjă şi tot s-a bucurat de ceva. Sergentul de la poartă dormea şi el, somnul dreptţilor, la bucătărie.

— Măi Bercule, măi! monologă domnul prefect, clătinîndu-se şi scociorîndu-şi toate buzunările de la pantaloni, vestă şi haină, de la blană şi iar de la pantaloni, vestă şi haină, în căutarea mărunţişului. Măi Bercule, măi, tu eşti un animal fericit!...

— Vai de capul meu, domnule prefect!... Aşa o fericire nu vă doresc eu, coane Săndel...

— Ascultă, Bercule! Nu face pe prostul cu mine!... Eşti fericit!... Ţi-o spun eu...

— Dacă ziceţi dumneavoastră, sînt, domnule prefect. De ce să nu fiu?

— Lasă-l pe domnul prefect în plata Domnului!... Acuma-s conu Săndel... Săndel Negoianu unu-i măi Bercule, măi, în tîrgu ista... Unu şi fără pereche!...

— Unu-i, coane Săndel...

— Aşa să te-aud!... Şi spune acuma, de ce eşti fericit, idiotule?

— Asta nu pot pentru ca s-o ştiu... Aţi poruncit ca să fiu fericit, sînt fericit... Parcă mă costă ceava să fiu?

— Bercule! Bercule! Mi se pare că vorbeşti prea multe...

— Dacă porunciţi, tac, coane Săndel.

— Să taci şi s-asculţi... Măi Bercule, mi se pare mie că m-am întrecut cu coniacurile!... Cite dracu am băut, măi Bercule?... Cincisprezece?... Optsprezece?... Destule!... Ce spuneam eu?... Aha! Să te luminez eu de ce eşti fericit, nefericitule!... *Primo!*... Tu ştii ce-i *primo?*

— Eu sînt un păcătos de birjar, coane Săndel... De unde să ştiu eu ce-i *primo?* Că dacă ştiam, poate că n-ajungeam eu birjar.

— Iar vorbeşti prea mult!...

— Mata m-ai întrebat, coane Săndel.

— Te-am întrebat, dar nu te-am întrebat ca să-mi răspunzi prostii... Am spus *primo,* adică, uită-te aici, la degetul meu — *primo,* întîi !... *Primo,* ești fericit, fiindcă ești prost. Toți proștii sînt fericiți prin definiție. *Secundo* — uită-te la deget ! adică în al doilea rînd — ești fericit, pentru că ești birjar de noapte și nu-ți ține nimeni socoteală acasă, dacă ai venit la 4, la 5 ori la 6, după miezul nopții... Și *terțio* — uită-te la deget, Bercule ! — ești fericit, fiindcă nu ții în sclavie acasă, o Barbara Ubric, măi Bercule, măi !... Habar n-ai tu ce însemnează să te-aștepte acasă Demnitatea, măi !... Virtutea, măi ! Abnegația, măi ! Tu nu ești poligam ca mine, care le am pe toate acasă, măi... Pe toate și pe deasupra, pe Barbara Ubric și pe Genoveva de Brabant !... Știi tu ce însemnează asta ori nu știi ?

— Cum porunciți dumneavoastră, domnule prefect !... Dacă porunciți să știu, știu... Dacă nu, nu știu, domnule prefect !...

— Iar mă iei cu prefect ?... Prefecții trec, dar Săndel Negoianu rămîne, măi Bercule !... S-o știi și pe-asta de la mine !... Tu l-ai adus acasă pe domnu Mitran Iliescu ? Pe Bucluc ?

— Eu, coane Săndel !

— Acela, da !... Abia așteaptă să vină partidul lui la putere și să-mi ia scaunul de prefect. I se pare mare scofală... Eu, mă... știi tu... mă c... în scaunul de prefect ! Eu, Săndel Negoianu am fost, sînt și rămîn !... Nu-s Bucluc, măcar că de bucluc dau eu acasă în fiecare dimineață... Măi ! Da multe pahare de coniac mi se pare că am băut eu, măi Bercule !... Ce optsprezece ?... De unde ai scos tu optsprezece ?... Phii !... Acuma aș ști eu ce-ar trebui, ca să mă dreagă !... Dar nu se poate !... Nu dă voie Martira, măi, Demnitatea, măi, Ținuta, măi !... Ție ce-ți pasă ?... Te duci acasă ca un parșiv de bețiv fericit și te dregi !...

— Vai de dresul meu, coane Săndel... După ce să mă dreg ?...

— Iar vorbești ?... Ia-ți banii tăi și umblă !

Bercu, deprins cu asemenea dialoguri, a luat banii săi și a dat bici gloabei să umble.

Domnul prefect Alexandru Negoianu s-a proptit în portiță, a deschis-o, a alunecat în semicerconferință cu ea pe ghețușul potecii, și-a restabilit echilibrul și ridicînd ochii, a întîlnit privirea Barbarei Ubric la fereastra dată în lături.

Doamna Cleopatra Negoianu, torturată de insomnie, deschisese geamul ca să respire aerul rece al sfîrșitului de noapte, în dorul sanatoriului din Elveția unde și-a căutat ea sănătatea în timpul verii. A privit deci și a ascultat toată scena.

Comoția lui Săndel Negoianu a fost atît de puternică, încît picioarele i s-au tăiat de la genunchi, a lunecat, a dansat ca un început zglobiu de Cake-Walk, s-a apucat cu mîinile de grilaj și a revenit cu bine la o aproximativă poziție verticală. În cadrul luminat al ferestrei, silueta doamnei Cleopatra Negoianu se profila implacabilă, ca Justiția urmărind Crima, din tabloul lui Prud'hon.

Atunci, de lîngă zid, din întuneric, s-au ivit la lumină cîțiva țărani, ținînd cușmele în mînă :

— Sărutăm mîinile, domnule prefect și coane Săndel...

— De unde-ați ieșit ? Ce-i cu voi ? se burzului Săndel Negoianu.

— Sîntem niște oameni de la Tăcuta, domnule prefect.

— Și ce-i dacă sînteți de la Tăcuta ? Ce căutați aici ?...

— Pe dumneavoastră vă căutăm, domnule prefect... ieși înaintea celorlalți un moșneag cu pletele albe, descoperite în lumina felinarului și în lumina revărsată pe fereastră. Pe dumneavoastră vă căutăm de azi-dimineață... La prefectură am fost, aici am fost, ne-am dus la clup și v-am căutat acolo... Pe urmă iar ne-am întors... Am zis că tot o s-agiungeți dumneavoastră

odată şi-odată acasă... Domnule prefect şi coane Săndel, faceţi-ne dreptate că s-o mîntuit cu noi...

— Măi ! Sînteţi nebuni ? Acuma să vă fac eu dreptate ?... Ştiţi voi cît e ceasul ?...

— Ştim coane Săndel, că de cînd aşteptăm, tot ceasurile le-am numărat noi, cum sunau la turnul Episcopiei !...

— Şi dacă le-aţi numărat, ce-i ?... Mare ispravă aţi făcut !...

— Domnule prefect şi coane Săndel... urmă cu linişte ţăranul cel bătrîn. Noi avem la Tăcuta un boier de treabă, dară cam năuc... Conu Stroie Bîrlădeanu... El cu hîrţoagele lui... În vremea asta, vechilii ne belesc şi ne poartă la corvezi, de-au scos sufletu din noi... Acuma ne-o mai căzut pe cap şi perceptoru... Cică să plătim bir nou pe popuşoi, că s-or făcut destui anu ista !... Ne-o scos gitele din ocol la primărie, de mugesc şi rag, coane Săndel, să-ţi rupă inima, nu alta !... Ne-o scos boarfele din casă... Plîng copiii şi se vaită muierile, domnu prefect, parcă o dat tătarii peste noi... Fieţi-vă milă şi daţi poruncă... Altfel, nu răspundem, dacă se întîmplă o poznă...

Sănducu Negoianu a tras tot timpul cu ochii la fereastră, în nădejdea că Genoveva de Brabant se va retrage în peştera sa, la întuneric. Văzînd-o neclintită, deodată a dat glas mînios, mai mult pentru urechile ei, decît ale ţăranilor din Tăcuta :

— Ce poznă ?... Cum îndrăzniţi să vorbiţi ? Cu cine vorbiţi voi, măi banditilor ?... Aşa se vorbeşte cu prefectul vostru ? Hai ?... Ce-s eu, fleac aici ?... Ce-i, moară la casa mea ? Cum aţi intrat ?... Unde-i gardistul ? Ia uite, domnule, cine-mi vorbeşte mie de poznă ! Apoi, am să întorc eu cojocul pe dos !... Pieriţi din ochii mei ! Acu !... Într-o clipă, dacă nu vreţi să vă trimit legaţi burduf, cu jandarmii la spate !... Poftim, domnule, ce-a ajuns ţara !...

Domnul prefect Alexandru Negoianu a intrat, trîntind uşa.

Nu-i mai păsa de nimic. Dacă e vorba pe-așa, poate s-arate el ce înseamnă prefect, în casă la dînsul și aiurea ! Dar mai ales în casă la el.

Ușile se auzeau izbindu-se dintr-o cameră în alta, cu detunări lungi de furtună.

— Iaca pentru ce-am degerat noi atîtea și atîtea ceasuri, oameni buni !...

Cel care a glăsuit și-a izbit căciula cu latul palmei, în creștet. Ceilalți n-au dat nici un semn, înșirîndu-se tăcuți în întunericul înălbăstrit al sfîrșitului de noapte.

Cînd au ajuns departe, spre bariera unde așteptau săniile lor la rateș, moșneagul cu părul alb a oftat :

— Mi se pare că s-au adunat cam multe !... Nu mai încap... Se revarsă paharul...

— Tot asta o spunem, moș Nicodim, de cînd am deschis noi ochii... Și văd că loc să-ncapă altele tot mai este el loc, de le răbdăm !...

Pașii opincilor groase, umplute cu paie, scîrțiiau în zăpada înghețată. Tîrgul dormea însă cu obloanele trase, în pace și în neștire.

Capitolul V

SUS, BOIERI, NU MAI DORMIȚI !...

1

În sanie, lîngă vizitiu, Adrian era înfofolit pînă la ochi într-o blană de lup trimisă de la Zapodia, uriașă, grea, cu guler enorm, pe măsura exploratorilor arctici. Încercase de cîteva ori să pună mîna pe hățuri. A renunțat. Îl răzbea frigul prin mănușile tîrgovețe de castor.

— Ce să le faci, conașule Adrian ?... rostise Toader Gliga, moșneagul, în chip de consolare. De mîndre, mîndre-s grozav mănușile matale, care nu se mai află... Încolo ?... Numai bine strîng ele frigul, să-l țină, pîrdalnicele !...

El strunea hățurile cu mîinile goale.

La spate, în locul mai larg și ceva mai adăpostit de vîntul subțire, Olga și Dimitrie Petreanu, cu Smărdița la mijloc, se înfășuraseră în alte pleduri și blăni, cu picioarele afundate în așternutul de fîn.

Mergeau la Zapodia.

Sania lor plecase înainte cu alt rînd de copii, dimineața. Aceasta, de-a doua, din neistovita rezervă de vehicule a Zapodiei, venise să-i ia cu argatul de credință bun la toate, Toader Gliga, moșneagul, și cu echipament de poclăzi și dulame, cergi și tohoarce mițoase de Cașin, ca pentru o expediție polară cu neprevăzute peripeții.

— Parcă pornim pe urmele lui Nansen !... exclamase Adrian, urcîndu-se în sanie, într-un suveran dispreț pentru asemenea prisos de învelitori.

Toader Gliga, neștiind ce-i cu Nansen, dar știind ale sale, a răspuns într-o doară, trăgînd cu coada ochiului la mănătăluța pirpirie de uniformă :

— Dă, conașule !... Să vorbești mata oleacă mai încolo, la larg, cînd a începe să te taie vîntișoru ista subțire, care ai zice că nici nu-i... Atunci să vorbești mata !...

Acum, Adrian nu mai vorbea nimic.

Cu toată rușinea, sub privirea moșneaguiui mijind a rîs, îmbrăcase pe rînd blana de lup, schimbase șapca de uniformă pe-o căciulă imensă din buzunarul dulamei, își îngropase picioarele în pături și fîn ; nu s-ar fi dat în lături nici de la o pereche de mănuși, grosolane, de lînă, cu un singur deget, cum poartă aparii și birjarii.

Drumul era lung ; patru poște jumătate peste văi și peste dealuri. Iar gerul într-adevăr amarnic sub cerul sticlos : de-o săptămînă, termometrul mai cobora în fiecare zi încă un grad.

Mirosul de păr al sălbătăciunei încălzit de răsuflare stăruia în nările lui Adrian. Miros de lup, de vînat, de țară, de iarnă, de drumuri prin viscole ; tot ce se lega de alte amintiri, cînd era încă și mai copil. Calea aceasta o străbătuse tot așa, și de alte ori, în alte vacanțe de Crăciun, după o veche datină a neamului Cumpătă, care aduna la vizuina bătrînilor rubedeniile răzlețite pe aiurea. Niciodată nu i s-a părut o călătorie mai încărcată de gînduri și asemuiri, de mîhniri, de nelămurite presimțiri, de întoarceri îndărăt.

Era același drum, și nu mai era, totuși, același.

Sunetul zurgălăilor se risipea și acum cristalin ; ecoul răspundea și acum, de departe, ca o stinsă chemare a altei sănii, pierdută undeva și nevăzută în alba nemărginire. Copitele cailor nu făceau nici acum zgomot : tălpile săniilor luceau și acum cu o simțită

fîşîire, ca un zbor lin, prin vis. Sîrmele telegrafului scuturau tot aşa ghirlănzi de promoroacă şi căderea era uşoară şi mută, tot ca o călătorie prin vis, fantastică, în ireal.

Soarele iriza diamantin în miliarde de cristali sclipitori — iar din sus, din albastrul rece, ca şi altădată, cîte o steluţă singuratică de fulg din senin plutea indecisă şi iarăşi nu s-ar fi putut spune dacă venea pe pămînt ori se înălţa absorbită de infinit. Din nou, totul era uşor, aerian, descătuşat de trista robie a gravitaţiunii.

Departe se zărea un sat ; sub o colină, altul, o turlă de biserică, o livadă ninsă, o cumpănă de fîntînă...

Le cunoştea pe nume satele ; le mai văzuse de zeci de ori, în aceleaşi drumuri ale vacanţelor de Paşti, de Crăciun, de vară.

Albe şi pacificate de la distanţă, fără hleiul uliţelor desfundate, fără acoperişurile de stuf şi de paie mucede, fără zaplazuri năruite, păreau sate de pe altă planetă, unde totul e calm şi pur, unde oamenii sînt izbăviţi în sfîrşit de orişice suferinţă şi nu-i mai dezbină nimic ; unde totul se va petrece de-acum înainte, firesc şi simplu, limpede pentru eternitate. Viaţă de cleştar, într-o planetă cu străvezime de cleştar.

Dar din lecturile cu Ştefănucă Pandrea, tovarăşul de gazdă la Iaşi ; din aprinsele dezbateri între tineretul şcolăresc ; din hîdele mărturii pe care le-au văzut ochii săi nu demult ; din tot ce descifra de o bucată de vreme în strîmba rostuire a vieţii, cu setea de absolut a începutului său de adolescenţi ; — ştia acum că faţa aceasta e amăgitoare şi că sub toate, geme înăbuşită una singură şi aceeaşi tînguire fără de răspuns : „Cain, Cain, ce-ai făcut cu fratele tău Avel ?...“

Sania a intrat pe un drum de pădure.

O pădure de fag şi stejar, cu perdea de brazi plantată simetric pe marginea şoselei. Iar îndată mintea i s-a întors cu un fel de deznădejde la plăsmuirile copilăreşti din anii mai dinainte ; chiar din vremea ferice de acum doi şi trei ani. De ce şi-a închipuit el oare

întotdeauna, cînd trecea pe aici, că e o pădure minune? O imensă pădure cu pomi de Crăciun?...

Ninsoarea pusese şi acum pe cetina sumbră o albă dantelură de nea. Altădată, ochii copilăreşti găseau o asemuire ca pentru poftele copilăreşti: sub cristalii de zăpadă luciul întunecat al ghimpilor verzi i se părea artificial, ca verdele fructelor păstrate în zahăr, la vitrina cofetăriei Rinalti din Căliman. O creangă îşi destindea şi acum, la trecerea lor, arcul încordat de povara zăpezii; pala de ninsoare cădea şi acum, fără vuiet, şi eliberată, ramura se întorcea să şoptească vecinei ceva... Da! Atunci, în anii care n-au rămas prea departe în urmă, credea că o ramură poate şopti altei ramuri şi că multe vietăţi ale pămîntului, chiar lucrurile neînsufleţite, chiar mobilele familiare din casă, aveau un grai al lor, tainic şi nepătruns de oamenii pedepsiţi cu un blestem — aşa cum începea şi el să fie de doi şi de trei ani încoace, de cînd l-a ajuns şi pe dînsul osînda, să nu le mai poată auzi şi înţelege.

Atunci, în ceilalţi ani nu prea de demult, era sigur că odată cu noaptea, în pădurea aceasta de basm, zînele se apropie în mantiile lor albe cu peteală în păr şi cu mărgăritare la gît, ca să aprindă în fiecare brad de pe marginea drumului, nenumărate lumînările de ceară albastră, trandafirie şi violetă, pentru copiii sărmani şi morţi, pentru cei care au plecat pretimpuriu din viaţă şi acolo sus, s-au preschimbat în îngeri cu aripi mătăsoase şi cu ochi care nu mai plîng. Atunci basmele cărţilor se împleteau cu lumea de-aievea. Lumea de-aievea se contopea cu plăsmuirile din basm.

N-a întrebat el o dată — să fie cîţi ani, opt? nouă?... N-a întrebat el o dată, tot în locul acesta:

— Nu vreţi să rămînem la noapte aici?... Hai să rămînem!...

Se afla el între părinţi, ca Smăndiţa acum.

Pe urmă, i-a fost ruşine să lămurească de ce ar fi dorit să rămînă.

Numai el ştia. Ceilalţi nu puteau să priceapă...

Dacă ar fi înnoptat aci, ar fi zărit minunea steluțelor aprinse și l-ar fi surprins pe moș Crăciun, cum din această pădure de argint, din basm, pornește spre sate și tîrguri, cu povara lui de daruri în desagă și cu asinul care are o cruce sură pe spate și dă cuminte din urechi cînd îți aude glasul, fiindcă înțelege, ar putea să răspundă și tace. Tace, numai din pricină că e în așteptare să aibă mai întîi un semn de la tine, că tu ești copilul ales și vrăjit, căruia ursitoarele i-au pus în scăldătoare trei fire de iarbă descîntată. Ceilalți n-o știau aceasta.

El nu se îndoia însă că asinul sfînt s-ar fi oprit îndată să-i vorbească... Nu-l încredințaseră oare babele din Zapodia, că ursitoarele i-au presărat trei fire de iarbă descîntată în scaldă?... Atunci n-ar fi avut de ce să n-o creadă și el... Toate erau cu putință... Toate lunecau din strîmta și posaca realitate, în magia poveștilor... îl aștepta și pe dînsul, la capătul drumului, un pom de Crăciun adevărat, și cărțile cu chipuri, și nucile poleite, și lumînărelele de ceară trandafirii, verzi, violete, și alți copii cu nasurile îmbujorate de ger și cu mîinile înghețate de bătălia cu bulgări, în cetățui de omăt...

— Nu vreți să rămînem la noapte, aici?... Hai, să rămînem!... a sunat ca un ecou, din sanie și din trecut, glasul Smărdiței, rugător.

— Cum îți vine să vorbești? s-a mirat Olga Petreanu.

— Stai cuminte! a îndemnat-o Dimitrie Petreanu.

Fetița a tăcut, cuminte, sub maldărul de blănuri și cergi. Nici ea nu-și mărturisea gîndul.

Adrian a înțeles-o. Numai el.

Știa la ce minune, cu moș Crăciun și cu zîne, s-ar fi așteptat surioara mai mică, la noapte. Ea mai vorbea încă în desăvîrșită candoare, cu făpturile fără de glas și cu lucrurile neînsufletite. Era rîndul ei să creadă că asinul sfînt ar fi dat filozofic din urechi și ar fi început să cuvînte.

Iar milă i-a fost de el, nu de ea.

Acum, pomul de Crăciun e pentru Smăndița care mai crede în arborul prințesei Sanghamitta și a plecat astă-vară să-l caute. E pentru Mariana și Pufuleț, care se mai avîntă cu Țurlui, băiatul de potcovar, să experimenteze pe cont propriu aventurile lui Robinson Crusoe pe iazul de la Zapodia ; lumea de basm, de închipuiri, de minuni, le-a rămas lor. El pentru totdeauna a pierdut-o... I-au rămas numai mănușile de castor, de care era foarte fudul și se dovedesc a nu face nici două parale.

Iar cînd pădurea ninsă a fost departe, în urmă, Adrian s-a răsucit în blană și a petrecut-o cu ochii, pînă ce s-a topit albăstrie în albul nemărginit de nea. Odată cu pădurea de argint din basm, își petrecea cu ochii și un licăr ultim al vîrstei fără întoarcere care s-a dus de la el, pe alt tărîm.

Numai așa, departe, în pîcla zării ; și numai așa, departe, în amintirea altor ani, mai era încă pădurea de argint, din basm.

Cînd a trecut adineaori prin ea, într-o ciudată și nouă dedublare, ochii n-au mai știut să vadă decît o simplă dumbravă, în care a intrat securea. I-a răsărit în minte, după cele lui cunoscute, numele antreprenorului ce taie și vinde traverse. Un alt speculant cu un alt avocat Anastasiu, care își negustorește strămutarea din tabăra fostului ministru de Justiție Alecu Bădărău, în tabăra actualului ministru de Justiție Greceanu, cu biletele și intervenții bine arvunite. Acum, nici o frumusețe intactă și fără un vierme înăuntru, nu mai știau să descopere ochii deschiși la cealaltă față a vieții, după o inocență sfîrșită.

Un stol de corbi a trecut dintr-o parte în altă parte, ca dintr-un cimitir în alt cimitir.

— Ți-e frig, Adrian ? a întrebat Olga Petreanu, cu îngrijorare maternă, văzîndu-l că se sucește fără astîmpăr. Vrei ceva ?...

— Nu, mamă, nimic...

Dimitrie Petreanu a tușit uscat. Adrian n-avea nevoie să se întoarcă, pentru a-i ști acum fiecare miș-

care : a scos batista, o despăturește meticulos, o duce la buze și o ascunde repede, ca să nu se zărească pata roșie. Și l-a podidit cu lacrimi nevăzute de nimeni, o astfel de dragoste pentru părintele-i bolnav, sever, dar drept, aspru cu sine mai întîi și neclintit în datoriile sale : un om pe care prietenia și legăturile politice cu avocatul Anastasiu nu l-ar fi împiedicat pentru nimic să sară în sprijinul țăranilor din Prigoreni.

Pierduse naivitatea dulce a vîrstei cînd lua basmele îndeajievea. Trecea încă prin criza din pragul adolescenței, cu urîte deșertăciuni, nestatornicii, maimuțăreli și ispite. Dar suna o strună nouă în el. O strună cu alt tremur.

Prietenia cu tovarășul de gazdă la Iași ; atmosfera acelui tineret ieșean de atunci, cu războiri doctrinare între socialiști, proaspeți poporaniști și iorghiști, îi sădise alte începuturi de judecată, despre lume, viață și oameni. Nu se lămurise încotro l-ar duce și pe dînsul cugetul și inima. Cu unii ? Cu alții ? Dar războirile la care participa și el, june voluntar, îi deschiseră ochii deocamdată la cruntele stări și nedreptăți ale lumii în care se născuse și trăia. Din pădurea de argint a basmului, mergea spre o zare cu zăbranice de moarte, unde și crivățul șuieră lugubru, a moarte și-a pustiu.

— Mi se pare mie că are să vremuiască ! a spus Toader Gliga, moșneagul, încrutîndu-și privirea sub sprîncenele albe de promoroacă.

Adrian s-a uitat și el. Nu se vedea la orizont, nimic alt, decît zidul albastru și nins al munților din față cu meterezele fantastice ale Ceahlăului, într-o claritate ireală. Dar știa că moșneagul de la Zapodia are semnele sale, în care nu avea cuvînt să se îndoiască.

— Are să ningă... a încuviințat, liberîndu-și gura din blana de lup și odată cu vorbele, o spirală de aburi.

— Ba teamă mi-i că ne paște oleacă de viscol, conașule Adrian !... Dacă nu mîne, peste două-trei zile...

Mai întîi are s-o dea pe moină, pe urmă ţine-te, urgia lui Dumnezeu!

Toader Gliga a îndemnat caii. Zurgalăii au umplut văzduhul cu mai sonoră chemare de argint, la care răspundea ecoul altei sănii, nevăzută, pierdută undeva, cînd foarte departe, cînd foarte aproape, alături, pe-un alt tainic drum.

2

La Zapodia toate se aflau pregătite, după datina dintotdeauna.

Se îmbulzea iarăşi jivalania ce-a fost risipită în tîrguri, la şcoli, pensioane şi gazda. Mai puţină la număr decît în toiul verii, dar tot atît de grăbită să-şi ia în stăpînire cotloanele sale. Pe dealul coşărelor se înfiinţaseră cîteva sănioare. Pe iaz, cîţiva patinori...

Din nou se auzea prin odăi toiegelul de abanos lovind în podele şi glasul Smarandei Cumpătă:

— Ia mai treceţi la mîncare! Scurt!... Ia mai goliţi cele ietacuri, să mai poată vorbi bătrînii în tihnă! Scurt!...

Jivalania trecea la masa lungă de praznic, unde nu se ştia nici acum de cîte tacîmuri e nevoie, din ceas în ceas. Pe urmă, năvălea asupra grajdurilor să pună la cale cu argaţii şi vizitiii, alte plimbări cu sania. Se risipea la iaz şi pe dealul coşărelor; dura cetăţi de omăt şi dezlănţuia cumplite bombardamente, la care participau şi dulăii din ogradă cu vesele lătraturi, scoşi din minţi de zarva înviată din nou după acalmia de patru luni din vară.

Adrian a căzut în mijlocul unei asemenea gălăgioase vînzoliri.

Şi îndată s-a răzleţit singuratic, fără să mai aştepte a se dezmorţi deplin.

A sărutat şi a strîns mîini, a îmbrăţişat o parte din puzderia de unchi, mătuşe, veri şi verişoare; s-a

strecurat tiptil pe-o ușă dosnică, apoi pe-o poartă ferită privirilor. Cu el, l-a luat numai pe Colțun, zăvodul bătrîn, tovarăș la alte drumuri, de altădată, cînd zumzăiau albinele, iar fînețele erau numai flori de sînziană și cicoare.

— Hai, măi Colțun, moșneagule!... Știi tu unde mergem?...

Colțun, bătrînul, s-a bucurat clătinînd din ciotul cozii retezat: „Pe mine mă-ntrebi?... Se-nțelege că știu..."

— Atunci, ia-o înainte!...

Cîinele s-a supus. Într-adevăr, știa și acum drumul. La iaz, înainte de toate.

Pe îngusta potecă bătătorită în zăpadă, printre stuful și papura uscată cu foșnete aspre de iarnă, Adrian mereu întorcea capul. I se năluceа că aude un pas ușor în urmă; că-i șoptește o chemare tresăltată de rîs:

— Te-am prins, Adrian!... Unde plecai fără mine?...

Pașii sunau însă numai în închipuire; glasul numai în amintire.

Papura uscată și stuful se clătinau cu vaiete sinistre: sunetul osemintelor de mort. Nu mai zbucnea nici o pitulice cu soțul ei după dînsa, să se așeze pe un spic legănat de trestie și să-i privească de aproape, cu ochișorii negri și lucioși ca gămăliile de bold. Nu mai săgeta nici o libelulă; nici un fluture purpuriu nu-i palpita înainte, oprindu-se, zburînd, jucîndu-se de-a v-ați ascunselea.

Aici e pîrîiașul fără punte, unde-a sărit el cu o voltă de gimnasticant și i-a întins brațul apoi de pe celălalt țărm, s-o prindă:

— Dă-mi mîna, Irinel!... Irinel...

Gîrla e înghețată bocnă. Mușchiul catifelat și iarba măruntă, sub strat opac de zăpadă. N-are nevoie să sară. Îl ține puntea vinătă de gheață. Apa cea vie s-a ascuns dedesubt.

Vînătă e și fața de sloi a iazului, vînătă-verzuie,

în amurgul sur, încruntat. S-au așternut nămeți peste trunchiul de răchită, unde-au poposit pentru cea din urmă oară.

Parcă nici n-a fost vreodată banca aceea! Și totuși, ce limpede nălucire a auzului:

— Adrian!... Nu-i mai cuminte să vorbim despre viitor?

Îi rămînea lui să aleagă acest viitor. Iar ea, ea avea să-l urmeze ca o umbră... Toate sfîrșesc oare pe lume atît de repede și atît de fără nici o pricină?

Adrian a călcat mai departe, cu ochii în zăpada care scîrțîie aspru și unde nu se mai cunoștea nici o urmă a pașilor de-atunci, nici una.

Colțun, bătrînul, îl întovărășea și el gînditor parcă, înălțînd din cînd în cînd privirea și întrebîndu-l: „Cum se face de ești singur?... Așa ne-a fost vorba?...“

— Măi Colțun, moșneagule! a filozofat Adrian. Viața e o mare ticăloșie!...

— Și tu ai devenit un pesimist!... Teribil de pesimist! a constatat Colțun, punîndu-și botul în pămînt.

La moară, s-a arătat Neculai, în cojoc nou, alb, ca pielea mănușilor de Suedia și încălțat cu botfori fabuloși, dintr-o vacă, înalți de-o palmă peste genunchi.

— Ai mai venit și mata pe la noi, coane Adrian? a întrebat, rîzînd bucuros în dintele știrb. Acuma se cheamă că toată jivalania coanei Smărăndița e în număr, la curte!...

Adrian a clătinat cu jale din cap. Ce fel de număr? Cum de nu băga nimeni în seamă, că mai lipsea cineva? S-au plîns că nu vine Ada cu fetița, după cum a vestit o telegramă de ieri. Sînt numai ele pe lumea aceasta, deșartă?

Dar biruindu-și jalea, Adrian a început să cerceteze morarul despre măruntele zurbe ale Zapodiei:

— Căzut-ai la pace ori nu, bade Neculai, cu Neculai celălalt, de pe deal?

— Nicicacum, coane Adrian! Stăm acuma la încontrare pe viață și pe moarte... Ne giudecăm înainte!... Cum bine spunea Toader Gliga, az'vară: Cînd ajungem noi, țăranii, la zavistie pentru pămînt, gata-i!... Războiul aista nu cunoaște pace...

— Și cumnata dumitale, de la Prigoreni, fata care înota astă-vară, Dochița, cînd îi jucăm la nuntă?... a întrebat Adrian, îndreptîndu-și fără voie ochii spre iazul cu apa ascunsă acum sub lespedea rece de sloi.

Morarul a tăcut un timp, deodată posomorît.

A stupit prin strunga dintelui știrb și s-a uitat și el peste iazul înghețat, parcă-ar fi căutat să-și amintească în acest amurg mohorît de iarnă, cum înota ea într-o dimineață spintecînd unda cu împroșcare de stropi argintii, însoțită de cufundarul șăgalnic.

— Dar ce-i?... a luat seamă Adrian la tăcerea posomorîtă, întorcîndu-se și cercetîndu-l în ochi.

— Ce să fie, coane Andrian!... Ia, nimica, nou... Păcate de-ale noastre... Adică nu de-ale noastre, dară pe care noi le tragem...

Adrian se uita la Neculai, morarul cu pletele negre și cojoc nou, cu ciubotele dintr-o vacă. Însă alături o zărea, într-o pînză tremurătoare și pe Dochița din Prigoreni, cu ochii ei genați și garofița roșie de cîmp, pe care n-o pierduse înotînd, prinsă în cununa părului, la ureche.

— S-a întîmplat ceva, bade Neculai? stărui cu neliniște.

— În afară de cîte ni se întîmplă nouă, mai nimica nou, coane...

Altceva nu i-a putut scoate cu tot cleștele întrebărilor.

Morarul ocolea vorba.

— Da Ion? Ion s-a liberat de la oaste?

— Mnda...

— Atunci e la curte! Am să-l văd eu...

— Nu cam socot c-ai să-l vezi mata, coane Andrian... Nu-i la Curte... S-a tocmit mai departe

de ochii şi de urechile oamenilor de-aici, tuma la Dărmăneşti, la conu Damian...

Şi iarăşi nu i-a mai putut smulge altă lămurire.

Atît a rostit după un timp, fără nici o legătură cu tot ce vorbeau :

— Coane Andrian, acolo, la tîrg, unde înveţi mata, n-ai văzut cumva plîngînd pe uliţi dreptatea noastră, desculţă, ruptă şi goală?... C-aşa ni se pare nouă să fie... Ne-au luat-o de-aici, din satele noastre, şi-acolo o ţin, despuiată... o ţin la obezi...

— Bade Neculai, nu te-am ştiut vorbind în tîlcuri!...

— Vorbim şi noi în tîlcuri, conaşule, pînă ce-om începe a da de-a dreptul... Poate că nu-i departe nici ceasul acela...

— Ai vreun necaz, aici, cu bunelul? s-a mirat Adrian.

— Aicia, nu! Nu, coane Adrian!... Cine are aicia vreun necaz cu boierul?... Ne mai mustruluieşte cîte-oleacă, pe urmă ne păsuieşte: Lasă!... Şi ne lasă să mai facem şi noi umbră pămîntului. Da acolo?

Morarul a ridicat palma din chimir şi a arătat în toate patru zările ninse, la apus, la răsărit, la miază-noapte şi la miazăzi...

— Încolo?... Nu sîntem numai noi, ceştia de-aici... Tagma noastră se-ntinde cît vezi cu ochii... Pe cei de dincolo întreabă-i mata, coane Andrian, cît ţi-i sufletul încă tînăr şi nestricat...

Morarul a lăsat palma jos, de-a lungul cojocului şi n-a vrut să mai scoată cuvînt.

Adrian s-a întors cu paşi mai înceţi, pe celălalt ţărm al iazului, pe drumul mare, bătut, prefăcut în omăt cu scuturături de paie. Mergea îngîndurat lîngă zăvodul bătrîn. Se alegeau unele apropieri între vorbele ţăranului şi cele ce-i treceau lui prin cuget, în sanie, acum două şi trei ceasuri, cînd privea satele albe cu amăgitoarea lor tihnă şi frumuseţe, de la distanţă, în zare.

Pe urmă, a dat peste locul unde li s-a arătat lor,

într-o înnoptare cu ploaie și tunete, un cal cu ochii de fosfor lîngă o claie cu paie, scos din întuneric, o clipă, de flacăra uriașă, albastră, a fulgerelor.

Gîndurile i-au fost în altă parte.

Înainte de a intra în casă, s-a abătut la părul bătrîn din fundul livezii. Acolo unde a îngropat el odată în pămînt, o mănușă săracă, urîtă, de școlăriță, cu vîrful degetelor destrămat și țesut.

Nu se afla nici o pîrtie. Picioarele se afundau pînă la genunchi. Colțun, cîinele bătrîn, a rămas pe loc, să-l aștepte, clătinînd din coada lui retezată : Du-te !... Te înțeleg... Eu n-am ce căuta...

Micul mormînt era bine învelit sub giulgiul afînat de nea ; bine păzit de monarhul Zapodiei, părul străvechi și sălbatic, care văzuse și știa poate mai multe.

Cînd s-a întors, noaptea pogorîse albastră. La bucătării sunau ciocniri de tigăi, de capace și oale ; clocoteau și sfîrîiau bucatele pentru ospățul de miez de noapte ; năvăleau pe ușile și ferestrele deschise aburi cu amestecate mirosuri de carne afumată, de slănină, de cîrnați și varză călită, de curcani rumeniți, cozonaci, plăcinte și torturi. Mihalache, bucătarul ciupit de vărsat și cu bîrdăhanul de pinguin încins în șorț alb conducea alaiul ajutoarelor și slujnicelor, cu un linguroi uriaș în mînă, grav ca un capel-maistru. Adrian a privit în altă parte, trecînd pe la ferestre. Mirosul de mîncare și pregătirile de ospăț îi ridicau un nod displăcut în gîtlej, cu toate că îndurase o lună de zile regimul de post pravoslavnic la gazda din Iași, cea surdă și bisericoasă.

În casă ardeau toate lămpile ; trosnea focul în sobele de zid care dogoreau de la trei pași ; răzbea murmur de glasuri în fieștece încăpere.

Jivalania măruntă pusese stăpînire pe masa colosală a sufrageriei, unde s-a încins un joc de loton în toată legea, cu bani de nichel de cinci și de zece și cu băncuțele jubiliare de argint, noi și strălucitoare, distribuite cu o nepărtinită generozitate de Iordache Cumpătă, cîte cinci lei de cap, deocamdată.

Se auzea glasul lui Zache Stamate, biciclistul, însoţind fiecare număr de epitetul cuvenit:

— 77, războiul !... 13, numărul dracului ! 44, scaunele !...

— 13, terţă... 44, cvartă ! repeta anunţînd Smărdiţa.

— Ce cvartă ? protesta Dodel. Cum, cvartă ?.. Abia ai spus terţă şi-acuma cvartă ?

— 33, gheboşii !...

— Loto !

— Control ! Control, la control !...

In alte odăi, mai dosite, jivălăniştii trecuţi de vîrsta pentru loton şi domino îşi împărtăşeau peripeţiile de şcoală, fumînd la gura sobei, chip să nu-i dea fumul de gol. Suna toiegelul şi glasul Smarandei Cumpătă, în prag, pe neaşteptate:

— Ce-i fumăria asta ?

— Da unde vezi mata fum ? întreba unul, care nu se vedea el din fum.

— Te faci a te mira, hai ? Mi se pare că mătăluţă mi-ai dat iama prin cutiile mele de tutun !... Să nu vă mai prind, că uite !... Scurt !

Spunea uite ! arătînd toiegelul de abanos. Dar din cealaltă mînă, le zvîrlea pe sofa o cutie neîncepută de tutun bectemis şi caieţelul de Job !

— Mistuiţi-le, să nu le văd în ochi !... Scurt !... Pare-mi-se că le cunoaşteţi bine, după cît mi-aţi cotrobăit prin saltare şi scrinuri... Hai ?

— Cunoaştem ! mărturisea Manole, pocăit şi bufon, escamotînd caietul de foiţe Job. Ştim conţinutul pe de rost: *Tout cahier de papier a cigarettes ne portant pas le mot Job et ma signature...*

— Haide-hai !... Să nu-ţi pun eu o semnătură pe spate cu sfîntul băţ, cît eşti de lung şi de ghilan !...

De-acolo Smaranda Cumpătă cutreiera alte ietacuri şi salonaşe, unde tăinuiau fiicele măritate şi nepoatele cu secretele lor sentimentale de pension. In salonul cel mare se aflau ginerii, în jurul lui Iordache Cumpătă, discutînd despre vreme, pămînturi, politică

și însănătoșirea regelui, încă îndoielnică. Acolo s-a aciuat Adrian, pe-un jîlț mai retras, într-un ungher.

Iancu Stamate, înalt ca un colos, se plimba cu o mînă în buzunar zurnăindu-și cheile, pășea pe ușa deschisă în antret, în altă odaie, apuca de pe-un dulap o crafiă ori o felie de turte de nuci; se înforcea mestecînd, lepăda o vorbă și trecea în sufragerie să înfrupte și jivalania cu bunătățile care nu-și mai aflaseră loc în cămară. Nu rezista poftei, nici nevoiei de-a îndopa și pe alții.

— Ionică, strici foamea copiilor!... străbătea un glas femenin, din a treia odaie, prin ușile date în lături. Lasă-i măcar să-și împlinească postul pînă la douăsprezece...

— Ce douăsprezece? mormăia Iancu Stamate cu gura plină. Ce post?... Au postit alții destul pentru noi...

Și dădea ghes copiilor, complice:

— Înfulicați repede, să nu se prindă bunița!

Într-adevăr, Iordache și Smaranda Cumpătă postiseră pentru toți.

Neculai Popazu, al doilea din cei trei gineri de față, strîngea din umeri, superior, la astfel de condamnabilă neînfrînare a poftelor. Aprecia și el mîncările, dar altfel, la vremea lor și cu pretenția de om umblat. Alcătuit din suprapuneri de sfere, foarte scund și foarte măsliniu la obraz, cu pleșuvie rotundă, cu ochii rotunzi ca bilele, cu gușă rotundă, ceafă rotundă, burtă rotundă, gesticula strîngînd țigareta groasă de chilimbar în pumnul rotund și păcnind din nări ca un tapir:

— Cînd am fost eu la Lemberg...

Toate din univers, se reduceau pentru el, la cele ce-a văzut și a auzit și a cunoscut la Lemberg.

Adrian zîmbea în colțul său. Călătoria unchiului Neculai Popazu la Lemberg, durase trei săptămîni, și data de douăzeci și trei de ani. Era curios să afle ce mai poate istorisi nou, din acest voiaj rămas de pomină în familie, un om de altfel de ispravă, dar

stăpînit de-o adevărată manie „lembergiană" — cum o botezase Manole. Se pregătea să asculte, cu ochii la globul trandafiriu al lămpii.

— Cînd am fost eu la Lemberg... reluă sentențios, Neculai Popazu.

— Sssst! Așteaptă, rogu-te, Culai!... a rostit Iordache Cumpătă, îndreptîndu-se în jilț.

Neculai Popazu s-a oprit contrariat de întrerupere.

Afară la geam, s-au auzit glasuri subțiri. Adrian a sărit și a dat perdeaua la o parte, privind în întuneric. A anunțat, ca într-o șoaptă de taină:

— Colindătorii, bunelule!...

Era din nou copil și din nou îl emoționa copilărește acest ceas.

Glasurile de-afară s-au îndemnat codindu-se, au prins curaj, s-au înălțat sub cerul geros, de iarnă:

Sus, boieri, nu mai dormiți,
Hai Lerul, Lerului Doamne!
Vremea e să vă gătiți,
Hai Lerul, Lerului Doamne!...

Iordache Cumpătă asculta, cu ochii lui albaștri și uzați pierduți în gol, netezindu-și barba lată. Iancu Stamate își culegea fărămiturile din creturile hainei. Neculai Popazu părea gata să spună că asemenea tradiții nu mai există în lumea civilizată, de pildă, la Lemberg. Iar Dimitrie Petreanu își stăpînea tusea.

Avea o negură tristă în ochi. Poate gîndea că acum aude pentru ultima dată în această viață, colindătorii. La anul, cîntarea va fi pentru alții.

Sus, boieri, nu mai dormiți,
Hai Lerul, Lerului Doamne!
Vremea e să vă gătiți.

Cînd glasurile au sfîrșit în salonul luminos și cald, cu miros de gutui, a durat tăcere. Se auzea numai vîlvătaia focului în sobă.

— Sus, boieri, nu mai dormiți!... a oftat Iordache Cumpătă, întorcîndu-se cu amintirea la cele văzute și auzite la București, la cele văzute și auzite aci, printre oamenii săi. Nu glasurile acestea au să ne trezească din somn și nu-i văd pe nimeni gătindu-se, măcar că vremea-i poate aproape... Mai aproape decît ne-o închipuiam noi...

Neculai Popazu a privit în sus, la Iordache Cumpătă ca la un monument cu vîrful pierdut în nori... Nu înțelegea despre ce poate fi vorba. Dar Adrian a săvîrșit ceva în afară cu totul de firea lui timidă și în aceeași vreme de-o copilăroasă trufie.

S-a ridicat din ungherul său, a pășit în vîrful degetelor și a sărutat smerit mîna bunicului.

Bătrînul Iordache Cumpătă nu s-a mirat, nu l-a întrebat; deși n-avea de unde ști ce gînduri și ce apropieri și tulburătoare frămîntări munceau acest copilandru la început de adolescență. Palma mare și lată, bătătorită ca a muncitorilor de pămînt, a întîrziat cu blîndețe pe creștetul lui, pe fruntea lui. Era o mînă grea de om puternic și bătrîn, de om al cîmpurilor. Însă atingerea a fost atît de domoală și lină, atît de ușoară!...

— Vino lîngă mine, Adrian... Stai lîngă mine... a vorbit Dimitrie Petreanu, dînd la o parte pernele care-i sprijineau pe divan, trupul slab și bolnav.

Era și glasul acesta atît de altfel!

Adrian a lăsat să-i curgă pe obrazul de adolescent lacrimile de copil, fără nici o umilire.

— Și cum vă spuneam! a reluat imperturbabil Neculai Popazu, istorisirea sa. Cînd am fost eu la Lemberg...

3

În seră dospea o căldură umedă și veninioasă; un miros dulceag de flori și de mraniță fermentată, de pămînt gras și de semințe în germinație.

Ion s-a oprit din udatul glastrelor și răsadnițelor înșirate pe rafturi. A pus jos stropitoarea, ca să-și șteargă broboanele de năduşală cu mîneca largă a cămășii.

După trei ani de port ostășesc, vechile gesturi izvorau de la sine, îndată ce-a îmbrăcat iarăși straiele în care s-a pomenit de cînd a deschis ochii Parcă niciodată nu îmbumbiase el pe trup strîmta tunică în nasturi de alamă ; niciodată parcă n-a dus el palma la cozorocul capelei de vistavoi, rotundă și lată ca o tigăiță, cînd făcea smirna înaintea domnului colonel Asan Tiberiu și a cucoanei sale ; înaintea tuturor gradelor mai mari și mai mărunte de pe ulițele Bucureștilor.

Toate au rămas în cealaltă lume, a lor, de-acolo, ducă-se !

Aici și-a aflat din nou portul obștesc. Sufletul însă nu. Pacea însă nu.

— Mai repete, Ion, mai repete ! l-a zorit Herman grădinarul, nevăzut după polițele cu oale de flori. Mai repete, că primim inspecție, cînd nici nu cîndești. Cu boier a nostru, Damian, nu este de glumit.

— Asta o știu ! mormăi Ion, apucînd stropitoarea de toartă.

Împroșca ploița mărunță din floare în floare, iar mofturile acestea de ierburi îl scîrbeau foarte. Nici nu erau flori după vreo lege lăsată de Dumnezeu !

Dincolo de geamlîcul acoperișului și pereților, afară, crăpau ouăle corbului de ger, încremenise promoroaca în crengi și scîrțîia omătul sub tălpi, cum se cuvine la vreme de iarnă, în toi. Aici, în căldura adusă pe olane și țevi, în umezeala încropită cu lîncede miresme, unde întorcea ochii, numai flori cu lujerul apos, cu frunze care lucii, care apoase, cu fața în culori nemaivăzute, unele ca de hîrtie, altele ca o carne putredă.

Fiecare purta numele său scris, matriculat de domnul Herman, pe o bucățică de șindrilă înfiptă în

țărna ghivecelor. Numele lor de ducă-se pe pustie, ducă-se!

Ceea ce a nădăjduit el să capete la curtea boierului Damian a fost o muncă vrednică de puterea brațelor sale tari, la grajduri, la ocoale, la vite — treburi și îndatoriri după care trei ani a tînjit pe asfalturi. O slujbă la boi bunăoară, la cărăușie grea în pădure, alăturea cu boii, gata să tragă în jug cu ei și să opintească la roată — ca un robotnic dintr-o țară cu stema capului de bou, cum îi spunea cu gînd de ocară doamna colonel Asan Tiberiu din București, și ocara ei nu-l durea atunci nici în cot, acolo. Aici, sorții și voia boierului Damian l-au zvîrlit în baia aceasta cu aburi, între flori sucite și învîrtite și tărcate și pistruiete, să nu te uiți la ele.

Ion a stupit un rotocol lat, cît o patacă de cinci lei, în nisipul mărunt, presărat, greblat, măturat, pe potecile dintre rafturile cu oale și răsadnițe, cum lepăda el unul în cerul cel tulburat și urît, din apa grasă a Dîmboviței.

A stat cu stropitoarea verde și goală, uitată în mînă. Alunga mereu niște alte gînduri mai amare și fără rost de-acum înainte, care mereu însă se întorceau. Nimic din ce-a luat el la cunoștință de-o lună încoace și nimic din ce i se întîmplă nu mai era după o rînduială firească.

Se petreceau toate năsalnic, în pofida știutelor legi, cum îl împresoară florile acestea răsucite, băloase, cu bobocii ca ugerele, cu fața de carne putredă. Cum îi împung lui ochii toți spinii aceștia cu ghimpi, tărtăcuțele cu păr, buruienile noduroase, deșirate, spînzurate în plete de înecați. Cum îl scîrbesc pe el toate pocitaniile acestea, care-i plăceau boierului Damian cu cît erau mai strîmbate și mai chinuite, întru mîndria domnului Herman, marele tartor al caznelor. Așa era și inima lui. Fiartă și putredă.

— Iar stai, Ion? a întrebat Herman, înălțîndu-și favoriții suri din cutiile cu răsaduri și scuturîndu-și

degetele de pămîntul gras, lipicios. Tumneata ai ceva, Ion, dragă Ion!

— Ce am eu, domnule Herman, să n-aibă nici duşmanii mei de moarte...

Herman, grădinarul, l-a privit cu milă şi a clătinat din capul roşcovan:

— Tumneata ai ce ai!... Iar eu n-am noroc cu ajutor la seră. Astă-avară, Costache, om forte bun şi harnic, forte cuminte om; boierul dat afară pe el. Angajat Nistor, om forte bun şi harnic, dar beţiv, forte beţiv. Boierul dat afară pe el! Acuma tumneata... Om forte bun şi forte voinic om... Cu gîndul la altă parte...

— Apoi şi mie mi se pare că n-am să fac eu mulţi purici aici, domnule Herman!... vorbi Ion, lat şi a lehamite. Nu-i de mine treaba asta.

— De ce spui asta, Ion? Florărie, cel mai frumos şi delicat lucru. Nu cari cu spatele. Nu stai la frig...

— Numa că de asta-mi era mie dor, domnule Herman! Să car cu spatele şi să stau la frig. Să mă răzbească munca, pînă ce n-oi mai şti nici eu ce-i cu mine... Eu am nevoie de robie grea, domnule Herman! Să-mi ucid alte amaruri, care mă rod pe dinlăuntru...

— Voi, romînii, sînteţi forte curioşi! Aceasta am observat.

— Aşa sîntem noi, domnule Herman! Oameni din ţara asta cu stema o căpăţînă de bou... Ce să ne faci? încheie Ion, ridicînd stropitoarea şi mergînd s-o umple din ciubărul de la uşă.

A mai stropit un rînd de oale. Domnul Herman a mai retezat o crenguţă, a mai căutat o floare subsuoară, a mai scormonit la rădăcina alteia cu degetele, uşor şi gingaş, ca o mamă cînd trosneşte încheieturile pruncului după baie.

Din cînd în cînd, ridica ochii albaştri şi rotunzi de porţelan, la ajutorul său, om voinic, nalt şi spătos, care se ofilea de-o lună sub privirea lui, ca o

plantă roasă de vierme, la rădăcină. La întrebări, nu căpătase nici un răspuns deslușit. De la oamenii din sat nu aflase nimic.

Nu știa nimeni.

Ion slujise înainte de oaste la Zapodia, la conu Iordache Cumpătă, unde a lăsat amintire de argat harnic și de nădejde. Acolo nu s-a mai întors. Aici a vrut el să se tocmească; iar de o lună rîvnește la altă slujbă mai grea, să-i zdrobească trupul, „pînă ce n-o mai ști ce-i cu el". Romînii sînt un popor foarte curios! De treizeci de ani trăiește printre dînșii și întotdeauna descopere cîte ceva nou, care-i scapă...

Domnul Herman și-a netezit favoriții a la Frantz Iosef cu dosul palmei neatins de pămînt; a scos ceasornicul Roskopf patent din buzunar, a luat cunoștință despre orele înaintate și a spus cu mulțumire:

— Pentru inspecție de timineață, sîntem perfect. Putem aștepta!

El se uita cu drag și cu mîndrie la nesfîrșitele polițe cu flori, aliniate, etichetate, încrucișate, după toate regulile și științele horticole.

Ion mai stupi o dată, îngrețoșat.

— Tumitale nu-ți plac florile! constată domnul Herman, cu mîhnită mirare.

— Ba de plăcut, mi-or fi plăcînd ele mie... Uită-te și dumneata, care se văd aici: garoafe, trandafiri, cerceii-doamnei, mușcatele, ochiul-boului... Da aieste, de dincoace? Ptiu!... Ce-s spurcăciunile aieste? Parcă-s limbrici. Și asta? Ți-i rușine să te uiți la dînsa!... Parcă-i altă comedie...

Domnul Herman a zîmbit a compătimire, apropiindu-se de poliță cu pricina și apăsînd la aliniere scîndurelele cu etichete, în pămîntul reavăn:

— Aceasta nu-ți place la tumneata?

— Mai ales strîmbăturile și spurcăciunile acelea!

— Aceasta este colecțiunea cea mai prețioasă din sera noastră. Unică la Moldova! Treizeci și șapte de

Orhidee, de Iava, de Brezil, de Madagascar, de Japan, de India... Una singură costă mai mult ca leafa tumitale pe un an.

— A fi ! Asta nu mă-ncălzeşte pe mine. Mă-ncălzesc ticăloşiile de olane, care mă fierb aicea de-s năuc toată ziua de cap...

— Atunci să mergem frumos la răcoare şi să fumăm o pipă în sala de tincolo. Aici nu-i permis.

— Cunosc şi asta, domnule Herman ! Aicea nu-i permis să duhăneşti o ţigară, dincolo să stuchi, mai încolo să ridici glasul, alăturea să nu calci... Ziduri de doi stînjeni. Porţi ferecate. Nici tu colindători de Sfîntul Ajun, nici tu Stea, nici tu Irozi !... Ar crede el cineva, că asta-i zi de Sfînta Naştere a Mîntuitorului ?.. Sssst ! Numai atîta auzi. Sssst ! Să nu străbată gălăgia la urechea conului Damian... Parcă sîntem la spital, la infirmerie, nu la curte boierească...

Domnul Herman zîmbea acestor tînguiri de barbar, aprinzînd luleaua lungă de-un cot ; dar Ion n-a avut cînd scăpăra, să tragă şi dînsul un fum.

L-a chemat poruncă de sus :

— Repede-repegior, bădiţă Ioane, că boierul nostru nu-i deprins s-aştepte întîrziere de la slugă.

Fata din casă, cu fustă neagră şi pestelcuţă albă cît o basma, îl privea pe sub sprîncene îmbietor.

Avea obrajii îmbujoraţi de ger şi în ochi o undă de rîs. Ion era chipeş, voinic, abia scăpat de la oaste. L-ar fi vrut mai puţin morocănos şi tăcut. Făcuse prinsoare, la bucătărie cu alte slugi, că în scurt, cel mult pînă la Bobotează, are să-l dezmorţească.

Ion nici nu s-a uitat la dînsa. Punînd ţigara răsucită în punga de piele, a spus :

— Bine... Fă-o înainte ! Mă-nfăţoşăz !

Slujnica tot nu l-a slăbit. A mers în flancul lui, de partea inimii, căutînd să-şi potrivească pas în pas cu flăcăul botinele ei înalte care scîrţîiau pe drumuşorul îngheţat, rînit cu lopata, măturat, cernut cu cenuşă, ca să nu lunece cumva talpa boierului Damian, cînd

i-o veni poftă să iasă din puf și din clocitoarea unde se păstrează. Pe sub gene, îl iscodea mereu:

— Nu ți-i frig numai în cămeșă, bădiță Ioane?

— Nu.

— Și cum îți vine să umbli cu capul gol, pe-un ger ca aista?

— Cum mă vezi, așa-mi vine.

— Îți place la noi, bădiță Ioane?

Bădița Ion s-a uitat, nu la dînsa, ci la pomii și la arbuștii de pe alee, răsuciți, retezați, răstigniți pe spaliere, tunși, periați cu toată grija și meșteșugul domnului Herman, care se dovedeau nesmintite chiar sub stratul de omăt.

În ușă, fata a rupt-o de fugă înainte, chicotind și strîmbîndu-i din năsuc:

— Uuuu! Se vede că ți-a tăiat căpitanul limba la cazarmă, bade-bădișorule?

Ion a urcat scările cu nepăsare, ca și cum nu pe dînsul îl priveau cele spuse. Și-a scuturat tălpile încă o dată cu mare grijă și s-a înfățișat în biroul stăpînului.

Damian Cumpătă citea o carte, în jilț, la gura sobei, într-o altă dogoare de cuptor, cu un pled vărgat înfășurat pe picioare și cu javra cea nesuferită, Bock, cocoțată pe genunchi. A lăsat cartea pe brațul fotoliului și l-a examinat închizînd dintr-un ochi, netezindu-și cu degetele uscătive musteața subțire și albă.

Rezultatul examenului a fost satisfăcător.

— Cum te numești?

Vocea era atît de seacă și atît de economisită, încît Ion a lungit gîtul și a plecat urechea, ca să nu piardă murmurul cuvintelor.

— Ordonați? a întrebat el, luînd fără voie poziția și vocabularul ostășesc.

Degetul uscat s-a îndoit, chemîndu-l mai aproape:

— Înaintează. Cum te numești?

— Ion, să trăiți! Ion Alisandru a Vadanei.

— Cu slujba de la florărie, cred că nu te omori afară din cale, Ioane?

— Nu, să trăiți !

— Am să-ți mai trec un supliment de îndatoriri.

— Ordonați ! se bucură Ion, socotind că poate scapă din baia cu aburi și dintre florile cele sucite și răsucite, care-l scîrbeau.

— E o slujbă de credință, ia seama !

— Am trei ani de oștire, stăpîne.

— Tocmai ! Vii de la armată. Știi ce înseamnă datoria la oră fixă ?

— Știu, să trăiți.

— Uite ce este, Ioane. De azi înainte, ai să-mi plimbi cățelul, pe Bock, de trei ori pe zi, cîte douăzeci de minute. La oră fixă. Înțelegi ? Te prezinți dimineața la zece ; a doua oară la unu ; pe urmă seara la șase. Zece tururi dus și întors, pe aleea din fața casei, pînă în fundul parcului. Acesta e lanțul, îi prinzi zgarda...

Ion cercă să se scuture de supunerea ostășească, oarbă și fără crîcnire, ca de un alt lanț nevăzut :

— Coane Damian, asta-i treabă de copil... Dați-mi, mă rog dumneavoastră, orice altă îndatorință...

— Nu te-am întrebat ! îl întrerupse Damian Cumpătă, cu același glas, puțin și sec. Îmi place să nu-mi vorbească nimeni neîntrebat. Nu dumneata ai să-mi spui ce să-ți dau și ce să nu-ți dau de lucru. Aceasta s-o știi o dată pentru totdeauna. Mi-a raportat administratorul că ai cerut leafa pe jumătate de an înainte, cînd te-ai tocmit. Am dispus să-ți cerceteze referințele. Au fost bune. Am ordonat să ți se avanseze suma cerută, pentru ca să-ți plătești nu mă interesează ce datorii. Exact ?

— Da, să trăiți.

— Deci, slujba la mine e limpede. Mi-ai cerut. Ți-am plătit. Am hotărît ceva, executi. Bock a îmbătrînit și a devenit leneș. Are nevoie de mișcare. Vara mă acompaniază pe mine. Pînă atunci, ai să-mi ții locul. Te oprești, numai cînd trebuie să te oprești, știi pentru ce. Aceasta e. Ridică lanțul. Bock, dă-te jos !

Bock a coborît, începînd a țipăi pe picioarele subțiri de paing.

— Nu, nu așa, ticălosule! îl dojeni drăgăstos Damian Cumpătă, cu primul surîs în buzele uscate și vinete de mort, pe care i l-a văzut pînă atunci Ion. Nu așa, puiule! Treci, la zgardă!... Dumneata ce faci? Ce-aștepți?

Ion se uita cuprins de deznădejde, la dulapurile cu rafturi de cărți legate în piele. A întors ochii la datoriile sale. S-a plecat pe-un genunchi și a prins zgarda cu lanțul în gîtul cățelului.

— Ia-l cu binișorul! Ia-l cu binișorul, să se deprindă cu dumneata! Alintă-l, dezmiardă-l, spune-i: Bock, Bock!

— Bock! Bock! oftă Ion, adăugînd în cugetul amărît: „Bocăni-te-ar în cap, cine te-a mai adus pe lumea asta plină numai de Boci, de Piți și de Miți".

— Vezi că s-a liniștit? îl încurajă Damian Cumpătă, mulțumit de primele rezultate. Acum poți pleca. Douăzeci de minute... Uite ceasul meu! Data viitoare, împrumuți ceasul de la Herman. Pe urmă, am să-ți cumpăr unul. Nu ți-l trec la leafă.

Ion a ieșit pe scări, cu Bock de lanț. Crăpau ouăle corbului de ger. Dar slujnicuța l-a zărit de sus, de după perdea, cum își ștergea el sudoare de pe frunte, mergînd cu cățelul de hăț, numai în cămașă și cu capul gol, pe aleea cu arbuștii aliniați, retezați, tunși, răstigniți pe spaliere.

Lui Ion nu-i venea să creadă, că tot ce se întîmplă cu el poate să fie adevărat. Ieșise dintr-un vis rău, trecuse prin altul mai cumplit și acum intra în alt vis rău.

Fără îndoială că și în viața viitoare, aceasta are să-i fie menirea: să plimbe în lănțug cățel boierești. S-a gîndit la Zăpuc, ciinele de stînă, despre care i-a scris cîndva Dochița că l-a luat de la Zapodia pentru pază la casa lor... La casa lor...

Cu mîneca largă, Ion își usca broboanele de nădușală.

Bock s-a oprit lîngă un copăcel retezat şi cioplit în chip de piramidă, a ridicat un picior şi a inaugurat efectele plimbărilor higienice.

4

— Dochiţă, cum ţii farfuria, nebuno ?

Coniţa Ghizela s-a prăvălit în lături, pe scaun, să-şi ferească rochia nouă de la Viena. Dîra de sos a picurat pe faţa de masă. Dochiţa a îngăimat :

— Nu vă fie cu supărare, coniţă... Ameţeala-i de vină.

— Ameţeală ! Ieri ameţeală, azi ameţeală !... Prea des ameţeală... A treia oară dacă se mai întîmplă, după ameţeală vine socoteala !... S-o ştii !

Din celălalt capăt al mesei, dintre copii, Hună sin Leiba a rămas cu bucata sa de pîine neagră, în mînă. Ochiul scurs lăcrimează o cumplită nelinişte şi suferinţă. Ochiul cel viu şi ager, scormoneşte pe rînd, anume semne, pe obrazul Ghizelei, pe obrazul Dochiţei, pe obrazul lui Iuju, care s-a servit şi clefăie în cea mai desăvîrşită indiferenţă.

Dochiţa îşi întoarce privirea de la ştiuca umplută din farfurie. Amestecul de peşte, de coconari şi stafide, miez de pîine şi sos, îi ridică un bulz de greaţă din adîncul măruntaielor. Acolo i se pare şi ei că se zămisleşte o hîdă şi spurcată lighioană, cum a văzut puii de găină neisprăviţi în ouăle care-au ciocnit înainte de vreme. O dihanie străină de dînsa, crescînd în pîntecul ei. Aceasta-i stă veşnic în minte; iar mîncarea din farfuria lungă, purtată de la unul la altul, se adaugă la scîrbirea de sine.

Cînd a ajuns la jupînul Hună, părintele arendaşului a plecat ochiul cel lăcrimos în bucata lui de pîine neagră :

— Nu, Dochiţă ! Nu iau... Mulţămesc...

Şi a cutezat a întreba mai tare, înadins pentru urechile altora :

— Poate eşti bolnavă, Dochiţă ?... Poate ai nevoie să te duci acasă ?...

Întrebările tot au ajuns la o ureche. Coniţa Ghizela îndată şi-a spus cuvîntul :

— Îmi pare rău, papa, că dumneata îi încurajezi !

— Ce fac eu ?

— Îi încurajezi la lene... Bolnavă ? Unde vezi bolnavă ?... Priveşte la dînsa... Înaltă, voinică...

Era să adauge „frumoasă". Dar vorba nu se potrivea după gusturile sale, pentru o fată de ţăran, descălţă şi cu picioarele crăpate. A continuat :

— ...mai sănătoasă decît mine !

— Ghizelă dragă, mie îmi pare că n-arată ea o sănătate aşa de grozavă, de-o lună încoace... Arată mai galbenă decît ceara... îndrăzni bătrînul Hună.

— De asta să nu pot eu dormi ! s-a înverşunat Ghizela. S-au deprins cu stat şi cu sărbători. Ieri a fost duminică. Sărbătoare. Azi, Crăciun. Sărbătoare. Mîine Crăciun, poimîine Crăciun... Pe urmă Boboteaza ; pe urmă sfîntul Ion. Cînd îi dai o treabă, una-două pomenesc de sărbători. Facem după sărbători ! Daţi-mi voie acasă, de sărbători !... Asta ştiu... Spune şi tu, Sidor ! Nu-i drept ?

Domnul Isidor Leibovici, absent de la aceste controverse, şi-a exprimat altă dorinţă :

— Dochiţă ! Mai treci cu farfuria la mine, să mai servesc !

Slujnica i-a coborît farfuria la îndemînă. Stăpînul nu mai căuta cu ochi aţiţaţi, la sînii care împungeau în corniţe cămaşa subţire de in. Pentru dînsul era poveste încheiată, poftă îndestulată. Răscolea acum cu furculiţa şi cu lingura în ştiuca umplută.

Cînd Dochiţa a plecat să aducă alt rînd de tacîmuri şi de bucate, domnul Sidor se dădu cu ideea, scobindu-se în aurăria dinţilor :

— Scumpă Ghizelă, dacă Dochiţa asta nu-i bună de nimic, răfuieşte-o şi trimite-o în lumea ei. N-avem contract pe viaţă cu dînsa...

— Am să văd. Nu ne grăbeşte nimeni.

— Satul e plin de Dochițe. Vin să te roage...

— Asta-i adevărat, Sidor. Iarna te roagă. De cînd m-am întors de la Viena, trei au venit să mă roage... Se mulțumesc cu orice leafă, chiar numai pe mîncare și îmbrăcăminte.

— Trimite-le la mine, să vorbesc eu cu dînsele cînd vin! a propus domnul Isidor Leibovici. Eu le cunosc care cîte parale face...

Ghizela a dat să-și mai rostească o părere. A simțit însă ochiul socrului, țintit asupra lor cu atîta stăruință, încît a întrebat într-o nevinovată mirare:

— De ce te uiți așa lung, papa, nu-ți place rochia mea?

Bătrînul Hună sin Leiba, care devenise papa și care pentru alte pricini se uita el atît de lung, a răspuns cu o mare grabă:

— Din contra, Ghizela. Îmi place tare mult. Se cunoaște marfa de la Viena.

— Și încă de la ce Viană! Meyer & Frantzi, ultimul model! se făli Ghizela, înfoindu-se pe scaun ca o turcoaică, în stofa de culoarea gușei de turturică.

Mai aștepta poate un compliment. Însă bătrînul Hună privea în gol cu unicul său ochi viu, pierdut în gînduri care-i chinuiau cealaltă jumătate de obraz, a plînsului. Copiii de lîngă guvernanta vieneză și-au dat coate, împărtășindu-și pe înfundate părerile lor necuviincioase despre patriarhul casei: Gross-Vater suferă după crîșma lui David Liftac; de două zile n-a mai fost în vizită!...

De două zile, David Liftac trăsese obloanele prăvăliei, renunțînd la aliș-verișul de sărbători. Fierbeau Prigorenii de-o întărîtare care l-a pus pe gînduri. Intrase vrajbă și dezbinare în oameni, cum nu s-a mai pomenit. O lună jumătate au fost blînzi ca mieii și ca mieii mergeau numai în cîrd.

Apoi deodată au pornit sfezi, beții ca într-o deznădejde, răfuieli vechi. Într-o noapte jandarmii l-au culeș pe Chirilă Chitic din șanț, cu oasele zdrobite. Nimeni

n-a izbîndit a da de urmele făptașilor. Chirilă Chiți n-a ridicat plîngere ori bănuială împotriva nimănui.

În altă noapte, s-au încăierat alți gospodari pînă la sînge, fără vreo pricină deosebită. S-ar fi spus că îi ținuse legați ceva, un timp de vreme și că acel ceva li s-a șters dinaintea ochilor, ca să-i întoarcă în întunericul lor. În noaptea de Ajun, țîncii porniți din casă în casă la colind, strigau mai apăsat ca în alți ani :

Sculați voi romîni plugari
Că vă vin colindători
Noaptea pe la sărbători
Și v-aduc un Dumnezeu
Să vă mîntuie de rău !

Acestea le-a prins cu urechea David Liftac, le-a prins și bătrînul Hună sin Leiba. A vrut să-i vorbească lui Iuju : iar Sidor a rîs cu milă :

— Tată, ești bun să te iei de mînă cu Marcus. Tot ce vedeți, vedeți mărunt și fricos !... Eu am stofă de negustor en-gros, nu de dughiană... Ce vrei, adică ? Să trag și eu obloanele la moșie, ca David la crîșmă ? Moșia n-are obloane... S-au necăjit oamenii că le-am luat de sub nas Cotul Hăbășească. Asta se cheamă concurență ! Care poate, licitează ; care nu, stă și se uită... Au să mai mîrîie și pe urmă au să tacă... Mațele n-așteaptă ! Cînd au să-nceapă a ghiorăi de foame, tot la Sidor au să vină oamenii, să arvunească arat și semănat și prășit...

Bătrînul Hună a strîns șervetul său. S-a ridicat de la masă în urma celorlalți, după ce și-a închis în dulap jumătatea de pîine neagră.

Apoi a urcat scările în catul de sus, să se închidă și pe el, în odaia unde nu-l ajunge glasul și rîsul lui Iuju, unde nu-l urmăresc ochii iscoditori ai copiilor care-i țin socoteală cum și ce mănîncă. Acolo, între lucrurile vechi și sărace din zestrea răposatei Sura, a rămas cu ochiul cel lăcrimos sprijinit în palmă, cu gînduri și temeri de om bătrîn, lepădat afară din șirul vremilor.

— Dochiță, ai treabă cu mine! poruncise coniţa Ghizela. Mănînci şi vii sus...

— Dacă-i din partea mîncării, pot să viu şi acuma, coniță. Pot spune c-am mîncat.

— Eu n-am să te poftesc să mănînci. Nu-ţi place mîncarea de la noi, n-ai decît! Are dreptate Sidor. El vă cunoaşte mai bine!... Vă culegem lihnite de pe drumuri şi după ce vă-nţoliţi, începeţi să faceţi moşturi.

— Ţiu a aminti, coniță, că eu nu m-am înţolit la casa matale. Încă n-am luat nici un gologan din simbrie...

Coniţa Ghizela s-a întors încruntată:

— Să nu fii obraznică că te plesnesc peste bot. Du-te în odaie la copil şi trimite manca la masă!

Dochiţa a suit treptele, ţinîndu-se cu mîna de balustrada scărilor. Nu mai scăpa ea de ameţeala aceasta, pe care o ştia prea bine ce înseamnă. Şi nici n-avea încotro s-apuce, cît e lumea de largă. În odaia lui Sami cel mic, doica i-a făcut semn să păşească încet. I-a trecut leagănul, şoptindu-i:

— Hiţină-l, tot domol, tot domol, că altminteri se deşteaptă. Tu ai mîncat?

— Mîncat...

— Atuncea mai pot să-ntîrzîi. Mai răsuflu şi eu o ţîră... Vezi tu, dacă se trezeşte cumva şi-i ud, schimbă-i scutecul... Albiturile-s aicea...

Doica s-a dus. Dochiţa a rămas să legene pruncul domnului Sidor. Îl hiţîna tot domol, tot domol, dar se ferea să privească le el, cum întorsese ochii de la ştiuca umplută din farfurie. Copilul însă, sugea nevinovat prin vis. A scîncit. Iar Dochiţa i-a potrivit încetişor capul pe pernă. S-a pomenit îngînîndu-i cîntecul doicii: Nani-nani, puişor!... Pe urmă s-a oprit. Din nou gîndul stăruia la plăzmuirea din pîntecul ei, ca un pui slut şi greţos, din ou! spart înainte de sorocul clocitului. Acum, nimic nu mai era pe lume, în afară de aceasta. Nimic.

I-a scris lui Ion să nu mai vie și să n-o mai caute. Toate răvașele celelalte s-au rătăcit. Răvașul acesta a știut să-l găsească.

Și cu fiștece zi care trece, în trupul ei crește ființa străină de dînsa, cum face cap, ochi și picioare, bănuțul din găoacea oului. Dochița și-a rezemat fruntea de dosul palmei, biruindu-și greața de care nu se putea ușura. Copilul din albie a scîncit iar. Slujnica a întors privirea și l-a legănat domol, tot domol.

A înotat oare ea vreodată, cu o garofiță de cîmp prinsă în cununa părului, însoțită de-un cufundar șăgalnic? Ea să fi fost aceea? Toate-s năluci...

Toate-s năluci.

Copilul a deschis ochii apoși. Poate o vedea, poate nu. A purces în plîns, iar Dochița i-a schimbat scutecul ud. Copilul s-a zvîrcolit, s-a învinețit, apoi a stat deodată din scînceală și s-a uitat neclintit la dînsa. Oare deslușesc ceva ochii copiilor la o lună jumătate, la cinci-șase săptămîni?... Seamănă cu ochii lui domnu Iuju... O privește cu ochii lui domnu Iuju... Toate-s năluci și nimic alt... Tăcerea din odaia aceasta și ochii aceștia fără clipire o împing la gînduri nebune... Dochița și-a încleștat palmele între genunchi. Parcă-i era frică de mîinile sale. Așa a găsit-o doica. Și a întrebat-o cu îngrijorată mirare:

— Da ce-i cu tine, fată hăi?

— Nimica...

— Cum nimica? Ești galbenă ca șofranul.

Femeia era zdravănă și mătăhăloasă, dar cu o gingașă blîndețe în glas și în ochii mari de juncană. Căutînd în ei, Dochița și-a revenit în fire, după nălucile stîrnite de ceilalți ochi, ai lui Sami și ai stăpînului. Și-a trecut palma pe frunte, ridicîndu-se:

— N-am nimica, lele Lisavetă.

Lisaveta i-a pus mîna pe umăr, întorcînd-o cu fața spre ea:

— Ascultă, Dochiță!... Ți-e rău? Mie poți să-mi spui...

— N-am ce spune.

— Dă! vorbi femeia cu îndoială. La vîrsta ta, multe se întîmplă, ştiute şi neştiute... Greşeala-i partea noastră în viaţă. Eu de zece zile tot mă bat cu gîndul. Mă uit la tine şi mă-ntreb...

Dochiţa a rostit apăsat, mai aflînd de undeva o rămăşiţă din sumeţia ei de altădată:

— Nu, nu-i nimic! Nu-mi purta dumneata de grijă.

— Cu atîta mai bine!... se bucură Lisaveta că a dat greş cu presupunerile sale, fără să pună la inimă ascuţimea tăioasă a răspunsului. Apoi s-a întors la pruncul din leagăn, pregătindu-şi sînul plin:

— Hai, boierăşule, la mulsoare!... Uitam, Dochiţă! Te-aşteaptă coniţa sus...

Coniţa Ghizela o aştepta sus, ca să-i fie de ajutor la oarecare întîrziate orînduieli în sipete şi dulapuri. Strămuta rochii dintr-o parte în alta, lărgind loc celor proaspăt aduse de la Viena. Erau rochii de vară şi de toamnă, care intrau la naftalină. Erau şi unele de anul trecut, pregătite pentru adausuri şi modificări, la croitoresele din Iaşi, unde domnul Isidor Leibovici îşi lua soţia peste cîteva zile, să petreacă două săptămîni în lume subţire, la teatre şi la berării, la sindrofii cu puţin poker şi maus, căci în asemenea împrejurări se pun la cale afaceri prielnice. Madam Isidor Leibovici se simţea strălucit echipată, pentru a zdrobi cu garderoba sa toate prietenele şi cunoscutele din tagma arendaşilor şi bancherilor; dar îndeosebi cuconetul cu nasul pe sus şi cu uşile închise ţîfnos acestor tagme. Şase toalete ultima modă de la Viena; şase de anul trecut, încă nedemodate, pe care nu i le-a văzut nimeni la Iaşi şi au nevoie numai de-un uşor pospai. Blană de astrahan, blană de lutru, capă de jder... Aşa ceva nu se vede în toate zilele pe uliţele unui tîrg, unde calicii de neam domnesc, de neamul marilor vornici, marilor spătari şi mari logofeţi, calicii aceştia şi nevestele lor, merg cu nasul pe sus, dar în birjă cu un cal.

— Ce caşti gura, Dochiţă? se deşteaptă madam Leibovici, din reveriile glorioaselor victorii mondene.

Dochița privea la o rochie albă, de mireasă, așternută pe-un fund de sipet, într-un capac de carton. În neștiința sa, încă nu-și închipuise că și miresele din neamul coniței Ghizela poartă la nuntă rochii la fel cu miresele botezate în credința lui Isus Mîntuitorul.

— Te uiți la asta ? a vorbit madam Leibovici, cu plăcute și orgolioase amintiri. Marfă de la Viena, fetițo ! Meyer & Frantzi... Ce știi tu ?... Ia ține oglinda !...

Coniția Ghizela a predat Dochiței oglinda ovală, cu ramă de argint — marfă de la Viena ! — și a desfăcut rochia din capacul de carton. A scuturat-o de naftalină, a aplicat-o pe pieptul planturos întinzînd brațele în lături ; dar proba n-a mulțumit-o. A lepădat și ultimul model vienez de pe dînsa și a îmbrăcat rochia veche de mireasă, numai peste corset și jupon.

— Ridică oglinda sus, proasto ! Ridică și potrivește, să mă văd la spate !

Slujnica a înălțat oglinda și a potrivit-o cît mai iscusit, pentru ca soața domnului Sidor să-și poată zări în același timp, fața și spatele, în jocul luminilor. Rochia plesnea pe trup. Capsele n-o mai ajungeau. Lăsau un loc gol de-o palmă. Cărnurile grase și puhave se revărsau ca tocătura din pielița caltaboșilor de sărbători, gîtuiți în legăturile lor de sfoară. Altă dată, Dochița abia și-ar fi stăpînit rîsul drăcos. Acum nu mai știa să rîdă. Atît doar. Din nou s-a îndoit că rochia de mireasă va fi fost cîndva într-adevăr a stăpînei.

A întrebat :

— Coniță, asta-i chiar a matale ?

Întrebarea cădea rău. Tocmai cînd coniția Ghizela măsura cu jale lăbărțarea cărnurilor în corsajul care n-o mai încăpea, fața cu urmele atîtor sarcini, gușa și creturile din colțul buzelor. Toate proiectele grandioase de adineauri, năzuind să dea gata prietenele și coconetul ieșan, calic și cu nasul pe sus, se năruiau catastrofal.

Prin oglindă, alături, fata de țăran încă zveltă, cu obrazul încă fraged — căci paloarea și ochii mistuiți de arșiță n-o sluțeau — această Dochiță cu picioarele goale îi apărea ca o injustiție a anilor, o provocare, o derîdere a soartei. S-a răsucit încruntată în rochia care-i crăpa pe țițe și danduri :

— Ce-ai întrebat tu, fa ?

— Zău, coniță, chiar a matale să fie rochia asta ?

— Cred și eu că-i a mea ! Doar n-o fi pentru o păcătoasă ca tine... N-ai să îmbraci tu la viața ta, rochie de mireasă, scîrnăvie !

Dochița s-a clătinat cu oglinda în mînă. A scăpat-o de sus, iar marfa de la Viena s-a făcut țăndări.

Vorbele stăpînei nu cuprindeau vreo răutate ori vreo intenție deosebită, în afară de răsteala ei din fire, față de niște slugi mojice și proaste. „Scîrnăvie !" — o poreclise cîndva, mai în glumă, mai în supărare și cumnatul Neculai, morarul de la Zapodia. A chicotit atunci și l-a înfruntat cu răspunsurile. Asemenea rochie de mireasă nu era în datina lor să îmbrace nici fecioara curată cumu-i crinul. Aveau portul lor de țară, la care se adăogea cununița de flori albe și beteala. Dar pentru Dochița de-acum, cu puiul stăpînului crescîndu-i în pîntec și cu Ion al ei pribegit pentru totdeauna în lume, cuvintele au sunat altfel, cu mai deznădăjduit înțeles.

Conița Ghizela se holba la hîrburile de jos.

După o clipă de spaimă, s-a învinețit la față într-o năvală de sînge și de mînie. Cu amîndouă palmele s-a năpustit la obrajii Dochiței, răcorindu-se de paguba oglinzii și mai ales de cele ce-i arătase această oglindă.

Plesnea și striga, gîfîind, icnind, înecîndu-se, bîlbîindu-se :

— Așa slujnică ești tu ?... Spargi !... Strici !... Versi !.. Pentru asta te plătesc, putoare și țărănoaică ?

— Lovește, cucoană !... Lovește !... a rostit Dochița cu o liniște, care pe stăpînă o îndîrji mai amarnic.

Nu se ferea. Nu se apăra. Stătea cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, iar ploaia de palme și de

pumni, peste obraz, peste dinți, peste ochi, peste sîni, era mai puțin dureroasă decît cealaltă durere din ea.

— Na! Asta pentru oglindă!... Na! Asta pentru sos!... Asta pentru farfuria spartă... Asta pentru obrăznicie!... Și cu atîta n-ai scăpat... Ai să pleci! Ai să-ți iei boarfele tale de golancă și-ai să pleci!

Domnul Sidor Leibovici, în halat de lînă verde cu găietane negre, a crăpat ușa, a privit prin ochelarii cu ramă de aur și s-a retras repede. Gălăgia îl scosese de la tihna cafelei. A mai ascultat un moment afară, cu urechea plecată, temîndu-se de cine știe ce mărturisire ori plîngere a slujnicei.

Străbătea însă numai glasul Ghizelei și din cînd în cînd, cuvîntul Dochiței, același și același cuvînt, de-o liniște nepămîntească :

— Lovește!... Lovește, cucoană!

Domnul Sidor Leibovici a strîns din umeri. A aprins havana pe care o ținea în mînă și a pășit agale în papucii de iarnă, cu talpa de pîslă. Și-a aruncat ochii pe geamul coridorului, afară în ograda ninsă și pustie, unde un singur argat cără lemnele cu brațul pentru odăile atîtor copii gingași la frig.

Apoi a intrat în ietacul său, să-și isprăvească șfarțul din ceașcă.

Toate se încheiau cum nu se poate mai bine. Nebuna asta îl băgase la grijă, cu tăcerile și cu privirea ei. Se temea de cine știe ce ispravă sau izbucnire, acum mai ales cînd prin anume gazete de scandal, se începuse o campanie antisemită împotriva arendașilor, din pricina trustului Fișer și al trustului Costiner. Nu se vestea un ceas bun pentru arendași. Poate și pentru proprietari. Ca la comandă îl descotorosea Ghizela de dînsa, mai grabnic și mai ieftin decît se așteptase.

— Asta-i o nebună! Să n-o văd în ochi! se văită Ghizela intrînd val-vîrtej în rochia de mireasă, împiedicîndu-se în trenă și căzînd pe-un scaun, răpusă de gîfîială și de osteneală.

— Foarte bine! O lichidăm! a aprobat comercial domnul Isidor Leibovici.

A încuviințat și a ridicat îndată gazeta între el și Ghizela, ca să nu-și vadă nici dînsul în ochi fosta-i mireasă, în această toaletă comică acum, care-i plesnea la subțiori și-i sugruma sînii ca două cultuce.

— Tot! M-auzi, Sidor? gesticula Ghizela din nou îndîrjită, după ce și-a căpătat suflarea. Am să-i pun tot la socoteală! Nici nu se plătește din toată leafa ei, așa o calică, pentru așa o oglindă!

Domnul Isidor Leibovici nu și-a exprimat nici o opinie, adîncit în lectura sa care-i păru deodată nespus de pasionantă.

Ocolind prin dosul grădinii, Dochița a pornit pe înnoptate spre poarta cea ascunsă, vadul tăinuit pe unde se scurgeau notabilitățile comunei, cînd era vorba de anume pîri ori puneri la cale. Se ferea și dînsa acum de ochii satului. Căuta ulițele cele mai lăturalnice și pustii.

Moș Costache Hrepțcu, de la ocoale, veteranul, s-a îndurat să-i cărăbănească el lucrurile acasă.

Așa, scăpa deocamdată de iscodiri și prepusuri.

Dochița a tresărit, purtîndu-și mîna la inimă. De după gardul nalt de nuiele împletite, s-a desprins bătrînul Hună sin Leiba. Ea a dat să treacă înainte. Hună sin Leiba i-a tăiat drumul:

— Dochiță, stăi să m-asculți...

— N-am ce asculta, jupîne Leiba.

Pentru dînsa nu mai era conu Leiba, boierul. Îi putea spune jupîne, cum îl numeau toți, dar numai cînd nu era de față.

— Dochiță, am văzut tot... Am înțeles tot... Știu, Dochiță... Trebuie să-l ierți. E-un nenorocit...

— El e nenorocit, jupîne Leiba? Eu atunci ce mai sînt?

Bătrînul Hună sin Leiba a coborît ochiul în pămînt, ciugulindu-și mîhnit barba rară. Ar fi vrut el să spună multe, cîte le-a clocit în minte, de cînd stă la pîndă și așteaptă. Însă nu mai găsește cuvintele.

A scos pumnul drept din buzunarul scurtei de blană și a încercat să pună în mîna slujnicei cele cîteva hîrtii albastre, pe care le-a încălzit și le-a asudat, de cînd le tot strînge:

— Ține de la mine, Dochița... Te rog eu...

— Asta nu se plătește cu bani, jupîne Leiba.

— Știu, Dochiță... Da banu-i tot ban. Cumpără multe. Un doftor... O babă... Ascultă un om bătrîn, care cunoaște...

Bătrînul Leiba se necăjea să-i lepede hîrtiile în palmă cu de-a sila. Dochița s-a scuturat de el. A risipit banii jos și a plecat, grăbind pașii, fără să privească îndărăt.

Tatăl domnului Sidor Leibovici, bătrînul Huna sin Leiba a rămas în mijlocul drumului, uitîndu-se cu unicul său ochi viu, cînd la fată, cînd la banii din omăt. A oftat, s-a îndoit de-un genunchi și a cules hîrtiile una cîte una, scuturîndu-le de zăpadă. Dintr-un vechi obicei negustoresc, le-a mai și numărat, fără să-și dea seama.

Dochița a cotit de pe-o uliță pe alta. Încă se mai auzeau țîncii întîrziați cu steaua; glasurile irozilor risipindu-se în sălașuri.

Pe unul din băitănași l-a crezut că-i Culiță, de la părintele, fratele lui Ion.

Dar n-a fost el. A trecut cu steaua înainte în sumăieșul înfoiat, cu zdravănă cușmă pe ochi. Pe urmă în straie de Irod, răzlețit, i s-a părut că-l zărește pe Istrate Crețu.

Dar n-a fost nici el.

Stelele licăreau înalte, verzui, pe cerul sticlos. Printre crengi ninse mijea crai nou, cum își ridica subțirea secere de argint, tot așa lunile trecute, anul trecut, în anii cînd era copilă, de cînd se știe ea, de cînd e satul, de cînd e lumea.

Toate-s năluci.

Irodul pe care l-a asemuit cu Istrate Crețu i-a trecut înainte, prin mijlocul uliței, zdrăngănindu-și sabia la șold și fîlfîindu-și cordelele roșii. Numai că-i el, după

mers și după făptura-i ciolănoasă sub straiele craiului Gaspar. El să fie ori nu ?... Toate-s năluci...

Craiul Gaspar s-a depărtat dincolo de casa unde tremură o luminiță, la fereastra mătușei Catrina. Casa care e și a ei și nu e totuși a ei ; pentru care se judecă surorile de la Zapodia. S-a depărtat și s-a oprit parcă așteaptă ceva. Poate iar vreo încăierare ; poate iar vreo răfuială. De cînd și-au pierdut oamenii nădejdea în Cotul Hăbășească, a intrat în sat numai dezbin și dihonii. Se răcoresc de năduf unii pe alții. Își scot din mormînt socoteli vechi.

Vînd ce bruma le-a rămas de vîndut și beau într-o înfricoșată deznădejde.

Dochița s-a apropiat de portiță. În loc să pună mîna pe încuietoare, a dus-o la ochi. Toate-s năluci...

Poate nălucă să fie și aceasta...

În bătaia albă a luminii de omăt și de stele și de crai-nou, poarta, zaplazul, pereții de var, se zăreau mînjiți cu pete, rotocoale și cruci de catran, cum se cuvine semnul de ocară la orice casă unde a intrat și rămîne rușinea.

Picioarele i s-au tăiat de la genunchi. A lunecat moale, cu obrazul în zăpadă. Obrazul care mai purta încă vînătăile lăsate de pumnii și palmele coniței Ghizela.

Craiul Gaspar a stat la îndoială, sprijinit în mînerul paloșului. O drojdie de omenie îl mai îndemna poate să vină și s-o ridice. Dar prea adînc intrase în el dezbinul și ura și necruțarea răfuielilor din sat. A purces din loc spre cealaltă parte, zdrăngănindu-și sabia și fluierînd un cîntec de hai-hui.

Văzuse ce-avea el de văzut.

Ada încerca să smulgă păpușa din mîna fetiței.

Prin somn, Mariana își încleștă degetele mici, apărîndu-și jucăria nouă. Păpușa a pîîns muzical din me-

canismul ascuns în piept. Ca o făptură însufleţită şi alintată, scîncea şi ea să mai rămînă în salonul pomului de Crăciun. Dar pentru ce bucurie?

În noaptea aceasta de ajunul Anului Nou, ca şi în noaptea ajunului de Crăciun, stăpînul casei încă o dată lipsea.

Nu l-au oprit nici rugăminţile, nici pregătirile mesei pentru miez de noapte, nici luminiţile pentru ultima oară aprinse de dragul copilei, în crengile bradului care mîine va fi la gunoi. Încruntat, Voicu Cojan pornise cu jandarmii la cercetare, verificîndu-şi încărcătura revolverului.

Data trecută, în seara de Moş Ajun, a fost un început de foc pus la grajduri. Acum era un început de foc la magaziile din cîmp.

Aşa se petreceau sărbătorile lor. Lumînările ardeau pentru o copilă adormită; pentru o păpuşă de porţelan cu ochii miraţi de sticlă, pentru o mamă singură în casă pustie.

Un singur colindător, nici unul singur n-a călcat la conac; nu s-a rătăcit un singur băieţandru cu steaua. Acum, după ce Voicu plecase, zadarnic Ada a dat poruncă la argaţi să deschidă porţile şi să lege cîinii în lanţuri.

Nu se îndura nici un suflet din sat să le ureze sub geam, an nou şi bielşug, cu pocnete de harapnic şi hître strigări. Zapodia acestor datini era foarte departe, la alt capăt de lume. Aici stăpînul cutreiera noaptea cu mîna pe armă, căutînd urma făptaşilor; satul se ferecase în tăcere vrăjmaşă, scrîşnind din măsele.

Ce mai avea de aşteptat? Pe cine s-aştepte?

— Maman! scîncea Mariana prin somn.

— Maman! scîncea păpuşa cu mecanism în piept.

Se împotriveau amîndouă, cu glas tot aşa de duios în rugare.

Dar mînuşiţele copilei slăbeau treptat. Într-un suspin, Mariana s-a lăsat despuiată de singura-i bucurie

a sărbătorilor de la Tîrnauca : păpușa care vorbește, cîntă, deschide și închide ochii.

Era o abandonare atît de tristă, în noaptea lor tristă, încît Ada a șovăit o clipă. I-a netezit pletele bălai revărsate pe spătarul jilțului, i-a atins cu buze ușoare pleoapele pe care se citeau vinele albastre și străvezii.

Degetele copilei mai căutau vag și neisprăvit, în gol, prin vis, darul trimis de Anne-Marie Udrea...

Amîndouă, ce-ar mai avea de așteptat ? De ce-ar mai sta de veghe ? Chiar dacă ar fi intrat acum Voicu în casă, nu lîngă ele s-ar afla. Un om posomorît și tăcut, mestecîndu-și mînia, mușcîndu-și mustața, plănuind o mai cruntă capcană a răzbunărilor.

Ada și-a biruit șovăiala. A ridicat încetișor copila din jilț, a purtat-o pe brațe în iatac, sprijinindu-i capul clătinat ca un cap de moartă, a culcat-o alături de păpușa care s-a resemnat și ea, închizînd cuminte pleoapele cu mecanism, peste ochii ficși și albaștri de sticlă. Apoi, cînd toate au fost gata, tîrziu, s-a întors să sufle pe rînd în lumînărelele care ardeau pentru nimeni în casa deșartă, în noaptea la fel cu toate nopțile lor.

Prin întuneric, Ada a rămas un timp cu mîna rezemată pe capacul clavirului. A crezut că aude pași afară. Iar după tresăltarea inimii, își dădu deplin seama că nu pentru fetiță aștepta ea un urător, unul singur măcar, rătăcit să-și rostească de milă strigările sub geam. Pentru dînsa îl aștepta ; pentru amintirea sărbătorilor sale din copilărie.

Nimic n-a fost însă, nici de data aceasta.

Nimeni.

Scîrțîia zăpada sub talpa străjerului, care-și făcea datoria patrulînd înarmat ca într-un bivuac de război.

Mîna Adei a alunecat de pe capacul clavirului, desprinsă din umăr. Nu era aici lumea blîndelor iertări și uitări.

Aici în Tîrnauca aceasta nemilostivă, cîțiva gospodari scăpați mai ieftin din cercetare cinsteau la chir

Iani rachiu ardeiat, cu Marin și Pandele Năbîrogu. Vorbeau înadins tare și fără fereală, știindu-l pe cîrciumar om al ciocoiului.

Astfel le era martor de față, că nu s-au mișcat toată ziua. Nu mai avea cum să pice năpasta pe Marin și Pandele, strînși în chingi de bănuiala jandarmilor, ca rîndul trecut, cînd s-a iscat focul la grajduri.

Lampa de nichel ruginit, atîrnată în grinda din mijloc, împrăștie o lumină puțină și fumegoasă. Ca într-o ceață se deslușesc bulgării de sare, butoiul cu brînză murată, legăturile de frînghii, sacii de lînă, felurite fierării plugărești și cîteva piini zvîrlite într-o ladă.

Marfă amestecată și săracă, bătută de praf, neprimenită, într-o prăvălie unde negustorul mai învîrte și alte treburi, într-altfel bănoase.

Iani e adîncit la tejghea, în socotelile din condică, unde tot șterge și adaugă ceva cu un creion chimic muiat în gură. Creionul i-a lăsat o pată violetă pe amîndouă buzele, sub mustața lungă de palicar, răsucită în sfîrcuri. Cu degetele lățește altă pată, pe frunte, ca o rană, de cîte ori își împinge căciula mai pe ceafă.

Pe cît pare, socotelile din condică sînt foarte încurcate, căci în răstimpuri cîrciumarul se oprește pe gînduri, trăgînd cu urechea la spusele și cîntările mușteriilor.

— Ce e, taică Iani? Iar nu-ți ieși afurisita de socoteală? îl întreabă în batjocură Pandele Năbîrogu. Să te-ajutăm noi!...

Ceilalți rîd, dîndu-și coate, la masa neagră și lungă, lîngă sobița de fier.

Sînt opt la număr și nu s-au clintit de la amiază. Beau puțin, fiindcă puțin le îngăduie punga subțiată. Dar nu se dau duși. Nu mai încape îndoială, că pentru mărturia cîrciumarului au venit și că tot pentru ea au rămas.

Focul s-a iscat în fapt de seară. Pînă la magaziile din cîmp e cale de doi kilometri. Prepusul mai întîi pe acești opt gospodari mai hărțăgoși din Tîrnauca ar fi

fost să cadă, dacă n-ar sta chiar Iani să jure că de opt ceasuri n-a lipsit unul.

Jandarmii au sosit, au privit, au întrebat, s-au dus.

Toți s-au mirat, rînjind:

— Cum, mă? Iar foc?... Intră ciocoiul în an nou cu stîngul!

— Să nu iasă din el cu amîndouă picioarele înainte, maică-măiculiță! s-a îngrijorat cu același rînjet Marin, îndreptîndu-și spre tejgheaua lui Iani obrazul ciupit de vărsat. Mă auzi, mă neică Iani?

— Păi de ce-i pus acilea? Ca să ne audă...

Iani ascultă și nu se simte la îndemînă.

Vrea să răspundă ceva, renunță și își netezește mustața cu degetele pătate de creion chimic.

Se cufundă în cifrele condicei, dar nu-i scapă din coada ochiului. Opt sînt la număr și toți, slabi, uscați, cu straiele de șiac zdrențuite, cu zeghile negre prea pîrpirii pentru frigul de-afară și dinăuntru.

Vîntul subțire trage pe sub ușă, spulberînd o coamă de zăpadă pe podea. Sobița de fier e fără putere. Nici unul nu și-a scos căciula din cap. Iar căciulile acestea roșcate, cu blana roasă și mîncată de molii, le dă o înfățișare de mai zgribulită calicie.

Doi cîntăreți, un localnic cu giubea dihocată și un rusnac cu armonică își fac cu rîndul.

Grișa, rusnacul, a fost marinar pe vaporul răsculat Kneaz Potemkin... Pînă la înghețul Dunării își află de lucru în port, la Giurgiu, ori pe baltă, cu luntrile pescarilor. Iarna, își cîștigă pîinea oploșindu-se la birturi de prin mahalale și ratoșuri din sate, unde armonica sa a ajuns la oarecare prețurie. Despre răscoală el se ferește a spune cum s-a întîmplat. S-au răsculat camarazii de arme; a mers cu dînșii. Au debarcat la Constanța, în luna iunie din nouă sute cinci; a coborît și el. În dorul țării, cîntă acum fără deosebire, cu același drag: *Marusia* și *Pe cîmpiile Manciuriei depărtate; Balaklaviana* și *Primăvara a trecut.* E un flăcău deșirat, roșcovan la față, cu părul bălan aproape alb

şi cu ochii mărunţi şi verzi ca frunza de pelin. A învăţat destule cuvinte romîneşti, dar mai vîrtos a învăţat a-şi pune strajă gurii. Altfel îl ameninţă ridicarea hîrtiilor şi o plimbare peste Prut, unde-l aşteaptă spînzurătoarea sau ocnele Siberiei. Şi niciodată nu i-a fost mai anevoie ca acum, să-şi păstreze această strajă gurii. Pretutindeni, din sat în sat, muşteriii circiumilor îl înteţesc cu întrebările stîrnite de-o nerăbdare nouă, să afle şi să ştie:

— Cum fuse, Grişa? Ia zi!...

Grişa îşi clatină claia de păr cînepiu şi priveşte într-o parte, ocolind ochii iscoditorilor.

— Nu ştii! Mai cuminte cîntăm.

Aşează armonica pe genunchi şi cîntă *Balaklaviana:* „Ah! pentru ce-ai făcut soldaţi din noi?..."

— Grişa, nu-l face şi tu pe prostul! mormăi Pandela Năbîrogu. Răspunde la ce te-ntrebai... Cum plecă sărăcimea să ceară dreptate la ţarul vostru, mă Grişa?

— N-a ieşit bine!

— Ce n-a ieşit bine, Grişa?

— La ţar armată multă, mulţi cazaci. Trage cu puşca şi mulţi morţi. Movile de morţi... Nicivo! Mai cuminte nu vorbim de asta: cîntăm!

Foalele armonicii umpleau încăperea întunecoasă şi rece, cu jalnicele cîntări pescăreşti de pe Volga. Oamenii erau însă cu gîndul la răzmeriţele din împărăţia ţarului, unde norodul a ieşit, înfruntînd gloanţele, să capete dreptate şi pămînt. O răzmeriţă nu şi-o închipuiau pentru altceva, decît pentru pămînt. Zvonurile purtate din gură în gură se preschimbau după obida lor.

Un copil cu suman prea lung şi prea larg pentru el, cu picioarele în opinci umplute cu paie, a intrat scuturîndu-se de zăpadă. N-a dat bună seara lui chir Iani.

A mers de-a dreptul la masa celor opt:

— Neică Pandeli, te chiamă lelea Niculina.

— Ce s-a întîmplat?

— E rău lu Stănică ăl mic. Plînge şi s-a învineţit, neică Pandeli!

— Plînge şi s-a învineţit... repetă Pandele Năbîrogu, ca şi cum avea nevoie să treacă prin gura sa cuvintele, ca să le prindă înţelesul.

A privit neguros la tejgheaua lui chir Iani, smulgîndu-şi firele mustăţii. S-a ridicat pe jumătate de pe banca de scîndură şi s-a aşezat la loc:

— Spune c-o să viu mai tîrziu. Să ne mai treacă întîi jandarmii la inspecţie.

— Jandarmii au fost la conac şi au plecat iar... vorbi copilul căznindu-se să-şi îndoaie mînecile sumanului prea lung, lepădat de vreun frate mai mare. E poarta deschisă la poarta boierului.

— Zi a ciocoiului, mă băiatule!

Copilul era stăpînit însă de cele aflate în drum:

— E poarta deschisă, neică Pandele... Aşteaptă şi acum cucoana să pice vrunul d-ai noştri cu plugu-şorul...

— Zi ciocoaica, mă băiatule! Zi căţeaua! se răsti mai încruntat Pandele. Şi de unde le aflaşi tu atît de bine?

— Vorbea bucătăreasa de la curte... A aşteptat Moş-Ajunul, a aşteptat steaua...

— Şi mîine dimineaţă o s-aştepte sorcova, hai?... N-aibă ea grijă, c-o să-i vie şi vremea sorcovei, curînd-curînd! Pîn-atunci să nu vă prind cumva că-i păşiţi poarta, fiindcă o să vă treziţi cu oasele tocate. Auzişi?

— Auzii, neică Pandeli. Ce răspuns să duc acasă?

Pandele Năbîrogu a făcut iarăşi o mişcare de pe bancă, parc-ar fi vrut să plece. Şi iarăşi s-a răzgîndit:

— O să viu. Atîta spui!

Băiatul a plecat în sumanul lung şi larg, pe care i l-a fîlfîit vîntul îndată ce-a deschis uşa. Chir Iani şi-a muiat din nou creionul chimic în gură, afundîndu-se în socotelile sale.

Ceilalţi de la masă tăceau, scurgînd rachiul din clondir. Pandele Năbîrogu a rînjit deodată, către ţiganul lăutar:

— Mă, Năstase, mă! Ia cîntă-ne tu plugu-şorul nostru!...

— Care, neică Pandele?

— Care!... Unul e. N-auzişi că aşteaptă ciocoaica să ne-asculte plugușorul nostru?... Cîntă-l, ca să i-l ducă plocon, chir Iani...

— Care, neică Pandele? întrebă încă o dată nedumerit lăutarul.

— Plugușorul lui Tudor, mă. Cîntecul lui Tudor... Cîntecul pandurilor!...

Năstase se codi, cu ochii la cîrciumar. Grişa se pregătea să prindă tactul, pentru a acompania din armonică fără nici o sfială, fiind străin de cîntecele răzmiriţelor trecute şi viitoare, de aici.

— Începe! Ce stai?...

Lăutarul şi-a încordat strunele, a mai privit o dată spre Iani ca să-i arate din ochi că el n-are nici o vină, apoi a început:

Toate plugurile umblă
Numai pluguleţul meu
L-a-nţepenit Dumnezeu
Dar a da şi Dumnezeu
De-o umbla şi plugul meu!
Să trag brazda dracului
La uşa spurcatului,
O brăzduţă d-ale sfinte
Să ţie ciocoiul minte.

6

Din pridvor, Iordache Cumpătă iarăşi încercă să-i oprească.

Îndesîndu-şi c-o mînă cuşma de astrahan pe cap, cu mîna cealaltă apărîndu-şi gulerul blăniţei smuncită dintre umeri de viscol, stăruia invocînd ajutoare de la Cel-de-Sus:

— Pentru Dumnezeu, ascultă, Dimitrie, un bătrîn mai păţit decît tine!... Cum, frate, cum să pleci pe urgia asta?...

— Pare-mi-se că nici eu nu bat întîia oară drumuri de iarnă... Nu m-am născut în cupeu!... a ţinut-o pe a

sa Dimitrie Petreanu, tipărind poclăzile şi pledurile deasupra Smănditei, îmbodolită pînă la ochi.

— Cu doi copii la drum, frate ?

— Cu doi copii la drum... Nici pe dînşii nu i-am crescut în cupeu şi nici n-are să-i aştepte cupeul, ca mîine ! Gata, Gheorghe ?

— Ce oameni, frate, ce oameni !

— Rămîneţi cu bine !... Mînă Gheorghe !...

Iordache Cumpătă a făcut semnul crucii asupra lor. Ceilalţi, din uşi şi din ferestre, au fluturat mîinile.

Jivalania a ţîrîit urări de drum bun, pe diferite glasuri subţiri. Gheorghe a dat bici cailor şi alături, Adrian s-a înfăşurat de nădejde în dulama de lup. Iar viscolul i-a înghiţit îndată, zbătîndu-se, urlînd, chiuind în perdeaua de plopi, cu trosnete lugubre de crengi.

Plecau înapoi, de la Zapodia, a doua zi după Sfîntul Vasile, de astă dată cu sania lor, la care au mai adaos un al treilea mînzoc, prăştier, în vederea căilor troienite. Viscolea precum a ştiut prea bine Toader Gliga, moşneagul. Şi poate cuminte ar fi fost să aştepte un început de ogoire a urgiei.

Dar firea nu-l răbda pe profesorul Dimitrie Petreanu să lipsească de la datoriile sale. La Şcoala de Agricultură a Călimanului, pe lîngă catedra de plugărie şi laboratoriile de biologie, în vacanţă purta şi răspunderea gospodărească a vitelor de rasă din grajd: exemplare rare de prăsilă, medaliate de Expoziţia Jubiliară, preţios avut al statului, pe care nu înţelegea să-l părăsească pe mîinile argaţilor buimaci după petrecaniile atîtor sărbători. Le mai ameninţa şi epizotiile iscate în satele dimprejur. Iar în acele sate, ştiinţele lui Dimitrie Petreanu s-ar fi dovedit de folos şi acolo, fiindcă veterinarul ţinutului, în conflict cu domnul prefect, Sănducu Negoianu, fără să-i pese de urgiile pe care le părăsea în urmă, plecase la Bucureşti să-şi apere pe lîngă cei mai mari, slujba şi leafa.

— Mor vitele ţăranilor ca muştele. Pot să-i las ?

— Teribil !... Are să te decoreze ministrul pentru asemenea dovezi de eroism şi de abnegaţie ! rostise Iancu Stamate, ca ultim şi ironic argument, întinzînd mîna de colos pînă la jumătatea mesei, ca să ciugulească de pe-un tort florile de fructe zaharate şi migdalele.

— Cel mult poate să-l mute, pedeapsă că s-a amestecat unde nu-i fierbe oala ! a zîmbit în barba-i lată, Iordache Cumpătă. Cum era cît pe ce să-l plimbe unul de la Strihareţ la Laza, mai acum cîţiva ani, pentru că i-a aşternut într-un memoriu cîteva adevăruri pe şleau... Parcă aşa s-a întîmplat, Dimitrie ?...

Dimitrie Petreanu a încuviinţat, sec, fără nici un surîs :

— Aşa s-a întîmplat, dar o meritam.

— Cum o meritai, frate, cum asta ?

— De două ori o meritam, tată ! Mai întîi fiindcă el îmi ceruse memoriul, ca să-i servească la un discurs ; iar eu i-am arătat realitatea aşa cum e, după date şi cifre statistice, nu cum îi trebuia lui pentru discurs. I-am stricat bunătate de cuvîntare ! Mai apoi, ministrul cu pricina era Istachiu, fost coleg de bancă la şcoală, pe care eu îl treceam clasele... Eu îi fabricam tezele ; eu îi rezumam lecţiile... Cum să ţi-o ierte aceasta un ministru ?

— Despre Istachiu e vorba ? s-a mirat Iordache Cumpătă. El a fost cu pricina ? Apoi, dragă Dimitrie, el e fecior de mare proprietar din Ilfov, mare proprietar el singur... Avea nevoie să afle de la tine, cum stăm cu treburile pămîntului ?

— Mare proprietar ! Mare proprietar care n-a ştiut în viaţa lui de cîte ori se prăşeşte porumbul şi cîte zile de muncă reprezintă un hectar. Cînd i le-am aşternut pe hîrtie, o fi crezut că e farsă proastă, cum ne băteam joc în şcoală cîteodată de el. Cum să ţi-o ierte un ministru ?

Cioplind cu linguriţa arhitectura tortului, Iancu Stamate a întrebat :

— Atunci ?

— Atunci, nimic. N-o fac pentru miniștri. O fac pentru mine.

— Departe ai s-ajungi tu, cu astfel de idei!

— Nici nu mai am unde-ajunge. Și nici nu m-a interesat aceasta, chiar cînd puteam ajunge undeva.

— Măcar luați mîncare la drum! a capitulat Iancu Stamate, trăgînd alt tort înainte, să-i rectifice ornamentația.

Grija aceasta o purtase mai din vreme Smaranda Cumpătă, întru obștestile datini de la Zapodia. Cînd s-a văzut oare o trăsură, o sanie, o rudă ori un străin, un jivălănist cît de mărunt, ieșind pe poartă fără încărcătură din proviziile cămărilor?

Un transport se afla aici, în sanie, sub fîn; altul avea să urmeze cu ceilalți copii, rămași pînă ce s-o ostoi viscolul și se vor desfunda troienele.

Olga Petreanu nu s-a îndurat cu nici un chip să-și lase soțul singur și bolnav, pe drumuri de primejdie. Smăndița a scîncit că merge și ea. (Mai spera să înnopteze poate în pădurea de argint, din basm.) Adrian simțea o nevoie tîrzie și plină de remușcare, să se afle cît mai nedespărțit acum de părintele tăcut și închis în el, neînduplecat cu el, de care pînă mai dăunăzi fugea.

Astfel, încă o dată, băteau aceeași cale împreună, tot cum au fost.

Zările nu mai erau însă deschise, cu albe sclipiri de sate feerice, sub cer de cleștar.

Din nedesluşite depărtări vîntul rostogolea trîmbe uriașe de nămeți, spulbera valuri călătoare de zăpadă măruntă ca sticla pisată, zidea de-a curmezișul pîrtiei troiene cu crestele înghețate, unde caii abia răzbeau suflînd greu, înotînd pînă la piept, icnind în ștreanguri. Prăștierul tînăr și buiac se smuncea în ham, trăgea alături, ciulea urechile sperios, cînd arcușul crivățului gemea pe sîrmele de telegraf, suspina potolit o clipă, șuiera iazmă despletită peste dealuri.

Gheorghe viziţiul, cu ani mai puţini şi cu mai puţină experienţă a drumurilor decît Toader Gliga, glăsui cu îndoială :

— Are să ne facă o poznă, haramul ista!

Adrian l-a auzit ca prin somn.

Ghemuit în blană, cu ochii închişi şi pleoapele înţepate de vîntul cu vîrfuri de ac, îşi recapitula unele peripeţii din scurta vacanţă. Se ţeseau şi se destrămau privelişti nehotărîte, clipe, o vorbă, o scenă, gînduri fugace; ca în asemenea călătorii cu zările închise, cu monoton sunet de zurgălăi şi şuier de crivăţ, cînd fiecare se scufundă în el mai singur decît în singurătatea unei odăi.

A treia zi de Crăciun, pe-o vreme moale şi luminoasă, pornise într-o sănioară cu un cal, la Viădiţa, să-şi vadă vărul mai depărtat şi prietenul de şcoală, Petruş Casimir, după cum şi-au făgăduit cu jurămînt. Îl intimidau întotdeauna saloanele mari, luxul senioral, orînduielile străine de simplitatea bătrînească a Zapodiei.

Dar Petruş îi era drag ca un frate; iar Dina şi Dana, cele două surori ale lui, se arătau prietenoase şi vesele, risipind îndată cu o camaraderie băieţească, morga de reşedinţă feudală.

Acum a căzut într-un fel de stînjenire, într-o tensiune, pe care nu atît ochii le-au înregistrat, cît un fin şi nelămurit instinct.

Fetele Elenei Casimir, în uniformele lor sobre, de la călugăriţe, n-au mai ciripit cu voioşia de altădată. Au schimbat cîteva vorbe, nu s-au aşezat jos, trăgeau cu urechea spre o anumită uşă, s-au scuzat şi s-au zăvorît în odăile de sus. Elena Casimir, în rochie de dantelă neagră, răstignită în fotoliu picior peste picior, l-a întrebat distrată despre cele ce se întîmplă la Zapodia, fără să dea atenţie răspunsurilor, cu ochii şi gîndul în altă parte, uitînd să scuture scrumul din ţigareta lungă de sidef.

Cearcăne viorii îi devorau jumătate din obraji; sînii săltau şi coborau în corset ca după o fugă ; cu degetele dezmierda cînd voluptos, cînd încleştat, o blană de linx zvîrlită pe braţul fotoliului ; lăsa scrumul să se rostogolească pe covor şi cerea într-un suspin :

— Petruş, chibriturile, te rog !... Petruş, ţigările, te rog !...

Îi trebuia iarăşi chibriturile şi alte ţigări. Petruş se executa cu o grabă umilă şi supusă.

A trecut prin salon un ofiţer necunoscut, un locotenent de cavalerie cam prea vîrstnic pentru grad, dar chipeş şi înalt, cu părul pudrat la tîmple şi privirea vierzuie, fascinantă. Tensiunea din salon a fost parcă mai încordată. Elena Casimir a rămas cu ţigareta ridicată spre buze, fără s-o apropie, urmărindu-l cu ochii îngustaţi între gene. Petruş a prins să îndrepte blana de urs alb, de la picioarele fotoliului, plecat într-un genunchi.

Cavaleristul l-a măsurat pe Adrian de jos în sus, a răsfoit cîteva albume ca la el acasă, a răscolit în dulapurile bibilotecii ca la el acasă, a vînturat cu un sfîrîit sec şi scurt, apăsat din degete, o pereche de cărţi pe măscioara de lămîi ; a căscat plictisit şi le-a întors spatele, ca să privească afară, pe geam.

Altădată, Adrian l-ar fi admirat ca pe Toto Sarandà, ca pe Jack Medoveanu, ca pe atîţia care au înfăţişat pentru el un ideal de eleganţă şi de patriciană superbie.

Acum l-a dispreţuit şi l-a urît.

Petruş Casimir i-a cuprins braţul :

— Mai bine să mergem în sat, Adrian...

Mai bine ? Mai bine, decît ce ?... Au mers prin satul cu bordeiele ninse, iar Petruş îşi pierduse graiul. Era şi el cu gîndurile în altă parte. O dungă mîhnită în colţul buzelor şi alta verticală, între sprîncene, îi brăzdase fruntea înaltă, care-i dădea lui o înfăţişare atît de deosebită de a Elenei Casimir, deşi semăna la toate

trăsăturile cu chipul mamei. Un cap însă spiritualizat, suferind, pal...

Au ajuns departe, în cîmpul nins. S-au întors. Tot ce-a încercat Adrian să vorbească suna fals. Au poposit la cîteva bordeie de pămînt, unde Petruș avea cunoștințe vechi, de copil.

Țăranii nu mai grăbeau să-i întîmpine cu vorbele primitoare de altădată.

Tăceau. Priveau în altă parte.

Chiar Ion Stoica Răuțoiu, hîtrul hîtrilor, mocnea scormonind cu un gătej în vatra rece.

O singură dată, la o întrebare, a răspuns mai lung, dar pe-alături:

— Asta-i ca istoria pe care ne-o spunea nouă mai dăunăzi seara, la o clacă, moș Anania... Îl știi mata, coane Petruș!... Unchiașul cel cu-al patrulea fecior la oaste, la Galați... Soldatul care-a venit în permisie și-a mîncat el cîteva palme, de la un domn ofițer la curte, pentru că n-a stat smirna cînd îi poruncea, cu un drept pe care nu-l are încă... Încă...

— Să plecăm, Petruș!... l-a întrerupt Adrian pe povestitor, punînd mîna pe umărul vărului și prietenului, ca să-l scoată din bordeiul grădinilor suspendate.

Dar Petruș Casimir n-a voit să se miște, cu o acră voluptate a suferinței.

A stăruit:

— Care istorie, bade Ioane?... Vreuna mai veselă?

— Cele vesele s-au cam isprăvit, coane Petruș.

— S-o ascultăm atunci, așa cum e. Fie și mai puțin veselă...

— Apoi uite cum stă povestea, coane Petruș... Cică, acolo, la Galați, a văzut el, unchiașul Anania, astăvară, pe malul bălții, niște gloabe cumplit de jigărite, ca niște arătări... Niște haramuri care nu mai sînt bune de nimica, batîr să tragă la saca... Da, spunea unchiașul nostru, Anania, cică oamenii din partea locului, nu-i omoară ca să le vîndă chielea, cum am vîndut-o eu pe-a vacii noastre unui neguțător, cînd ni-o pierit mai spre toamnă, boala!... Asta, nu! Ferească

sfîntul !... Is milostivi grozav oamenii de pe-acolo !... În loc să le ucidă, bagă gloabele la apă, în smîrcuri, să se strîngă lipitorile pe dînsele... Vezi mata, bunătate și blîndețe la om ?... Cînd s-au strîns destule, scot caii la mal, culeg frumușel lipitorile într-un chiupușor de sticlă și dau fuguța cu ele la spițărie, la bărbieri, la babe cu meșteșug de leacuri... Ca o zi-două, îi mai lasă să prindă putere și sînge ; pe urmă din nou, la baltă cu telegarii !... Așa și cu noi... Se schimbă și se primenesc lipitorile de pe chielea noastră, că la altele nu sîntem buni !... Nu ne lasă nici să trăim, nici să pierim. Cum îi mai rău...

Ion Stoica Răuțoiu a răscolit mai departe cu gățejul în cenușa răcită. A tăcut, întocmai ca Neculai, morarul.

Mai apoi, pe drumul de moină al satului, cînd au întîlnit o ceată cam chefuită de Irozi, un flăcău uns cu funingine pe obraz, chip că-i harapul vicleemului, a țupăit înaintea lui Petruș, strîmbîndu-se, răsucind hangerul în văzduh și cîntînd :

...Munți, cetăți, și sate multe
Am tot mers cutreierînd
Cu înfocare căutînd
Mii de întrebări făcînd
Pînă cînd aici venind
Pe-mpăratul nou aflînd !...

Harapul vicleemului s-a întors către ceilalți, scălămbăindu-se și făcînd semn cu paloșul :

— Strigați, măi ! Hăi, hăi ! Strigați, să ne trăiască împăratul cel nou !

Flăcăii din ceată au strigat, săltînd buzduganele înflorite, săbiile și sulițele :

— Ura !... Să ne trăiască împăratul cel nou ! Să ne trăiască și împărăteasa, c-a scăpat de văduvie, sireaca !

Petruș Casimir s-a înroșit mai întîi ca fluturatele cordele de la vesmintele și coifurile Irozilor ; pe urmă s-a făcut alb ca zăpada de sub picioarele lor.

Acum, el se ruga :

— Să mergem, Adrian !... Să mergem...

La plecare, i-a şoptit cu sfîşietoare umilinţă :

— Adrian... La Zapodia, nu spui nimic... Nu-i aşa ? Nimic, despre cine mai e pe-aici şi ce mai e pe-aici...

Mai era nevoie să-l roage ?... Întorcîndu-se singur, în săniuţa c-un cal, peste dealurile luminate de-un asfinţit trandafiriu în zăpezile moi, nu mai afla nici o bucurie a acestei întîlniri mult aşteptată şi ticluită.

Acum, în ceastălaltă sanie şi pe cestălalt drum, mintea lui Adrian urzea şi alte legături, între alte fapte, semne şi vorbe.

Cu ochii închişi, amorţit de frig, suflat de năprasnicele vîrtejuri, adîncit în el, îşi spunea că lumea vacanţelor s-a schimbat. Niciodată, flăcăii din Vlădiţa n-ar fi dovedit atita neîndurare răutăcioasă faţă de-un copil care a crescut sub ochii lor, aproape odată cu dînşii. Nu era această cruzime în firea satelor ; totuşi de undeva răsărise acum... Mai apoi, în seara de Sfîntu Vasile, printre urătorii străini, din altă parte, veniţi la Zapodia, i s-a părut că-l recunoaşte pe Ion, fratele lui Simion Vatavul, logodnicul Dochiţei. L-a strigat pe nume. L-a căutat. Ion s-a ascuns după alţii în întuneric. El poate avea vreo pricină să se ascundă, deşi Adrian nu şi-o lămurea. O bănuia numai că există, din spusele şi îndeosebi din tăcerile lui Neculai, morarul.

Dar a doua zi de Anul Nou, cînd cutreierau cetele cu capra, sub obrăzarele şi bărbile de fuior ale datinei, jucătorii se dedau la cutezanţe neîncumetate în alţi ani, măcar că acele încumetări nu loveau de-a dreptul în stăpînii de la Zapodia. Loveau însă în tagma lor. A tuturor stăpînitorilor de pămînturi, fără deosebire, de pretutindeni, din ţară.

Bătrînul Iordache Cumpătă s-a întors din cerdac, clătinînd din cap.

Nu erau a bine aceste semne. Aflase că în satele vecine au fost încăierări cu jandarmii ; că la Dărmăneşti o ceată a luat în răspăr primarul ; că la Stăni-

șoara, alții au înconjurat și-au mușt ruluit cu ciomegele pînă la sînge, un vechil.

Era ca o atîtare care mocnise și răsufla acum, mai în glumă, mai pe socoteala vinului, mai la adăpostul costumelor și măștilor de Irozi, de călușari cu Capra.

— De-ar fi numai atîta ! oftase stăpînul Zapodiei.

— Ce poate să mai fie ? a întrebat Niculăi Popazu, cu atotștiutor dispreț. Ia niște bețivi !

— Ia niște oameni pe care i-a răzbit amarul. S-au văzut cu arme în mînă, cu săbii și puști, cu pistoale și buzdugane... Le încearcă...

— Fugi, tată, cu asemenea idei ! a început a rîde Iancu Stamate, operînd o farfurie cu julfe. Oamenii au mîncat, au băut, se veselesc... Slavă Domnului ! Ne-au colindat, ne-au cîntat copii cu steaua, ne-au urat, ne-au semănat, ne-au jucat cu Irozii și Capra... S-au ales cu bacșiș zdravăn !... Ce mai vrem ?

— Noi să mai vrem ?... Dînșii mai vor ceva și pe drept cuvînt mai vor... N-ai băgat de seamă ? S-au vînturat aicea ploduri și flăcăi și oameni în toată firea, din cinci sate, în afară de cele de pe Zapodia...

— Cu atît mai mult ! făcuse Neculai Popazu, înălțîndu-se în vîrful tălpilor, în nădejdea poate că va ajunge așa, în picioare, la același nivel cu Iancu Stamate, pe scaun. Cu atît mai mult ! Aceasta înseamnă că nu te-asemuiesc cu stăpînii altor moșii... Nu poate decît să te bucure, tată !...

— Atîta înseamnă ? Cum poți vorbi așa, frate ?... Altceva înseamnă... Înseamnă că acolo, în satele lor, li s-au închis porțile, unde nu mai au ce căuta. La frate-meu, Damian, cunosc... Poarta închisă ! La Nolică Gașpar, de la Stănișoara, cui să cînte țîncii florile dalbe ?... Arendaș trecător cu condicile lui... La Girov, de-așijderea... La Joldești, stăpînul, un Joldea, a predat moșia pe mîna administratorilor și vechililor, nici nu mai calcă pe-aici. La Broasca, la Cilibia, la Ionășești, la fel... Stăpînii în străinătăți ; mari și tari, administratorii și vechilii... Atunci, de dragoste

vin ei țăranii la mine ?... Vin, fiindcă știu că eu singur am mai rămas care țin la datinile din părinți, ca pe-un ostrov împresurat, pînă ce s-o duce și acest ostrov, înghițit de-a valma cu celelalte... E scris ! Stă scris într-o carte fără iertare...

— Urîtă discuție de sărbători !

— Urîtă, ca sărbătorile acestea. După chipul și asemănarea vremurilor !...

Adrian revedea scenele, își petrecea cuvintele prin cuget, le apropia de lecturile din ultima vreme, adîncit în el, cu nasul înfundat în blana de lup. La clinchetul zurgălăilor, nu mai răspundea ecoul altei sănii, pierdută undeva, cînd foarte departe, cînd foarte aproape, pe-un alt tainic drum.

Acum vaierul metalic, smuls de crivăț, mărea fiorul pustietăților viscolite.

— Scăpăm la drumul cel mare. Dăm în Stănișoara! s-a bucurat Gheorghe, strunind prăștierul zănatic.

Vorba i-a fost într-un ceas rău. Abia a trecut jumătate de sat și prăștierul s-a năpustit în troian, alături de pîrtia îngustă, a călcat în ștreanguri și s-a oprit sforăind, tremurînd în nouri de aburi.

Vizitiul a întins hățurile lui Adrian :

— Ține mata, conașule, să sar jos c-am pus-o de mămăligă !

Apoi, s-a mîngîiat singur :

— Noroc că-i în sat de oameni !

Gheorghe a cercetat ștreangurile, orcicul rupt, a apropiat prăștierul domolit de ceilalți cai și s-a dat cu părerea :

— Boierilor, eu zic să coborîți la o casă... Aice-i treabă pe jumătate ceas... Oi iscodi eu un fierar, un potcovar, un meșter careva, să-mi dea mînă de ajutor.

S-au desfăcut cu toții din blănuri și pleduri, au pogorît în viscol, iar Dimitrie Petreanu a stat la îndoială între două case.

— Este și curte !... și-a amintit vizitiul. Putem trage la curte.

Dimitrie Petreanu nu i-a răspuns. A deschis poarta de leaţuri, la una din cele două case. A aşteptat pe urmă la uşă. Smândiţa lupta să înainteze prin troian, într-o blană pînă la călcîie, încinsă cu şnur şi prinsă cu un şal înnodat cruciş pe subţiori, peste paltonul pe măsura ei. A pierdut un şoşon în omăt. A sărit într-un picior să-l culeagă. Olga Petreanu, cu grija de gospodină acoperea în urmă tot calabalîcul săniei sub poclăzi.

— Poftim! Poftim! Intraţi, mă rog dumneavoastră!... a dat uşa tindei în lături, o fetişcană oacheşă, cu ochii oblici, de mongolă.

În tindă s-au iţit alte capete, tot de fete. Cîte? Patru? Cinci?... încă cinci fete...

Toate au înginat cu glasuri de bucurie şi de curiozitate:

— Bine-aţi venit şi la mulţi ani!

Cele cinci fete au glăsuit şi îndată s-au mistuit ca să pună grabnică rînduială în singura lor odaie, pentru a primi cum se cuvine oaspeţii picaţi pe drum de iarnă. Drumeţii au înaintat mişcîndu-se stingheriţi în hainele groase, bătute de viscol, cercetînd încăperea cu ochii. Săracă, dar curată odaie!

Fetele cele cinci la număr netezeau lăicerele pe laviţe, ascundeau mătura, ceaunul, un taler deşert.

Cea din uşă, a şasea, călcîndu-le pe urmă, îşi cerea iertare:

— Cam frig şi cam urît la noi! boieri dumneavoastră. Dară tot mai bine, decît în drum. Mă rog poftiţi de şedeţi...

Cînd au aflat de unde vin drumeţii, cuvintele primitoare de gazde le-au fost mai din inimă:

— Atunci sînteţi neamuri de-ale lui conu Iordache?

— Fiică... a lămurit Olga Petreanu.

— Coana Olguţa, nu? Coana Olguţa de la Călimani?... Ne cunoaşte pe noi conu Iordache... Cele şăpte gîşte ale lui Alecu Faraon, ne-o botezat dumnealui.

Pe urmă, ca să lămurească lipsa gospodinei din casă :

— Mămuca-i în sat, după o babă cu leacuri și descîntece, că aveam un bolnav în casă... Tătuca...

Ochii fetei mai mari, care ținea locul stăpînei, au căutat spre cuptorul unde zăcea Alecu Faraon cu sumanul în cap.

Fata și-a înghițit un oftat și s-a întors, zorindu-i cu rugăminți le :

— Da ședeți, mă rog dumneavoastră !... Coană Olguță, poftim mata pe scaunu ista, c-atîta avem în casă. Și tu, Frăsinico, ia dă o mînă de ajutor duduiței acesteia mici, să se descingă...

Frăsina a lepădat pe pervazul geamului dantela și iglițele uitate în mînă, sărind în ajutorul Smărdiței. Altă copilă se căznea s-atîțe focul de vreascuri ude.

Celelalte șopoteau cu semne și încruntări de deznădăjduită și umilitoare neputință.

Așezîndu-se pe marginea laviței, cu blana descheiată, Dimitrie Petreanu le-a stricat șoapta, amenințîndu-le cu degetul :

— Sfîrșiți voi acolo, copilelor, că vă înțeleg ce vreți... N-avem nevoie de nimica... Sîntem după masă, încălziți ; nu vă mai frigăriți cum vă simt... Altfel mă siliți să ies din casă.

Fetele au tăcut, uitîndu-se una la alta. Iar Olga Petreanu examina cu mirare dantela fină, lăsată din mîinile mezinei lui Alecu Faraon. Și încă o dată a mai purtat privirea la încăperea strîmtă, dar lustruită oglindă, la această sărăcie înduioșător privegheată de sîmburul de lumină al candelei.

Se mai vedea un gherghef, caiere de lînă, două furci de tors, cu fusurile și ghemurile alături. Tot atîtea mărturii de lucru întrerupt, într-o casă cu fete vrednice.

A lăudat deci hărnicia lor cu vorbe potrivite și alese, ca să le mîngîie soarta pe care le-o presimțea. Copilele lui Alecu Faraon au coborît ochii în lutul humuit și măturat, îmbujorîndu-se rușinate.

Într-un ungher, Smărdița desferecată din cingători și șaluri, se împrietenise din cîteva cuvinte cu mezina, luînd cunoștință că a slujit ea la Anne-Marie Udrea și că-l știe pe căpitanul Yann de Kergolay.

— Eu sînt cea mai bună prietenă cu don'captaine Yann! o asigura Smărdița, măsluind realitatea după închipuirile sale. N-am avut eu timp, că altfel plecam cu dînsul să căutăm arborul Prințesei Sanghamitta!... Nu ți-a vorbit nimic despre asta?

Despre aceasta nu-i vorbise nimic Frăsinei căpitanul Yann, dar știa și dînsa altele. Cu foarte mare însuflețire a început să i le istorisească, fericită că a aflat pe cineva care cunoștea pe foștii stăpîni, plecați la Marea cea mare.

De pe cuptor, Alecu Faraon a luptat cu vedeniile dintotdeauna, zvîrcolindu-se sub suman:

— Foc și pîrjol, măi fraților, cu condicele lui jupînu Nolică!... Haideți, măi, să scăpăm de catastiful Satanei!... Haha! Iaca am făcut-o și pe asta!... Gata-i, măi, am isprăvit cu muncile iadului!...

A vorbit, s-a frămîntat, a tăcut și s-a ridicat în vîrful oaselor, frecîndu-se la ochi. A văzut lume străină în casa lui, boieri, și a crezut că tot mai aiurează.

A stat, a mai închis și a mai deschis ochii, apoi s-a coborît rușinat:

— Sărut mîna, boieri dumneavoastră si mă iertați!...

— Stai acolo, liniștit, bade! l-a îndemnat Dimitrie Petreanu. Un bolnav trebuie să-și facă boala...

Alecu Faraon iscodea străinii, cu ochi sticloși. S-a așezat cuviincios, numai pe marginea laiței și a așteptat să nu se mai învîrtă pămîntul cu el.

Cînd a crezut că s-a oprit vîrtelnița, s-a încumetat a întreba:

— Nu sînteți cumva de la Zapodia, fie-mi iertată întrebarea?

— De la Zapodia, bade...

Bolnavul s-a mîhnit amar că rude din neamul lui conu Iordache intră în casa lui și n-are ce să le pună înainte.

Vorbea, pe jumătate aiurînd încă :

— Oleacă de lapte cald, asta se cade la niște drumeți intrați în casa omului pe viscol. Sau măcar un foc zdravăn în vatră... Da, dacă nu-i, nu-i !... Unde nu-i vacă, nu-i nici lapte... Unde nu-s lemne, nu-i nici foc... Ni le-o mîncat condicile, coane ; și vaca, și laptele, și lemnele...

Fetele se uitau cu grijă la părintele lor și din ochi implorau oaspeții să-l ierte. Însă Alecu Faraon aiura mai departe :

— Nu-i, cucoane, dară are să fie... D-acuma are să fie !... Știi mata că umblă ceva ?... Umblă prin țară ceva... Mi-a spus mie un om din ținutul Botîșănilor, astă-vară, la iarmaroc, la Călimani... Era într-o sară și se afla acolo și-un moșneag de la Zapodia, unu Toader Gliga... Puteți să-l întrebați și pe dînsul... Spunea acel om, din ținutul de Botîșăni, că pe-acolo, în partea lor, morții din vechi, umblă călări și cu căruțele, să-i deștepte și să-i mîne după dreptatea lor, după pămînt... Atuncea îl credeam și nu-l credeam !... Acuma s-aud și pe-aicea umblînd... Se chiamă c-au coborît și-ntr-acoace... Iaca prin viscol se aud, coane, noaptea... Îi aud eu... Așa, chemînd și vorbind cu niște glasuri din lumea lor...

— Cum îți vine să spui una ca asta, tătucă ? îi dojeni rușinată, fata cea mai mare.

Și întorcîndu-se către drumeții de la Zapodia :

— Iertați-l dumneavoastră, că asta-i a bolii... Din pricina arșiței, boierilor !

Dimitrie Petreanu asculta gînditor, netezind cu palma lăicerul aspru. Senzația din degete și mirosul din casă, de busuioc și de lemn afumat, îi amintea poate sălașul copilăriei de unde a fugit ca să învețe carte. Poate lăsase și el acolo un om care aiura, stocit de pelagră, pe moșia lui Neagu Gorjan.

Aceasta căuta s-o ghicească Adrian, cu privirea încordată cînd la Dimitrie Petreanu, cînd la Alecu Faraon.

— Culcă-te, bade, și lasă boala să-și facă veleatul ei!... l-a povățuit încă o dată pe țăran, Dimitrie Petreanu.

El își înăbușea tusea, bătea drumurile pentru datorii închipuite; dar sfătuia pe alții să se cruțe. Adrian s-a apropiat și, ca din întîmplare, a simțit nevoia să atingă mîna slabă și dogorînd de febră a părintelui său, pe care nu o dată îl înșelase și îl mînciunise.

Alecu Faraon se trăsese mai ugilit, lîngă horn:

— Înțeleg, coane... Ți-i milă matale că vorbesc într-aiurea... Dar nu-i chiar într-aiurea!... Dacă aud umblînd, aud!... Aud și cînd zac. Aud și cînd nu zac... Mai aud și alții prin satu ista, a nostru...

Își luă seama, și adăogi:

— Poate fiindcă în Stănișoara noastră s-a întins leprica, de nu-i teafăr unu din trei... Uită-te și mata, coane...

Arătă mîinile spuzite; pieptul desfăcut din cămașă, cu pecingini descărnate:

— Asta-i pecetea noastră, cucoane! I-o spuneam eu și lui conu Iordache, mai astă-vară...

— Da acopere-te, tătucă, vai de zilele noastre! se rușină din ce în ce mai mult, copila cea mare. Ascultă ce spune boierul și te culcă la locul dumitale.

— Boierul m-a ierta, dacă vine de-acolo unde tot se mai află iertări și pentru noi, pe lumea asta... Și vouă, de ce să vă fie rușine? Dacă-s bolnav, îs bolnav... Parcă dumnealui n-o vede? N-o știe?... Ce?... De beție îs bolnav? De păpușoi mucigăiți și de calicie... Ce-am avut noi în casă de sfintele sărbători?... Tăiat-am noi porc? Mîncat-am noi slănină?... Terci de mămăligă cu miros de mucigai... Pentru asta am muncit opt suflete și cu Mărgărita care slujește la jupînu Nolică Gaspar, nouă... Aista drept, ne-o ieșit

nouă la socoteală în condicile pe care le ține domnul Picu, cumnatu lui domnu Nolică...

Alecu Faraon și-a încleștat fălcile, ca să nu i clănțănească dinții...

Pe urmă, făcîndu-și socoteala că a vorbit prea mult și poate cum nu se cuvine, a dat vina pe bolirea lui:

— Să mă ierți mata, cucoane... Bine-ai spus!... Bolnavul se chiamă că să-și vadă de boala lui și să nu îndruge cîte și mai cîte... Parcă eu mai știu ce mai spun?... I-auziți și dumneavoastră dacă nu umblă?... Încă nu-i noapte și-au început să umble...

— Ce umblă, tătucă? Nu umblă nimica... E sania boierilor...

— Aha! Sania boierilor?... A fi... Parcă eu știu!...

Afară nu se mai zărea nimic prin geamul astupat cu flori de gheață. Dar s-au auzit într-adevăr zurgălăii săniei.

Drumeții s-au încheiat din nou în blănuri. Și-au luat rămas bun. Cele șase din șapte fete ale lui Alecu Faraon i-au petrecut pînă la poartă. Adrian s-a dat pe lîngă Dimitrie Petreanu, băgînd mîna în buzunar și întrebînd mai încet:

— Tată, să nu le lăsăm nimic?... Nu dăm ceva?... Am eu mărunțiș...

Dimitrie Petreanu l-a privit cu asprime, spunîndu-i:

— Urcă-te în sanie!

Adrian s-a supus cu dezamăgire judecăți în el. Dar sania n-a ajuns la o sută de pași și Dimitrie Petreanu a poruncit:

— Gheorghe, oprește!... Ce anume ți-a dat conița Smaranda să pui în sanie?

— O bărbîncioară cu brînză și una cu lapte acru... un jambon afumat, coane... Pe urmă niște mușchi afumați... și alte două pacheturi... Le-am primit toate pe seamă.

— Foarte bine!... Noi ne dăm jos... Întorci înapoi și le predai tot așa, pe seamă, la casa de unde am plecat... înțelegi? Spui că-s pentru un suflet, de pomenire.

— Toate ie dau, coane?

— Toate. Tot! Şi repede!

Au aşteptat în viscol. Adrian s-a dat mai alături de Dimitrie Petreanu, în dorinţa să-şi ceară iertare, nu ştia cum, pentru pripitele lui judecăţi. Dimitrie Petreanu i-a luat înainte:

— Cînd ai văzut tu, Adrian, ţăran din ţara aceasta, că primeşte sau cere un ban, fiindcă te-a găzduit?... Nici nu există o jignire mai mare!... Mai ales într-o casă săracă. O pomenire pentru un suflet e altceva. Nu se cade să n-o primească.

Adrian n-a avut nevoie să întrebe pentru ce suflet, pomenire.

Viscolul era aşa de puternic şi de tăios, încît îi înţepa pleoapele pînă la lacrimi.

Cînd sania a fost îndărăt, vizitiul a vrut să istorisească:

— Coane Dimitrie şi coniţă Olguţă, păcat că n-aţi fost de faţă, să cunoaşteţi minunea lui Dumnezeu în casa creştinului celuia, cum nu mi-or mai văzut mie ochii de zilele mele!... Ş-apoi...

— Amînă poveştile pe altă dată! l-a întrerupt Dimitrie Petreanu, urcînd şi înfăşurîndu-se de astă dată pentru dum lung. Fii cu ochii în patru la prăştier!... Lopată ai luat?

— Luat, coane. Se poate? Lopată, funie, lanţuri...

— Dă drumul că ne-apucă noaptea!

7

Într-adevăr cerul se lăsa plumburiu asupra lor. Ziua sfîrşea prea repede. Zările se îngustau duşmănos într-o lumină lividă şi turbure.

Tălăzuirile de zăpadă se năpusteau cu gemete fioroase, se răsuceau în perdele de pulberi, zideau metereze de nămeţi astupînd podeţe şi şanţuri, se frămîntau pe loc şi într-o dezlănţuire de chiote, goneau cu alte perdeluiri fîlfîite peste cîmpuri.

De două ori s-au oprit și de două ori Gheorghe și Adrian au despicat pirtie în troiene cu lopata. Pe urmă, noaptea s-a lăsat deodată, iar șuierul vîntului a fost mai sinistru.

Dimitrie Petreanu s-a înălțat în picioare la o vreme. Locurile din întuneric îi erau străine.

— Gheorghe, ai rătăcit drumul, Gheorghe!

Vizitiul a strîns hățurile, le-a trecut în mîna lui Adrian, a sărit în omăt pînă la brîu să caute stîlpii de telegraf și s-a întors, mărturisind cu obidă:

— Rătăcit, stăpîne!... Ce să zic?... Mă tem c-aista-i drumul la Valea Sacă... Cum poruncești mata să facem?...

În noapte nu se mai zăreau unul pe altul. Viscolul se întărise și mai vrăjmaș. Se înverșuna să-i astupe acolo. Adrian s-a căznit să aprindă un felinar, uitînd că nu se cădea să arate cum poartă el chibrituri cu dînsul, ca un înveterat fumător.

Dar Dimitrie Petreanu a trecut peste aceasta. S-a desfăcut din blănuri și a aprins el o țigară, din cele neîngăduite de doctor.

A tras cîteva fumuri, a zvîrlit-o și a spus:

— Nu te mai necăji cu felinarul, Adrian. Mai mult o să ne încurce lumina. Treci tu în locul meu, să pun eu mîna pe hățuri.

— Dimitrie!... a îndrăznit Olga Petreanu. Nu e imprudent ce faci tu?

În loc să răspundă, Dimitrie Petreanu le-a dat curaj:

— Înveliți-vă bine și n-aveți nici o grijă. Pînă la o casă de creștin, am să vă scot...

Adrian nu-și găsea liniște. Dezbumbiase gulerul blănii. Lărgea ochii împroșcați de pulberea zăpezii.

Toate i se păreau misterioase acum, în această noapte cutreierată de viscol, pe-un drum pustiu, necunoscut, împresurați de amenințări.

Părintele său mîna mai încet, prudent, stăpînind caii care sforăiau a sălbătăciune, vorbind domol cu prăștierul pe care îl simțea tremurînd în ham.

Din vîrtejurile gheţoase răsărea o clipă umbra unui copac; dispărea iarăşi. A fost copac, ori nălucire? Urla numai viscolul, ori străbătea şi urletul haitelor de lupi? Uneori, parcă sclipea o scînteie fosforică în întuneric. Nălucire şi aceasta, ori ochi de fiară pîndindu-i, aşteptîndu-i?... Adrian se silea să nu întoarcă privirea îndărăt. Ştia că aşa începe frica.

Acum sania lor era cea pierdută pe altă cale, cum îi însoţise una părelnică, atunci cînd veneau spre Zapodia, în amiaza cu irizări de diamante pe cîmpuri albe, ninse, de-o ireală pace, sub cer de cleştar.

— N-ajungem odată la pădure? a întrebat Smăndiţa foindu-se între învelitori.

Nu i-a răspuns nimeni, iar ea a tăcut. Tot mai spera.

Dar n-au ajuns la pădure. Au ajuns la o casă singuratecă, un bordei, o movilă îngropată în troian.

Abia se ghicea prin noapte şi prin viscol a fi sălaş omenesc.

— Aicea mînem! a hotărît Dimitrie Petreanu. Mişcă-te, Gheorghe, şi vezi la ce moară pustie am dejugat...

Un ciine a lătrat undeva, mînios. Din coliba întunecată, potopită sub năme̦ţi, a mugit un glas tot aşa de răstit, fără ca uşa să se deschidă:

— Care-i acolo? Cine sînteţi?

Gheorghe a dat răspuns prin uşă, bîjbîind să afle o cleampă. A durat schimb nedesluşit de vorbe, acoperit şi smuls de vînturi.

Apoi omul a tras drugul, a luptat cu opintelile viscolului să ţină uşa deschisă, a grăit mai blînd:

— Numai mă rog să băgaţi de seamă de viţăl! Avem un viţăl aicea, în tindă, fătat de două săptămîni.

Viţelul s-a ridicat în picioare şi a început a mugi prin întuneric.

Omul şi-a cerut iertare pentru bezna din casă unde orbăcăiau:

— Gazorniță n-avem, coane. Nici altă feștilă, ceva... Cu nopțile aieste lungi, care nu mai sfîrșesc, am pus noi de mult capătul și la lumînările de Paști, coane...

— Nu face nimic, creștine! l-a liniștit Dimitrie Petreanu, întorcîndu-se către Adrian: Acum e de folos felinarul tău, copile!

Adrian a aprins felinarul la adăpostul din tindă, înfricoșînd vițelul pînă la care nu ajunseseră încă asemenea mesagii luminoase ale civilizației.

L-au lăsat să se zbată, au intrat și i-a primit o duhoare stătută și rece, de graid, de izuri înăcrite, de obiele, țoale și rogojini mucede.

În pilpîiala fitilului s-au arătat și chipurile celor din sălaș. Chipuri de spaimă, poate din pricina slabei flăcări roșcate care tremura în obrazuri săpînd umbre adînci, monstruoase; jucau alte umbre spectrale, diforme, pe pereții de lut; și altele încă, jos, ca stîrvuri înecate într-o baltă de sînge.

Omul avea chica zburlită pe frunte pînă-n ochi; barba stufoasă și încîlcită; gură fără dinți, oribilă și neagră spărtură, în negre smocuri de păr. Alături o nevastă hidă, uscată, cu șuvițe smulse de sub broboadă. Iar între dînșii un copil chircit, smochinit la obraz, cu tidva enormă și plină de pecingeni în părul cînepiu; un fel de pitic bătrîn și spîn.

Tustrei în cămeșoaie murdare, vinete, de cîlți, purtînd în spate pe deasupra, piei crude de oaie, întoarse pe dos, cu mițele înăuntru. Și tustrei, clipind orbiți de felinar, ca jivinele hrubelor subpămîntene, turburate din beznă de făclia celui dintîi explorator, coborît să cerceteze fauna larvară, degenerată, respingătoare, a cavernelor.

Sarea de pe dosul pieilor crude scînteia cu stranii, cu absurd de pure sclipiri.

Afară urletul viscolului, hămăitul cîinelui întărîtat, strănutul cailor. În tindă, vițelul mugind.

Aici, arătările acestea înfricoșate, pereții aceștia coșcovă, de lut, frigul de peșteră, duhoarea și umbrele dănțuind macabru.

Smărdița s-a strîns mai aproape de Olga Petreanu, cu degetele încleștate în pulpana blănii. Așa era oare popasul pe care l-a așteptat ea, în pădurea de argint din basm, unde vin zînele cu mantii albe, să aprindă feerice steluțe în nopțile sfinte?... Adrian gîndise și el, în aceeași clipă, cutremurat de-un sloi rece: „Am nimerit într-o speluncă de tăinuitori, de ucigași, unde dispar fără urmă drumeții, cum credeam că există numai în romane și în piesele de teatru: *„La chaumière sanglante; L'auberge rouge; Le hameau tragique...“* Voia să n-o gîndească aceasta și o gîndea. Felinarul se clătină în mînă. I-au clănțănit dinții ca un foarfece închis.

Omul zbîrlit și buhos a înaintat (acum se vedea că e și șchiop, cu un picior mai scurt și țapăn). A înaintat, apucînd el felinarul și vorbind cu o amărăciune blajină și resemnată, umilă, tot așa de absurdă pentru înfățișarea lui fioroasă, ca sclipirea de piatră scumpă a cristalelor de sare, pe dosul pieilor crude:

— Dă-mi voie mata, conașule, să-l așez eu pe prichiciul hornului. Și nu vă scîrbiți de mișălia de-aici!... Trăim și noi ca vitele, laolaltă cu vitele. Iertați dumneavoastră...

Dimitrie Petreanu încă o dată l-a liniștit, cu aceeași blîndețe în glas, necunoscută și nouă:

— Nu-ți mai cere iertare, creștine, că n-ai pentru ce! Nu trăiești numai dumneata așa, în țara aceasta.

— De, asta-i adevărat, coane! a recunoscut omul, uitîndu-se mai lung la boierul drumeț, pe sub strașina pletelor încîlcite. Numai că nu ne-o spun nouă mulți din tagma dumneavoastră.

— Eu o spun.

Apoi, desfăcîndu-și mănușile, Dimitrie Petreanu a întrebat:

— Bade, se găsește vreo șură, vreun șopru?... Înainte de toate, să punem la adăpost caii.

Gospodarul s-a scărpinat în chică, grăindu-și singur:

— Înțeleaptă vorbă!... Mai întîi vita, că omul mai

rabdă. Vita înainte de toate!... Hm? Un șopron care va să zică?... O șură?... Și asta-i una!... Cucoane, să mă socotesc eu oleacă, pentru ca s-o luăm bine din capul locului. Măi femeie, tu ce zici?

— Eu nu zic nimica...

— Ce să zici? Parcă tu zici vreodată ceva?

În cuvintele omului străbătea oarecare îndoială pentru puterea de judecată a nevestei. S-a socotit deci singur, s-a chibzuit, a dat tot el dezlegare:

— O țîră de adăpost, tot om găsi, coane. Mutăm vaca în tindă... caii la ieslea vacii... Cu înghesuială are să meargă. Mă duc să încerc proba cu vezătiul.

Șchiopătînd s-a îndreptat spre ușă, șontîc-șontîc, cu pielea de oaie în spinare. Dimitrie Petreanu l-a oprit:

— Nu așa, bade. Cercăm împreună. Și luăm și fînarul.

Înainte de a pleca, a căutat cu ochii la singura laită din încăpere, de scîndură goală:

— Stați voi aici! Nu vom întîrzia mult...

Olga Petreanu, cu Adrian de-o parte și Smărdița de alta, au rămas în întunericul nepătruns, rezemați de marginea laviței, fără să se așeze.

Nevasta de gazdă a vorbit din beznă:

— Așa-i cu copchii la drum, iarna. Greu... Gingașă făptură de la Dumnezeu, copilașul!...

Glasul parcă era înecat în plîns. A tăcut. S-a auzit numai foșcăitul pieilor țapene de oaie; sania mișcîndu-se afară, hîrșîindu-se pe bîrne de podeț: sforăitul cailor. Și viscolul.

Viscolul cu țipete miorlăite de cucuvaie.

După frica umilitoare din drojdia lecturilor și a copilăriei, Adrian gîndea cu altfel de spaimă acum, că noaptea aceasta de peripeții pe care o trăiau dînșii o singură dată în viață, pentru oamenii de aici însemna rînduiala nestrămutată dintotdeauna. Un eveniment reprezenta numai sosirea lor. Încolo, noaptea de ieri, noaptea de mîine se înverigau la fel, într-un nesfîrșit lanț de nopți dintr-o iarnă întreagă, o viață în-

treagă. Acelaşi iz stătut şi acru, aceeaşi beznă, acelaşi frig... Duhoarea de piei, de ţoale, de lut, i s-a părut mai năbuşitoare.

Începeau să-i ardă obrajii după biciuirile viscolului. Şi altfel de frig îl pătrundea, mai greţos, umed, de peşteră.

A trecut lung răstimp pînă ce s-a întors Dimitrie Petreanu, cu omul cel şchiop. Şontîc-şontîc, gospodarul a aşezat lumina pe prichiciul vetrei şi s-a dat cu părerea să grăbească întocmirile pentru dormit, fiindcă în felinar gazul se dovedea pe isprăvite.

— Unde mai puneţi, că-i şi scump !... a adăugat, ca unul care cu amar ştia preţul banului.

Alcătuirea culcuşurilor a fost scurtă şi simplă. O parte din cergi a rămas vizitiului pentru patul său din staulul vacii, aproape de cai ; o parte pe laviţă, pentru stăpîni. Olga Petreanu îşi dezbrăcase blana de vulpe siberiană, ca să poată înjgheba mai sprinten aceste orînduieli. Căciuliţa neagră, îngustă, cu fundul oval şi plat, înclinată din coc spre frunte, îi dădea înfăţişare de călugăriţă. Dimitrie Petreanu gîndi că aşa va arăta peste o jumătate de an, peste un an, în vesmintele şi vălul de doliu.

Nevasta de gazdă nu se clintise locului. Privea holbat cu mîna la gură, în pielea miţoasă întoarsă pe dos.

Omul socoti de cuviinţă să lămurească neînsufleţirea aceasta, de stană :

— Încă-i beteagă, coane... Lăuză ! C-o dimineaţă înainte de ajunul Crăciunului, o făcut un copchil. Dară n-am avut parte de dînsul. Trei ceasuri, şi gata ! Ni l-o luat Dumnezeu. Asta ni se-ntîmplă de patru ani la şir. Se nasc, suflă sărmanii cîteva ceasuri şi pe lumea asta. Ţipă şi plîng cu un fel de spaimă parcă. Pe ce lume ne-aţi adus?... Pe urmă, închid ochii şi se duc în alta, poate mai bună, coane. Aista măcar n-o avut parte nici de botez, nici de lumînare... N-o avut parte el nici de moaşă. Am agiutat-o eu la

facere, cum m-am priceput... Știi mata, noi cu vitele, sîntem deprinși...

Olga Petreanu își căuta de șoaptă cu Smărdița, ca să nu ia aminte în copilăria sa la asemenea mihnite și urîte cunoștințe despre viața unde nu coboară niciodată zînele cu mantii albe, să aprindă lumînările de ceară albastră, trandafirie și violetă, pentru copiii sărmani și morți. Gospodina cu pielea mițoasă întoarsă pe dos, a lăsat să-i curgă șuroaie de lacrimi pe obrazul scofîlcit.

Nu le ștergea.

De pe obraz, lacrimile se rostogoleau pe coșcova sărată a pielii de oaie.

— Ne-o mai pierit și cinci oițe... făcu omul, cu o egală durere în glas. Cinci, coane, atîta aveam noi la sufletul nostru, în afară de vacă și vițel!... O bolit două zile și gata!... Pe urmă, ce să facem? Le-am belit chelea și pînă să le vindem, ne mai țin cald, de bine, de rău... Aiasta-i viața noastră, coane... Poate că n-o știți?

— O știm! vorbi Dimitrie Petreanu, fără alt adaos.

— Poate că alde dumneavoastră o știți. Alții n-o știu. Avem aicea un stăpîn pe moșie, care n-a călcat niciodată, de cîndu-i el, să știe cum trăim și cum murim. Barem, atîta!...

Dimitrie Petreanu căută în amintiri să descopere numele stăpînului. Nu trecuse în nici un drum prin partea locului.

Întrebă:

— A cui e moșia?

— A Medoveanului, a cui să fie?

— Valea Seacă e a lui Jack Medoveanu? s-a mirat profesorul de agronomie.

— Iacob îl chemă, coane. Iacob Medoveanu. La drept vorbind, a cucoanei dumisale e moșia. Pămînt de zăstre. Din astă pricină n-a fi dat dînsul pe-aicea... Ce-i trebuie? Spun oamenii că, acolo, în jos, în Țara Muntenească, are el cică atîta pămînt că nu-l poate înconjura călare nici într-o zi și-o noapte. Altfel, tot

oamenii spun că nu-i rău și hain la inimă. Care agiunge pînă la el mai capătă o dreptate. Dar cine poate s-agiungă ?

Omul se uită la piciorul țeapăn, se uită la pereții hrubei de gheață, pe urmă la nevasta și copilul cu cap de pitic bătrîn și spîn.

— Cine poate s-agiungă ? mai întrebă, încă o dată. Iaca eu, bunăoară. Pot s-agiung ? Nu !... Din porunca lui am pătimit. Parcă el știe ? Are de unde să știe ?... Acu patru ani, mă scoate porunca logofătului boieresc să merg în pădure și să tai niște copaci, care rar se află soiul lor prin partea locului. Paltin creț ! Musai să-i tăiem, ca să plece la București pentru scaune și dulapuri și cîte mai trebuiesc la casă boierească. Ne înființăm noi în pădure. Tăiem unul, tăiem doi. La al treilea, se vede că mă păștea păcatul. Se prăvală copacul peste mine și rupe-i piciorul, si sfarmă-i dinții din gură !... Noroc că nu m-o zdrobit să mă mintuie. Bine ! Ce s-o mai lungesc ? Mă suie oamenii pe brațe în car, mă duc la spital. Mă drege și mă cetluiește doftorul în ipsos... O lună am fost și eu boier. Pune-te masă ; scoală-te masă ! Cînd s-o isprăvit boieria, hai la logofăt ! Chipurile m-am potrivit la ce m-o îndemnat unul și altul, în spital, ca să-mi cer drepturi de pagubă. Logofătul, de colo : „Văd c-ai scăpat cu două picioare. Mulțumește lui Dumnezeu !“ Am mulțumit, ce să fac ? Mai scurt unul, mai lung altul, se chiamă că de umblat pe ele, tot pot umbla... Și mai spune logofătul : „Ai prăpădit și niște dinți, mi se pare... Cîți ?“ „Opt“, răspund eu. „Opt ! — zice el. Hai, nu-i mai număr. Nu te mai caut în gură... Te cred, pe cuvînt. Ține o bumașcă de douăzeci de lei... Asta face cîte doi franci și jumătate de dinte. Plătit boierește.“ I-am luat. Ce să fac ? Decît nimica ! Parcă vina-i a Medoveanului ? De unde să le știe el toate ?... Eu îl știu pe el că-i stăpîn pe moșie, măcar că nu l-am văzut niciodată... Da el ? Cîte mii de oameni sînt pe moșiile lui, de unde să le mai știe numărul ?

Omul a hîrîit un fel de rîs, în spărtura neagră a gurii fără dinți, luîndu-și seama :

— Eu am fost cel cu stînsul luminei, și eu m-am întins la vorbă, cucoane... Să mă ierți mata ! Cînd stai singur într-o pustietate ca a noastră, ți se dezleagă limba îndată ce mai întîlnești suflet omenesc, fie el chiar boier...

Sfîrșindu-și spovedania necazurilor, își îndemnă nevasta și pruncul să pregătească așternutul lor după horn. Femeia a cărat în brațe și celelalte două piei de oaie. Dar copilul cu tîdva mare și cu obraz zbîrcit de pitic s-a furișat tiptil de lîngă dînsa, a venit cu o vărguță la spate și a plescăit cu dînsa în lut, pe neașteptate, la picioarele boierilor oaspeți, răstindu-se :

— Sus, boieri, nu mai dormiți !

Au tresărit cu toții. Voia să fie poate un început de cîntare; era însă numai o stropșeală grotească în gura copilului cu trup chircit și cap cît o baniță, cu pielea de oaie în spate, întoarsă pe dos. Băiatul s-a rușinat, a fugit înapoi și s-a prins de poalele maicăi-si, scăpînd vărguța din mînă.

Iar omul a vorbit, cu un rîs de milă și de dragoste pentru puiul său, în gura oribilă, fără dinți :

— Ce să-i faceți ? Aista-i colindul lui. Cu asta ne-o năucit de-o săptămînă încoace. Atîta a putut el să prindă, din sat, de la colindători, cînd l-am luat cu mine în ajunul Crăciunului, să-i îngropăm frățiorul care a văzut lumina zilei trei ceasuri... Ia, mai curm-o măi băiete și te mai culcă !... Suflu în fînar, cucoane ?

— Sting eu...

Gazdele s-au cățărat pe cuptorul rece. Drumeții pe laviță cu pleduri și blăni. Dimitrie Petreanu i-a așteptat să se înfășure, a tipărit pocladele îndoindu-le pe sub picioare, s-a ridicat să stingă lampa.

Prin întuneric și-a pipăit locul ; însă a rămas de priveghi, cu spatele rezemat în peretele de lut. A aprins o țigară. Asculta urletul viscolului de-afară, lătratul cîinelui care cutreiera coliba de jur împrejur

ca un duh bezmetic al nopții, mugetul tînguios al vițelului din tindă.

Omul de pe cuptor, zărind scînteierea țigării, a cutezat să întrebe cu glasul scăzut:

— Cucoane, mata auzi ceva?

— Nimic, bade, în afară de urgia crivățului.

Locuitorul sălașului a tăcut un timp. Pe urmă, nu și-a mai putut stăpîni cele ce-l munceau:

— Se vede că asta o auzim numai noi, pălmașii... Umblă, ceva, cucoane... Umblă noaptea... Zic oamenii, după spusele unora și altora, că ar fi început să umble încă din vară, încolo, în sus, în ținutul Botoșănilor... Umblă, spun dînșii, sufletele celor mai din vechi, din neamul nostru, a lucrătorilor de pămînt... Aista cic-ar fi semn că s-apropie împărțala pămînturilor, cum s-o arătat unul de asemeni pe vremea Măriei Sale lui Alexandru Ion Cuza...

Țăranul aștepta poate vreo altă tălmăcire a acestor semne, de la călătorul care avea de unde știi mai multe. Dar Dimitrie Petreanu a rămas în gîndurile sale. A rostit în șoapte, numai Adrian:

— Tată, nu-i curios? A doua oară o auzim aceasta într-o zi... Și la douăzeci de kilometri distanță.

Dimitrie Petreanu i-a răspuns în limba studiilor sale de la Paris:

— Mai mult decît curios, e simptomatic și grav... Cînd prind teren asemenea superstiții contagiuni, nimic nu le mai poate opri. Nimeni...

Din vorbă s-a oprit cu un sentiment ciudat. I se părea că folosind limba învățăturilor sale, în coliba țăranului de gazdă care n-o putea înțelege, săvîrșește o neiertată și urîtă trădare față de lumea de unde a plecat.

— Și?... a întrebat Adrian.

— Nimic! Dormi! i-a ordonat părintele său, sever.

Tîrziu, prin somn, cînd Adrian s-a întors pe altă parte, și-a apărat buzunarul cu tabacherea țigărilor. Visa că-l percheziționează mîna părintească, pregă-

tindu-i cine știe ce mustru. A gemut, a scîncit, a revenit la panicile visurilor de copil.

Intr-adevăr, Dimitrie Petreanu îi căuta țigările. Dar nu ca să-l mustre. Le căuta ca să le aprindă una de la alta, în noaptea ghețoasă cu izuri stătute, unde priveghea adîncit în gînduri neștiute de nimeni.

Afară cîinele nu contenea să cutreiere coliba, întrecîndu-se cu viscolul, lătrînd, urlînd, scheunînd ca un bezmetic duh al beznelor.

Capitolul VI

NOI VREM PĂMINT!

I

Cînd Damian Cumpătă s-a ivit în capul scărilor, gata să urce în cupeu, Ion aducea căţelul de la plimbarea higienică.

Bock a început a se zvîrcoli în hăţ, dîrdîind pe picioarele de paing şi zuruindu-şi clopoţelul de alamă, în spasmuri de frenetică bucurie.

— Dă-i drumul! a poruncit stăpînul, zîmbind în musteaţa firavă.

Zîmbea cîinelui, nu omului.

Ion a pus un genunchi în omăt şi a desprins catarama din zgardă. Damian Cumpătă îşi scotea şi el degetele osoase din mănuşa abia încheiată, ca să-şi dezmierde odorul:

— Bravo, Bock! Întinereşti, infamule!

Infamul, simţindu-se liber şi auzind alintatele vorbe, a ţupăit mai zglobiu, cu vesele hămăieli, urcînd şi coborînd treptele, lunecînd de-a săniuşul pe mozaicul peronului, culcîndu-şi în joacă botul pe labele de dinainte şi dănţuind sluj pe labele dinapoi, cu atîtea mofturi şi fandoseli, atîtea linguşite drăcovenii, încît argatul a întors ochii în altă parte. Se feri de privirea stăpînului şi stupi printre dinţi o patacă scîrbită de cinci lei, cum trimetea el una de pe podul Dîmboviţei, să se tot ducă pe apa sleioasă, ducă-se!

Fulguia agale peste copăceii retezați, tunși și aliniați, pe potecile proaspăt măturate, pe mozaicul și marmora scărilor.

Era o dimineață lină, din temeiul iernii, după ce s-a potolit un rînd de viscole și urgii, către sfîrșitul lui ianuar, cînd lunecă domol săniile țărănești pe oplene, în făgașuri de codru, pe pîrtii de cîmp.

Pe un asemenea drum tînjea și Ion să se afle, mînînd o sanie cu lemne, cu fîn ori cu țuhali la moară ; opintind umărul s-o scoată din nămeți, îndemnînd boulenii cu răcnete să răsune șapte văi și-o vale adîncă. Ochii însă nu întîlneau aici decît arbuștii aliniați la front, trandafirii îmbrobodiți în șumoioage, împrejmuirea înaltă de zid care astupa zarea, cu ariciul cioburilor de sticlă înfipte în coamă.

— Sînt satisfăcut, Ioane! a declarat Damian Cumpătă, îmbumbiindu-și mănușile și apoi blana pe piept. Te-ai purtat bine.

Argatul asculta smirna, ostășește, lungind gîtul să prindă cuvintele rostite cu glas hîrîit și uscat.

Intrase din nou în necrîcnita supunere a miliției, cu toate că boierul nu ridica niciodată vocea în vijelioase mînii, ca domnul colonel Asan Tiberiu și mai ales ca doamna colonel. De, parcă le ducea acum dorul acelor strigăte și izbucniri. Dezlănțuite pe drept ori pe nedrept, nu-i tăiau răsuflarea atît de scurt, cum îl încremenea asemenea glas lipsit de orice tresărire, întotdeauna la fel de economicos, fie că poruncea, fie că arăta o supărare, sau o mulțumire, ca în clipa de față. „Macar de m-ar sudui o dată! — gîndi Ion. Ne-am răcori amîndoi."

Dar stăpînul, pregătindu-se să coboare scările spre cupeu, repetă lauda sa pe același ison neturburat, mai otărît pentru urechea slugii, decît cea mai cumplită sudalmă :

— Sînt satisfăcut, băiatule. Plimbările lui Bock au un efect salutar...

Nu scăpase Ion nici de vocabularul înalt și păsăresc al doamnei colonel Asan Tiberiu. Satisfăcut,

efect, salutar... Ce prilej pierdut pentru verva și hazurile fostei stăpîne, pe socoteala fostului vistavoi!

Numai că Ion n-avea pentru cine să-l mai facă pe prostul, schimonosind dinadins vorbele. Damian Cumpătă își păstra zîmbetul doar pentru cîine.

Iar slujnica de sus, de după perdea, se hlizea la geam din alte pricini. Simțise zgîtia cum îl fierbe pe acest bade-bădișor, ocara slujbei de dădacă la cîini boierești. Îi făcea în ciudă, scoțînd limba, ca să-i plătească morocănoasele lui răspunsuri.

— Cuminte, Bock! ordonă stăpînul. Lasă-mă să vorbesc.

Bock s-a oprit din zburdat, atent, cu o ureche în sus și cu una răsfrîntă.

— Băiatule, cîtă leafă ai pe an? întrebă Damian Cumpătă.

— Două sute de franci și îmbrăcămintea, să trăiți!

— Te voi urca la două sute cincizeci.

— Ordonați?

— Dau dispoziții să te urce la două sute cincizeci.

— Să vă dea și Dumnezeu dumneavoastră sănătate!... Dară...

— Ce, dară?... se opri Damian Cumpătă, cu piciorul pe treaptă.

Ion căuta să lămurească pe chipul de var al stăpînului un semn de nerăbdare, de bunăvoință ori de mînie, fiindcă a cutezat să-și anunțe un păs. Un semn, oricum.

Nu tresărea însă nimic, cum nu tresare obrazul mortului de pe năsălie.

Își luă totuși inima-n dinți și își rosti păsul:

— Stăpîne, altceva v-aș ruga... Dați-mi o slujbă din greu... Să tai copaci la pădure... Să car lemne, stăpîne!

— Ți-am spus o dată pentru totdeauna, că n-am obicei să discut aceste chestiuni. Ce am hotărît, rămîne bun hotărît. Ai înțeles?

— Înțeles, să trăiți... Măcar...

— Începi iarăşi cu un măcar ?... Băiatule, aveam o părere bună despre tine. Văd că eşti un om sucit...

— Nu-s sucit, coane Damian! protestă Ion, cu gîndul la florile din seră, care i se păreau lui culmea suceniilor şi pidosniciilor de pe lume. Uitaţi-va şi dumneavoastră la mine... Sînt om în toată puterea şi n-am ce face cu puterea... În loc de un cincizeci de franci peste simbrie, daţi-mi, coane, o falce de pămînt, s-o lucrez pe seama mea. O lucrez pe apucatele, fără să sufere serviciul.

Damian Cumpătă poposi pe a doua treaptă, sprijinit în bastonul cu cui de fier. De la înălţime, îl privi în creştet, întrebînd cu acelaşi glas, lipsit de orice tresăltare omenească :

— Pentru ce-ţi trebuieşte pămînt ? Nevastă n-ai, copii n-ai, părinţi n-ai.

— N-am, stăpîne !... oftă Ion.

— Eşti un om singur.

— Singur, stăpîne.

— Nu primeşti cu îndestulare, după cum prevede angajamentul, mîncare şi tain, ca toate slugile mele ?

— Primesc, să trăiţi !... Dară vedeţi dumneavoastră, noi pentru pămînt sîntem făcuţi. Pentru munca pămîntului... Altminteri, parcă nici nu ne simţim oameni. Ne uscăm ca florile lui domnu Herman, cînd le lipseşte potriveala de mraniţă şi de năsip la rădăcină. Trei ani de oştire, la asta mi-a fost gîndul... Şi-acuma ?... Induraţi-vă, coane Damian...

Ion ştergea broboanele de sudoare.

Nici în faţa domnului colonel Asan Tiberiu, cînd l-a croit cu mînerul cravaşei peste obraz, jart-jart, nu şi-a măsurat el nimicnicia de vierme, ca înaintea acestui om slăbănog, care abia îşi tîrîie blana pe trupul deşirat, gata să-l sufle adierea vîntului.

De sus, de la geam, de după perdeaua albă, îl mai zădărau şi sticlirile batjocoritoare din ochii slujnicei. Are să-i arate el un muştru de cazarmă, chiar dacă ar fi să cadă în păcat!

Stăpînul Dărmăneştilor îşi netezea mustaţa sub-

țire și rară, cu degetul înmănușat. Era mulțumit de flăcău. Sănătatea și dispoziția lui Bock se dovedeau în evident progres după plimbările higienice. El se simțea în toane bune ca niciodată. Intrase într-o zodie a slăbiciunilor. A primit să meargă la serbarea școlii din sat, ceea ce n-a făcut pînă acum. Asculta păsurile unui rîndaș, gata să-i cedeze, ceea ce nu s-a întîmplat pînă acum.

— Hm! se miră singur de sine.

— Ordonați?

— Nu mă gîndeam la dumneata. Pentru dumneata voi vedea... Să te prezinți la administrator.

— Trăiți și să vă dăruiască Domnul sănătate! se bucură Ion.

— Băiatule, nu te grăbi. Am spus: voi vedea.

Glasul uscat a stins pe jumătate bucuria lui Ion. În schimb a căpătat mlădieri drăgăstoase, îndată ce s-a adresat cățelului:

— Iar tu, Bock, mergi cu mine. Hai! Urcă, ticălosule!

Cățelul se zbuciumă în alte giumbușlucuri frenetice. A zbughit-o pe capra cupeului, alături de vizitiu, de unde a privit la Ion peste umăr, arogant, ca la un păcătos de pieton ce rămînea.

Argatul și-a ajutat stăpînul să intre în cutia cu geamuri, îndoindu-i cu grijă pledurile și blănile în jurul picioarelor.

Pînă la școala din sat nu erau nici trei sferturi de kilometru. Damian Cumpătă, scos din vată și din căldura de etuvă, nu se încumeta să înfrunte frigul pe jos ori în sanie: se închidea în altă căsulie vătuită, pe roate și arcuri, cu ferestre și perdelițe, ca sera celor șaptesprezece specii de orhidee. „Parcă nici nu-i frate cu conu Iordache!" — se cugetă Ion, înghițindu-și altă patacă de cinci lei, ca să n-o lepede jos.

— Spune vizitiului să meargă la pas... suspină stăpînul, cuibărit în pernele moi. Să nu mă zdruncine la hopuri...

— 'țeles, coane!... auzi, Maitei? mînă numai la pas! a transmis ordinul Ion, cu glasul pe care n-avea de ce-l economisi.

Vizitiul a strunit caii îndopați cu ovăz. Ion a dat fuga la poartă, a deschis-o în lături și a petrecut cupeul cu ochii din urmă, cum se duce legănat ca o pataşcă neagră cu moaște, ducă-se!

Ce s-ar mai face el a scăpa hățurile, de s-ar afla pe capră în locul vizitiului! Numai de-o încercare... Oare ar striga atunci stăpînul? Ar sudui? Ar ridica bastonul cu vîrf de cui, să-l lovească?

Dar îndatoririle îl chemau deocamdată, de la asemenea întrebări năstrușnice, la sera domnului Herman, cu flori sucite și răsucite în încropeala băii de aburi.

Tîrșîndu-și opincile pe poteca prea măturată și netezită, a plecat la osîndă. De după perdea, de la geam, fetișcana i-a scos limba.

— Iazmă! pufni badea-bădișorul, izbind ciudos, din treacăt, șpalierii răstigniți pe alee și scuturînd omătul fraged de pe crengile îndoite din cot. Iazma dracului! Mi-a veni și mie rîndul odată, să fac cu voi o țîră de miliție!

Îndată însă toată clocotirea din el s-a risipit.

Zărise trei sănii intrate pe cealaltă poartă, dejugînd la ghețăria din spatele florăriei. Trei sănii cu bulgări uriași de ghiață străvezii, albaștri-verzui, tăiați în lespezi regulate și luminoase, aduși de argați de la iazul Zapodiei.

Ion a scos bunda de pe el într-o goană, a zvîrlit-o în cuierul unui șpalier, stupind în palme și pregătindu-se în chiot ca pentru o trîntă voinicească:

— Uliuliu!... Măi oameni ai lui Dumnezeu, ia faceți loc să-și dezmorțească și Ion ciolanele!

Romînii s-au ferit la o parte, mijind a rîde. Își ștergeau fulgii de pe musteți și scociorau din brîu pungile de tutun. Cunoșteau patima ajutorului de la florărie. Puteau s-aștepte și să privească duhănind în liniște.

Se aflase cine să mîntuiască pentru dînșii greul corvezii.

Ion a purtat mai întîi cu drag palmele late pe fața de cleștar a sloiurilor. S-ar fi spus că dintr-un tainic imbold, dezmierda așa apa în care s-a scăldat cîndva trupul curat al Dochiței, într-o dimineață de vară. Apa își păstra limpezimea luminoasă de-atunci și în aceste blocuri de gheață. Numai făpturile omenești nu mai erau aceleași... Ion a prins a ridica lespezile cele mai strașnice clătinîndu-se sub povară, prăvălind drobii pe podișca de scîndură, în mormîntul întunecat al ghețăriei.

Un argat, nu demult scăpat și el de la oaste, întrebă clipind din coada ochiului către ceilalți :

— Da cum se face că nu ești la spațir cu conașu Bock ?

— Nu mă mai otrăvi și tu, Ifrime ! rosti Ion, amărît la amintirea nădufurilor sale. Dare-ar Dumnezeu să te văd batîr o săptămînă ducînd și tu javra de lănțug, cum îmi duc eu blăstămul. Atuncea să mai rîzi !...

Se îndreptase de șale în mijlocul sloiurilor, ca să-și tragă suflarea, înalt și voinic, spătos, cu mînecile cămășii sumese pe brațele de criță, ca în toiul lui august ! Celălalt s-a oprit din lipitul țigării, înălțînd sprîncenele a hîtră minunare :

— Uitați-vă la el, măi creștinilor !... Ce-i cu tine, bre Ioane ? Se vede că de cînd paști căței boierești, ai luat și tu năravul lor de-a rînjire !...

Într-adevăr, la necaz, Ion își dezvelea acum un colț de buză în tremur, arătînd dinții dintr-o parte, ca Miți, Piți și Bock, cînd începeau să mîrîie. Argații s-au veselit la asemenea năzdrăvană descoperire. Drept este și nu băgaseră de seamă. Năduful lui Ion creștea, iar pe aceeași măsură buza tremura, ridicată în mai deplin rînjet.

S-a răcorit, înșfăcînd un coșcogea cub de gheață și rostogolindu-l năpraznic în adîncul hrubei, unde s-a zdrobit peste ceilalți bulgări cu detunături înfundate.

— Bre, Sfarmă-Gheață, bre ! Ai să năruiești gheță-

ria stăpînului! luă aminte în rîs, Ifrim, care se așezase pe-un tron de sloi să-și isprăvească în tihnă țigara. Ai milă de avutul boieresc!

— Că și cunoaște el, boierul nostru, ce se numește milă pe lumea asta!

Cuvîntase alt argat, scund și cu mustăți grozave, uitîndu-se cu grijă împrejur, ca și cum ar fi vrut să-și tragă înapoi vorbele scăpate din gură. Ifrim l-a liniștit, sufiînd în hîrtia țigării care ardea strîmb:

— Fii pe pace!... Nu-i nici o ureche de-a stăpînului pe-aproape, să te-audă. Toți vechilii și contabilii îs la paradă, la școală, ca să-l primească la defilare... Boierul plecat-a, Ioane?

— Plecat. Eu i-am deschis și i-am închis poarta.

— Tot în cupeaua lui și-a suit ciolănașele?

— Tot.

— Apoi, făr'de asta nici nu se poate! vorbi Ifrim, perpelindu-și buzele cu țigara pe sfîrșite. Vară, iarnă, soare, ploaie; el tot în cutiuță!... Cînd îl văd, parcă-l văd pe Osman Pașa, în racla de steclă, la panarama de la iarmarocul Călimanului. Taman așa arată și tot atîta de puțintel sufiă, mai-mai să-și dea duhul.

Ifrim a zvîrlit capătul de țigară în omăt. Se uita la el cum sfîrîie și cum se stinge sub fulgi, cu gîndurile în altă parte.

— Ce-a mai ieși și de-aicea?... s-a întrebat în acele gînduri.

— De unde să iasă și ce să iasă? căută să afle argatul cel scund și cu mustețile grozave.

— Din sărbătoarea de la școală, bre Hreanule! Pe ce lume trăiești?

Pavel a Glafirei era poreclit Hreanu, nu pentru vreo deosebită iuțeală și agerime a cugetului. Ci numai fiindcă mustețile sale grozave păreau crescute din trupul mărunt, ca foile late și stufoase din rădăcina subțire a hreanului. Iar porecla i-a rămas chiar de la una din copilele lui, cînd număra numai trei anișori.

Se juca fata pe prispă, în țărînă, la vreme de vară. Maică-sa trece cu un fir de hrean în mînă, atuncea

smuls din fundul grădinii, ca să-l răzăluiască și să dea mai spornic gust udăturii pentru atîtea guri, cum mănîncă dînșii brînza cea mai iute, castraveții cei mai acri, scrumbiile și măslinele cele mai sărate. De unde pînă unde s-a năzărit asemuirea drăcoasă în capul fetiței, n-a știut nimeni, destul c-a strigat uitîndu-și joaca: „Mămucă, aista-i ca tătuca de mustecios!" Femeia s-a uitat la hrean, s-a uitat la bărbatu-său. Întîi nu-i venea să creadă într-o asemenea năzbîtie. Pe urmă, a început a rîde: „Măcar de-ar avea el, tătîne-tu, iuțeala hreanului! Din păcate, numai mustețile-s de dînsul!" Bărbatul a înghițit-o. Vorba a fost însă și cu alți martori, a mers din unul în altul, încît Pavel a Glafirei a ajuns pentru tot satul, Pavel Hreanu.

Fata s-apropie acum de doisprezece ani, cîntă în cor la școală și la biserică, se rușinează la amintirea că ea a scornit porecla lui taică-su; iar Pavel Hreanu a mai cîștigat de-atunci în măreția falnicelor mustăți, fără să fi cîștigat cumva și un adaos pe aceeași măsură la ascuțimea minții. Deci Pavel a Glafirei, numit Hreanu, tot nu se dumiri:

— La o adică, mă-ntreb ce mare scofală poate să iasă din bairamul de la școală?... O sărbătoare ca în fiecare an... Țîrîiesc plodurile niște cîntări cu Hora Unirii și altele... Ține Moșul Ștefanache Bosînceanu un cuvînt... Mai spune băietul lui Dănilă Cuțui niște stihuri pe de rost... Asta și cu nimica, totuna-i.

— Holboca ai uitat-o, Pavele?

— Cum Holboca?

— Sărmane Hreanule, sărmane! îl plînse Ifrim. Nu faci nici cît o ceapă degerată... Atîta nu te-ajută mintea să pricepi?... Caută dedesubt și-ai să vezi... Mai este alt cîntec, în afară de cel pe care-l țîrîiesc plodurile Moșului.

— Care cîntec? stărui în nedumerire Pavel Hreanu.

— Cîntecu nostru cel vechi... Crezi tu că de doua săptămîni, Moșul Ștefanache și cu învățătorul din Stă-

nișoara, de dragul celorlalte cîntări se frămîntă și se zbuciumă dînșii ?... Aicea-i istorie cu pămînt.

De îndată ce auzi vorba despre pămînt, Ion a curmat lupta sa cu bulgării de gheață. S-a apropiat, ștergîndu-și mîinile ude de spinarea unui bou dejugat și a rămas cu latul palmei sprijinit în șoldul plăvanului, ca de-un reazăm aflat acolo în orînduiala firească, vrednică de stema cea veche a Țării Moldovei.

Al patrulea argat, mai bătrîn, străin de loc, tocmit tocmai din ținutul de Dorohoi, s-a alăturat și el, lepădînd țigara.

— Despre ce pămînt e vorba ? întrebă Ion.

— Îl lămuresc pe Hreanu ista, care-i mai greu de cap ca un bostan !... Vorbim despre sărbătoarea de la școală și despre Holboca. Numai o minte ca a lui nu se luminează anume ce rost au avut stăruințele învățătorilor, să-i scoată musai pe boier din bumbac și musai să-l ducă la școală... Obștea-i gata ! Holboca rămîne slobodă de arendaș la toamnă ! Dacă izbîndesc alde Moșul nostru și alde învățătorul din Stănișoara, să-i moaie inima boierului ca să pună cuvînt la București, trei sate am scăpat dîntr-o dată la pămînt. Dărmănești nostri, Stănișoara și Malurile... Acu te-ai luminat, Hreanule ?

Pavel Hreanu își trăgea din caierele musteților, rîzînd, fără nici o supărare pentru îndoiala în puterile lui de pricepere :

— Eu se cheamă că m-am luminat. De s-o lumina și boierul !

— Adică de s-a-ndura, vrei să spui ? întrebă posomorît Ion. Asta-i trebușoară o țîră mai anevoioasă. Nu-l văd eu ridicînd batîr degetul cel mic, pentr-o durere de-a noastră.

— Mai știi ! Cîte minuni se-ntîmplă pe lumea asta, tot împotriva celor fripți și obijduiți ; de ce nu s-ar întîmpla o dată la cincizeci de ani și una pentru dînșii ?... a întrebat unchiașul din ținutul de sus, al Dorohoiului. După semnele din părțile noastre, de sus, s-apropie numaidecît altă împărțeală a pămîntului,

ca pe vremea Măriei Sale Alicsandru Ion Cuza... De asta spuneam eu că o dată la cincizeci de ani ne vine și nouă rîndul... Din jumătate în jumătate de veac. Făcut-ați socoteală?... De la șăizeci și patru, iaca ne-apropiem acuma pe altă giumătate de veac și încă pămîntul acela nu l-am văzut. Semnele însă s-aratä... Nimeni nu poate nimica împotriva lor.

Toți au încuviințat.

Coborîseră și într-acoace semnele, care pînă mai dăunăzi au umblat numai în ținuturile de sus ale țării.

Semnele acelea și încă altele. Iar numărătoarea unchiașului o găseau plină de înțelepciune, ca un nesmintit soroc scris în cartea zodiilor. Erau încredințați că o dată la cincizeci de ani, mîna Marelui Judecător a însemnat o filă în acea carte a zodiilor, cu o lege a dreptății și pentru dînșii.

— Atuncea, fie cu voia boierului, fie fără voia lui, parte la pămînt tot are să ne vie... rosti Hreanu, isprăvind de scărmănat mustețile. Spun oamenii că aista-i și legămîntul lui vodă!...

— Eh, vodă! Ce vodă?... întrebă omul din ținutul de Dorohoi. Că aista, jubilaru de-acum, nu-i Măria Sa Alicsandru Ion Cuza, domnul nostru, al clăcașilor și pălmașilor... Un străin din toată lumea! Ce să-l doară pe el durerile noastre?

— Ba nu!... o ținu pe-a sa Pavel Hreanu. Străin, nestrăin; legămîntul cică nu l-o făcut el de hatîrul nostru. L-o făcut pentru viața lui, ca să scape din ghiara morții. Cît a zăcut bolnav, cică ar fi jurat el pe sfînta Evanghelie înaintea vlădicilor, să împartă pămînt norodului dacă l-a ajuta Dumnezeu să se ridice din pat... Numai boierii mai stau acu împotrivă.

— Așa au stat dînșii și împotriva lui Vodă Alicsandru Ion Cuza, la șăizeci și patru... își aminti unchiașul, spusele altora, auzite în tinereță. Au stat împotrivă, dar n-au avut încotro... S-or dat de partea noastră și a dreptății, chiar unii boieri de atunci, feciori

de mari vornici... Iar ceilalți, simțindu-se ei la strîmtoare, au plecat capul ca să nu-l taie sabia.

— L-or pleca și-acuma! vorbi Ion, strîmbîndu-și colțul buzei, în rînjetul nou care-i sluțea obrazul. L-or pleca și-acuma, dacă or avea cui și de ce. Treabă de care mă îndoiesc. Unul era Măria Sa Alicsandru Ion Cuza; și altă gîscă în ceea traistă e vodă de-acum, jubilaru, cum bine i-ai spus, unchiașule!... A fi făcut el legămînt; dară din cele care se uită și de care se leapădă repede și degrabă regii și împărații, deîndată ce socot c-au scăpat de primejdie. Hehei! Cunoaștem că sîntem fripți, cum friptă ni-i inima!...

Rînjetul cel nou schimonosi și mai strîmb gura lui Ion.

Ifrim se uită lung la acest semn molipsit de la căței boierești. Mai iscoditor și mai isteț din fire decît Pavel Hreanu, făcea el alte prepusuri, încercîndu-le temeinicia cu vicleniri de departe:

— Bre, Ioane! Întrebau azi-dimineață unii și alții la Zapodia despre tine...

— Frate-meu, Simion?

— El ca el! Da Neculai, morarul, dînsul mai ales tot vroia să afle cum o duci și cum te-mpaci cu slujba.

Buza lui Ion i-a dezvelit dinții pînă sus, dintr-o parte, în sumuțată mîrîială:

— Și ce-i pasă lui cum o duc și cum mă-mpac?... Mai bine-ar fi purtat el grija asta, cu alții mai deaproape și mai din vreme!... Ia feri în lături!

Cu amîndouă mîinile a ridicat alt bolovan de gheață, cumpănindu-l deasupra capului, înaintînd un pas și răbufnindu-l în întunericul adînc, să zdrobească acolo țeasta unei scorpii nevăzută de alți ochi.

— Ho! Bre, Sfarmă-Chiatră, bre! izbucni în hohot Ifrim, deplin încredințat acum în bănuielile sale. Ho, țară, ho, că nu se află el acolo, pe cine vrei tu să-l ucizi... Și nici nu-i încă vremea să năruí avut boieresc! Mai așteaptă o țîră...

La școală, Damian Cumpătă își astupa căscatul cu degetele înmănușate.

Din cînd în cînd subția nările, flutura o batistă ușor stropită cu apă de colonie, o ducea la nas și iarăși cădea în amorțire.

Îl supăra mirosul de cojoace, de sumane, de opinci și răsuflări încălzite, deși gospodarii erau îmbrăcați în straie de sărbătoare și abia dacă mai respirau în cucernica lor neclintire. Îl mai supărau și toate aceste fixe priviri, încordate, neslăbindu-i o clipă.

Le simțea ca un pipăit material, plimbîndu-se pe osul frunții, scormonindu-l în ochi, numărîndu-i firele din musteața firavă, dezbrăcîndu-l de blană, de haină, de flanelă, să-i drămăluiască îmbălsămatele moaște.

Niciodată din tinerețe, nu i-a mai văzut pe toți îndeatît de aproape; niciodată nu l-au văzut toți, îndeatît de aproape.

Mulți, acum îl zăreau întîia oară.

Ștefanache Bosînceanu, Moșul, scosese la iveală, numai el știe de unde, un scaun cu spetează înaltă. Un scaun de stejar sculptat, frumos și vechi, lustruit ca o strană de ctitor. Așternuse un lăicer peste perna moale de puf pentru șezut boieresc; pernă de puf, la picioare, pentru tălpi boierești.

În perete, deasupra stranei, se desfășcea o pajură de cetini și stema neamului Cumpătă, la mijloc, tăiată cu foarfecele în hîrtie poleită. Și alte cununi de brad, de foițe multicolore și de steguțe, atîrnau în grinzi, împodobeau ferestrele cu brîuri și chenare, bolteau arc de triumf la ușă, se prelungeau afară, de la poartă pînă la intrare.

Două săptămîni, cei doi dascăli, cu puzderia de ajutoare mărunte, s-au trudit întrecîndu-se în născocirea și chibzuiala acestor efecte decorative. Au desfundat un pridvor, înnădindu-l cu șipci și căptușindu-l cu scoarțe ca să încapă toată lumea; au iscodit din za-

pise și hrisoave pecetea lui Gheorghieș Cumpătă, Marele Vornic de la 1681, ca să-i copieze stema uitată.

Erau mîndri peste poate de isprava lor și plini de nădejde în plăcuta surpriză a stăpînului.

Dar cînd Damian Cumpătă, la sosire, a purtat ochii săi morți, de broască țestoasă, asupra bietelor ghirlănzi de hîrtie și sfoară, toate li s-au părut deodată sărace, urîte și fără sens.

În loc de așteptatele laude, boierul și-a arătat nemulțumirea.

Scaunul nu era bine așezat.

A ales un colț mai ferit de curent. Nu s-a dovedit bun nici acela. Cu degetul slăbănog a făcut semn să-i fie adus înapoi, sub cununa și stema la care nici nu s-a îndurat a privi ; iar de-atunci n-a scos o vorbă, n-a răspuns închinărilor și urărilor, nu și-a clătinat dreapta decît ca s-o poarte încet din șurubul încheieturilor, la gură, cînd cască și la nas, cu batista, cînd îl supără mirosul gloatei.

Pe urmă, tot așa de încet coboară palma, netezește de cîteva ori spinarea cățelului cocoțat pe genunchi, se oprește și s-ar crede c-adoarme, cu pleoapele de broască țestoasă pe jumătate lăsate, în găvanele adînci.

Privirile urmăreau cu evlavie toate aceste mișcări și opriri, ca amănuntele din ceremonialul unui tainic cult. Oare ce gîndește boierul ? Oare ce-are să mai facă boierul ?... Doarme ?... Ascultă ?... Vede ceva ?... Aude ceva ?

Boierul constata că s-a încuibat aici o căldură viciată de respirații, în vreme ce pe dedesubt trage un vînt subțire, tăios.

Strănută și Bock.

Mai constata apoi boierul că atîția ochi holbați în insuportabilă fixitate îi pregătesc cel puțin trei zile de migrenă. Iar învățătorul nu-și mai termină logosul cu Unirea lui Cuza-Vodă, cu Ion Roată, cu povestirea lui Ion Creangă, cu obida și nădejdile țăranilor de

ieri și de azi. Curios individ, acest Ștefanache Bosînceanu! Nu l-a cunoscut decît smerit și milog, lîngă ușă, cu pălăria în mînă. Acum o aduce cu duhul blîndeței, la cutezătoare rugări în numele obștei.

Alături, celălalt dascăl din Stănișoara, în portul său muntenesc, se păzește să iasă în evidență. Învîrte între degete un sul de hîrtie ca un tub cu note de muzică; strecoară cu fereală, în șoaptă, un cuvînt de la el, cînd Ștefanache Bosînceanu începe a șovăi în vorbire sau a uitat ceva. Așadar, pentru aceasta au fost puse toate la cale? Ca să-i smulgă o stăruință la colegul de studii din tinerețe, Jean Lahovary, pentru obștea lor și arenda moșiei Holboca. Un complot!... Un foarte șiret chibzuit și totuși foarte naiv complot. Curios, însă. Damian Cumpătă nu simte nici o iritare; nu se scandalizează că oamenii din trei sate s-au încumetat să-i întindă o cursă atît de grosolană. Amînă în sine, cum a făcut adineauri cu Ion, argatul... Va vedea!

Mai mult îl indispune unul din logofeți, Cristache Fătu, vechilul cel mai vechi al moșiei. Poartă două degete de la mînă legate în bandaj de vată. Prin pansament, a străbătut tinctura de iod. El nu poate suferi nimic din tot ce-i aduce aminte despre o rană, sînge, abcese, boală, durere fizică. Poate că logofătul și-a zdrobit degetele în vreo îndatorință de-a slujbei. Pentru Damian Cumpătă n-are nici o însemnătate.

Își mută privirea cu repulsie, aiurea, de la pansamentul cu pata neagră a tincturii de iod. Un moment îl preocupă altă întrebare. De unde știe dascălul Dărmănești lor că a fost camarad de învățătură cu Jean Lahovary?... De altfel nu e chiar așa. Cînd a venit Jean la Paris, el își isprăvea studiile: e o diferență de aproape zece ani între dînșii. Dar prieteni au fost, au rămas... Se afla o cafenea mică în cartierul latin, unde-și beau cafeaua în fugă, înainte de cursuri... „Arborele" se numea? *L'Arbre de Robinson*... Arborele exista doar pe firmă; iar Robinson nu exista nici zugrăvit pe firmă, nici în cafenea, cum o tachinau ei pe

patroană, în fiecare dimineață: bine, mère Catherine, încă tot nu s-a întors Messire Robinson?... Patroana, o femeie corpolentă, guralivă și întotdeauna bine dispusă, își ocăra cu un pitoresc extraordinar bărbatul plecat în colonii și pierdut fără urmă de un deceniu; venea să servească personal mușteriii moldovalahi și le rezerva cornurile cele mai fragede. Îi luase sub protecție, poate fiindcă îi socotea și pe dînșii indigenii unei colonii, de undeva, de departe, din „insule". Glumea, îi stropșea cu o familiaritate îngăduitoare de bunică, le apăra masa de alți clienți, îi zorea, expediindu-i, cînd întîrziau la vorbă prea lungă... Cum de-a uitat? Parcă nici n-a trăit tot el în anii aceștia!... Și deodată, l-a năvălit acum cu intensitatea de-atunci, mirosul iute al rumegăturii de lemn presărat în sălița dreptunghiulară; mirosul de cafea aburind și de cornuri calde. Pe atunci devorau cîte patru-cinci cornuri, cu foamea de lup a tinereței, două cești enorme de cafea, fără frică de insomnie... Fumau țigările cele mai groase și cele mai tari... Se pasionau pentru articolele lui Rochefort, Jules Vallès, Louis Veuillot... Ce s-a ales de toate dezbaterile lor, de ceilalți prieteni de la *Arborele lui Robinson?*... Frații Sarandà, Boldur Iloveanu, principele Anton Mușat ...Curios! Din fiecare generație perindată la Paris, sclipesc cîteva exemplare, făgăduind cele mai glorioase cariere. Pe urmă, se-neacă în nimicnicie... Dintre toți, numai Jean Lahovary și-a ținut promisiunea; dacă politica se poate numi o carieră glorioasă... Dar încă o dată, de unde știu acești oameni de țară că a fost camarad și că a rămas prieten cu Jean Lahovary? Poate că nu-i străin de complot nici Iordache, în incorigibila sa manie de a le căuta în coarne țăranilor, de cîte ori își cer drepturi închipuite... Pămînt!... Pămînt!... Atît se pricep cu toții să spună și să cerșească!... Pămînt!... Ca argatul de adineauri, Ion, cu pămîntul cerut în locul adaosului la simbrie...

Damian Cumpătă a trecut cu gîndul de la Ion, la seră și la o anume încrucișare de orhidee pe cale să-i

izbutească grădinarului... N-a mai călcat în florărie de-o săptămînă... O încrucișare nouă de orhidee e un veniment pentru horticultori, menționat în revistele de specialitate, înregistrat de societățile amatorilor din Austria, Franța, Anglia și Germania ; iar el își pierde timpul și își primejduiește sănătatea, în atmosfera aceasta îmbîcsită de atîtea respirații și încărcată de voltajul atîtor fixe priviri... Curios... Nimic nu-l poate împiedeca să se ridice și să plece ; totuși nu se ridică și rămîne. L-au paralizat, l-au imobilizat pe scaun, ochii țintiți în intolerabila lor neclintire. Damian Cumpătă se uită la unele chipuri. Puține, prea puține îi sînt cunoscute... Șeful de post, care-și pipăie mereu cu mănușa de bumbac un capăt de plic galben, oficial, ieșit pe jumătate din mîneca îndoită a mantalii albastre. Celălalt șef de post, de la Stănișoara, umflat și încingat în curele... Ce roșcovani și bine hrăniți, amîndoi!... Ca doi frați gemeni... Slujbașii de la curte s-au îmbrăcat în straie de ceremonie. Administratorii, vechilii, contabilul... Primarii din Dărmănești și din Stănișoara, notarii, secretarii comunali și preoții... Cîțiva țărani, numai cîțiva, și atît!... Încolo, sute de ochi care-l privesc, fără să-i fi știut vreodată că sînt atîția... Femeile s-au ghemuit în locurile din fund, ca la biserică... Sînt și vreo opt ori nouă bătrîni, cu bărbile albe, în picioare, lîngă perete... De bună seamă fruntașii satului. Pe unii parcă i-ar recunoaște vag, după fețele lor de altădată, cînd era și el tînăr, cînd erau tineri și dînșii... Se afla unul de toată frumusețea, înalt, cu plete de plăieș pe umeri și cu barbă de patriarh revărsată pe piept, ca Alexandru cel Bun, în gravurile cărților vechi... Încă nu s-au împestrițat și nu s-au sluțit costumele țărănești, cum par a se corci în regiunile de șes. Dar figurile nu mai au vlaga vioaie de altădată... Alimentația, alimentația și pelagra, pretinde doctorul Năzdrăvanu, de la Roznov... Poate că are dreptate! Astă-vară, toată recolta nimicită de grindină. Anul celălalt, de secetă... Și chiar fără grindină și secetă, cînd au izbutit oare să scoată

o recoltă acătării din curelele de ogoare, lucrate ca pe vremea geților ? În definitiv, nu i-a cerut lui Jean nici un serviciu, niciodată. Ce-ar fi să-i scrie cîteva rînduri ?... Ar căpăta liniște. Nu l-ar mai plictisi cu veșnica lor tînguire : pămînt, pămînt... Deși nu de pămînt are nevoie țăranul, cît de-o metodă în exploatarea pămîntului... E exasperant cum nu învață dînșii nimic, de la cultura sistematică de pe domeniul Dărmănești-lor cu rezultate în progres pe fiecare an !... Au un exemplu, o demonstrație pe teren, și nu se pot dezbăra de rutină... Pămînt !... Pămînt !... Ce înseamnă pămînt, fără asolamente, fără îngrășăminte, mașini agricole, semințe selecționate și aclimatizate ?... Nu le pricepe el bine, nici Iordache, cu toate că trece drept gospodar vestit în toată Moldova și are un ginere ca Dimitrie Petreanu !... De unde să le priceapă o brută, cum e individul cu ochii bulbucați, care se holbează stupid la dînsul de cînd s-a așezat pe scaun ?

Dănilă Cuțui se holba într-adevăr la stăpîn într-un atît de încordat amestec de evlavie și așteptare, încît uita să-și mai salte sumanul roșiatic pe umerii cumplit de lați. Nu-i scăpase nici o mișcare a palmei netezind spinarea lui Bock ; nici o clipire a pleoapelor solzoase și afunde de broască țestoasă.

Alături, Alecu Faraon își uda mereu buzele uscate de arșiță, în aceeași emoție. Îl dureau ochii în cap. Îi țiuiau urechile. Vinele gîtului și ale tîmplelor stăteau să-i pleznească, umflate ca vrejii de viță. Uitase si el condicile domnului Nolică, aiureala zilelor de boală, rezbelul cu arătările-i smintite.

Iar la dreapta lor, la stînga lor, în față și îndărăt, alți și alți gospodari din trei sate, strînși unul lîngă altul, nemișcați în straiele de sărbătoare, își trăgeau sufla rea din răsuflarea puțină a boierului. În mîna lui slăbănoagă își știau viața și pe chipul lui slăbănog, alb ca varul, căutau să-și cetească soarta zilei de mîine. Ascultă el ? Se-ndură el ? Oare cu ce vorbă are să-i milostivească el la sfîrșit ?

Îi despărțeau doar cîteva palme de loc. Era depărtarea mai nemăsurată decît între stelele cerului.

Damian Cumpătă își petrecuse prin minte felurite gînduri și amintiri, străine cu totul de cuvîntarea unui sărman dascăl de țară. Cafeneaua din cartierul latin, *l'Arbre de Robinson;* tinerețea sa și a lui Jean Lahovary; medicamentul cel nou prescris de doctor și regimul inaugurat de două zile; sera și orhideele; apa de colonie cu marca pe care n-a schimbat-o de cînd studia la Paris; cornurile și Catherina cea gureșă și durdulie; pansamentul logofătului cu petele tincturii de iod — toate i-au trecut prin gînd și prin amintire, punînd în mișcare alte vagi asociații, de alte gînduri și amintiri. Și toate, fără să aibă întru nimic de-a face cu încordata așteptare a lui Dănilă Cuțui, a lui Alecu Faraon, a celor doi dascăli, a norodului din cele trei sate.

Numai cîteva palme de loc îi despărțea. Pentru a măsura însă depărtarea dintre lumile lor, n-ajungeau nici cifrele astronomilor care socotesc distanța între stelele ce acuma s-aprind din haos și între stelele moarte de mult. Damian Cumpătă a pogorît pe jumătate perdeaua de pieliță a pleoapelor.

Gîndul i-a moțăit iarăși la orhideea lui Herman, la chipul cum aprindea Jean Lahovary țigara zvîrlind chibritul zbîrnîit din unghie (oare mai fumează acum sau s-a lăsat și el?) la o scrumieră verde de malachită de pe măsuța salonului; de-acolo, la culoarea verde a rochiilor cu turnură care se purtau în ultimii ani ai celui de al doilea Imperiu din Franța și, pe urmă, fără nici o asociație logică, la șoșonii lui din picioare. Cum se numește marca? E marca unei fabrici din Riga... Oricît or fi de groși și capitonați, tot îl răzbește frigul...

A tresărit, deschizînd ochii.

Ștefanache Bosînceanu, Moșul, își încheia cuvîntul înaintînd cu sulul de hîrtie pe care-l ținuse pînă atunci în mînă, celălalt învățător:

— Iar acum, suflarea din trei sate, în această sfîntă zi a Unirii, vă roagă să-i iertaţi cutezanţa şi să primiţi preşidenţia de onoare a obştei noastre, Vornicul Gheorghieş Cumpătă, luîndu-ne sub oblăduire!...

Glasul dascălului tremura, degetele dascălului tremurau desrăsucind pergamentul scris cu slove negre, roşii şi aurite.

Glotimea celor trei sate îşi oprise răsuflarea pe buze.

Bătrînii aveau lacrimi în ochi.

Damian Cumpătă, ca unul care trăise o mare parte din viaţă peste hotare şi citea îndeosebi cărţi furnizate de editorii parizieni, a asemuit solemnitatea cu faimoasele scene ale comitetelor şi comiţiilor agricole, imortalizate de romanele franceze. Juca şi el aci un rol ridicol, absurd, memorabil. Primea o diplomă de onoare! Curios... A acceptat totuşi sulul fără împotrivire, rostind:

— Voi vedea!...

Vocea era atît de puţintică şi economicoasă, încît norodul i-a înţeles făgăduiala numai după mişcarea uscată a buzelor. Şi îndată, toată încordarea aşteptării lor chinuite s-a dezlănţuit în strigăte de uşurare:

— Să trăieşti, stăpîne!... Să vă dea Domnul sănătate şi ani mulţi!... Nepoţii şi strănepoţii noştri, coane, au să vă pomenească în vecii vecilor!... Amin!

Unii îşi ştergeau ochii cu podul palmei, ruşinaţi că lăcrimează ca muierile. Alţii s-au îmbulzit, îndoindu-se de-un genunchi, să sărute dreapta boierului. Învăţătorul din Stănişoara a făcut semn:

— Linişte!... Corul!...

De unde era gata să plece, Damian Cumpătă s-a aşezat la loc, pe scaun. Ţinea sulul pergamentului sprijinit în spinarea lui Bock, iar căţelul, cocoţat pe genunchi, întorcea privirea poncişă la această apăsare străină şi inertă, care nu făcea parte din dreptul său la drăgăstoase dezmierdări

Stăpînul însă nu lua aminte la Bock. Asculta corul

copiilor, cu o plăcere dezmorțită din cine știe ce moarte adîncuri. Glasurile tinere și mici se învăluiau cîteodată în îngînare de murmur.

Atunci, deasupra lor se înălța un viers limpede și sigur, o voce caldă de copilă, în triluri de-o suavă dulceață.

— Cine e fetița ? a întrebat pentru prima oară ceva, Damian Cumpătă.

Ștefanache Bosînceanu a răspuns în șoaptă, plecîndu-se la urechea boierului, cu palma la gură :

— Fata lui Pavel a Glafirei, de la curte. Oamenii îi spun lui Hreanu... Pavel Hreanu !...

— Curios ! s-a mirat Damian Cumpătă. Am eu un argat care se numește Pavel a Glafirei ?... Pavel Hreanu ?... N-am știut...

Cînd corul isprăvi cîntările, boierul s-a pomenit aplaudînd.

Au bătut din palme după exemplul stăpînului și oamenii mai civilizați de la curte. Chiar logofătul cel bătrîn, Cristache Fătu, aflase întru aceasta o porțiune de palmă liberă din pansamentul alb cu pete negre de iod.

Fetița lui Pavel Hreanu, împinsă de dascălul de la Stănișoara, a ieșit la iveală și a mulțumit roșie ca para focului. Purta fotă, cămeșă cu fluturi, briușor. Un costum de femeie în miniatură, ca infantele lui Velasquez și Goya ! — gîndi Damian Cumpătă. Și a spus, cu glasul ceva mai tresăltat din toropirea de totdeauna :

— Trebuie să facem ceva pentru copila aceasta... Are voce și har.

Ștefanache Bosînceanu, Moșul, nu-și credea urechilor. Ștergîndu-și roua de nădușală pe pleșuvie, a bîlbîit :

— Numaidecît, coane Damian.

— Cum, numaidecît ?... Să-mi amintești și să vie acest Hrean la mine !...

Acum, boierul nu mai dădea să plece. S-a instalat mai deplin pe pernă și în scaunul înalt, gata să asculte

cu o desfătare pe care n-o mai simțise din anii cînd nu era încă totul uscat și mort în el. Pe podiul învelit cu scoarțe, pășise un băiețandru căpos și cu trăsăturile obrazului colțuroase. Se închină către boier și vesti: *Iarna pe uliță!...*

Erau aspre și urîte trăsăturile băiețașului. Dar curios! Pe măsura cuvintelor, se însufleteau, deveneau pe rînd blînde și pe rînd șăgalnice, zugrăvind gălăgia cetelor de copii la săniuș, bușaiele pe brînci, căciula mare cît o zi de post a unui plod ce s-avîntă și se crede că-i bărbat. Damian Cumpătă asculta cu plăcere, zîmbind, cum nu mai zîmbise de ani de zile, decît lui Bock.

Zîmbeau și oamenii, zîmbeau și moșnegii cu pletele albe, zîmbea și șeful de post, cu plicul galben, oficiai, înfipt în mîneca mantalii albastre.

— Cum se numește băiatul? a întrebat iarăși Damian Cumpătă.

— Ioniță Cuțui... Feciorul lui Dănilă Cuțui, romînul cel lat în umeri, pe care-l vezi mata în rîndul de-al doilea...

— De-aici, din Dărmănești?

— Din Dărmănești, coane Damian.

Damian Cumpătă se uită la omul lat în spate și cu sumanul jerpelit. Curios. Are o mutră de imbecil, care l-a frapat de cînd s-a așezat pe scaun. Iar băiatul recită versurile, cu o subtilă și autentică artă, cum nu i-a fost dat niciodată s-audă. Interesantă faună într-un sat!... Ar merita să poarte și de grija acestuia...

— Să-mi amintești.

— Ați poftit ceva? își plecă urechea Ștefanache Bosînceanu.

— Să-mi amintești!

Ioniță Cuțui isprăvise. Boierul l-a îndemnat:

— Poți să mai reciți ceva, băiatule!

Băiatul n-a așteptat de două ori îndemnul. S-a tras un pas îndărăt, s-a proptit în picioare și a vestit bucata pe care o învățase el pe de rost, fără știrea nimă-

nui, din cartea încredințată de domnul învățător din Stănișoara : *Noi vrem pămînt!*

Damian Cumpătă a înălțat sprîncenele. Nu cunoștea poezia, dar nu-i suna bine titlul. Dascălul din Stănișoara s-a încruntat la copil cu diferite semne de oprire. Ioniță Cuțui însă n-auzea și nu vedea nimic. Cu trăsurile preschimbate de deznădejdea și de clocotirea pe care-o trăia de-aidoma cu stihuitorul, dăduse drumul la stăvilar :

...De-avem un cimitir în sat
Ni-l faceți lan, noi boi în jug
Și-n urma lacomului plug...

Țăranii ascultau din nou în neclintire, acum cu ochii la feciorul lui Dănilă Cuțui. Cei doi învățători încremeniseră palizi. Tot ce-au pregătit năruia acest băiețaș.

Iar obrazul lui Damian Cumpătă, din alb ca varul, se mai înălbise încă. Jandarmii au scîrțîit cizmele, înaintînd în mănțălile albastre, gata să curme nelegiuirea și să înhațe netrebnicul răzvrătit. Ioniță Cuțui însă, fără să simtă și să înțeleagă nimic alt decît strigarea stihurilor învățate în taină, înălța pumnii încleștați spre cununile de brad, de hîrtioare colorate și de steguțe, dincolo de ele, spre cerul răzbunărilor :

Să nu dea Dumnezeu cel sfînt,
Să vrem noi sînge, nu pămînt!

Sfîrșind, a privit la boier, așteptînd poate laudă și bateri din palme.

Nu pricepea această tăcere, această nemișcare a tuturor. Buimac s-a uitat de jur împrejur.

Afară, se auzi un glas mînînd boii, domol, prelung, îngînat, ca întotdeauna pe drumul satului la vreme de iarnă.

Ce-a făcut el ? Ce-a spus el ? Ce-i liniștea asta de altă lume, parcă s-au prefăcut toți în stane de piatră, pînă la genunchi, pînă la brîu, pînă-n creștet ?

Damian Cumpătă s-a ridicat brusc de pe scaun, împins de ruginitele sale resorturi. Nu-i tremura mîna; nici nu i s-au încruntat sprîncenele de mînie.

A desfăcut numai degetele înmănușate și a lăsat sulul de hîrtie să se rostogolească la pămînt. Apoi, fără grabă, sprijinit în bastonul cu cui de fier, a întors spatele și a pășit sacadat spre ieșire, între rîndurile glotimei deschise în tăcere de moarte. Bock a țupăit înainte zuruindu-și clopoțelul de alamă. Atît suna în această liniște stranie! Zdrîngăneala grăuntelui de metal în găoacea de alamă, depărtîndu-se spre cupeu.

— Ce-ai făcut, vierme? Ce ne-ai făcut? gemu Ștefanache Bosînceanu.

Dănilă Cuțui se-nfățișase din doi pași, apucîndu-și feciorul de piept și zguduindu-l:

— Cum de te-ai apucat, ticălosule, să nefericești un sat întreg, trei sate?... Pentru trei sate, am să-ți sfărm ciolanele!... Așteaptă tu!... Taman, cînd...

Învățătorul din Stănișoara l-a dat însă în lături și a pus mîna pe umărul băiatului:

— Lăsați-l în pace!... Ce vină are el?... Cîteodată Dumnezeu vorbește prin gura copilului...

Apoi, mai încet, într-un oftat, aruncînd ochii la zadarnicile pregătiri și cununi:

— Ioniță Cuțui, băiete, adevărate sînt cele din poezia ta, dar puteai să nu le spui chiar azi și chiar în fața boierului...

— Păi, se-nțelege! sări îndată Dănilă, schimbîndu-și părerea după feleșagul său. Ce vină are el?... Pămînt cerem noi... Pămînt, scrie și la carte... De pămînt tot aude; pămînt spune și el!...

Ioniță plîngea cu obrajii în palme, îndesîndu-și fruntea în brîul învățătorului de la Stănișoara.

Se ascundea, să nu mai vadă nimic și să nu mai audă nimic; iar mîna dascălului, nedezlipită de umărul său, îi părea singura ocrotire de urgiile care-l așteaptă. Glotimea celor trei sate, dezmeticită, se frămînta ciocnindu-se în deosebite păreri.

Din larma de glasuri, o întrebare le acoperea pe toate :

— De-acuma, ce ne facem ?...

— Ce să ne facem ! a rostit învățătorul din Stănișoara. Ne-o îndrepta Domnul, să căpătăm pămîntul și cu puterile noastre, dacă altfel nu-i chip.

Dănilă Cuțui a fost îndată de aceeași părere, rotindu-se și săltîndu-și sumanul pe umerii cumplit de lați :

— Apoi, să-nțelege !... Dacă nu ni-l dă nimeni și se rocoșesc boierii pe noi, l-om lua și noi singuri, pămîntu !... Pămîntu! !..

2

Slujnicuța casei le vorbea din ușa de stejar, deschisă numai pe jumătate.

Nu se uita la țăranii cei străini tăbărîți în mijlocul Bucureștilor, fiindcă era deprinsă cu asemenea alaiuri la ușa stăpînului său, fost și viitor ministru. Descoperise o pată cît bobul de linte pe șorțul alb, de dantelă, scrobit și călcat în pliuri mărunte. Se necăjea s-o suprime, gingaș, cu unghia degetului mic.

— De prisos să mai încercați pînă săptămîna viitoare ! le-a spus încă o dată, oprind cu genunchiul ușa în care se opintea vîntul înspicat de fulgi. Nu-nțelegeți romînește ?

Țăranul mai bătrîn, cu barba ca a lui Alexandru cel Bun, stărui morțiș :

— Două cuvințele numai să-i spunem.

— Nici două, nici nouă... Nu dă voie doctorul ! Uite, au încercat și dumnealor, de colo, din stradă ! Le-am dat același răspuns, cum am primit ordin. Nu știu ce mai așteaptă !...

— Noi avem și o scrisoare... Să nu trecem mîne ?... Poate că...

— Dacă aveți timp de pierdut, treceți. Și cum sunați, cum tot eu vă deschid și tot același lucru am să vă răspund...

Slujnicuța ridicase în sfîrșit ochii, surîzînd voioasă fiindcă a izbutit să șteargă pata.

— Credeți-mă pe cuvînt! adăogi cu bunăvoință, mișcată de chipul mîhnit al bătrînului. Sînt și eu fată de la țară și am un părinte ca dumneata, moșule. Nu m-ar răbda inima să te mint... Cînd domnul profesor e sănătos, la zece ca dumneata deschid eu ușa asta, într-o săptămînă... Acuma, dacă nu se poate, nu se poate!... Lăsați-mi scrisoarea s-o pun pe birou. Un teanc îl așteaptă acolo, să se ridice pe picioare...

Țăranii s-au întrebat din priviri. Nu dădeau dînșii scrisoarea așa de ușurel.

Unchiașul a oftat:

— Cum se vede, aista-i norocul nostru!... Unu-i bolnav, altul nu-i de loc. Am pornit cu stîngul de-acasă. Să mergem, oameni buni. Rămîi cu bine!...

Ușa s-a închis grea, după slujnicuța de la casa boierului mare din București, fost ministru al școlilor și rămas pre cît se spune ocrotitor al obștiilor. Oamenii au stat locului în stradă, înfășurîndu-și cojoacele suflate de vîntoasă și înfundîndu-și adînc cușmele.

Celălalt cîrd de țărani, străini și mai mulți la număr, s-a dat aproape de dînșii.

Întrebă unul, smolit și înalt, cu țurcă albă:

— O pățirăți ca noi?...

— Precum se vede... rosti unchiașul, bănuitor.

— D-aia așteptarăm. Să vedem! Poate că pentru unii e bolnav, iar pentru alții nu... Mai știi în cine să crezi, în ziua de azi și în orașul ăsta de pantalonari?... Acum ne-am încredințat. Nu minți fata!

Cele două cete se cercetară, căutînd să-și ghicească ținuturile după vorbă și port. Țăranul cu țurca albă mușca dintr-un fir de pai cules din zăpadă. Îi iscodi, scuipînd bucata retezată cu dinții:

— Dă departe sînteți?

— Moldova. Ținutul Neamțului...

— Ei drăcie!... Și noi din Mehedinți. Plasa Motru de Sus... Cum s-ar zice, ai?... ne-ntîlnirăm din două capete de țară, să ne lovim cu nasul în aceeași ușă

închisă ?... Asta e norocul nostru, or dă unde ne-adună Domnul şi necazul !

— Tot cam aşa spuneam şi eu mai adineori... încuviinţă unchiaşul din Dărmăneşti, plasa Girov, ţinutul de Neamţ. Te pomeneşti că tot pentru pămînt îţi fi bătînd drumul ?

— Păi pentru altceva, ce ? Noi ne-nmulţim şi pămîntul se strîmtează. Nu ne mai încape... Ne căznim d-un an c-o obşte. Cînd s-o închierbăm, nu iese pic, ca din piatră seacă.

Mehedinţeanul cu ţurca albă privi întrebător, purtînd crîmpeiul de pai dintr-un colţ al gurii în celălalt. Aştepta o lămurire şi din partea moldovenilor.

Parcă-şi căutau cu însetare aceeaşi rană, să pună degetul deasupra.

Unchiaşul însă, cu gîndul la proaspetele lor pătăranii, se arătă deodată zgîrcit la vorbă, îndemnîndu-şi tovarăşii :

— Haidem !... Rămîneţi cu sănătate, dumneavoastră, din Mehedinţi !...

— Poate c-o fi să ne-ntîlnim tot la uşa d-acilea, săptămîna ce vine... Ai ?

— De ?... Poate...

Au apucat mehedinţenii în susul străzii. Moldovenii în jos, pînă la colţ, unde au poposit iarăşi în vîntoasă, la sfat, înainte de a lua o hotărîre.

I-ar mai fi ţinut îndemnul să nu se răzleţească, împărtăşindu-şi păsurile şi luminîndu-se unii pe alţii, fiindcă era vorba tot despre obşte, pămînt şi uşi închise pe la care cutreieră. Se fereau totuşi unii de alţii, dintr-o ciudată şi superstiţioasă socoteală. Li se părea că de vor izbîndi unii, neapărat rău are să le meargă celorlalţi, după o cumpănă a norocului şi a nenorocului, urzită de închipuirea lor. Nu-i cu putinţă să cîştige toţi în viaţă. Cînd se ridică acea cumpănă a norocului într-o parte, e în paguba celor din cealaltă parte. Ştiut lucru.

— Mare soi de geambaş, cel cu ţurca albă !... făcu unchiaşul din ţinutul Neamţului, cu barba lată ca a

lui Alexandru cel Bun. Ce tot ne sucea și ne *achipăia* el, parcă era gata să ne cumpere?... Adicăte cum credea?... Trage cu urechea, prinde ceva și fugi băiete să le-o iei înainte!... Unde-i Mehedințul cela, al lor?

— Știu eu!... Departe, în gios, pe undeva la Dunărea...

— Să fie sănătoși. Fripți or fi fiind dînșii de pămînt, da nu ca noi!... Toate ne merg pe dos, de cînd ne-o făcut pocinogul, blăstămatul de plod al lui Dănilă Cuțui!...

Drumeții din ținutul de Neamț s-au oțărît la amintire. De zece zile îi prigonea vrăjmașa soartă.

Boierul se lepădase de dînșii, taman cînd credeau că l-au îmblînzit; învățătorii s-au pomenit cu inspecții, cu amenzi și ordine să nu se miște din loc; jandarmii trînteau, bruftuiau și patrulau cu arma la umăr, băgînd nevestele și copiii în răcori. Iar pentru a nu pierde timpul, au purces trei fruntași la drum, cîte unul de sat, cu răvașe la chimir, după îndreptările dascălului din Stănișoara.

Au pornit și îndată s-au poticnit. Vorba mehedințenilor': nu ieșise pic, ca din piatra seacă!... O nădejde li s-a tăiat aseară, cum au ajuns. Conu Iordache Cumpătă, senatorul, lipsea din București. A doua nădejde li s-a dus acum. Alt om al binelui, din cei puțini cîți au mai rămas pe lume, zăcea la pat. Așteaptă-i! Gologanii sînt numărați și în Vavilonia asta se simt zvîrliți în spulberul iernii, ca paiul din care ronțăia mehedințeanul cu țurca lui albă. S-au uitat tustrei cu deznădejde la săniile boierești, zburînd în fîlfîiri de valtrapuri albastre. I-a ghiontit, despărțindu-i, un domn cu blană și cu gemușor rotund în ochi.

Pe urmă, un cioflingar, purtînd subsuoară toarta unui paner cu covrigi.

— S-o luăm cu socoteală! vorbi unchiașul, după ce a despăturit însemnările așternute pe hîrtie de dascălul din Stănișoara. Se cheamă că s-a gîndit el, sărmanul, la toate... Nu-l găsim pe conu Iordache?... Asta o tăiem!... Nu-l găsim pe domnul profesor?... O tăiem și

pe asta!... Mergem la cantelarie, la direcție — cum naiba-i mai spune! — băgăm hîrtia, ca să ne pună număr și sigil pe dînsa. Măcar să fie act și număr la condică... Ia citește tu, Androne, că ești mai descurcăreț în ale slovenirilor!...

Androne, împuternicitul Stănișorenilor, a luat însemnarea apărînd-o ca o flacără de chibrit sub pulpana sumanului, să n-o ajungă vîntoasa și fulgii. A silabisit adresa de cîteva ori, întipărindu-și-o în minte. Apoi, a pornit cu hotărîre:

— Mergem! Întrebăm din vardist în vardist!... N-are să ne mănînce nimeni.

Dintre toți el singur mai văzuse capitala, trei zile, în toamnă, purtat cu ordin de sus, să caște gura la Expoziția Jubiliară; „să intre în contact cu minunile civilizației moderne și să ducă în satul său o concepție mai largă a vieții unui popor!" — cum se exprimase domnul ministru al Agriculturii și Domeniilor. Nu era deci căzut ca din lună. A luat cîrma, călcînd tot pe marginea trotuoarelor, unde se înalță zid de nămeți.

Curgea puhoiul de lume pe lîngă dînșii, în blănuri și paltoane scumpe, boieri și cucoane spoite, școlari, neguțători cu coșuri, pui de țigani care răcneau gazetele. Dar n-aveau ochi și urechi pentru asemenea norod, străin lor.

— Ger și iarnă amarnică, și pe-aicea! a băgat seamă unchiașul. Ian te uită troiene!... Parcă n-ar fi luna lui Faur, s-o mai slăbească. Altădată, cam pe-acuma, pregăteam plugurile...

— Poate că-i mai bine! vorbi al treilea fruntaș, din Malurile. Om întîrzia, dară l-om pune, fierul, în brazda noastră, nu în lan boieresc și arendășesc.

Unchiașul a glăsuit cu îndoială:

— Să te-audă Dumnezeu! Numai că Dumnezeu îi prea sus și prea departe. Deocamdată, pînă la el, mă tem că ne mănîncă sfinții.

Strînși unul lîngă altul, au așteptat să se curme un șir de sănii, ca să poată trece de cealaltă parte.

Pe zidul din față, afișe uriașe în culori înflăcărate, cu poze de actori și actrițe, vesteau turneele trupelor italiene, vieneze, pariziene, berlineze; vesteau concerte, reprezentații de operă și operetă: Le Bargy, Mascagni, Eleonora Duse... În perdeaua fulgilor, chiar sănîile și oamenii de pe cealaltă stradă se zăreau traversînd ca într-un decor, pe al doilea plan, după fîșii străvezii de gaz.

Pe dînșii însă nu-i pătrundea nici într-un fel această priveliște a iernii bucureștene. S-au răpezit buluc, sperioși, ca oile la strungă, cînd s-a deschis trecătoare.

— Ptiu! se minună unchiașul, zîmbind de sprinteneala-i nebănuită. Am ajuns la bătrînțele mele să fug ca un cîrlan! De-a mai mare rîsul!...

Androne, stănișoreanul, se descurca întrebînd un vardist:

— Care va să zică, înc-o dată... Apucăm la dreapta, la stînga, pe urmă din nou la stînga și tot înainte?... Cum, la statuie?... Aha! Adică la oameni de-aștea, de *hier?*

— De bronz, bă țărane! Întrebi de statuia lui Brătianu...

Țăranii au horhăit din uliță în uliță și din întrebări în întrebări, pînă au nimerit la statuia boierului de hier. Zgîiau ochii la femeile tot de hier, despoiate, care, în genunchi ori tolănite de-a coasta, întindeau de sub omăt felurite cununi și crenguțe slăvitului cîrmuitor, care le mîncase friptă dreptatea lor strigată din străfundul rărunchilor la 1848; cînd un muscal roșcovan și gras, spîn ca o babă, i-a plesnit cu vîrful cravașei dintr-o sanie:

— Hep-heep!... Păzea, țăranule!

Sania a săgetat atingîndu-i, în goana cailor acoperiți cu valtrapuri. Muscalul mai întorcea fața de lună plină, să-i ocărască încruntat:

— Uitați-vă unde mergeți, mă țăranilor! Boilor!

— Era să-mi pocnească o oiște-n *chiept!* vorbi Androne nepăsător la aceste ocări, scuturîndu-și cojocul de împroșcarea zăpezii. Da și telegarii!... Văzu-

tu-i-ați ? Grozăvenie, nu alta !... Zmei, în toată puterea cuvîntului !...

Unchiașul își păstra un gînd pentru el, călcînd cu ochii în omătul bătut de pași. Se posomorise. N-a știut cum și cînd a ajuns la poarta cu suliți poleite, la scările late, de piatră.

Un ușier bărbos, cu fireturi la șapcă și cu alte fireturi la mantaua albastră, a strigat la dînșii, împingîndu-i în lături :

— La o parte, să treacă domnul senator !... La o parte voi de colo, țăranilor !

Domnul senator Laurențiu Sarandă a descins din sania lipită la scară, urmat de alt domn, cu ochelari, cu geantă și căciuliță de lutru.

— Ce e cu țerrranii ăștia ? a întrebat, fără să aștepte răspuns. Ministrrrul a sosit ?

— E în cabinet, să trăiți, domnule senator.

Ușa s-a închis. De după gratii, dinlăuntru, portarul se răsti la oamenii rămași afară :

— Mai departe !... Stați mai departe, încolo, în stradă... Nu se intră pînă la unsprezece jumătate...

Oamenii nu au avut cînd se urni din loc. Al treilea domn, cănit și pudrat, a sărit din altă sanie, rostindu-și de la distanță mirarea scandalizată :

— Iar țărani ? Și-aci țărani ?... Au înnebunit, se vede ! Unde te-nvîrți, tot peste dînșii dai, la toate ministerele și autoritățile... Ce naiba i-a apucat de forfotesc atîta și nu mai poți respira de sumanele și de opincile lor ?... Martine, domnul ministru e sus ?

— Sus, să trăiți, domnule deputat !

Domnul deputat a pășit pe ușa larg deschisă, cu bastonul subțioară, scoțîndu-și mănușile și deznodindu-și fularul alb, de la gît.

Vreme ce portarul se plecase să-i desfacă șoșonii, încă o dată se miră :

— Ce-i cu țăranii ăștia, Martine ? De două săptămîni nu poți să mai răsufli de dînșii...

— Știu eu, domnule deputat ? vorbi portarul, muncind să desprindă cheutorile șoșonilor. Nu-s tot ace-

iași, cum vi se pare dumneavoastră... Vin tot alții, tot alții... Pesemne că nu mai au ce face acasă, cu păcatul ăsta de iarnă, de nu mai sfîrșește... Întreba și domnul senator Sarandă, conu Laurențiu, acum cîteva minute...

— Sarandă e sus? se bucură deputatul.

— Sus și domnia sa. A sosit cu domnul inspector general Teodosiu.

— Ei, bravo! Dă-i mai repede cu șoșonii, Martine! Mi se pare c-o să te alegi astăzi c-un bacșiș pre cinste... Domnul Haitas a venit?

— Venit și conu Aristide. V-așteaptă la domnul secretar general.

— Fain! Fain!... Iese bacșișul tău, Martinică! Un polidor nou-nouț, jubilar!

Martin, portarul, a pus la adăpost șoșonii sub cuier, scriindu-le un număr pe talpă cu creta.

S-a întors la ușă și s-a stropșit din nou printre gratii:

— Nu v-am spus o dată să plecați?... Ce-i și cu țăranii ăștia, dom'le! Le vorbești omenește și dînșii dau înainte, ca boul, cu coarnele!

Gospodarii s-au depărtat dincolo de grilaj, în stradă.

Acolo, unchiașul se ușură de gîndul păstrat pînă atunci în el:

— Auzit-ați, măi creștinilor?... Vardistul ne strigă: țărane!... Birjarul, tot țărane! Cei doi boieri, de-așijderea. Țerane! Țăranii... Și portarul la fel. Țărane!... Parc-ar fi nume de ocară și parcă n-am fi tot oameni!

— Mai sîntem noi și-o leacă de boi, cum spune Ion, argatul de la grădina cu flori a boierului Damian! făcu haz de necaz Androne. Cel puțin asta ne-or mai spus-o doi pîn-acum. Birjarul și portarul... Boi cu adevărat. Că boul duce greul!... Musca bîzîie și iese-n frunte...

Unchiașul i-a făcut semn să tacă. I se părea că trage cu urechea un vardist care măsura falnic trotuarul, de colo pînă colo.

Dar paznicul stăpînirii a trecut înainte. N-avea grija lor. Se oprea numai la poartă şi saluta lovind călcîiele, de cîte ori intra şi ieşea o sanie cu boieri.

Ţanc, la unsprezece jumătate, cei trei s-au înfăţişat în uşă. Portarul le-a dat drumul, tot aşa de morocănos şi răstit:

— Ştergeţi-vă pe copite!... Încotro mergeţi?

— Biroul A! răspunse Androne, mai uitîndu-se o dată la însemnarea învăţătorului din Stănişoara.

— Biroul A!... Rîndu-ntîi, la dreapta, uşa a doua.

La rîndul întîi, pe dreapta, uşa a doua alt vameş i-a oprit, însă cu mai multă blîndeţe. Pe-un scaun fără spătar, un moşneguţ cinchit fuma lîngă o scuipătoare cu nisip. Le-a făcut semn cu mîna în care ţinea capătul de ţigară:

— Intră numai unul!... Ceilalţi aşteaptă acilea... Sînteţi cu obşte.

— Cu obşte.

— Pentru pămînt?

— Pentru pămînt...

Moşneagul a clătinat din cap, scuturînd scrumul în scuipătoarea cu nisip:

— Mare ispravă v-aşteaptă!... Hai, să intre unul, c-acuşica v-ajung alţii din urmă.

Oamenii s-au chitit şi s-au chibzuit. A călcat înlăuntru unchiaşul cu barba ca a lui Alexandru cel Bun.

În încăpere se aflau trei mese, în trei colţuri, cu trei domni care vorbeau de la masă la masă. Nu s-au întrerupt. Unul cu ochelari bătea cu dosul palmei în gazeta desfăcută dinainte.

— Asta e bună! Aţi văzut ce i-a spus Gherghel lui Take, pe culoarele Camerei?... L-a luat pe subţire...

— Cît îi pasă lui Take de subţirimile lui Gherghel!... Numai Jack Medoveanu, dacă-l mai picneşte unde-l doare!

— Iar discutaţi politică? se indignă cel de-al treilea domn de la a treia masă. Mi-aţi făcut capul calendar... Mai bine spuneţi care aţi fost la trupa franceză?...

Auzii că Bastien Cabarou are o creație extraordinară !... Extraordinară, parol !...

— El, ca el !... Dar Lucile Saint-Bonnet, mă dragilor ! Dar Ghislaine d'Avranches ? Niște șerpoaice și niște pisicuțe, să te bage-n draci !

— Ai fost aseară ?

— Te cred...

Domnul cu ochelari sorbi dintr-o ceașcă de cafea, alinie pe masă cîteva creioane și tocuri, căscă și se lăsă pe spatele scaunului, întrebînd :

— Ai rîs cevașilea ?

— Te cred !... Nebunește, bădie Tomiță!... Mă ciupea nevastă-mea de braț, să mai contenesc. În antract, se uita lumea la noi...

— Și cît e biletul ?

— Polul și considerația.

— Phiu !... fluieră ochelaratul. Trec mîna la alții mai tari decît mine. Pas.

— Bădie Tomiță, bădie ! Ia să fie vorba de-un pokeraș, ca ăl de az-noapte, nu te-ar speria nici un pol de poli !... Ai mai și relansa !...

— Fiecare cu pasiunile lui. Tu cu teatrul, eu cu pokerașul, Sache cu păhărelul!... Grădina lui Dumnezeu...

Rezemat de speteaza scaunului, cu mîinile sub ceafă, domnul cu ochelari își trosni încheieturile întinzîndu-se. Roti ochii la pereți, unde între dulapurile arhivei se mai lăfăiau încă toate placardele Expoziției Jubiliare de astă-vară bătute în ținte : marele succes și gloria ministerului ! Îi plimbă de jur-împrejur și abia atunci păru că a observat prezența unchiașului lîngă ușă. Într-un căscat prelung, glăsui :

— Ce veste-poveste, moșule ?

— Avem o hîrtie, domnule. O hîrtie cu...

— Cunosc ! îl întrerupse domnul cu ochelari. Cu obște, nu ?

— Cu obște, domnule !

— Pentru pămînt, nu ?

— Pentru pămînt...

— Eram sigur ! Dă-o la bădia...

Unchiașul despături actele sale cu mare băgare de seamă, din ștergarul păstrat în sîn.

Crezu de cuviință să încerce a adăogi și unele lămuriri :

— Să vedeți dumneavoastră cum stă treaba... Noi, locuitorii din trei sate, ținutul de Neamț, plasa Girov, comunele...

— *Rien ne va plus!* [1]... Oprește ! se îndreaptă domnul cu ochelari de pe speteaza scaunului, întinzînd mîna și primind hîrtiile... Dă cartea la mine, s-o fileze bădia. Am să văd eu dacă-i figură sau exoflă...

— ...domnul învățător din Stănișoara...

— Domnul învățător să fie sănătos ! Nu interesează în chestia aceasta... Poți pleca !

— Am vrea noi să știm...

— Nu mai vrea nimic, moșule !... Ai noroc să faci chintă roială ? Halal ! Nu ? Te-ai ars !... Te-au curățat și perechile de ași !... Să te lămuresc, ca să nu zici că-s om rău. Hîrtia merge la comisiune. Comisiunea studiază, decide, deleagă un inspector să refereze și alte alea... Cum s-ar spune, lepezi opt și capeți șapte !... Vax și topenie generală !...

— Dați-ne măcar un număr. Numărul...

— Aha ! Vrei și număr ? Poftim și număr !...

Domnul cu ochelari a tras sertarul, a ales o pecete, a suflat asupra ei țuguind buzele, a apăsăt-o pe o cutioară de tinichea cu tuș, a ștampilat hîrtia și a admirat rezultatul operației deplin satisfăcut :

— 935 ! Nouă plus trei, doisprezece ; plus cinci, șaptesprezece... Șapte plus unu, opt : *Le timide* [2]... Tot e ceva... Abataj... Nu-i chiar *le brutal* [3] !... Dar ai nouăzeci și nouă la sută, șansă... Înțelegi ?... Nu-nțelegi nimic ! De unde să le-nțelegi, cînd vii dintr-o lume fericită unde nu există drama întîlnirilor de chintă roială cu careu de ași ?... Nici poker, nici ban-

[1] Nimic nu mai cade ! (Expresie folosită la jocul de noroc numit Ruletă).

[2] Timidul.

[3] Brutalul.

co, nici écarté, nici *chemin de fer!*... Paradisul, moşule, paradisul!... Aveţi paradisul şi umblaţi după numere?... Poftim! Ai şi număr. Ţi-l scriu pe-o foaie, aci... Uite, pe foaia calendarului, să-ţi fie consolare. Spune celor care te-au trimis că hîrtia merge peste cîteva zile la comisiune... Adică la cavou!...

Unchiaşul a împăturit cu sfinţenie hîrtia desprinsă din calendar, cu numărul de înregistrare. Nu înţelegea el în ruptul capului ce bazaconii i-a spus domnul cu ochelari, dar după glasul sunînd a batjocoră, bănuia că asta şi cu nimic totuna înseamnă.

— Vă mulţumesc dumneavoastră şi să trăiţi! Rămîneţi cu bine! a rostit însă cu supusă smerenie, lipind uşa încetişor.

— Cum poţi să fii atît de crud, bădie Tomiţă? întrebă amatorul de teatru, de trupe şi vedete franceze, cercetînd în zare o peniţă cu un fir de scamă în plisc şi operînd-o delicat cu două degete.

— Eu sînt crud?... Onorata comisiune e crudă. Nu crudă! E feroce, antropofagă, e sadică, fiindcă ea o duce din cacialmale în cacialmale, puiule!... Eu ce vină am?... Ce meserie facem noi aci?... Primim hîrtii, ca să mucigăiască în cartoane... Crezi tu, mă agiamiule, că pe mine nu mă dezgustă chibiţăria aceasta?... Vin nişte oameni naivi şi-i purtăm cu palavre. Vine Aristide Haitas, cu un capital de rezistenţă, şi le suflă potul!... Noi ce rol avem? Chibiţim şi mai ciupim de la caniotă... Cînd e cazul... Şi cazul e foarte rar, micuţule!... Rar de tot... Înghit cloncanii!...

— Eşti teribil, bădie Tomiţă!...

— Aşa mă făcu mama.

Afară, unchiaşul a dat ochii cu mehedinţenii răsăriţi la aceeaşi uşă după ocolitele lor peregrinări. Cel cu ţurca albă, mestecînd alt fir de pai (de unde mai afla el acest nutreţ într-un tîrg ca Bucureştii?), nu-i lăsă răgaz să vorbească oamenilor săi. Întrebă:

— Ce făcuşi?

— Ce-am făcut?... Ce-o făcut Bulichi sub pod! Am dat o hîrtie şi am luat un număr...

— Tot e ceva !... Intru și eu...

Ușierul de pe scaunul fără spătar scutură scrumul altui capăt de țigară în scuipătoarea cu nisip.

Binevoitor și sfătos, grăi după ce-a intrat mehedințeanul în Biroul A :

— Moșule, de ce nu veniți cu alte fețe, mai suspuse ?... Un senator, un deputat, un boier ?... De douăzeci de ani, de cînd stau eu aci, n-am văzut oameni de la țară să iasă c-o treabă împlinită, dacă vin singuri... N-aveți pe nimeni ?

Unchiașul se uită pe geam, afară, răspunzînd moale:

— Om fi avînd noi... Poate că unii ne-ar fi stat într-ajutor, poate că nu !... Cînd s-a văzut lup, să hrănească oaia ?...

Mehedințeanul o sfîrșise mai repede. Ieși, ținînd cușma albă numai cu două degete. O zvîrli în cap din zbor și rezumă, înjurînd :

— Maica mamei ei de maică !... Dă hîrtia ! Poftim număr ! Ieși !... Pentru astă ispravă, bătură-m noi calea !

Acum țăranii din ținutul de Neamț și cei din ținutul de Mehedinți nu se mai depărtară fugind unii de alții. Au pornit alături, cot la cot, strînși într-o contopită ceată.

— Mă, frate-mio ! vorbi mehedințeanul împingînd țurca albă pe ceafă, fără a se mai simți intimidat de zidurile cu plăci de marmoră și de culoarele sonore ; de afișele Expoziției Jubiliare de astă-vară. Adică la urmă, ce cred ciocoii ?... De nu ni-l dau dînșii pămîntul, ne-o învăța Ăl-dă-Sus, să-l dobîndim și singuri... Cu mîinile ăștea care-l lucrează, o să ni-l luăm noi, pămîntu nostru... Pămîntul !...

4

Iordache Cumpătă a rupt biletul în două, în patru, în opt, pînă cînd degetele vînjoase n-au mai putut crîmpoți cartonul în mai mărunte bucăți. Le-a aruncat pe foc.

O clipă a rămas apoi gînditor, privind cum se sfîrgolesc în jurul sobei, cu o flacără mică, albastră.

Invitația lui Laurențiu Sarandă îi încurca toate socotelile. Plănuise să se repeadă în această seară la Tîrnauca, după ședința Senatului. Noroc că n-a expediat depeșa, să-l aștepte sania la gară! Îl îngrijorau unele știri despre sănătatea și starea de suflet a Adei. Dar nici pe țărani nu-l răbda inima să-i părăsească în voia soartei.

A aflat scrisoarea lor la hotel, cu numărul de înregistrare de la *Direcția A* și cu lămuririle așternute de-o mînă străină, tîrgoveață; cine știe ce jălbar plătit cu ultimii gologani în vreo ospătărie de pe Calea Griviței. Primise astăzi dimineață și o telegramă disperată de la învățătorul din Stănișoara. Vreme nu mai era de pierdut.

Comisiunea se aduna peste două zile. Și cunoștea el prea bine ce hotărăște o asemenea comisiune în asemenea împrejurări, cînd le cade sub ochi, dintr-un vraf, o biată hîrtie de-a țăranilor fără oase sfinte la Ierusalim.

Îndată își chibzuise planul, cu oarecare tact și nevinovate vicleniri. În locul lui Damian, a pus gînd rău pe Laurențiu Sarandă, fost coleg și prieten bun cu Jean Lahovary. Un cuvînt al său va găsi mai multă ascultare decît stăruința unui senator ales în afară de partide, singuratec, lipsit de darul vorbirii la tribună și mai lipsit încă de darul de-a învîrti ițele politicăriei după datina timpului. I-a cerut întîlnire cît mai grabnică; iar Sarandă îl invită la masa de seară, acasă, pentru a cîslui în tihnă, cu tabieturi bătrînești, „la o cafea, un păhărel de coniac și o havană specială...“ Prietenoasă invitație, dar proastă treabă! El coniac nu obișnuiește, havană nu fumează...

Doar de la o cafea nu s-ar da în lături. Însă e în stare să bea și coniac, să-și cătrănească pieptul și cu o havană, numai să scoată la capăt cu izbîndă necazul urgisiților din Dărmănești, Stănișoara și Malurile.

A încercat el să-şi îmblînzească şi fratele, pe Damian. A făcut un drum înadins, după ce-a primit veste despre întîmplările de la Dărmăneşti, cu serbarea şcolară şi isprava băiatului căpos, plodul lui Dănilă Cuţui. S-a urcat îndată în accelerat şi s-a încrucişat noaptea cu trenul în care veneau trimişii celor trei sate să-l caute şi să-i ceară ajutor. Acasă s-a schimbat numai de straie şi s-a repezit la Damian, cu noaptea-n cap. Cum te-ai căzni să-ncălzeşti sloiul de gheaţă!

La fiecare vorbă şi întrebare, un singur răspuns, însoţit de un singur gest al mînei uscate:

— Pămînt? Uite!...

Spunînd, răsucea pumnul strîns, ca mînerul de la încuietoarea casei de fier. Isprăvise! A închis zăvorul. Să nu mai pătrundă pînă la el nici o tînguire. Nu-l mai interesează nimic, nimeni.

—Aha! *„Noi vrem pămînt"* ?... Uite!...

Păşea în birou, sprijinit în băţul cu vîrf de fier. Îl apucase dimineaţa gătit şi pieptănat, în straiele negre, cu gulerul înalt şi cravata prinsă în buton, dar fără dantură. Dantura cu gingiile de gumă roşie şi cu dinţii prea albi şi regulaţi era în paharul cu apă. Iordache Cumpătă nu-şi văzuse încă niciodată fratele fără dinţii cei falşi în gură.

Se uita cu un fel de milă şi oţăreală, la obrajii scofîlciţi, la gingiile tocite, la falca de jos care se mişca singură, molfăind necontenit, chiar cînd Damian tăcea.

— Pămînt?... Uite!...

Fără dinţi, nu putea rosti cuvintele lămurit:

— Mămînt!...

Parcă spunea:

— Mormînt?... Uite!...

Şi mîna răsucea o încuietoare nevăzută în gol; şi falca de jos tremura, desciolănată din încheieturi, ca un lugubru automat cu mecanismul hodorogit, incapabil să se oprească, repetînd aceleaşi mişcări sacadate, aceleaşi cuvinte cavernoase:

— Mămînt?... Uite!...

Mîna aceea slăbănoagă, neputincioasă, îi stăruia și acum înaintea ochilor. O vede însă altfel acum. Nu ieșind din manșeta rotundă și scrobită. Ci ca o mînă de schelet, străpungînd țărîna mormîntului și mișcîndu-se cu troznet de ciolănașe dezarticulate, întru afirmarea aceleiași neînduplecări, chiar dincolo de moarte.

Pentru a alunga vedenia, Iordache Cumpătă s-a apropiat de geam și a tras perdeaua.

A privit în sus, vînzolirea trecătorilor din Piața Teatrului. Se îmbulzeau sănii, cupele, arar de tot un automobil luptînd cu nămeții și împroșcînd nouri de fum. Se încrucișau nelipsiții plimbăreți dintre Capșa și Palat, cu mersul lor agale, fără țintă, într-un amurg rece, limpede și plăcut de iarnă, în așteptarea nopții cu reprezentații de teatru, cu restaurante și varieteuri prea neîncăpătoare, cu tot desfătul încă neistovit din moștenirea anului jubilar, de belșug și festivități.

Banul recoltelor tot mai aluneca din mînă în mînă. Trăgea aici ca într-o vîltoare, unde se-afundă la adînc, înghițite, paiele și pleava plutitoare a puhoaielor. Uitau oare aceștia toți că mai există o țară, o altă țară, dincolo de Chitila? Poate că nici nu și-o închipuiau...

Iordache Cumpătă s-a întors la măsuța de noapte. A despăturit gazeta și a mai citit o dată, apropiindu-se iarăși de geam, la lumină, știrea prizărită cu litere mărunte, printre alte neînsemnate întîmplări de la rubrica informațiilor: *„Ni se semnalează din sursă încă neconfirmată oficial, unele agitații țărănești la Flămînzi și Fîntînele (jud. Botoșani) la Băilești (jud. Dolj). În comuna din urmă, țăranii refuză să plătească taxele de porumb pentru asigurarea împotriva anilor de secetă...“* Cum frate? Cum de nu văd? Cum de nu simt, nu presimt?

Stăpînul Zapodiei a lăsat să-i cadă ziarul pe covorul spălăcit și urît al camerei de hotel. Din nou a privit pe fereastră, afară.

Mulțimea trecea înainte fără grijă, voioasă, gălăgioasă, smulgînd din mîna vînzătorilor de jurnale ediția de seară, ca să mai afle ce vorbe deșarte s-au mai

vînturat la Cameră şi la Senat, ce reprezentaţii mai anunţă trupa franceză, ce proteste şi greve mai pregătesc profesorii universitari împotriva legii proiectată de Costică Dissescu, ce-a spus Take, ce face Sulioti, ce impresie şi-a exprimat un conferenţiar parizian asupra micului Paris de pe malul Dîmboviţei. Toate păreau de-o importanţă extraordinară ; toate, în afară de ştirea prizărită în cinci rînduri, la rubrica informaţiilor, între o mutare de moaşă comunală şi rezultatul unei anchete silvice. Cum, frate ?...

Simţind că-l înăbuşă cei patru pereţi, Iordache Cumpătă a plecat să se amestece în vălmăşagul străzii.

Ajuns în stradă, înaintă încet pe trotuarul îngust, prin îmbulzeala mulţimii, ghiontit şi îmbrîncit, uitîndu-se la ceasurile edificiilor, controlînd minutele şi secundele, cu orologiul său vechi de aur, cu monogramă şi capac. I s-a părut că-l zăreşte într-o sanie pe Jorj, feciorul mai mare, care de-o săptămînă s-ar fi cuvenit să se afle acasă. Nu-i mai ştie de urmă. La Iaşi ? La Bucureşti ? La Piatra ?... Cît ţin muncile plugăriei, îşi mai caută de treburi. Cum dă întîia ninsoare, parcă-l cuprinde delirul unei sminteli. Pe urmă, sosesc acasă, la Zapodia, avizuri de bancă, polite scomptate şi scadenţe. Iordache Cumpătă a oftat fără să privească la forfota trecătorilor, ca ţăranii cei trei, din comunele plasei de Girov, ţinutul său, de Neamţ. S-a uitat la ceas, a cumpărat o gazetă şi a intrat la cafeneaua de-a doua mînă, de samsari şi provinciali. Masa era goală.

A citit ziarul în singurătate, neturburat, cu de-amănuntul, să-şi amăgească vremea. Şi din nou, la rubrica informaţiilor, ochii au descoperit altă ştire prizărită : *„Un număr de 800 săteni din comuna Flămînzi (jud. Botoşani) se află de ieri în conflict cu fraţii Fischer, arendaşi ai acestei moşii. Sătenii s-au adunat ameninţători la curte şi au bătut şi gonit pe administratorul moşiei, un anume Constantinescu. Publicăm sub toată*

rezerva informația obținută pe cale particulară, întrucît nu se confirmă oficial." Alături, cu litere mult mai mari și cu titlu pe două coloane, o telegramă de la Paris vestea că generalul Jack Lahovary, grav bolnav, va fi supus mîine unei operații în clinica unui chirurg celebru. Apoi informațiile și comentariile dintotdeauna : campania opoziției pentru răsturnarea guvernului, discursul lui V. G. Morțun, perspectiva grevei la Universitate, programul concertului simfonic pe care îl va dirija la Ateneu, peste cîteva zile, Pietro Mascagni, declarațiile domnului dr. Toma Ionescu, tratativele dintre junimiști și fracțiunea guvernului credincioasă domnului Gh. Cantacuzino...

Iordache Cumpătă nu s-a atins de cafea. În neștire se uita la celelalte mese, la chipurile străine, la luminile sitelor de gaz aerian.

Un samsar unsuros privea și el în gol, cu barba rezemată în pumn, lîngă fereastră. Alături, un domn cănit își zîmbea singur, cetind o revistă umoristică. Chelnerul dormita din picioare, cu spinarea sprijinită în stîlpul de imitație de marmură. La casă, o femeie bălană își strivea pieptul ca doi cantalupi pe marginea pupitrului de lemn. Duhoare umedă, capete de țigări aruncate, urme de halbe pe mese ; o vînzătoare de cărți poștale și un mușteriu sărăcăcios studiind atent lista de prețuri ca un școlar. Ce legătură e între lumea de aici și lumea cea de departe, a informației mărunte, prizărită cu literele cele mai mici, într-un ungher al gazetei ? De unde s-o știe ? De unde s-o presimtă ?... Iordache Cumpătă a mai citit o dată știrea căutînd să-i străbată avertismentul neliniștitor : „*Un număr de 800 săteni din comuna Flămînzi...*" A strîns ziarul în buzunarul blănii și a pornit pe jos la casa lui Laurențiu Sarandă.

Necazul țăranilor din cele trei sate ale ținutului de Neamț trecea acum pe al doilea plan. Se ivea ceva mai grabnic, mai amenințător și plin de spaimă, pentru cei ce au ochi de văzut și urechi de auzit.

Săniile zburau însă în sprintene clinchetiri de zurgălăi. Mulțimea se îmbulzea însă spre cafenele, spre berării și restaurante, în vuietoasă și veselă larmă.

Pe peronul casei lui Laurențiu Sarandă, i-a deschis un valet cu mănuși albe. Dar în vestibul, o pălărie decolorată, de paie, uitată în cuier de astă-vară, dovedea că sub pretenția de casă mare, în toată gospodăria de-aici domenește nepăsarea și haosul.

— Domnul vă așteaptă în birou. Intrați!

Valetul a rămas să-i acațe blana în cui. Laurențiu Sarandă s-a ridicat dintr-un noian de gazete, răvășite pe birou, aruncate pe jos în jurul fotoliului, desfăcute pe scaune.

În loc de bună-seara, l-a întîmpinat cu satisfăcute explozii:

— Ai văzut ce figură i-a făcut Gherrrghel lui Take, pe culoarele Camerrrei?... A doua oară într-o săptămînă, l-a luat pe subțire. Bravo! Brrravo!... Am să-l felicit!... Stai aci, scumpe prietene! Sau aci, dacă vrei...

Cu palma a măturat ziarele în mijlocul camerei, pe covor, îndemnîndu-și amicul și colegul de Senat să aleagă un fotoliu mai confortabil. S-a scuzat, căutîndu-și ochelarii sub ziare, sub cărți, în buzunarele hainei:

— Iarrrtă monșerrr, dezordinea de-aci!... Și mai iarrrtă ceva... Te-am invitat la masă și, distrat cum sînt, am uitat s-o anunț pe Marrry... O să mîncăm cam pe fugă și prrrost! Orrribil!...

Iordache Cumpătă se arătă gata să se socotească invitat pentru alt prilej.

— A nu, monșerrr! protestă Laurențiu Sarandă, bucuros că și-a găsit ochelarii pe care-i ținea de altfel în mînă. Mă ofensezi!... Ne cunoaștem prrrea de demult, ca să umblăm cu mofturi. Să te pun în curent... Nevastă-mea, Marrry, cu Toto, fiu-meu, și cu cele două nepoate, Lily și Marrrgot, fetele lui Matei, se duc la teatru... Eu am rrreținut loja și eu am uitat...

Așa că vor lua masa cu marrre viteză și ne lasă singuri... L-ai văzut pe Bastien Cabarrrou ?

— Cine ?... Nici n-am auzit de dînsul...

— Pe ce lume trăiești, monșerrr ? Bastien Cabarrrou, de la trupa franceză...

— Nu mă prea duc pe la trupe franceze. Cu franțuzeasca pe care-o codălghiesc eu, numai bine aș pricepe cele ce-aud, cît valetul dumitale de la ușă...

Laurențiu Sarandà se-nveseli de această simplitate rurală și simpatică :

— Darrr Jules al meu e frrancez sadea, monșerrr ! Vorbește franceza, mai bine decît un profesorrr de limba franceză de-ai lui Costică Dissescu... A-propos de Dissescu ! Ai observat ce figură îi prregătesc profesorii universitarri lui Costică ?... Trec takiștii printr-o pasă rea, monșerrr ! Uite-aci !...

Culegea vraful de gazete, să citeze cîteva declarații și scrisori semnificative.

Iordache Cumpătă își despături ziarul său :

— Mă tem că trecem noi cu toții printr-o cumpănă grea, coane Laurențiu. Citit-ai știrea din Botoșani ?

— Ce știre ?... Acolo e prefect Văsescu, un takist. Iar vrrreo manevră de-a bandiților !...

— Nu-mi pare mie a fi o manevră din cele la care te gîndești dumneata. Ia ascultă, te rog : „*Un număr de 800 săteni din comuna Flămînzi...*“

— Ei ? Și ce-i cu asta ? se miră Laurențiu Sarandà, după ce-a ascultat lectura distrat, aburindu-și sticla ochelarilor și fețuind-o cu batista. Un conflict între țerrrani și arrrendași, între țerrrani și administrator. Fapt diverrrs... Banalitate curentă !...

— Să dea Domnul !

— Altceva ce poate să fie ? Ce vor în definitiv acești țărani ?

— Pămînt vor ! Asta cer și vor ! Și teamă mi-i că, răzbiți de nepăsarea noastră, încep a se ridica să-și ia singuri pămîntul, cum s-au mai ridicat la 1848, la

1888, la 1889, la 1894... Uităm prea repede. Ei nu pot să uite. Fiindcă pentru dînşii asta e problema lor de viaţă sau de moarte... Pămîntul!

5

A doua zi, senatorul Iordache Cumpătă zădarnic a cercetat chipurile din jurul său pentru a afla semnul vreunei îngrijorări.

De altfel, nici gazetele nu mai pomeneau nimic despre cei 800 săteni din comuna Flămînzi, care au intrat la curtea fraţilor Fischer, bătînd şi alungînd administratorul. Erau alte chestiuni mai importante la ordinea zilei. Profesorii universitari au căzut la înţelegere asupra grevei. Nu se mai găseau bilete pentru concertul simfonic de la Ateneu, dirijat de Pietro Mascagni. La Cameră se discută legea proprietăţii literare şi artistice, întru adeziunea Romîniei la Convenţia statelor civilizate. Se mai pregătea altă lege, tot atît de arzătoare, pentru fixarea preţurilor la benzina consumată de cele o sută optzeci de automobile din ţară. Partidul liberal anunţa o serie de întruniri publice, pentru a inaugura campania de răsturnare a guvernului. Agenţia Feder punea în vînzare biletele turneului Eleonora Duse. Caricaturile reproduceau cu mai mult ori mai puţin haz, scena dintre Gherghel şi Take Ionescu, la Cameră.

Totul era cum a mai fost.

Circula un calambur nou; un refren nou; casele de modă pariziene expuneau în vitrinele sucursalelor din Bucureşti cele mai noi modele ale pălăriilor de primăvară, deşi în Moldo-Vlahia zăpada stăruia de două palme grosime. La Senat, „a produs consternare şi reculegere de doliu" — cum scria grăbit cu plaivazul un reporter parlamentar — telegrama de la Paris, vestind moartea generalului Iacob Lahovary, răpus de hemoragie pe masa de operaţie. După cuvenitele condoleanţe şi triste clătinări din cap, îndată au început

dezbaterile de datină. Cine avea să pună mîna pe moştenirea răposatului? Biruiau takiştii sau cantacuziniştii? Unii erau pentru trecerea lui Jean Lahovary, de la Agricultură şi Domenii, în locul vacant de la Externe. Alţii pledau pentru doctorul Istrate, care se dovedise strălucit meşter întru ale pôtemkiniadelor, cu ocazia Expoziţiei Jubiliare. A treia tabără, mai numeroasă şi cu mai dibace socoteli, propunea o soluţie de mijloc: trece Jean în locul regretatului Jack la Externe, iar doctorul Istrate, la Agricultură şi Domenii.

— Parrrdon, pardon! protesta Laurenţiu Sarandà, căutîndu-şi ochelarii prin buzunări, pe masa bufetului, sub ziarele unui vecin. Pardon, monşerrr!... În cazul acesta, *comme que comme*[1], intră tot un takist de-al vostru!... Vă repeziţi, corrrbilor, să ne mîncaţi un loc cald?... N-o să mearrrgă însă aşa!... Şi mizerrrabilul de Jack Medoveanu, carre lipseşte din ţearră, prin Spania, prin Egipet, el mai ştie pe unde!... Acum aveam nevoie de brrrigand, să vă manevreze el!... Banditeşte!

Iordache Cumpătă s-a strecurat pe nesimţite, fără să-şi ia ziua bună de la nimeni. Se lămurise că toate erau împotriva năpăstuiţilor din Dărmăneşti, Stănişoara şi Malurile. Pierduse o seară de haram, cu Laurenţiu Sarandà, cătrănindu-şi pieptul cu fum de havană şi gura cu Martel trei stele. Fie că trecea la alt departament, fie că rămînea tot la Agricultură şi Domenii; lovit de moartea năprasnică a unui frate, Jean Lahovary nu mai avea suflet să poarte grija unei obştii ţărăneşti. Iordache Cumpătă mai bănuise încă o piedică, după vorbele stînjenite ale amfitrionului de-acasă. Se afla un concurent pentru moşia Holboca, un oarecare Aristide Haitas, cu mulţi amici parlamentari şi cu mai zdravene argumente sunătoare. Soarta celor trei sate era pecetluită. Totul şi toate, cum au mai fost.

---

[1] cum-necum

Prin ceață, Iordache Cumpătă a mers un timp îngîndurat. Mereu i se întorcea amintirea la rîndurile prizărite în rubrica informațiilor...

Pe urmă, aceste amintiri se amestecau fără rost, cu episoadele de aseară. Masa pe fugă de la Laurențiu Sarandă... Cele două nepoate în toalete cam prea goiute de teatru, Mary Sarandă spoită și decoltată peste măsură la vîrsta ei, Toto, care-și tachina părintele ca pe un bătrînel ramolit și lipsit de răspundere. Felurile servite cu mare viteză. Valetul cu mănuși albe și părul din supă... Aluzii la deșănțate întîmplări din lumea mare a capitalei... Și viața aceasta, pe care n-o înțelegea... Băiatul, soția și nepoatele lui Laurențiu abia s-au întors de la Paris, de la Nisa, de la Monte-Carlo ! Nici nu s-au desmeticit bine, și luau iarăși teatrele în primire. Tot timpul au vorbit despre acel Bastien Cabarou ; despre acele Lucile Saint-Bonnet și Ghislaine d'Arvanches. Au plecat. I-a lăsat singuri.

Iar Laurențiu Sarandă, deșertînd coniac după coniac, rîdea de „mania" lui, cu țigara de foi între dinți, de cîte ori încerca să aducă vorba la începutul de răsmiriță din satul Flămînzi.

— Fugi, monșerrr ! Țerrranul nostru în fond e un element de orrrdine și de supunerre !... Și pe urmă, n-ai citit ordinul de zi al suveranului, către armată, la 1 ianuarie ? „Armata este acum oțelită, iarr instrucția sa este întemeiată în mod statornic. Sînt convins că la orra primejdiei, țearrra se va putea sprijini cu încredere pe vitejia voastră !"... Deci, țearrra n-are de ce se teme...

— Și dînșii, țăranii, ei nu-s țara ? întrebase Iordache Cumpătă, căznindu-se cu havana pe care o fuma în silă, ca să facă pe placul amfitrionului. Mai ales dînșii, mi se pare că alcătuiesc țara...

— Monșerrr !... Termină odată cu marrrota aceasta! Altfel, mă conving pe zi ce trece, că te-ai dat definitiv cu Harrret, cu Stere, cu Iorga, cu unul din zevzecii aceștia... Parcă n-ai fi frrrate cu fostul meu coleg și prieten, Damian...

Iordache Cumpătă s-a pomenit dus de gînduri şi de paşi, pe străzi necunoscute, în ceaţă. Se lămurea o hotărîre în el. Mîine, poimîine, va pleca neapărat acasă... Nu-l înşeală presimţirile. Nu-l înşeală rîndurile prizărite cu literele cele mai mici, la rubrica informaţiilor. El cunoaşte cum se vestesc şi cum încep furtunile.

Cu o strîngere de inimă s-a gîndit la Ada. A oprit o sanie :

— Mînă bre !... Häisa, bre, unde-apuci ?... Häisa, pe strada Batiste !...

La domnişoara Paulina Gorjan, în vestibulul oglinzilor înalte, l-a întîmpinat alt fecior cu livrea şi mănuşi albe.

Dar aici nu spînzura în cuier, nici o pălărie de paie uitată din vară. Totul era curat, ordonat, glacial şi solemn, mirosind a terbentină şi vopsea. Feciorul a răsucit nedumerit cartea de vizită între degete. Nu cunoştea musafirul, nici numele lui.

— Aşteptaţi, vă rog... Să văd dacă este cineva acasă.

Paulina Gorjan a lăsat volumul pe genunchi şi a răsucit şi ea cartea între degete, înălţînd sprîncenele negre şi îmbinate :

— Senator Iordache Cumpătă ?... Cine să fie şi ce vrea ?... A ! Poftească-l ! Poftească-l !

Ea se dumirise. Iordache Cumpătă, socrul lui Dimitrie Petreanu, grenadiru său care şi-a trădat un strălucit viitor pentru himerice cazuri de conştiinţă.

A pus volumul alături, cu lama de fildeş semn între foi. S-a înălţat din fotoliu, mişcîndu-se sprinten pe picioarele foarte mici, în pantofii de satin verde, cu tocuri foarte înalte de lac roşu. A risipit stînjenirea oaspetelui de ţară, primindu-l cu o familiaritate protectoare :

— În sfîrşit !... S-a întîmplat minunea să pot cunoaşte şi eu pe părintele prietenei mele Olga !... Sînt zece ani, mai mulţi, doisprezece, paisprezece, de cînd uzez de toate trucurile, pentru a te aduce şi pe dumneata în casa mea... Te rog... Ia loc !...

Nu era nimic adevărat.

Pe Iordache Cumpătă, îl clasase înainte de a-l cunoaşte. Politică efectivă nu făcea. Conservator nu era nici cu numele. Un bătrîn din marele anonimat al proprietarilor de modă veche.

Iordache Cumpătă s-a aşezat pe scaun, sub cele două tablouri cu grenadieri, în latele lor rame de bronz. N-a apucat să privească la picturile, vitrinele cu ceramică, bibelourile şi covoarele din ticsitul muzeu de colecţionară a vechii sorbonarde. Paulina Gorjan l-a întrebat, zîmbind din colţul buzelor cu puf de musteaţă virilă :

— Dă-mi voie, te rog, domnule senator. Înainte de a discuta cele ce te-au adus probabil la mine, răspunde-mi ce impresie a făcut execuţia lui Take ?... Ţi-a plăcut cum l-a pus Gherghel la punct, în doi timpi şi trei mişcări ?...

— Dă !... făcu lat Iordache Cumpătă. M-au mai întrebat şi alţii... Bine i-o spus, cum i-o spus ; dar poate că nu-i vremea pentru asemenea glume subţiri...

— O glumă inteligentă e ceva atît de rar, domnule senator !

— Ştiu... Dară noi avem prea mulţi oameni deştepţi. Nu mai încape ţara de dinşii... Cei de ispravă din păcate sînt mai puţini...

Domnişoara Paulina Gorjan a încruntat niţeluş sprîncenele îmbinate.

Parc-ar fi vrut să spună ceva. Apoi şi-a luat seama că vorbeşte cu un om simplu, trăit în depărtate vizuini. A întrebat ironic :

— Atunci să schimbăm discuţia... Ce zici de creaţia lui Bastien Cabarou ?... Tot Bucureştiul e în delir...

— M-au mai întrebat şi despre asta, destui pînă acum. Se vede că-i un făcut !... N-am întîlnit om să nu mă iscodească despre cele ce i le-a spus Gherghel lui Take Ionescu, despre acest Cabarou, despre trupa franceză...

— Ei, şi ce le-ai răspuns, domnule senator ? zîmbi domnişoara Gorjan, jucîndu-se cu lama de fildeş dintre foile cărţii.

— Ce-ți răspund și matale. Nu știu nimic!... Știu altceva. Am oarecare semne că se pregătesc ceasuri grele, pentru noi, proprietarii de pământ... Pentru noi și pentru țară... Semnele acelea m-au adus la mata.

Paulina Gorjan a privit involuntar la ceasornicul de pe măsuța de alături. Ceasornicul bărbătesc, al lui Neagu Gorjan găsit în buzunarul moșierului ucis de țărani.

— Ce semne?... Te rog, dă-mi voie un moment!...

Fiica lui Neagu Gorjan a alergat săltînd pe tocurile înalte, să închidă ușa de-alături, prin care străbătea ciripitul canarilor din numeroase cuști.

— Așa! Acum putem vorbi în liniște... Te rog, urmează...

Iordache Cumpătă a povestit semnele cu pricina. După informațiile din gazete și după alte științe, mai vechi și mai directe, de la muncitorii pămîntului printre care trăia. A lămurit motivul acestei vizite cam ciudate. Își amintise că moșia Tîrnauca e vecină cu un domeniu al domnișoarei Gorjan. Se gîndea că la o nevoie, Ada și-ar putea găsi acolo adăpost și ocrotire... Nu știa cum... Nu știa cînd... Poate greșea. Dar fiind nevoit să plece în Moldova, i-ar rămîne o mîngîiere, nădejdea că se află cineva să-i poarte de grijă.

— Crezi atît de serios în pericolul unei mișcări țărănești? se miră Paulina Gorjan de asemenea precauții.

— Să dea Dumnezeu să mă-nșel!... Mă tem însă că va trece țara prin foc și pîrjol, să ne mai curețe de uscături...

Paulina Gorjan bătea cu lama de fildeș în palma mică și grăsulie, urmărind procupată gîndurile sale. A deschis cartea și a spus:

— De altfel nu mă surprinde!... Uite, tocmai ce citeam cînd ai intrat dumneata! Un volum editat de oficialitate, cu prilejul jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol I... Un volum inofensiv în aparență... De folclor și filologie. *Graiul nostru* se numește și cuprinde texte publicate de Candrea, Ovid

Densușeanu, Theodor Speranția... Ce crezi dumneata că au găsit acești domni nimerit să publice, sub cuvînt că adună texte din toate părțile locuite de romîni?... Să-ți citez la întîmplare, chiar din Vlașca, unde am și eu moșie, unde e și moșia ginerelui dumitale: „Aia-i moartea noastră — arindașii. Arindașii și propitarii... S-ar putea face-ndreptare, dar nu vor ei, a apucat ei puterea...“ Ce zici dumneata, la aceasta?... Instigație curată, sub auspiciile autorității... Carte editată de Ministerul Instrucției, tipărită pe hîrtie cretată, oferită regelui, omagial... Și pot să-ți mai citez și alte exemple. Mișună volumul de asemenea texte...

Paulina Gorjan înălțase sprîncenele, așteptînd o aprobare a indignărilor sale. Iordache Cumpătă nu părea însă indignat de loc:

— Mata o numești instigație?... Atîta instigație să umble în țara noastră!... O carte ca asta n-ajunge însă în mîna țăranilor!... Nici acuma, proaspăt tipărită, nici la anul, nici peste douăzeci, treizeci de ani... O citești mata și alții ca mata... Și mă mir numai cum e citită...

— Nu-nțeleg...

— Mă mir că mata dai vina pe acei care-au cules spusele țăranilor...

— Ba nu! În primul rînd țăranii și apoi autorii...

— În primul rînd țăranii? Mari ticăloși!... Vine cineva să-i întrebe ce-i doare... O spun curat de la obraz; mă minunez doar c-au avut cutezanța să-și mărturisească aleanul... Și pe urmă, tot dînșii sînt vinovați!... Eu dac-aș ceti-o, cartea, mi-ar da acele mărturisiri altfel de gîndit... De vreme ce toți, fără deosebire, se plîng de la un capăt de țară la altul, de aceeași obidă, înseamnă că le-a ajuns cuțitul la os... Instigația o duce de colo-colo, foamea și nedreptatea, nu cartea tipărită pe hîrtie cu lustru... Ce spune țăranul din Vlașca matale: „S-ar putea face-ndreptare, dar nu vor ei, a apucat ei puterea...“ Ei, adică noi, proprietarii și arendașii...

— Ciudate idei pentru un proprietar !... Noroc că nu gîndim şi noi vorbim toţi, astfel !

— Noroc ? Eu nu l-aş numi noroc... Imi dai voie mata să plec ?

— Nu ! Te rog... O să-ţi fac eu cu mîna mea de celibatară cu tabieturi o cafea pe care ai s-o ţii minte şi o să mai vorbim despre alte chestiuni mai puţin agaşante... Ce mai face Dimitrie ? Ce mai face Olga ?... Băiatul lor, Adrian mi se pare că se numeşte ?...

Paula Gorjan a sunat fata din casă, să-i aducă serviciul de cafea. Iordache Cumpătă a căpătat răgaz să privească la tablourile de pe pereţi, la nenumăratele şi feluritele piese de muzeu. Au vorbit despre Dimitrie Petreanu şi boala care-l apropie de mormînt.

Amîndoi se fereau să mai pomenească vreo vorbă în legătură cu pămîntul şi ţăranii. Dar cînd dintr-o mişcare nesocotită, Paulina Gorjan a vărsat spirtul pe tăviţa de alamă încrustată şi cînd spirtul s-a aprins într-o vîlvătaie albastră, Iordache Cumpătă nu şi-a stăpînit asemuirea iscată în cuget :

— Vezi mata ?... Iaca aşa mă tem să nu se înfiripe urgia pe care-o prevăd... Ca flacăra... Fuge, de nici nu poţi s-o urmăreşti cu ochii...

— Nu-i nimic, în cazul acesta. Uite ce repede s-a stins...

— Numai că preţul are să fie altul... Preţul vieţilor omeneşti.

Paulina Gorjan a tras a doua oară, involuntar, cu privirea la ceasornicul părintelui său, ucis de ţărani.

După ce mosafirul şi-a isprăvit cafeaua, l-a petrecut pînă la uşă.

Apoi, întorcîndu-se la fotoliu, a rămas pe gînduri, a chemat pisoiul cenuşiu pe genunchi şi a deschis cartea la semn. Nu credea în asemenea basme. Născocirile unei închipuiri de om primitiv şi cam sărac cu duhul.

In stradă, Iordache Cumpătă s-a depărtat orbecăind în ceaţă. Abia se mai zăreau felinarele fumegoase.

Trecători fantomatici gesticulau vorbind singuri, luptînd să-şi ţină echilibrul pe movilele de gheaţă. Tramvaiele duruiau negre şi deşarte în noapte, ca sinistre dricuri întîrziate.

Totul era pustiu, urît şi duşmănos în tîrgul acesta; totul potopit în ceaţă.

S-a urcat într-un asemenea tramvai. Într-un ungher un singur ţăran, c-o desagă alături, ronţăind dintr-un covrig.

Omul s-a uitat lung, a înghiţit bucata din gură cu noduri, a strîns rămăşiţa în traistă şi a scuturat fărîmiturile, apoi a întrebat:

— Eşti mata bun, coane, să-mi spui cît să fie oare ceasul?

Iordache Cumpătă i-a răspuns. Îl cunoscuse după vorbă că e moldovean. Iar ţăranul îl cunoscuse după chip, că e om căruia îşi poate deschide sufletul, măcar că poartă blană şi căciulă boierească, de astrahan.

— Întrebam, vorbi el, întrebam cu teamă să nu care cumva să prăpădesc trenul... Dară văd că nu-l scăp... Mai am vreme...

Senatorul Cumpătă s-a dat mai aproape pe bancă, fiindcă nu auzea lămurit în duruitul roţilor şi în clempănitul copitelor pe caldarîm.

— Eşti din Moldova? întrebă.

— Moldova, coane. Ţinutul Călimanului. Aveam noi aicea, mai mulţi, un proces pe ziua de poimîine... Dară nu mai stăm... Un proces cu pămînt...

— Şi de ce n-aşteptaţi termenul?... Aţi tocmit avocat?...

— Pe cît se pare, coane, nu-i vremea de proces şi de avocat... Abia am agiuns noi ieri dimineaţă şi o pornim înapoi... Ne-o venit aşa, ca un suflu, că prin părţile noastre începe a se ridica lumea pentru pămînt... Dacă m-ai întreba mata de unde am oblicit asta, n-am şti să răspundem... Destul c-o simţim noi... Ce mai trebuie proces şi avocat?... De-amu, pămîntul ni l-om lua şi singuri... Pămîntul!...

Smaranda Cumpătă a intrat în cele două odăi din casa de sus, cu uşile deschise de la una la alta, unde lucrau pe vreme de iarnă şase stative de mărimi şi alcătuiri deosebite, ţesînd scoarţe, ştergare, pînzeturi, lăicere şi marame de borangic.

Glasurile nevestelor şi fetelor au tăcut; vătalele au zorit mai amarnic.

O fată care se uita pe geam, cu mîna paravan ochilor, s-a întors ruşinată să-şi la locul.

— Dar ce-i cu voi? întreabă Smaranda Cumpătă din prag, sunînd toiegelul de abanos. Ce v-a pălit de-aţi pierdut glasul?...

— Vorbeam şi noi, de-ale noastre, coniţă Smarandă... glăsui în numele tuturor o femeie mai vîrstnică, mare şi lăboasă la mîini, dar neîntrecută în gingăşia ţesăturilor de borangic, subţiri ca pînza de păianjen.

— Ei, şi de cînd aţi ajuns să nu mai vorbiţi de-ale voastre cînd intru eu aici?... Mi se pare că n-aveţi nimic a-mi ascunde...

— Nici n-avem, coană Smărăndiţă. Ce s-avem de ascuns?

Nevasta se mira de asemenea nedreaptă bănuială, însă cu privirea în jos.

Smaranda Cumpătă le-a cercetat la rînd pe toate şase, micşorînd ochii. Erau neveste şi fete din Zapodia, din Dărmăneşti şi din Stănişoara. Cele mai iscusite lucrătoare, făcînd cu schimbul în atelierul de iarnă improvizat la curtea boierească. Se afla şi una din fetele lui Alecu Faraon; se afla şi o văduvă cu pruncul în leagăn, de la Dărmăneşti. Lădoaiele înflorite de Braşov gemeau de pînzeturi ticluite în clituri; o cămară întreagă era plină de scoarţe şi lăicere. Zestrea fiicelor şi nepoatelor Cumpătă se găsea de mult împlinită — totuşi atelierul din încăperile mosafirilor de vacanţă zorea iarnă de iarnă, pentru a nu ştirbi o veche datină.

— Iar tu ? stărui Smaranda Cumpătă. Tu, copilă, ce vedeai pe geam ?

— Nu vedeam nimica... Ce să văd, coniță ? făcu fata fără să ridice ochii, potrivind lîna de deosebite culori.

— Hm !... Pentru nimica toată, grozav îți mai încordai văzul !... Ia răspunde, unde-ți umblau ochii ?... Scurt !

— Nicăieri, coniță... Mă uitam și eu, așa, să văd... Poate ninge, poate nu...

— Hm !...

Smaranda Cumpătă a cutreierat cele două odăi, oprindu-se la fiecare stativă, mustrînd o lucrătoare, lăudînd pe alta, chibzuind un schimb de culori ori un adaos la desenul scoarțelor.

Nelămurit, i se părea că treaba n-a arătat destul spor pe ziua de azi.

A păşit pragul, iar fata s-a repezit grabnic la geam, să caute afară cu mîna paravan ochilor.

Stăpîna Zapodiei, urcînd scările de la privdorul celeilalte case bătrînești, a zărit alt om, în ușa grajdului, uitîndu-se lung peste dealuri, tot cu palma la frunte. Omul a intrat îndată înlăuntru. De bună seamă o părere. Iarăși se arată semne că are să vremuiască, în această iarnă care nu mai sfîrșește !...

Casa cu nenumăratele încăperi era pustie și tăcută. Singurătatea apăsătoare. Iordache nu mai dădea nici o știre de la București... Elvira era la Iași. Jorj, numai domnul mai știe pe unde. Auia tăcerea în urechi.

Intr-un singur ietac, un greier aciuiat sub vreo cărămidă caldă de sobă se îngîna mărunt : țiric-țiric, țiric-țiric...

Un timp a rămas acolo, pe-un jîlț, la gura focului, cu o împletitură de lînă pe genunchi.

Nici lucrul ei n-avea spor. O muncea o ciudată neliniște.

S-a strămutat în alt ietac să-și fiarbă cafeaua și s-o toarne în ceșcuța micușoară cît un degetar. A ieșit iarăși în pridvor, cu șalul pe umeri.

La odăile argaților, Simion vătavul privea din ușă, în zare, într-o neclintire de stană. Tot așa cum privise astă-vară înainte de a potopi urgia grindinei. S-a uitat și ea într-acolo. Cerul vînăt, noros, împîclit. Cer de iarnă și alt nimic, vestind altă ninsoare. Iar dedesubt, cîmpurile albe, dealurile albe, albă nemărginire.

— Ce vezi tu acolo, Simioane? a strigat, pierzîndu-și răbdarea.

— Nimica, coniță. Mă uitam să văd dacă n-are iar de gînd să ningă...

Simion Vătavul a intrat repede în odăile argaților, parcă s-ar fi temut de alte întrebări. În vale, în drum, în mijlocul uliților, se zăreau alți oameni răzleți, uitîndu-se tot așa, fără nici o noimă, la cer și la zările vinete.

— Hm!...

Neliniștea Smarandei Cumpătă creștea lipsită de orice pricină. A intrat să scrie un răvaș Adei. S-a oprit la al treilea rînd. Acum se uita și ea mereu la fereastră. Amurgul pogora albăstrui, turbure, trist.

A crezut că aude un glas. Vreo depeșă de la Iordache, adusă de vreun vătăjel al primăriei. N-a cunoscut ea niciodată acest neastîmpăr. În loc s-aștepte, a ieșit în pridvor. Nu era nici un vătăjel. O părere. Ograda pustie, ninsă, cu sănii goale în fața grajdurilor; un argățel aducînd un cal de la adăpat.

Dar în mijlocul curții, Toader Gliga, cu spatele întors spre pridvor, privea încordat ca și ceilalți, pe linia zării. Alături de dînsul, cîinele bătrîn, Colțun moșneagul, părea că se uită și el în aceeași parte.

— Toadere! a dat glas Smaranda Cumpătă, lovind toiegelul de abanos.

— Poftim, coniță! tresări argatul.

— Fă-te-ncoa...

Toader Gliga s-a apropiat cu zăvodul după el.

— Ce te uiți încolo? îl luă din scurt stăpîna.

— Mă uitam și eu așa, coniță Smarandă, la nimica.

— La nimica, hai? Toți vă uitați la nimica? Dă-te mai aproape și spune ce vezi... Ori ce cauți să vezi!...

Moșneagul se codea. Pe urmă a vorbit, ținînd cușma în mînă:

— Să vă spun drept, coniță... Matale de ce ți-am ascunde?... Mă uitam să văd, dacă s-aprochie și de noi...

— Ce să se-apropie?

— Răscoala, coniță... Cică s-or ridicat satele încolo, spre Botoșăni și ținutul Ieșilor, să-și ceară dreptul lor, adică pămînt... Din satu Flămînzi au purces, cică. S-au rîdicat flămînzii de-acolo, și după dînșii ceilalți flămînzi de-aiurea. S-au rîdicat pentru pămînt... Îl cer și dacă nu li-l dă nimeni, îl iau singuri. Cu topoare și coase, îl iau. De-amu-i gata!...

Smaranda Cumpătă a rămas cu mîna rezemată în tremur ușor, pe grinda pridvorului. Încă nu-i venea să creadă.

— Și de unde știți voi asta, tocmai de-aici?... Cine v-a spus?

Toader Gliga privea în zăpadă, scociorînd cu vîrful opincii un bulgăraș de gheață:

— De spus, nu ne-o spus nimeni, coniță. Dară o știm, fără să ne-o spuie cineva. O simțim noi...

— Cum vine asta? Ia lămurește-mă. De unde știți, fără să vă spună cineva?... Scurt, răspunde?

— Apoi să vezi mata... Aista-i așa, ca un miros al nostru, care nu ne-amăgește... Adulmecăm din văzduh... Parcă din vechi, pe vremea tătarilor, ne vestea cineva cu telegrame și gazeturi?... Nici n-ajungeau păgînii să treacă hotarul și părinții părinților noștri o știau... Cum și de unde, cine s-o priceapă?... Destul c-o știau și se pregăteau... Așa și noi acuma... Dac-o agiuns ceasul, o agiuns....

— Bine! a vorbit scurt, Smaranda Cumpătă. Poți să te duci și să-ți vezi de îndatoririle tale!

— Ne ducem, coniță...

Toader Gliga s-a depărtat, cu zăvodul bătrîn, Coltun, după el.

Smaranda Cumpătă a rămas în pridvor, străbătută de fiorul amurgului rece, cu șalul căzut la picioare, fără să-l simtă.

Cerceta zarea sură, cum s-a mai aflat ea astă-vară, tot așa, cu mîna rezemată de grinda pridvorului, cînd o împresurau nori de urgie. Nu la ea se gîndea, nu la Zapodia. Ci la vlăstarele din obîrșia Cumpătă, risipite la alte moșii și curți din Moldova ; la Ada și la copila-i plecată în surghiun, în alt capăt de țară.

Zarea era neclintită și vînătă, nepătrunsă.

Încă nu străbătea nici o zvîrcolire de flăcări, cum spintecau astă-vară insulițări de trăsnete din catapiteazma tăriilor. Dar acum, parcă auzea și ea lărmuiri depărtate, afunde, subpămintene. Acuma știa și ea că dincolo de perdeaua de-o amăgitoare pace a amurgului iernatic, pîlpîiesc vîlvătăi încă nevăzute, care înaintează, s-apropie, o împresoară.

Și deodată s-a simțit foarte singură și foarte bătrînă și foarte ostenită ; ostenită, bătrînă și singură, în fața năpraznei venind către ea.

CUPRINS

Capitolul I Toamnă bucolică . . . 7
Capitolul II Ostatecii tîrgurilor . . . 67
Capitolul III Troglodiții 129
Capitolul IV Ochii care nu văd... 200
Capitolul V Sus, boieri, nu mai dormiți!... 265
Capitolul VI Noi vrem pămînt! . . . 338

VOL. I, II şi III Lei 25.—